

www.kmkt.sk

Kultúrny potenciál existuje v priestore a tvorí ho veľa zložiek. Pod kultúrnym potenciálom chápeme súhrn kultúrnych hodnôt – kultúrnych javov aj ich jednotlivých zložiek. Ide o celý komplex kultúrneho dedičstva, neinštitucionalizovanú tvorbu aj organizovanú produkciu organizácií a inštitúcií. Zahrňa aj podmienky, v akých sa kultúrne javy realizujú a tiež ich protagonistov v najširšom zmysle slova. Všetky súčasti kultúrneho potenciálu je potrebné identifikovať, pomenovať, klasifikovať a určiť ich hodnotu, aby sa premenili na kultúrny kapitál v kontexte možností ich využitia. Kultúrny potenciál nie je v krajine rovnomerne rozmiestnený, čo jeho význam značne diferencuje a hodnotu relativizuje. Využívanie kultúrneho potenciálu je determinované demografickými, socioekonomickými a inými faktormi.

9 788055 812342 >

KOLEKTÍV AUTOROV

KULTÚRNY POTENCIÁL SLOVÁKOV V CHORVÁTSKU

KULTÚRNY POTENCIÁL SLOVÁKOV V CHORVÁTSKU

KOLEKTÍV AUTOROV

Kultúrny potenciál Slovákov v Chorvátsku

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA
FILOZOFA V NITRE

Kultúrny potenciál Slovákov v Chorvátsku

NITRA 2017

Posudzovatelia:

doc. PaedDr. Miroslav Kmeť, PhD.

Dr. Sc. Sandra Kralj Vukšić, PhD.

Autori:

prof. PhDr. Jaroslav Čukan, CSc.

PhDr. Michal Kurpaš, PhD.

doc. PhDr. Boris Michalík, PhD.

Mgr. Miroslav Pap

PhDr. Roman Zima, PhD.

PhDr. Marián Žabenský, PhD.

Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja
na základe Zmluvy č. APVV-15-0104.

Táto práca je výstupom riešenia projektu KEGA č. 051UKF-4-2016.

ISBN: 978-80-558-1234-2

Obsah

Úvod	07
Uvod	12
Osijecko-baranjská župa	15
Kultúrny potenciál Slovákov v Josipovci	19
Kultúrny potenciál Slovákov v Jurjevci	39
Kultúrny potenciál Slovákov v Osijeku	53
Kultúrny potenciál Slovákov v Jelisavci	63
Kultúrny potenciál Slovákov v Markovci Našickom	87
Kultúrny potenciál Slovákov v Našiciach	107
Vukovarsko-sriemska župa	121
Kultúrny potenciál Slovákov v Iloku	125
Kultúrny potenciál Slovákov v Radoši	147
Kultúrny potenciál Slovákov v Soľanoch	159
Viroviticko-podrávska župa	175
Kultúrny potenciál Slovákov v Míľovciach	179
Kultúrny potenciál Slovákov v Zokovom Gaji	193
Požecko-slavonska župa	205
Kultúrny potenciál Slovákov v Jakšići	209
Sisacko-moslavinska župa	221
Kultúrny potenciál Slovákov v Lipovľanoch	225
Kultúrny potenciál Slovákov v Medžuriči	239
Hlavné mesto Chorvátskej republiky Záhreb	255
Kultúrny potenciál Slovákov v Záhrebe	259
Prímorsko-gorskokotarská župa	267
Kultúrny potenciál Slovákov v Rijeke	271
Publikačná činnosť Slovákov v Chorvátsku v kontexte ľudských zdrojov od 90. rokov 20. storočia	279
Záver	285
Zaključak	293
Zoznam použitej literatúry	301
Zoznam informátorov	302

Úvod

Knižná publikácia obsahuje mapovanie a hodnotenie kultúrneho potenciálu slovenských minoritných spoločenstiev v Chorvátsku. Zamerali sme sa len na tie, v ktorých je funkčná inštitúcia na slovenskom etnickom princípe bez rozdielu veľkosti spoločenstva, respektíve počtu obyvateľov s vedomím slovenskej etnickej príslušnosti. Mnohé dediny s obyvateľmi so slovenskou etnickou identitou sme do terénnych výskumov nezahrnuli práve pre absenciu tohto faktora. (Z mnohých príkladov uvedieme Ledeník, Martin, Punitovci, Drenovci, Breznica N., Beketinci, Vrbanja.) Lokalít so slovenským obyvateľstvom a príslušníkov slovenských minoritných spoločenstiev je reálne niekoľkonásobne viac, ako uvádzajú oficiálne počty.

Použitá metodika mapovania a hodnotenia kultúrneho potenciálu je vypracovaná súčasným autorským kolektívom tak, aby obsahla čo najviac kultúrnych javov. Oblasť kultúrneho dedičstva, spolkovej činnosti, ľudských zdrojov a infraštruktúry nie sú rovnako rozsiahle a každú spracováva iný člen autorského kolektívu. Napriek tomu je len malá pravdepodobnosť, že by nejaké informácie absentovali, lebo každý kultúrny jav je hodnotený viackrát a v iných súvislostiach, údaje sa navrstvujú a dopĺňajú, napríklad autori dramatického umenia, insitného umenia, výroby úžitkových a dekoratívnych predmetov sa uvádzajú aj v rámci ľudských zdrojov, spolkovej činnosti a kultúrnej infraštruktúry.

Mapovanie a hodnotenie potenciálu minoritnej kultúry je orientované na jej súčasný stav, na prítomnosť. Mohlo by sa zdať, že všetky kultúrne hodnoty nie

sú spracované rovnako dôsledne, precízne. Ak však niečo fungovalo a zaniklo, nerekonštruujeme genézu spoločenstva a vývoj spôsobu života a kultúry v historickom ani sociálnom čase, formu ani obsah, ale snažíme sa naznačiť príčiny a obdobie zániku, aby bolo dnes aj po niekoľkých desaťročiach zrejmé, aký kultúrny potenciál malo konkrétne minoritné lokálne spoločenstvo v období výskumu, to znamená v rokoch 2016 a 2017.

Mapujeme a hodnotíme len také súčasti minoritnej kultúry, ktoré majú jednoznačne etnický charakter, alebo dokonca plnia funkciu etnoidentifikačného/etnodiferenciačného príznaku. Ak napríklad konkrétna obyčajová tradícia, záujmový spolok alebo združenie fungujú a nemožno ich klasifikovať ako slovenské (ale napríklad cirkevné – rímskokatolícke), nie sú predmetom nášho záujmu. Odlišná je situácia mapovania a hodnotenia kultúrnych javov z pôvodnej slovenskej etnokultúrnej vrstvy, ktoré prechádzajú v rámci princípov fungovania minoritnej synkretickej kultúry neustálou akulturáciou. V etnicky zmiešanom prostredí sú kultúrne prieniky zákonité a nepretržité.

Metodika terénneho výskumu sa výraznejšie nelíšila od klasického etnologickeho získavania poznatkov. Základom nášho štúdia a analýzy bol dôsledný výskum v cirkevných, spolkových aj školských archívoch. Ich úroveň je rôzna, závisí od vierovyznania a miestnych ľudských zdrojov, preto údaje nie sú porovnateľné kvalitou ani kvantitou. Odráža sa to aj na obsahu nášho materiálu. Rozhovory s informátormi boli rovnako dôležitou metódou ako archívny výskum. Aby bolo mapovanie a podklady k hodnoteniu kultúrneho potenciálu komplexné, využívali sme poznatky a vedomosti príslušníkov všetkých generácií a sociálnych vrstiev, všetky ľudské zdroje z kategórie organizátorov a manažérov inštitucionalizovanej kultúry, ochotných výkonných jednotlivcov, výrobcov aj interpretov. Pri terénnom výskume sme využívali spomenutú vlastnú metodiku a rozhovor možno považovať za štandardizovaný s otvorenými otázkami.

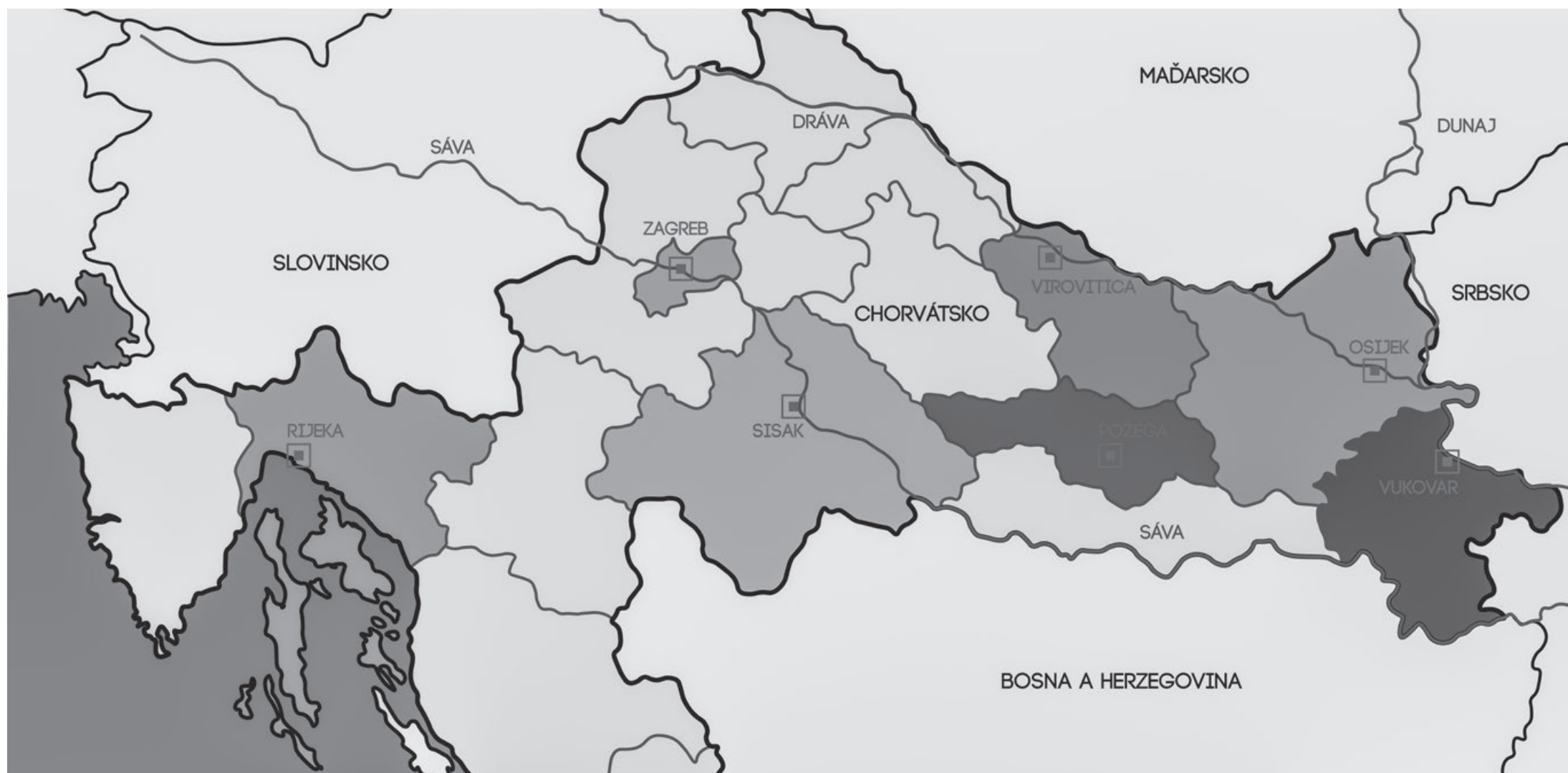
Snažili sme sa čo najmenej zohľadňovať doterajšie knižné publikácie, zborníky a odbornú periodickú tlač; stali sa len východiskom na získanie základných faktov, ktoré boli podkladom na zisťovanie a analyzovanie súčasného stavu. Pred záverom pridávame súhrnnú kapitolu zameranú na publikačnú činnosť Slovákov v Chorvátsku. Zameriavame sa v nej na doposiaľ publikované monografické diela a zborníky, ktoré sa viažu na činnosť rôznych inštitúcií, resp. jednotlivé lokálne spoločenstvá. Snažíme sa tak osobitne vyzdvihnúť publikačnú činnosť mnohých jednotlivcov.

Mapovanie a hodnotenie kultúrneho potenciálu slovenských minoritných spoločenstiev v Chorvátsku je súčasťou oveľa širšieho projektu financovaného Agentúrou pre podporu výskumu a vývoja, ktorý zahŕňa aj slovenské enklávy

a diaspóry v Srbsku, Rumunsku a Maďarsku. Je tiež produktom spolupráce UKF v Nitre, Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí a organizačnej podpory pracovníkov Zväzu Slovákov v Chorvátsku (Branka Baksa) a Slovenského kultúrneho centra Našice (Sandra a Tatjana Buha). V Chorvátsku sme začínali a naša metodika sa postupne vyvíjala a precizovala. Ukázalo sa, že nie je vhodné spracovávať a hodnotiť získaný materiál s väčším odstupom času, lebo sa stráca kontext, ktorý bol pri výskume samozrejmý. Čím je časový odstup medzi mapovaním a hodnotením kratší, tým je štúdium jednoduchšie a kvalitnejšie. Je zrejmé, že publikácia ako úvodná časť projektu obsahuje drobné nedostatky, ktoré riešiteľský kolektív postupne odstraňuje. Vývoj metodiky spočíva tiež v upresňovaní a dopĺňaní obsahovej náplne jednotlivých kapitol. Ukázalo sa, že záverečná analýza kvalitatívnych aj kvantitatívnych parametrov musí byť kolektívnym dielom členov autorského kolektívu, ktorí jednotlivé kapitoly spracovávali individuálne a nadobudli prehľad a schopnosť porovnávať aj hodnotiť v rovine všeobecného i výnimočného.

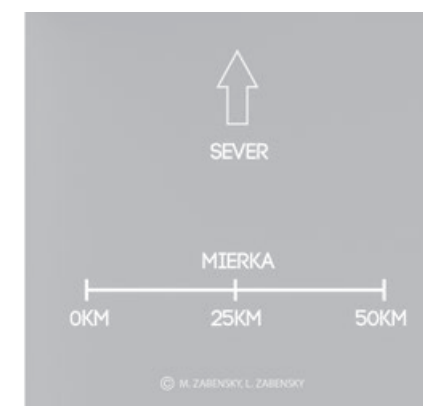
Potrebné je dodať, že úroveň spracovania nezávisí len od autorského kolektívu. Všetky skompletizované materiály sme priebežne odosielali na verifikáciu do konkrétnych prostredí a záleží aj od prístupu miestnych ľudských zdrojov a ich záujmu doplniť, respektíve upozorniť na prípadné nedostatky.

Jednotlivé oblasti sú usporiadané podľa žúp, v ktorých ležia. V rámci žúp sme zvolili poradie, ktoré odzrkadľuje počet Slovákov v lokalite, resp. spádovosť k mestskému prostrediu.

LEGENDA

	štátna hranica		Župa Primorje-Gorski Kotar		Župa Požega-Slavonia		Župa Vukovar-Syrmia
	hranica župy		Župa Sisak-Moslavina		Župa Virovitica-Podravina		
	rieka		Zagreb		Župa Osijek-Baranja		
	hlavné mesto župy						
	ostatné hranice /pobrežie						

Uvod

Knjižna publikacija sadržava mapiranje i vrednovanje kulturnog potencijala slovačkih manjinskih zajednica u Hrvatskoj. Usredotočili smo se samo na one u kojima je aktivna institucija osnovana na slovačkom etničkom načelu, bez obzira na veličinu zajednice, odnosno broj stanovnika sa sviješću slovačke etničke pripadnosti. Mnoga sela (Ledenik, Martin, Punitovci, Drenovci, Breznica N., Beketinci, Vrbanja) u kojima žive stanovnici sa slovačkim etničkim identitetom nismo obuhvatili našim istraživanjem upravo zbog izostanka tog činitelja. Lokaliteta na kojima živi slovačko stanovništvo i pripadnika slovačke nacionalne manjine realno je nekoliko puta više nego to navode službeni podaci.

Korištenu metodiku mapiranja i vrednovanja kulturnog potencijala pripremio je isti kolektiv koji je projekt osmislio, i to na način da obuhvati što više kulturnih pojava. Područja kulturnog naslijeđa, društvenog rada, ljudskih potencijala i infrastrukture nisu jednako opsežna i svako od njih obrađuje drugi član autorskog kolektiva. Unatoč tome, malo je vjerojatno da nedostaju neke informacije jer je svaka kulturna pojava vrednovana više puta, u drugom kontekstu, a podaci se dopunjuju (na primjer autori dramske umjetnosti, naivne umjetnosti, izrade uporabnih i dekorativnih predmeta navode se i unutar ljudskih potencijala, društvenih aktivnosti i kulturne infrastrukture).

Mapiranje i vrednovanje potencijala manjinske kulture orijentirano je na stanje u kojemu se nalazi, odnosno na sadašnjost. Moglo bi se činiti da sve kulturne vrijednosti nisu obrađene jednako dosljedno, precizno. Ako je pak nešto postojalo

i nestalo, ne rekonstruiramo genezu zajednice te razvoj načina života i kulture u povijesnom niti socijalnom vremenu, formu ili sadržaj, ali nastojimo naglasiti razloge i vrijeme nestanka kako bi danas, i nakon nekoliko desetljeća, bilo jasno kakav je kulturni potencijal imala konkretna manjinska lokalna zajednica u vrijeme istraživanja (tijekom 2016. i 2017. godine).

Mapiramo i vrednujemo samo one dijelove današnje manjinske kulture, koji imaju jednoznačan etnički karakter, ili čak preuzimaju funkciju etnoidentifikacijskog / etnodiferencijacijskog znaka. Primjerice, ako neki tradicijski običaj, interesna skupina ili udruga djeluju, a nije ih moguće klasificirati kao slovačke (rimokatoličke), nisu predmetom našeg istraživanja. Različita je situacija mapiranja i vrednovanja kulturnih pojava izvornih slovačkih etnokulturnih slojeva, koji unutar načela djelovanja manjinske sinkretičke kulture prolaze neprestanom akulturacijom (proces primanja kulture zemlje u čijim se okruženju doseljenici nalaze). U etnički mješovitim područjima kulturni utjecaji su zakoniti i neprestani.

Metodika terenskog istraživanja nije se značajnije razlikovala u odnosu na klasično etnološko prikupljanje materijala. Osnova našeg studija i analize bilo je dosljedno istraživanje u crkvenim, društvenim i školskim arhivima. Njihova razina je različita, zavisi od vjeroispovijesti i lokalnih ljudskih izvora, zato podaci nisu usporedivi niti kvalitetom, niti kvantitetom. To se odražava i na sadržaj našeg materijala. Razgovori s informatorima bili su jednako vrijedna metoda, kao i arhivsko istraživanje. Kako bi mapiranje i materijal za vrednovanje kulturnog potencijala bili kompleksni, koristili smo saznanja i znanje pripadnika svih generacija i društvenih slojeva, sve ljudske izvore iz kategorije organizatora i menadžera institucionalizirane kulture, susretljivih poduzetnih pojedinaca, proizvođača i interpretatora. U terenskom istraživanju koristili smo se spomenutom metodom koju smo sami osmislili, a razgovor možemo smatrati standardnim, s otvorenim pitanjima.

Trudili smo se što manje koristiti dosada izdane publikacije, zbornike i stručni periodički tisak; poslužili su tek kao temelj za stjecanje osnovnih činjenica, kao podloga za utvrđivanje i analizu trenutnog stanja. Pred kraj dodajemo sažetak usmjeren na izdavačku djelatnost Slovaka u Hrvatskoj, s osvrtom na dosada izdane monografije i zbornike, koji su vezani za djelovanje raznih institucija, odnosno pojedine lokalne zajednice. Na ovaj način želimo posebno istaknuti izdavačku djelatnost mnogih pojedinaca.

Mapiranje i vrednovanje kulturnog potencijala slovačkih manjinskih zajednica u Hrvatskoj dio je projekta financiranog od strane Agencije za potporu istraživanja i razvoja, koji obuhvaća i slovačke enklave i dijasporu u Srbiji, Rumunjskoj

i Mađarskoj. Također je rezultat suradnje UKF u Nitri, Ureda za iseljene Slovake i organizacijske podrške uposlenica Saveza Slovaka u Hrvatskoj (Branka Baksa) i Slovačkog centra za kulturu Našice (Sandra Kralj Vukšić i Tatjana Buha). U Hrvatskoj smo počeli i naša metodika se postupno razvijala i precizirala. Pokazalo se da nije prikladno obrađivati i vrednovati prikupljen materijal s većim vremenskim odmakom, jer se gube konteksti koji su za vrijeme istraživanja bili očiti. Što je vremenski odmak između mapiranja i vrednovanja kraći, time je obrada jednostavnija i kvalitetnija. Jasno je dakle da ovo izdanje, kao uvodni dio projekta, sadržava i male nedostatke, koje provedbeni tim nastoji otkloniti. Razvoj metodike također se sastoji u razjašnjavanju i dopunjavanju sadržaja pojedinih poglavlja. Pokazalo se da završna analiza kvalitativnih i kvantitativnih parametara mora biti suradnički rad članova autorskog kolektiva, koji su pojedina poglavlja obradili individualno i ostvarili pregled te stekli sposobnost uspoređivati i vrednovati na razini uopćenog i posebnog.

Potrebno je dodati da razina obrade ne ovisi samo o autorskom kolektivu. Sve kompletirane materijale slali smo na verifikaciju u konkretna područja, tako da utjecaj ima i pristup lokalnih ljudskih izvora i njihov interes dopuniti, odnosno upozoriti na eventualne nedostatke.

Lokaliteti su poredani prema županijama u kojima se nalaze. Unutar županija odabrali smo poredak koji reflektira broj Slovaka u konkretnom lokalitetu, odnosno gravitiranje prema gradskoj sredini.

OSIJECKO- BARANJSKÁ ŽUPA

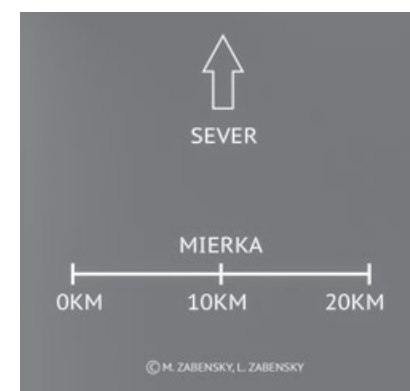

LEGENDA

- štátna hranica
- hranica župy
- rieka
- hlavné mesto župy
- obec so slovenským osídlením

OBCE SO SLOVENSKÝM OSÍDLENÍM

Chorvátsky názov	Slovenský ekvivalent
Jelisavac	Jelisavec
Markovac Našički	Markovec
Našice	
Jurjevac Punitovački	Jurjevec
Josipovac Punitovački	Josipovec
Osijek	

Kultúrny potenciál Slovákov v Josipovci

Josipovac (Josipovec) sa nachádza v Osijecko-baranjskej župe, 30 km juhozápadne od župného mesta Osijek a 15 km severne od mesta Đakovo. Administratívne patrí k okresu susednej dediny Punitovci, kde je aj sídlo rímskokatolíckej farnosti sv. Ladislava Kráľa. Žije tu približne 800 obyvateľov. Väčšina z nich má slovenský etnický pôvod.

Josipovec bol založený v roku 1858 biskupom z Đakova Josipom Jurajom Strossmayerom. Prví Slováci začali do dediny prichádzať v roku 1881 zo severoslavónskych dedín Zokov Gaj, Dlhá Medza, Podruminy a Petrovo Polje. Neskôr sa sťahujú priamo zo Slovenska, pričom sa spomínajú obce Stará a Nová Bystrica, Klubina, Radôstka, Zborov, Ošćadnica. Niekoľko osadníkov prišlo od Zvolena. (UŠÁK 1978:113-115)

Slovenskí obyvatelia Josipovca sa vyznačujú veľkým lokálpatriotizmom, bohatou spolkovou činnosťou a silným slovenským národnostným povedomím. Mnohé obyčajové tradície sú stále prirodzene tradované aj inštitucionalizované, niektoré z nich, napríklad josipovské medvede, predstavujú unikátne etnodiferenciačné prvky. Pomerne časté sú aj družobné kontakty s Novou Bystricou na Kysuciach

a vystúpenia josipovských folkloristov na rôznych fórach na Slovensku. Josipovec disponuje neobyčajne bohatým ľudským potenciálom na organizovanie aj produkciu miestnej kultúry v najrôznejších formách.

Kultúrne dedičstvo

Hmotné kultúrne dedičstvo tvoria aj **archívne dokumenty** cirkevného archívu rímsko-katolíckej farnosti Punitovci, archív Matice slovenskej v priestore ZŠ Josip Kozarac a Archív ZŠ Josip Kozarac.

Archív rímsko-katolíckej farnosti Sv. Ladislava Kralja Punitovci obsahuje materiály vo forme chronologicky písaných matričných kníh aj v elektronickej forme. Status animarum Josipovac. Popis duša mjesta Josipovac XIX i poč.. XX. st. rkt. Župa Sv. Ladislava Kralja Punitovci, Župni archiv A-VIII-5.. Súpis cirkevníkov je uvedený aj v dokumente Index od roku 1937. Status animarum Josipovac. Popis duša mjesta Josipovac od 1937 do 1994. rkt. Župa Sv. Ladislava Kralja Punitovci, Župni archiv A-I-2. Obidve knihy obsahujú zoznam narodených, rok sobáša aj úmrtia.

Súčasťou archívu sú aj údaje o obci Jurjevac: Status animarum Jurjevac. Popis duša mjesta Jurjevac XIX i poč.. XX. st. rkt. Župa Sv. Ladislava Kralja Punitovci, Župni archiv A-VIII-6. Obsahuje zoznam narodených, rok sobáša aj úmrtia. Hodnotná je aj Kartotéka cirkevníkov od roku 1995. Zväzok: rkt. Župa Sv. Ladislava Kralja Punitovci, Župni archiv A-VIII-13 obsahuje zoznam narodených, rok sobáša aj úmrtia filií Josipovac aj Jurjevac. V elektronickej forme na špeciálnom softvéri je archivovaná evidencia cirkevníkov po jednotlivých rodinách. Obsahuje aj údaje z dedín Josipovec a Jurjevac. Fascikel: Krizmenici župe Punitovačke od god. 1907 – 2001. rkt. Župa Sv. Ladislava Kralja Punitovci, Župni archiv. A-V-2 predstavuje knihu birmovaných z Josipovca aj Jurjevca. Narodenie a krst, sobáš, úmrtie a pohreb majú v súčasnosti osobitné matričné knihy, ktoré nie sú oficiálne vedené pod archívnym číslom. V archíve nájdeme aj Povijest slovačkog sela Josipovac. Rkt. Župa Sv. Ladislava Kralja Punitovci, Župni archiv A-XI-2. Ide o rukou písaný zošit formátu A5, ktorý obsahuje najstaršie dejiny dediny Josipovac od jej vzniku. Autorom je bývalý farár Stjepan Lukić. Rukopis je z roku 1951.

Archív MS Josipovec v priestoroch základnej školy obsahuje predpísanú dokumentáciu do roku 2016: personálna dokumentácia (od roku 1993) – zoznamy členov, štatúty, zmluvy, čísla registrácie a čísla bankových účtov, kompletná finančná dokumentácia. Súčasťou je chronológia vystúpení a kultúrnych podujatí, kniha zápisníc od roku 1976.

Archív fotografií obsahuje približne 2000 fotografií z vystúpení odbočiek MS.

V Archíve MS v priestoroch ZŠ je spoločenská miestnosť, kde je približne 70 orámovaných čestných uznaní, diplomov, ďakovných listov a spomienkových predmetov – darov z návštev a vystúpení (takýchto ocenení sa v archíve nachádza podstatne viac, no nie sú orámované). Nájdeme tu aj fotografie z vystúpení a podujatí odbočiek MS Josipovec.

V archíve základnej školy je školská pamätná kniha Spomenica. Písaná je od 30. 12. 1991 do školského roku 2013 – 2014. Je to kronika významných udalostí v škole od školského roku 1991 – 1992. Obsahuje počty žiakov, zoznamy učiteľov, fotografie, novinové články, prijaté návštevy, rozvrhy hodín a výsledky žiakov.

Knižnica Matice slovenskej v podkroví Základnej školy Josip Kozarac obsahuje 1030 slovenských publikácií – tradičná kultúra Slovenska, zborníky poézie, beletria, časopisy a folklór.

Knižnica Základnej školy Josip Kozarac obsahuje približne 4000 knižných jednotiek. Slovenská literatúra tvorí asi jednu desatinu – 400 knižných publikácií. Nájdeme tu beletriu, poéziu, odbornú didaktickú a etnologickú literatúru a časopisy. V archíve Základnej školy je Spomenica škole Josipovac. Nemá číslované strany. Obsahuje Dejiny slovenskej obce Josipovec, nasledujú základné informácie o cirkvi, kupovaní pôdy, o škole. Opísaná je situácia od školského roku 1945/46. Podrobné sú opisy školských rokov od 1956/57 do 1989/1990 – počty žiakov, učitelia, výsledky žiakov a významné udalosti v živote školy.

Zbierky múzeí a galérií. V základnej škole v priestoroch vestibulu je zbierka dokumentujúca tradičnú kultúru slovenského obyvateľstva. Obsahuje približne 100 zbierkových predmetov. Zbierku tvorí prevažne hlinený riad, hračky, nástroje na spracovanie textilných vlákien, hodiny, dreváky. Dopĺňaná je priebežne. Predmety nie sú dokumentované. Galéria výtvarných prác skupiny Kontrast bola najskôr v priestoroch MS Josipovec v Základnej škole, do roku 2015 v školskej galérii a od roku 2016 je galéria skupiny Kontrast v budove kultúrneho domu.

Diela kinematografie, televíznej a audiovizuálnej tvorby. V archíve MS Josipovec sa nachádza približne 150 videokaziet a CD z vystúpení Folklórneho súboru ako odbočky MS a iných odbočiek. Medzi najvýznamnejšie položky patrí záznam z osláv 100. výročia obce – 100 rokov Josipovca. 1981. Slov. redakcia RTV Novi Sad 1981. Nájdeme tu videodokumentáciu z Folklórnych slávností Pod Poľanou v Detve, kde je zaznamenané vystúpenie FS Josipovec v roku 1992. Zdokumentované sú rôzne josipovské obyčaje z Josipovca a celovečerný program Dakovački vezovi a Babina greda z roku 1990.

Množstvo videozáznamov má aj miestna výtvarná skupina Kontrast, konkrétne ide o výstavy v MS Josipovec v rokoch 2001, 2003 (2 kazety) a 2004.

Fašiangy v Josipovci boli vysielané chorvátskou televíziou HRT v roku 2001. Zaznamenané sú vystúpenia všetkých skupín v rámci MS Josipovec a 34. prehliadka slovenského folklóru, ktorá sa konala 4. júna 2016 v Josipovci Punitovskom (Foto color Express Dakovo 2016). V archíve je videodokumentácia z podujatí a prehliadok detí aj dospelých, organizovaných Zväzom Slovákov v Chorvátsku v Josipovci aj na iných miestach v Chorvátsku.

Diela výtvarného umenia, úžitkového umenia a dizajnu. V areáli Základnej školy Josip Kozarac sú dve busty a drevená plastika.

Z diel tradičného umenia a insitnej umeleckej výroby (domáckej a remeselnej výroby) evidujeme nástenné kresby žiakov v areáli Základnej školy Josip Kozarac s námetmi tradičného spôsobu života v Josipovci. Na medziposchodí základnej školy je veľkoplošná maľba s tematikou fašiangových masiek – medvedov, ktoré sú špecifickým josipovským kultúrnym javom.

Kultúrna krajina. V extraviláne obce už neexistujú vinice ani sady. Zanikli okolo roku 1980. Vinič sa pestuje len vo dvoroch a záhradách. V extraviláne nie je vodný tok, polia a lúky sú odvodňované kopanými kanálmi. Hospodársky les tvoria mladé smrek a mladá dubová hora v časti chotára Horka. Dva rybníky sú pozostatkami ťažby hliny na výrobu tehly pri výstavbe obce. Obidva sú známe ako *Ciglarňa*. Rybník smerom na Gorjani je kultivovaný, slúži pre potreby rybárov. Najčastejšie sa vyskytuje kapor a karas. V extraviláne je niekoľko starých divých hrušiek, o ktorých sa hovorí, že sú staré ako dedina.

Pôda predstavuje úrodnú hnedozem. Prirodzenými drevinami sú dub, agát, jaseň, hrab, klen, brest, topoľ, vrba, divé hrušky, divé jablone, trnky a hloh. Z ovocných drevín nájdeme slivky, hrušky a jablone, bielu, sivú a čiernu morušu.

Pestuje sa pšenica, jačmeň, ovos, kukurica, slnečnica, zemiaky, fazuľa, bôb, hrach, z krmovín konská, kravská a divá datelina. Zamokrené územia *bary* sa vyskytovali do 60. rokov minulého storočia. Slúžili väčšinou ako pasienky. V chotári žije divá kačica, bažant, prepelica, líška, srna, straka. V chotári sa nevyskytujú žiadne pamätné miesta ani archeologické náleziská.

Josipovec disponuje neobyčajným množstvom tvorivých osobností, ktoré sú nenahraditeľné pri organizovaní a interpretácii najrôznejších foriem kultúry. Uvádzame ich aj v časti Ľudské zdroje.

Josipovskí remeselníci. Kováči: Kristek Miško aj jeho otec Josip Kristek – *kone podkúvali, voz osposobel, šiny naťahoval*; Gavljak Anton – *všetko zo železa aj kapie, aj lopaty na chleba*. Kolár: posledným bol Stjepan Cabadaj. Stolári – tišleri: Hmura Andrija, boli najstarší; Konjuh Stevo. Murári – zidari: Konjuh Ivan, Batorek Jozo.

Studniari: Đuro Pastva, Miško Pastva, Stjepan Kubatka. Studen sa mohli kopať len do 7 m, hlbšie by ich bolo zavalilo. Vyrábali *bunar na džermu, bunar na koleso, bunar na pumpu*. Koše plietli: Kukučka Tóno, Kukučka Adam-Marić, Konjušak Franjo-Krančar, Hmura Andrija. Materiál: lieska, vrba, topoľ, hrab, hestika. Hestiku zahrievali v peci a štiepali. Koše boli zo štiepaných prútov.

Jazykové prejavy. Významnou súčasťou kolektívnej pamäti sú jazykové prejavy šírené orálne. Napríklad v Josipovci bolo veľa husí a zachoval sa drobný útvar *Hala, hala na Michala*.

Nárečie slovenského jazyka je ovplyvnené kysuckým nárečím a obsahuje veľa kroatizmov. V mnohých prípadoch sú paralelné slovenské, chorvátske aj skomolené výrazy. Napríklad základy – *fudament*; pálená tehla – *pečená tehla, tégla, cégla*; nepálená tehla – *presná cégla, priesna, pliesna*; dvojodkvapová, sedlová strecha – *strecha na dve vody*; valbová strecha – *strecha na štyri vody*; škridla – *čerep*; hlinená podlaha – *zem (kuchyňa je zem)*; drevená podlaha – *patos*; roh – *roh*; pánty – *rohy na pajanty*; doska – *deska*; lata – *letva*; hrada – *greda*; chliev pre ošípané – *svinec*; maštal pre kravy a kone – *štala*; povala nad maštalou – *štalski poval*.

V príbuzenskej terminológii už absentuje viacero slovenských termínov a nahradené sú výlučne chorvátskymi výrazmi:

syn – *syn*,
dcéra – *đefka*,
sesternica – *sestrenica*,
bratranec – *bratanek*,
mama – *mama, mať*,
otec – *otec, tata*,
otcov brat, jeho manželka – *strýko, stryna*,
mamin brat, jeho manželka – *ujko, ujčina*,
mamina sestra – *tetka*,
tetkin manžel – *sváko*,
svokor (moji rodičia pre moju manželku) – *svekar, svekrva*,
svokor (manželkin otec pre mňa) – *starec, punac*,
nevesta – *nevesta*,
vnuk, vnučka – *unuk, unuka*,
starý otec – *starý tata, djedo*,
stará mama – *stará mama, stará mať, baka*,
manžel – *chlap*,
manželka – *baba*,
svatovia, rodičia mladomanželov – *priateli*,
kmotor, kmotra – *kum, kuma, kumovia*,

krstný otec, krstná mama – *krstný otec, krstný tata, krstná mama, krstná mať, sestrin manžel – švager, bratova manželka – švagrína.*

Prvý syn je obyčajne krstený po otcovi alebo po starom otcovi. Najčastejšie mužské mená: Jozef, Štefan/Stévo, Jano, Ivan, Ondrej, Pavo, Mišo.

Prvá dcéra je krstená po mame. Najčastešie ženské mená: Mária, Hana, Katica, Evica, Jozefína/Fína/Fínka, Barica, Tonka.

Tradičné mená koní: Sokol, Senič, Dorat, Vezír, Miško, Pubo, Mica, Milica, Vidra, Zora, Vranica, Cvjeta, Lyska, Fana, Olga; čierny kôň: *vračac*; červený kôň: *ridžan*; biely kôň: *žerav*.

Tradičné mená kráv: Šaruľa, Crvenka, Jagoda, Luba, Ruža, Belava, Biserka, Milka, Rumenka.

Tradičné mená býkov: *Lacko, Miško, Šandor, Malý.*

Prejavy dramatického, hudobného a tanečného umenia sú súčasťou viacerých živých obyčajových tradícií kalendárneho cyklu. Na Viliju sú od rána do večera obchôdzky betlehemcov. S betlehemom chodia výlučne žiaci šiestej triedy. Chlapci, tzv. *polazníci*, od rána vinšujú. Polazovanie je praktizované len jednotlivo v rámci príbuzenských skupín.

Na *Tri krále* obchádzali dedinu maskované postavy troch kráľov s bradami a vysokými papierovými čiapkami. Obyčaj zanikala v 60. rokoch minulého storočia.

Špecifickým dramatickým prejavom v rámci slovenských enkláv a diaspor v Chorvátsku aj v celom priestore Dolnej zeme a na Slovensku sú fašiangové obchôdzky masiek – medvedov a cigánok. Početné masky medvedov – (každoročne 10 – 15) sú ovíjané dlhými povrieslami z ovsenej slamy od nôh po krk. Tváre majú zamazané sadzami alebo si dávajú na hlavu pančuchu. Masky medvedov začínajú ovíjať od rána, okolo obeda sú masky hotové. Tradičný záver fašiangov bol taký, že v nedeľu obchádzali dedinu deti, dospelí v utorok, výlučne muži. Po skončení obchôdzky masiek sa všetci zhromaždili v krčme na tanec. Hrali tamburáši. O jedenástej muzika prestala hrať, všetci museli ísť domov. *Koniec veselí na šesť nedelí, začala korizma.* Len suché jedlo. Povedalo sa: *Kto posle jedenást tancuje, s čertom tancuje!*

V súčasnosti masky zhotovujú tradičným spôsobom, sprievod sa koná už len v utorok.

Na fašiangy, vo všeobecnosti v zimných mesiacoch *ludovalo sa. U jedného človeka voz rozklopeli a sklopeli ho na plevňak. Nikto sa nehneval, keď so sadzami zamazali tváre. Už to všetko prestalo, ľudia sú na robote.*

Na Veľký štvrtok ze *štrangami* zaviazali zvony na tri dni. Nezvoni sa, ani ak by niekto zomrel. Od štvrtka do soboty deti v kostole *trepali* o podlahu prútmi. Na Veľkonočný pondelok ráno došli chlapci s korbáčmi z vrbových prútov. Šibali všetkých. Kto bol ešte v posteli, šibali po perine. Zároveň vinšovali, mládenci v skupinkách navštevovali a oblievali dievky. Tradícia pretrváva len v rámci príbuzenských skupín.

Pôvodne v dedine stavali 3 – 4 máje, na máj priviazali fľašu. Domáci pripravili pohostenie pri stavaní – dvíhaní mája – zostalo im drevo. Teraz organizuje stávanie jedného mája Matica slovenská. Na máji je slovenská a chorvátska zástava.

V každom dvore chovali húsky. V zime sa schádzali dievky aj mladé ženy na *drápanie* peria. Spievali, prichádzali mládenci, spievali pod oblokmí, ženy ich posypali perím. Často pustili do miestnosti vrabca, ktorý rozvíril perie. K driapaniu ponúkali semená tekvice – *bundevy*, pukance – *pukanice*. Varili suchú kukuricu.

Na záver zakáľacky prichádzali do domu maskary práve vtedy, keď sa chystala večera. Susedia a príbuzní sa dobre zamaskovali starým oblečením, okrutili okolo seba vrecia, obliekli si kožuchy na rub, na hlavu si navliekli pančuchu. Väčšinou to boli chlapci vo veku 12 – 14 rokov. Zablahoželali domácim k tomu, že mali takú peknú sviňu. Spievali, tancovali, dostali výslužku. Obyčaj postupne zaniká od 80. rokov, čo súvisí aj so zánikom chovu ošípaných.

Kultúrne tradície. Vzhľadom na veľké pracovné zaťaženie a menšiu starostlivosť o deti bola v Josipovci veľmi vysoká detská úmrtnosť. Žena odišla 2 – 3 dni po pôrode na pole, dieťa nechala doma, a keď sa o niekoľko hodín vrátila, dieťa bolo vyplakané, dostalo horúčku a často zomrelo. Preto bolo treba dieťa pokrstiť hneď na druhý deň po narodení, aby nezomrel *pogan*. Ženy rodili 10 – 20-krát, z desiatich detí zostali obyčajne 4 – 5. Pri úmrtí dieťaťa zvonili len na jednom, najmenšom zvone. Malé deti mali bielu truhličku. Niesli ju 4 dievčatká vo veku 14 – 15 rokov.

Mŕtveho pochovávali na druhý deň. V dedine nebol farár – Gavljak Ivan alebo Kolembus – starý Rúčka sa prichádzali modliť. Modlili sa ešte pri živom, do ruky mu dali sviečku. Po skone *zastavili hodiny, zrkadlá sa prekryli*. Ostatní modlitbu opakovali. Hneď po úmrtí išli za tišlerom objednať truhlu. Musel ohobľovať dosky, vyrobiť truhlu a natrieť ju na čierne. Truhly vyrábali Josip Kvasnovski a Stepan Konjuh. Rýchlo zhánali dosky, napríklad odtrhli ich aj z maštale, aké našli. Pri mŕtvom bol niekto celý noc. Nikdy ho nenechali samého. Niektorí prichádzali k mŕtvemu aj nad ránom. Pozostalá rodina vypratala prednú izbu, vystreli ho na stolicu na slamník. Pri mŕtvom sa dlhšie zdržiavali ženy, modlili sa ruženec. Muži sa pomodlili a išli do kuchyne. Pili

rakiju, rozprávali sa, čakali manželky. Na modlenie nechodí kantor ani farár. Odobierka je všeobecná, krátka, žiadne mená. Po roku 2000 bol postavený dom smútku a modlenie býva tam, dokonca aj v takom prípade, keď mŕtveho ešte nepriviezli z nemocnice.

Kar – *kerminy* býval najčastejšie v prednej a strednej izbe. Varilo sa u susedov. V posledných rokoch býva u susedov aj kar. Tradičným jedlom bol bravčový guláš alebo slepačí paprikáš. V súčasnosti polievka, varené mäso, pečené mäso, kapusťový šalát, chlieb. Ak bolo v dome málo priestoru, na kar prichádzali účastníci na niekoľko etáp – jedni odchádzali, iní prichádzali. Na modlení aj na kare pili muži aj ženy. K tejto príležitosti piekli *hrubý koláč* s orechami alebo s kakaom. Hrobári v dedine neboli, vždy sa niekto našiel, kto kopal hrob.

Pri úmrtí mládenca sa jeho dievča oblieklo ako nevesta alebo sa za nevestu obliekla niektorá dievka z dediny. Obyčaj zanikla v 90. rokoch.

Ludia sú poverčiví. Predzvesťou smrti sú psy – *keď sa zozbierajú a brešú pred niektorým domom – tam bude smrť*. Podobným znamením je aj *kuvička na streche*, ak *pukne* fľaška, ak padá hviezda, ak je na dvore bez zjavnej príčiny hluk (*ako keby sa gúľal sud*). Mŕtveho počuť, ako ohlasuje niektorých rodinných príslušníkov, napríklad: *Hana, Hana!*

Moju mamu furt vodela svetla noc. Aj preko vody ich vodela.

Na našej grobli sa svetielka ukazovali. Mal som dvanásť – trinásť rokov. Videli sme ich z domu z okna. Ze okna z izbičky sme stamodtiaľ hľadeli, tata aj mama. To bola Božia moc.

Špecifickou kultúrnou tradíciou v Josipovci je pálenie kolíb. Je to kopa kukuričného kôrovia, ktorú zapalujú pri príležitosti zasnub pred domami bývalých frajerok snúbenca a pred domami mládencov, s ktorými zasnubovaná dievka predtým chodila. Skoro ráno zasnúbená dievka stopy po pálení koliby zametala, podobne aj matka alebo sestra zasnúbeného mládenca, aby rodina nebola v hanbe. Stopy po pálení však obyčajne zostávali.

Historické udalosti sa týkajú najrôznejších oblastí spôsobu života obyvateľov dediny.

17. január 1881 – tento dátum je považovaný za deň príchodu prvých slovenských osadníkov z Podruminy, Zokovho Gaja a Dolnej Medze na pozvanie biskupa Strossmayera; 1882 – postavená bola drevená kaplnka; 1923 – dokončený bol murovaný kostol; 1937 – založili Československú besedu v Josipovci s knižnicou a čítárňou; 1946 – zriadenie školy pri kostole v obecnom dome; 1950 – vznik hasičského družstva; 1955 – v dedine sa objavili prvé staršie traktory; 1953 – dokončená bola budova novej školy; 1958 – obyvatelia dostali tvrdú, kamennú cestu; 1960 – v dedine sa objavil nový traktor; 1963 – dedina bola elektrifikovaná;

1963 – dokončili hasičský dom; 1967 – založené bolo KUD Mladosť, zúčastnilo sa na kultúrnej manifestácii v Dakove; 1967 – v dedine bola vybudovaná asfaltová cesta; 1973 – dokončený bol nový murovaný kostol; 1976 – v dedine dokončil vodovod; 1976 – Zmena názvu KUD Mladosť na KUD Bratia Banas; 1980 – vybudovaný bol nový hasičský dom s vežou; 1981 – KUD Bratia Banas sa prvý raz zúčastnil FSP v Detve; 1992 – pri hasičskom dome bola postavená garáž pre techniku; 1993 – založená MS v Josipovci; 1998 – sprístupnená bola budova novej školy; 1999 – škola dostala telocvičňu; 2004 – uskutočnená bola renovácia kostola; 2010 – sprístupnená časť kultúrneho domu.

Zemepisné, katastrálne a miestne názvy. V Josipovci sú nasledovné časti intravilánu: Ulica Sv. Jozefa, Ulica Jozefa Juraja Strossmayera, Ulica Bratov Banasovcov, Kolodvorska. Časti chotára: Horka, Ciglarňa – teraz Rybník, Gorjanske, Prva lenija, Druha lenija, Treťa lenija, Štvrta lenija, Piata lenija, Šesta lenija, Cintorín/Groblje, Maďarove, Drlak, Zadrlak, Posjed, Livadi, Gavljakova lenija, Vratolomce, Belvanove, Strakovnjak, Cerovske, Tomašanska hora, Širokopolske, Za horu, Ivanovska hora. Pozemky sú rozdelené na časti: *dom a dvor, humno, bášča, zabašča*.

V dedine ani v extraviláne nie je žiadne pamätne miesto ani historická pamiatka, archeologická lokalita a podobne.

Technologické postupy a špecifické techniky viažuce sa na produkty hmotného dedičstva. Recepty: Trnovače. *Zemky surové sa natrelujú, pridá sa múka, vajco, čierne korenie, soľ. Lyžicou sa cesto hádže do vriacej slanej vody. Varia sa, keď padajú dolu, sú uvarené. Polejú sa masťou, nastrúha sa syr.*

Polesňiaky. Zemky surové sa natrelujú, pridá sa múka, vajco, čierne korenie, soľ. Z cesta sa formujú kolieska, na oleji sa pražia na obidve strany. Môžu sa aj na platni na viničnom liste.

Klipara/rakija. Zemele sa kukurica. Lepšie je, keď sa dá na dva – tri týždne vykličiť. Zaleje sa horúcou vodou. Umiesia sa bochníky – malé chlebíky a upečú sa v peci. Dobré upečené sa rozmiesia v koryte so studenou vodou. Nechá sa približne týždeň kvasiť. Ak je teplo, vykvasené je za tri dni. Na 100 kg kukurice sa dá kilo kvasníc. Hore sa urobí kôra, a keď sa preprepadne/prevalí, môže sa piecť. Kliparu predávali v Osijeku aj v druhých dedinách, kde nepiekli. Kom dávali kravám pomiešané s plevami. Klipara znamenala významný zdroj príjmov. Za peniaze kupovali zeme, stavali domy. S karamelizovaným cukrom sa pila pri šúpaní (perušanie, perušali) kukurice. Zo žita sa nepálilo, z cukrovej repy len Chorváti.

Próva. Do osiatej kukuričnej múky sa pridá mlieko, cukor, lyžica lekváru. Môže sa pridať prášok do pečiva/kerma, sóda bikarbóna. Vyleje sa na pekáč ako piškóta a pečie sa v trúbe. Môže sa urobiť aj na slano.

Kultúrne organizácie a inštitúcie

Matica slovenská Josipovac – Slovenský kultúrno-umelecký spolok Bratov Banasovcov. SKUS Bratov Banasovcov bol založený v roku 1967. Matica slovenská vznikla v roku 1992 ako prirodzený nástupca predchádzajúceho spolku. Pôvodný SKUS si však zachoval právnu subjektivitu, čo sa ukazuje ako efektívne v procese získavania finančných prostriedkov z rôznych zdrojov.

Pred 2. sv. vojnou sa v dedine spontánne hrávalo divadlo, organizovali sa tanečné zábavy, fungoval cirkevný spevokol. Chýbala však organizácia, ktorá by združovala ľudí na slovenskom etnickom princípe, keďže Slováci aj v súčasnosti tvoria v obci väčšinu. Josipovčania prvýkrát vystúpili v roku 1967 na novozaloženom festivale Ďakovački vezovi.

Josipovská matica funguje prostredníctvom viacerých sekcií – tanečnej (detská skupina, mládežnícka, dospelá), speváckej (dospelá mužská a ženská), hudobnej a výtvarnej (asi od roku 1993). Divadelná sekcia pôsobila v priereze fungovania SKUS len veľmi krátko a nie je možné považovať ju za stabilnú zložku slovenskej kultúry v Josipovci. Matica má približne 100 členov, z čoho je asi polovica detí.

Matičiari majú k dispozícii podkrovné priestory v budove základnej školy. Nachádza sa tu menšia sála na nácvik tanečných choreografií a kancelária. Priestor je značne členitý a na spolkovú činnosť nie veľmi vhodný.

Matičná a spolková činnosť je financovaná z členských príspevkov, zo zdrojov Zväzu Slovákov v Chorvátsku, príslušnými štátnymi a samosprávnymi orgánmi, organizované podujatia občas podporia aj sponzori. V prípade nedostatku prostriedkov sú aktivity finančne podporované priamo členmi Matice.

Josipovčania sa pravidelne zúčastňujú všetkých celozväzových podujatí, prehliadky žiakov slovenského jazyka Lidrano a rôznych regionálnych a župných festivalov. Do roka absolvujú aj viac ako 40 vystúpení v rámci všetkých folklórnych skupín.

Možno spomenúť aj bohaté kontakty so Slovenskom. Družobnou obcou ja kysucká Nová Bystrica, s ktorou sa pravidelne navštevujú nielen matičiari, ale aj členovia iných spolkových organizácií v dedine. Josipovčania tiež viackrát vystupovali na Slovensku, napríklad na festivale v Detve, Dulovciach, Podbieli či Trenčianskych Tepliciach. Priateľské styky udržiavajú aj s Folklórnym súborom Oravan z Nižnej, ktorý v Josipovci viackrát vystúpil.

Združenie dobrovoľných hasičov Josipovac. Hasičský spolok bol v Josipovci založený v roku 1950. Funguje kontinuálne až do súčasnosti. Aktuálne má viac ako 130 členov, z toho je približne 50 detí. V rámci členskej základne je do hasičských aktivít zapojených asi 20 žien.

Josipovskí hasiči majú k dispozícii hasičský dom, postavený v rokoch 1981 – 1983. Na účely hasenia používajú cisternu Tatra, ktorú dostali ako dar od Ministerstva vnútra SR. Využívajú aj 9-miestnu dodávku, napríklad na družobné návštevy hasičov v Novej Bystrici. K vybaveniu patrí aj 20 profesionálnych úborov, uniformy vlastní len traja členovia.

Činnosť DVD je financovaná z členských príspevkov, príspevku hasičských orgánov, župných úradov (poistenie hasičov v akcii), v rámci ciest na Slovensko im finančne pomáha okres Punitovci.

Hasiči boli v minulosti hlavnou hybnou silou kultúrneho života v dedine. Organizovali tanečné zábavy, bály, hrávali divadelné predstavenia. Okrem obrody spoločenského diania si týmto spôsobom získavali financie na svoju činnosť. V súčasnosti je činnosť zameraná na tréningy a súťaže v hasičskej zručnosti. Pred súťažami mládež trénuje minimálne štyrikrát týždenne. Dospelí sa stretávajú raz týždenne na pracovných akciách. Ich súčasťou je aj „druženie“ – členovia si upečú mäso, vypijú si. Výkonný výbor sa oficiálne schádza jedenkrát do mesiaca.

Josipovskí hasiči majú dobré družobné kontakty s kolegami z Novej Bystrice. Vycestuje vždy delegácia, maximálne 9 členov. Zúčastnili sa napríklad na oslavách 90. výročia založenia Dobrovoľného hasičského zboru v Novej Bystrici, kde reprezentovali Josipovac vo svojich uniformách. Priateľské vzťahy udržiavajú aj s profesionálnymi hasičmi z Banskej Bystrice, ktorí dedinu navštívili v rámci podujatia Slováci, do Drlaku!, počas ktorého sa konala aj hasičská súťaž za účasti hostí zo Slovenska. Zo slavónskych dedín so slovenskými komunitami možno spomenúť Markovac a Jelisavac, s ktorými sa navzájom pozývajú na výročia spolku, občas na výročné schôdze – tých sa pravidelne zúčastňujú aj hostia z okolitých dedín, kde pôsobia združenia dobrovoľných hasičov.

Futbalový klub Omladinac Josipovac. Futbalový klub Omladinac bol založený v roku 1961. Čiastočne nadviazal na činnosť predchádzajúcich klubov Concordia a Crvena zvezda. Zápasy sa hrajú na futbalovom ihrisku, pri ktorom stojí aj klubová budova (približne od roku 1977). Okrem štandardného vybavenia (tribúna, šatne, sociálne zariadenia, pracovňa, kancelária) sú k dispozícii aj bufet a veľká sála pre 70 ľudí (asi od roku 2000), v ktorej sa konajú zasadnutia klubu a rôzne spoločenské podujatia. Klub zabezpečuje svoje fungovanie formou sponzorských príspevkov, na zápasy hráči cestujú súkromnými autami, určité prostriedky získajú prevádzkou bufetu.

Medzi josipovským futbalovým klubom a národnostnou činnosťou je len zdanlivo malá spojitosť. V minulosti boli bežné priateľské zápasy so Selenčou v Bácske. V súčasnosti je aktuálna družba s futbalistami Novej Bystrice, pričom zápasy hráva mládež, dospelí aj veteráni. Spomenúť možno aj tradičný futbalový turnaj štyroch

dedín so slovenským obyvateľstvom – Josipovac, Jurjevac, Markovac a Jelisavac, ktorý sa putovne organizuje v každej zo spomenutých obcí.

Poľovnícke združenie Líška Punitovci – Lovačko družstvo Lisica Punitovci. Poľovnícke združenie bolo založené na úrovni strediskovej obce Punitovci v roku 1947. Združuje poľovníkov z Punitoviec, Josipovca a Jurjevca. Organizácia má približne 51 členov, z toho je 27 Josipovčanov a 14 Jurjevčanov. Revír má rozlohu približne 3000 ha, zo zvierat sa tu vyskytujú bažanty, zajace, prepelice, srny, jelene, menej diviakov.

Poľovníci majú k dispozícii Poľovnícky dom na Trumbetaši (josipovský les), kde sa nachádza spoločenská sála pre 30 ľudí, 4 hostovské izby, sociálne zariadenie, kuchyňa, dva prístrešky na pečenie mäsa. Pri miestnom rybníku je strelnica na hlinené holuby. Financovanie združenia je výlučne vďaka členským príspevkom, ich výška sa určuje podľa celkového plánovaného ročného rozpočtu.

Z menšinového hľadiska je zaujímavá družba s poľovníkmi z Novej Bystrice, s ktorými sa v zime vzájomne navštevujú (spravidla cestuje 8 členov, od štvrtka do nedele).

Organizované podujatia

Aktivita josipovských matičiarov na poli organizovaných podujatí je nesporná a rozložená do celého roka. Viaz sa väčšinou na kalendárne sviatky alebo súvisí s celozväzovým programom organizovaných podujatí. Putovné celozväzové podujatia sa v Josipovci konali už viackrát, novembrový spevácky festival Keď sa ruža rozvíjala bol dokonca založený práve v Josipovci.

Josipovská matica organizuje originálne podujatie **Slováci, do Drlaku!** Koná sa v posledný augustový víkend na vonkajšom javisku v časti dediny, ktorá sa volá Drlak. Program pozostáva z vystúpení slovenských aj chorvátskych folklórnych súborov. Pokračovaním programu sú piatkové a sobotné večerné tanečné zábavy. Podujatia sa pravidelne zúčastňujú aj hosťujúce súbory zo Slovenska.

Veľkonočné sviatky sú v Josipovci priestorom pre deti. Matičiari organizujú pásmo **Detské hry a tance**. Zúčastňuje sa ich približne 4 – 5 detských folklórnych súborov s tematickým programom, ktorý sa prezentuje na Veľkonočný pondelok. Účastníkmi bývajú aj partnerské súbory zo Slovenska, napríklad z Podbieľa alebo Novej Bystrice.

Umelecká skupina Kontrast každoročne usporiada minimálne jednu predajnú výstavu, spravidla v prvých troch mesiacoch roka. Výťažok z predaja obrazov je

použitý na financovanie činnosti skupiny Kontrast (nákup materiálu, maliarskych potrieb). Vystavené obrazy sú dielami vytvorenými počas Výtvarných „kolónií“, ktoré matičiari organizujú v auguste. Zúčastňujú sa ich nielen domáci umelci, ale aj hostia z okolitých dedín.

Nepravidelným podujatím josipovskej matice je **Vianočný koncert**. Koná sa medzi Vianocami a Novým rokom v prípade, ak nie sú domáci súboristi pozvaní vystupovať inde. Spravidla je cieľom ukázať publiku programy nacvičené v uplynulom roku, vystupujú teda deti aj dospelí, tanečné i spevácke zložky, tiež hudobníci na fujare a lesnom rohu. Zvykom je pozvať s programom aj vybraný chorvátsky kultúrno-umelecký spolok.

Medzi pravidelné podujatia určené členom a sympatizantom Matice patrí Silvestrovská oslava so živou hudbou.

Kultúrna infraštruktúra

Centrami kultúrneho života Slovákov v Josipovci sú Obecný dom a kultúrny dom. Objekty priamo susedia a sú prepojené. Kultúrny dom je v procese rekonštrukcie od roku 2010. Budova je spojená tiež s obecnou požiarnou zbrojnicou, ktorej prináleží zadná časť.

Obecný dom. Matica slovenská v Josipovci vznikla v roku 1992. Na jej čele je predsedníčka Rozália Kukučková. Sídli v dvojpodlažnej plne zrekonštruovanej budove vybavenej vstupnou halou so sedením, nábytkom a LCD televízorom. Nachádzajú sa tu sociálne zariadenia, kuchynka s vybavením na prípravu občerstvenia, skladové priestory, administratívna kancelária, vybavená výpočtovou technikou a internetom, tvorivý ateliér umeleckej skupiny Kontrast a zasadacia miestnosť.

Tvorivý ateliér je vybavený maliarskymi potrebami, stolmi a sedením. V priestoroch sa nachádzajú aj diela členov výtvarnej skupiny *Kontrast*, z ktorých mnohé boli vysoko hodnotené na výtvarných výstavách alebo súťažiach.

V zasadacej miestnosti nájdeme moderné vybavenie. Sú tu situované stoly so sedením približne pre 20 ľudí, nábytok so spomienkovými predmetmi, oceneniami hasičského spolku a umeleckými výrobkami. Priestory sú klimatizované a kompletne zrekonštruované.

Vlastníkom objektu je samospráva, ktorá sa podieľa na finančnom zabezpečení. V budove sídlia aj iné spolkové organizácie a pobočky štátnych inštitúcií.

Primárnou funkciou Obecného domu v Josipovci je organizovanie kultúrneho a spoločenského života Slovákov, osвета a umelecká tvorba. Cieľová skupina nie je vekovo diferencovaná. Tvoria ju členovia matice a spolkov využívajúcich priestory domu.

Za konkurenčnú výhodu považujeme lokalizáciu v centre dediny vedľa ďalších dôležitých objektov súvisiacich s kultúrou (kultúrny dom, základná škola), komplexne rekonštruované priestory, moderné vybavenie. Objekt je pravidelne využívaný, plne funkčný, revitalizovaný. Parkovacie miesta sú situované pozdĺž hlavnej cesty.

Za slabé stránky považujeme absenciu bezbariérového vstupu a kapacitu vzhľadom na polyfunkčný charakter objektu.

Kultúrny dom. Susedí s domom Matice slovenskej a od roku 2010 je v rekonštrukcii. Starú sálu nahradil nový moderný veľkokapacitný priestor pre 500 ľudí. Okrem veľkej spoločenskej sály s vyvýšeným pódium sa tu nachádza predpríprava pre veľkú kuchyňu s výdajňou jedál, sociálne zariadenia so sprchami, technická miestnosť, skladovacie a chladiace priestory. V zadnej časti kultúrneho domu sa nachádza vstup do priestorov s plánovanými ubytovacími jednotkami a administratívnymi miestnosťami. V zadnej časti objektu je hasičská zbrojnica s garážami a hasičskou technikou.

Kultúrny dom je vo vlastníctve a správe samosprávy, ktorá sa stará o administráciu, finančné a personálne zabezpečenie objektu, ktorý poskytuje za účelom organizovania kultúrneho a spoločenského života v dedine. Vzhľadom na to, že je neustále vo fáze rekonštrukcie, využíva sa nepravidelne a je len čiastočne funkčný. Za potenciálnu konkurenčnú výhodu považujeme kapacitu a plánovanú materiálno-technickú základňu.

Základná škola „Josip Kozarac“. Budova školy s telocvičňou je dôležitou zložkou kultúrnej infraštruktúry. Viacero umeleckých, záujmových a športových spolkov realizuje svoje aktivity práve v týchto priestoroch. Okrem tradičného vybavenia školy, ktorá disponuje ôsmimi triedami, chemickou, fyzikálnou a informatickou učebňou, sa tu nachádza aj priestranná vstupná chodba, využívaná na organizovanie kultúrnych podujatí. Konajú sa tu školské akcie vo vianočnom období, na Deň matiek, Deň otcov, na začiatku a konci školského roka, imatrikulácie, výstavy výtvarných prác, vystúpenia záujmových krúžkov a pod.

Telocvičňa okrem svojho primárneho využitia slúži aj ako cvičebný priestor pre folklórne zložky SKUS Bratov Banasovcov, tanečnú školu a športové krúžky (futbal, hádzaná, volejbal, tenis). Organizujú sa tu športové podujatia, súťaže a výstavy. Vedľa školy je aj multifunkčné ihrisko, ktoré je využívané najmä počas letných mesiacov.

V podkroví školy sú priestory **Matice slovenskej v Josipovci**. Sídli tu aj SKUS Bratov Banasovcov. Nachádza sa tu zrkadlová sieň slúžiaca na nácvik folkloristov, sociálne zariadenia, kuchynka, administratívne priestory. K materiálno-technickej základni patrí výpočtová technika, multifunkčné zariadenie, internetové pripojenie, LCD televízor, knižnica s vyše 1000 titulmi, sedacia súprava a audiovizuálna technika.

Za konkurenčnú výhodu považujeme prebiehajúcu rekonštrukciu, ktorá začala v roku 2016 a výrazne sa podpisuje pod kvalitu technického zabezpečenia. Ďalšou výhodou je spádová oblasť, v ktorej škola pôsobí (Punitovci, Jurjevac).

Vlastníkom a správcom objektu je samospráva. Spolu s ministerstvom školstva sa podieľa aj na finančnom zabezpečení školy. Je pravidelne využívaná, verejne dostupná, plne funkčná a revitalizovaná. Hlavnou cieľovou skupinou sú deti 1. – 8. ročníka. Sekundárnou cieľovou skupinou sú účastníci organizovaných podujatí bez vekovej diferenciácie.

Za sekundárnu zložku kultúrnej infraštruktúry v Josipovci môžeme považovať **futbalové ihrisko** s pohostinstvom, ktoré ma kapacitu okolo 70 ľudí. Organizujú sa tu oslavy, kary, športové akcie. Priestory sa prenajímajú na objednávkou. V letných mesiacoch sa na futbalovom ihrisku realizuje väčšina spoločenských podujatí. Najznámejším je *Slováci, do Drlaku!*, ktorý je organizovaný pravidelne v posledný augustový víkend. Oblúbené sú futbalové turnaje, na ktoré sa pozývajú hostia zo susedných dedín, ale aj zo zahraničia.

V kontexte kultúrnej infraštruktúry je potrebné spomenúť aj **Lovecký dom**, ktorý je vybavený spoločenskou miestnosťou so sedením a 4 izbami na prenocovanie. Priestory je možné prenajať na organizáciu rôznych podujatí. Neďaleko je **rybník s rybárskou terasou** a kúpalisko, ktoré sa nachádza za kostolom.

Supraštruktúru zastupuje stravovacie zariadenie **Bistro Gutti** na Strossmayerovej ulici, ktoré poskytuje miesto pre 30 – 40 hostí. Objekt je spojený s malým obchodom s rozličným tovarom. Priestory sa využívajú aj na organizáciu osláv. Ďalším zariadením podobného typu je **Caffe bar Luna** s kapacitou do 50 osôb.

Ľudské zdroje

Za kultúrnu manažérku a koordinátorku kultúrnych aktivít nielen v Josipovci môžeme považovať Anicu Kristek-Popovićovú (1950). Je zakladateľkou umeleckej skupiny Kontrast, ktorá vznikla v roku 1993 pri Matici slovenskej. Skupina

organizuje metodické podujatia, remeselné dielne a výstavy. V rokoch 1980 – 1994 a v rokoch 2000 – 2015 viedla matičný folklórny súbor, so žiakmi základnej školy spolupracovala na umeleckých výstavách v interiéroch školy a jej areáli. Za ďalších kultúrnych manažérov považujeme Rozaliju Kukučkovú (1985), predsedníčku MS, Marijana Batoreka (1990), ktorý vedie tanečnú skupinu dospelých, Zrinku Pajeskovú (1984) a Štefaniju Kanisekovú (1990), ktoré vedú detskú folklórnu sekciu od roku 2016. Lokálnym historikom je bývalý učiteľ Pavao Kvasnovski (1945), ktorý pripravuje monografiu o Slovákoch v Josipovci a o miestnom dobrovoľnom hasičskom zbore.

Josip Brandis (1989) je učiteľ výtvarnej výchovy (člen skupiny Kontrast). Dražen Budimir (1980) je učiteľ výtvarnej výchovy, maliar a člen skupiny Kontrast. Adam Konjušak (1968) je amatérsky insitný maliar, maľuje technikou akvarelu, je členom skupiny Kontrast. Michaela Brkićová (1973) maľuje technikou enkaustika, pomocou žehličky, členka skupiny Kontrast. Katarína Kuricová (1984) je akademická sochárka, vyrába sochy z dreva, hlíny alebo sadry.

Výrobou fašiangových masiek sa zaoberajú Adam Prevozník (1953) a Štefan Kanisek. Katica Kuric (1952) maľuje na sklené fľaše a zaoberá sa aj maľovaním interiérov domov. Branko Kanisek (1973) vyrába spomienkové predmety a suveníry, je tiež výrobcom fujár, spevákom a muzikantom. Josip Mihalina (1972) vyrába rôzne dekoratívne aj úžitkové predmety z dreva.

SWOT analýza kultúrneho potenciálu Slovákov v Josipovci

Silné stránky

Fungujúci Miestny odbor Matice slovenskej s viacerými mimoriadne aktívnymi sekciami
SKUS Bratov Banasovcov ako tradičná značka josipovských Slovákov
Viaceré kultúrne organizácie realizujúce menšinovú kultúru
Multifunkčné priestory Obecného domu
Kultúrny dom (sála s javiskom, kuchyňa, možnosti ubytovania)
Prítomnosť výrazných ľudských zdrojov a slovenskej inteligencie
Prehľadne vedené r.-k. cirkevné matriky v elektronickej a papierovej forme na Farskom úrade v Punitovciach
Dobré medziľudské vzťahy medzi členmi MS
Výučba slovenského jazyka na základnej škole
Tradičné podujatie Slováci, do Drlaku!
Prehľadne vedený Archív MS a existencia školského archívu
Slovenská knižnica v rámci MS aj Základnej školy „Josip Kozarac“
Družobné kontakty s Novou Bystricou na Kysuciach
Veľké množstvo živých, prirodzene tradovaných aj inštitucionalizovaných obyčajových tradícií

Slabé stránky

V Josipovci neevidujeme žiadne výraznejšie slabé stránky kultúrneho potenciálu

Príležitosti

Prajná menšinová legislatíva štátu (možnosť získavať finančnú podporu z viacerých zdrojov)
Osobnosť r.-k. kňaza Đuricu Pardona, podieľajúceho sa na aktivitách slovenskej národnostnej menšiny

Ohrozenia

Celková ekonomická situácia v krajine
Asimilácia príslušníkov najmladšej generácie
Negatívna demografická krivka
Nedostatok pracovných príležitostí
Blízkosť Osijeka a Đakova ako potenciálnych miest zamestnania v kontexte oslabenia miestnej komunity

Ulica v Josipovci (Zima 2016)

Miesto odpočinku josipovských Slovákov (Zima 2016)

Tradičná architektúra z 1. tretiny 20. storočia (Zima 2016)

Svätá omša v Josipovci (Zima 2016)

Etnokútik v ZŠ Josipa Kozarca (Čukan 2016)

Kultúrny potenciál Slovákov v Jurjevci

Kultúrna krajina v Josipovci (Zima 2016)

Jurjevac sa nachádza v Osijecko-baranjskej župe, približne 30 km juhozápadne od mesta Osijek. Prívlastok Punitovački dostal podľa okresu Punitovci, do ktorého je administratívne začlenený spoločne s ďalšou slovenskou enklávou – Josipovcom. V okolí je dedina známa pod názvom Cerovec.

Slováci sa na cirkevné majetky začali sťahovať začiatkom 80. rokov 19. storočia na pozvanie rímskokatolíckeho biskupa z Ďakova Josipa Juraja Strossmayera zo susednej dediny Čepin, resp. priamo zo Slovenska, prevažne z Kysúc. Slováci boli pozývaní, aby po vyklčovaní lesov intenzívne využívali poľnohospodársku pôdu.

Jurjevac má okolo 300 obyvateľov, z ktorých je približne 30 % Slovákov. Mnohí príslušníci strednej generácie ešte žijú v etnicky homogénnych manželstvách, čo je zriedkavé z hľadiska v súčasnosti uzatváraných manželských zväzkov. V tejto súvislosti možno spomenúť aj spoločenské a príbuzenské kontakty so susedným Josipovcom, k čomu prispieva aj spoločná rímskokatolícka farnosť v Punitovciach.

Vzhľadom na malý počet obyvateľov slovenskej národnosti je pozoruhodná činnosť Matice slovenskej v Jurjevci, ktorá je pomerne aktívna vo sfére udržiavania národnostného povedomia. Pre Jurjevac je špecifická rozsiahla výroba úžitkových

a dekoratívnych predmetov v rámci činnosti MS. V minulosti boli v dedine činní aj hasiči, ktorí od 50. rokov predviedli niekoľko divadelných predstavení. Z iných spolkových organizácií môžeme ešte spomenúť fungujúci futbalový klub Zrinski, združenie športových rybárov a Lovačko družstvo Lisica, ktoré združuje aj Punitovčanov a Josipovčanov.

Kultúrne dedičstvo

Archívne dokumenty v rámci kultúrneho dedičstva Jurjevca tvorí Archív Matice slovenskej, ktorý je umiestnený v priestoroch nového kultúrneho domu v Jurjevci a Archív rímskokatolíckeho farského úradu Punitovci.

Archív MS obsahuje register Personálna dokumentácia MS Jurjevac. Jednotlivé položky tvoria štatút, dohody o spolupráci, zoznamy členov a odberateľov časopisu Prameň od roku 1996 do súčasnosti. Samostatnou kapitolou sú plány, rozpočty a výkazy práce. Účtovníctvo a financie sú evidované od roku 1996 (v 10 samostatných registroch), podobne je spracovaná aj Komunikácia – prijatá a odoslaná pošta od roku 2007. Všetky položky majú od roku 2016 vedenú agendu samostatne v nových registroch. Týka sa to aj Zápisníc Zväzu Slovákov v Chorvátsku. S náplňou kultúrnych a iných záujmových aktivít súvisia materiály označené ako Pjesme – zoznamy a texty piesní, notové záznamy; Folklór – zoznam podujatí a súťažných prehliadok; Manifestácie – propagačné materiály, správy, programy; Božične – notový a textový materiál k vianočným programom.

V archíve MS je približne 2500 farebných aj čiernobielych fotografií z vystúpení, návštev, podujatí. V archíve je aj staršia dokumentácia tradičnej kultúry, hlavne obyčajových tradícií.

Archív rímskokatolíckeho farského úradu Punitovci má vzorne spracované archívne dokumenty v papierovej aj v elektronickej forme. Cirkevníci z filie Jurjevac majú samostatnú dokumentáciu len do začiatku 20. storočia:

Status animarum Jurjevci. Popis duša mjesta Jurjevci XIX i POČ. XX. St. RKT. Župa Ladislava Punitovci Župni archiv A-VIII-6. Kniha obsahuje zoznam cirkevníkov – narodených, rok sobáša aj úmrtia; Kartotéka cirkevníkov od roku 1995. Župa Ladislava Punitovci Župni archiv A-VIII-13. Zoznam narodených, rok sobáša aj úmrtia. Obsahuje údaje o dedinách Josipovec aj Jurjevac.

V elektronickej forme na špeciálnom softvéri je v Archíve rím. kat. cirkvi Punitovci evidencia cirkevníkov po jednotlivých rodinách. Obsahuje aj cirkevníkov z filie Jurjevac.

Krizmenici župe Punitovačke od god. 1907 – 2001. Župa Ladislava Punitovci Župni archiv. A-V-2. Kniha birmovaných, obsahuje obyvateľov Josipovca aj Jurjevca.

Narodenie a krst, sobáš, úmrtie a pohreb majú v súčasnosti osobitné matričné knihy, ktoré nie sú oficiálne vedené pod archívnym číslom.

Historické knižničné fondy a historické knižničné dokumenty. V príručnej knižnici MS v priestore kultúrneho domu je približne 50 kníh – odborných o kultúre, časopisy, zbierky poézie. Väčšinou sú to dary, ktoré členovia MS získali pri príležitosti návštev. Neslúžia pre čitateľskú verejnosť.

Zbierky múzeí a galérií. V kultúrnom dome, v priestoroch zasadacej miestnosti MS Jurjevac je zbierka dokumentujúca tradičnú kultúru slovenského obyvateľstva. Malá expozícia obsahuje približne 650 trojrozmerných zbierkových predmetov. Zbierku tvoria nábytok, tradičný odev, bytový textil, napríklad obrusy a vyšívané nástenky/kuchárky, riad, nástroje. Začali ju budovať po dokončení kultúrneho domu v roku 2012. Dopĺňaná je priebežne. Predmety nie sú dokumentované.

V priestoroch kultúrneho domu je stála výstava, ktorá obsahuje približne 170 výtvarných diel rôznych techník – kresby, olej, akvarel, maľby na skle, drevorezby. Obrazy čerpajú námety z tradičnej jurjevskej kultúry – najcennejšie sú maľby a kresby tradičnej architektúry, zamestnania, zátišia z krajiny aj z interiérov, zimná krajina so saňami ťahanými koňmi a iné. Výtvarné diela sú v prevažnej väčšine výsledkom tvorby miestnych autorov – amatérov. Vystavené sú aj diela, získané ako dary pri príležitosti návštev.

Diela hudby, tanca, dramatického umenia a scénografie. V Archíve MS Jurjevac v priestoroch kultúrneho domu je súbor videozáznamov na videokazetách a CD. Dokumentujú tradičné miestne folklórne tradície. Obsahujú vystúpenia v Jurjevci, na rôznych miestach v Chorvátsku aj v rámci podujatí v zahraničí, ktorých sa folklórne zložky MS zúčastnili: 10. výročie MS Jurjevac a 50. výročie tamburašského suboru. 2004; Pjevačka skupina MS Jurjevac Cerovec, Cerovec. 15 slovenských ľudových piesní z Jurjevca. 5. 7. 2007. Foto Studio Dakovo, DVD; Mom selu na dar za 130-ti rodendan. Jurjevac 21. 10. 2012. DVD;

Súčasťou archívu je 48 vizuálnych dokumentov (videokazety, DVD) z vianočných koncertov, detských prehliadok slovenského folklóru v Chorvátsku (všetky od roku 2002 do roku 2016), z festivalov Keď sa ruža rozvíjala (všetky od r. 2002 do r. 2015). Archív obsahuje aj 90 videokaziet, CD a DVD ako metodický materiál k nacvičovaniu slovenských ľudových piesní a tancov.

Diela výtvarného umenia, úžitkového umenia a dizajnu. V Jurjevci pôsobí niekoľko amatérskych – neškolených maliarov. Námety čerpajú z tradičnej

architektúry, zo zamestnaní, z krajiny: maľba/olej – Maria Simič 1966 a Anka Novak 1955; maľba/tempera – Vera Majdiš 1962; kresba/suchý pastel – Anka Novak 1955.

Diela tradičného umenia a insitnej umeleckej výroby. V rámci MS Jurjevac je aktívna folklórno-umelecká odbočka. Tvorí ju 17 žien približne vo veku od 20 do 70 rokov. Nemajú výtvarné vzdelanie, sú samoukovia. Schádzajú sa najmenej jeden raz do týždňa. Cieľom ich aktivity je výroba ľudovoumeleckých predmetov – pletú košíky, vazy, torby/kapsy tradičnou technikou z nového materiálu – zo šľahaného papiera: Vera Majdiš 1962, Mária Simič 1966; maľujú na skle dekoratívne obrázky: Anka Novak 1955; opletajú fľaše s ovsenou slamou (zob – ovos) ako úžitkovo-dekoratívne predmety: Valentína Bažant 1985, Vera Majdiš 1962; pletú úžitkové a dekoratívne predmety zo šúpolia – bábiky, papuče, veľkonočné kraslice, dekorácie na slamou opletané fľaše, veľkonočné ozdoby; z drôtu pletú dekoratívne srdiečka, anjelikov; úžitkové vešiaky: Anđelka Djundja 1966, Vera Majdiš 1962; vyrábajú ozdoby na vianočné stromčeky – kombinované techniky: Vera Majdiš 1962, Valentína Bažant 1985, Anka Novak 1955, Ivana Chmura 1992, Vera Drga 1955, Anđela Majdiš 1965; opletané fľašky – technika hačkovanie: Anica Drga 1966, Evica Majdiš 1964; maľované fľaše – tempera + lak: Vera Majdiš 1962, Valentína Bažant 1985, Anka Novak 1955; Vianočné gule – kugle (lepenie): Željka Drga 1989, Ivana Chmura 1992, Ana Kukučka 1985, Željka Florijančič 1987, Anka Novak 1955; dekoratívne ruže z tvrdého papiera a drôtu: Valentína Bažant 1985, Vera Majdiš 1962, Mária Simič 1966; košíky z líčka – úžitkové na zemky, kukuricu – Mirko Getoš 1950, Drago Majdiš 1964, Vlado Majdiš 1960, Vlado Kolárik 1960, Tomica Drga 1953; píšťalky z vrbového dreva, z lipy, z bazy – Drago Majdiš 1964; metly z metliny aj zo svíba – Vlado Majdiš 1960; pletenie korbáčov z vrby a zo svíba: Josip Chmura 1948, Vera Majdiš 1962, Vlado Kolárik 1960, Zlatko Majdiš 1989, Valentína Bažant 1985.

Slováci v Jurjevci koše z vrbového prútia nepletli. Slamienky z ražnej slamy a slamené úle – *košnice* sa prestali vyrábať so zánikom pestovania raži v poslednej tretine 20. storočia.

Historické urbanistické, architektonické a stavebné štruktúry. Intravilán Jurjevca tvoria obytné aj hospodárske objekty, ktoré možno charakterizovať ako tradičnú jurjevskú slovenskú stavebnú kultúru. Tradičná architektúra je situovaná na jednotlivých pozemkoch. Obytné domy v rámci cestnej radovej zástavby štítovou stenou ku komunikácii mali pôvodne prednú izbu, prostrednú/*srednú* izbu, kuchyňu a špajzu, dom bol s prístennými stĺpmi a so sedlovou strechou. Vstupná dvorová stena mala *ganek*. Tradičné obytné domy sú väčšinou z 1. tretiny, respektíve z 1. polovice 20. storočia (Švitek, Bažant, Majdiš, Štrbík). Nachádzajú sa

po obidvoch stranách kostola v častiach dediny *Fertal* aj *Kotlar*. Súčasťou hospodárskeho dvora boli pece na pečenie chleba a udiarne – *pušnice*, postavené často pod jednou strechou. V 2. polovici 20. storočia dochádzalo aj k stavbe domu s dvomi izbami ku komunikácii. Základy kopali približne do hĺbky 50 centimetrov. Do základov kladli pálenú – *pečenú* tehlu a zasypávali suchou hlinou. Nad úroveň terénu dali terový papier a pálenú tehlu kladli približne do výšky 50 centimetrov. Vyššie pokračovali nepálenou tehlo. Tehlu murovali blatom. Nová výstavba od 90. rokov minulého storočia už nevychádza z miestnej stavebnej kultúry pôdorysným členením, stavebnými materiálmi ani stavebnými technikami.

V severovýchodnej časti chotára v polohe Mrčince aj Vrtlog sú stopy staršej hrnčiarskej výroby pravdepodobne z 11. – 13. storočia. Pri orbe sú vyorávané črepy.

Kultúrna krajina. V extraviláne obce sa nachádzajú pozostatky viníc aj sádov. Väčšinou zanikli okolo roku 1980. Vinič sa pestuje väčšinou popri domoch vo dvoroch a záhradách. V extraviláne je vodný tok, a to riečka Vuka, od juhozápadu na severozápadu. Do neho ústia menšie kopané kanály, ktoré odvodňujú polia a lúky. Rybník pri futbalovom ihrisku a cintoríne v severozápadnej časti intravilánu je pozostatkom ťažby hliny na výrobu tehly. Rybník je kultivovaný, slúži pre potreby rybárov. Najčastejšie sa vyskytuje kapor – šaran, karas, štika – štika, sumec – *som*, babuška, tolstolobik a amur.

Pôda je úrodná hnedozem. V zaplavovaných barách bola pôda ílová, využívali ju na výrobu tehly a škridly. Prirodzenými drevinami sú dub – *chrast*, cer, agát – *bagrem*, jaseň, hrab, klen, brest, topoľ – *topola*, vrba, trnky a hloh. Z ovocných drevín je najpočetnejšia slivka – *slifka*, orech, hruška a jabloň, marhuľa – *kajisia*, moruša, višňa a čerešňa – *trešňa*.

Pestujú sa pšenica, jačmeň, ovos – *oves/zob*, kukurica, slnečnica, zemiaky – švápka, slnečnica – *suncokret*, cukrová repa, fazuľa, bôb, hrach, z krmovín konská – *koňarica*, kravská – *kravarica* a divá ďatelina. Raž sa pestovala do 70. – 80. rokov minulého storočia. Zamokrené územia *bary* sa vyskytovali do 60. rokov minulého storočia. Slúžili väčšinou ako pasienky. V chotári sa vyskytuje divá kačica, bažant, jarabica, prepelica, líška, srna, jeleň, diviak, sova, jastrab, bocian – *roda*. Jarabica, prepelica a zajac poľný sú na ústupe.

Človek – tvorca. V rámci MS Jurjevac je aktívna folklórno-umelecká odbočka. Tvorí ju 17 žien približne vo veku od 20 do 70 rokov. Nemajú výtvarné vzdelanie, sú samoukovia. Schádzajú sa najmenej raz do týždňa. Cieľom ich aktivity je rozsiahla výroba ľudovoumeleckých úžitkových aj dekoratívnych predmetov. Všetky výrobkyne sú dôležitým ľudským potenciálom z hľadiska výroby a organizácie podujatí. Predstavujú špecifickú súčasť kultúrneho potenciálu a kultúrneho dedičstva. Možno k nim priradiť aj spomenutých miestnych amatérskych výtvarníkov.

Zastupujúce hmotné objekty. S kolektívnou pamäťou a historickými udalosťami úzko súvisí Pamätník obetiam 2. svetovej vojny v areáli základnej školy z roku 1986.

K jazykovým prejavom patrí nárečová terminológia a mená hospodárskych zvierat. V miestnom nárečí slovenského jazyka sa vyskytuje veľa výpožičiek z chorvátskeho jazyka. Tak napríklad štátna hora je *državna*, dub je *chrast*, agát – *bagrem*, kapor – šaran, bažant – *fazan*, slnečnica – *srncokret*, ďatelina – *kra-varica* aj *koňarica*, chotár je podelený na *bašče*.

Zo severoslovenského kysuckého nárečia pochádzajú názvy *slifka* a *trešňa*. Kysucké nárečie nie je identické s Josipovcom. Používajú sa aj slová nemeckého pôvodu, často skomolené: stolár – *tišler*, základ – *fudament*. Tradičné mená koní nemožno označiť ako slovenské: *Sultán*, *Duško*, *Cvieta*, *Zora*, *Milica*, *Erža*, *Lujza*, *Beba*, *Lisa*, *Julča*. Čierny kôň: *vraňec*; červený kôň: *ridžan*; biely kôň: *žerav*. Tradičné mená kráv: *Milka*, *Malá*, *Šarula*, *Jagoda*, *Plávka*, *Crvena*, *Biserka*, *Rumenka*. Tradičné mená býkov: *Šandor*, *Burko*. Známe sú dve miestne sorty viniča: *tudum* – biele a lipovka – tmavé hrozno. Pivnice nestavali pre vysokú spodnú vodu.

Kultúrne tradície. Spoločenský život. Za pravých Slovákov sú považovaní tí, ktorí sa do Cerovca prisťahovali priamo zo Slovenska: Slivka, Kotris, Gajdošek, Barčiak, Kolárik, Švitek.

Chorváti boli v okolitých dedinách skôr, boli majetnejší. Slováci boli chudobnejší, chodili k nim robiť – rodiny boli veľké a zeme málo – Vuka, Poganovce, Široko Pole.

V Beketinciach a Josipovci boli Cerovčania ako doma, chodili si navzájom na tanečné zábavy. Do Bкетинiec sa prisťahovalo viacero slovenských rodín, no po slovensky už nehovorili, napríklad Burek, Buček, Pajeska, Markuľak. Tvorili približne štvrtinu obyvateľov dediny. Podobný charakter má aj Čepín. Široko Polje a Punitovce považovali Slovákov za Tótov a podceňovali ich ako cudzích. K zblíženiu a zániku odstupu došlo počas vojny v 90. rokoch, keď boli všetci rovnako ohrození a rovnako zomierali.

Rodinné obyčaje. Súčasťou svadobných obyčají bolo pozývanie na svadbu. Družbovia záväzne obišli všetky domy a pozývali na svadbu. Keď sa v 90. rokoch minulého storočia začali svadby konať v reštauráciách (Čepín, Dakovo), počet svadobných hostí sa niekoľkonásobne znížil. Prestalo sa s varením tradičných jedál a pečením tradičného pečiva a cukroviniek. Na svadbu sa pozýva prostredníctvom tlačенých pozvánok. Svadba trvá jeden deň – po polnoci sa hostia rozchádzajú.

Najčastejšie sa vyskytujúce krstné mená mužov: Ondrej, Ďuro, Jozo, Stevo, Pavo, Jano, Tono, Marko, Vlado, Viktor, Lojzo, Vendel.

Najčastejšie sa vyskytujúce krstné mená žien: Katica (Katinka), Mara (Mariška), Eva (Evica), Vera, Ružica, Hana (Hanika, Hanka), Slavica, Helena.

Krstné meno Zuzana sa nepoužívalo, je to srbské krstné meno. Krstné mená sú slovenské aj chorvátske, používajú sa paralelne. Aj vplyvom zápisov chorvátskych krstných mien do matriky dochádza k etnokultúrnemu vyrovnávaniu a k strate skupinovej identity.

Pochovávalo sa na druhý deň po úmrtí. Večer prichádzal do domu svet a modlili sa. Ženy zostávali pri mŕtvom, muži sa pomodlili a odišli do druhej izby. Stolári mali truhly vždy pripravené do zásoby.

Kalendárne obyčaje. S betlehemom chodili betlehemci-dievčatá vo veku 10 – 15 rokov oblečené v bielom, s nimi jeden chlapec – Jozef. Obchôdzka sa začala na Štedrý deň po západe slnka. Jediným dramatickým prejavom boli vianočné piesne, žiadne texty ani vinšovanie. Piesne ich učila zvonárova manželka Mara Chmura. V posledných 15 – 20 rokoch chodia na dni – obchôdzka začína predpoludním, tradícia stále pretrváva.

Na Štefana chodili vinšovať chlapci vo veku 5 až 10 rokov. Obchôdzka bola individuálna. Od 90. rokov chlapci vinšujú len po rodine.

Na Nový rok si všetci vinšujú pred kostolom po svätej omši. Popoludní sa navštevujú príbuzní a vinšujú si v domácom prostredí.

Medzi Novým rokom a Tromi kráľmi obchádza farár s miništrantmi domácnosti a posväcuje domy. Tradícia pretrváva dodnes.

K fašiangovým obyčajom patria obchôdzky maškár. Sú to chlapci vo veku 15 – 17 rokov, starší nie. Jedna maska predstavovala nevestu, druhá ženícha. Svadobný maskovaný sprievod obchádzal dedinu. Dievky sa nemaskujú – tradícia pretrváva.

Na Veľkonočný pondelok mládenci obchádzali dedinu, oblievali dievky aj ženy, šibali ich vrbovým korbáčom. Od poslednej tretiny 20. storočia oblievajú už len chlapci v rámci príbuzenstva. Oblievačka mláďencov už neexistuje.

Kirvaj je 15. augusta. 14. augusta prichádzajú na svätú omšu zo všetkých okolitých dedín, do roku 2000 len z Josipovca a Punitoviec. V Josipovci majú Jurjevčania najviac príbuzných.

Pri páraní peria – drápačky – sa dievky schádzali do jedného domu. Prichádzali za nimi mládenci a dochádzalo k dramatickým prejavom, napríklad do miestnosti pustili holuba, ktorý zvířil perie, do pece dali štiplavú papriku, všetci museli vyjsť z domu a vyvetrať. Mládenci v zime rozobrali voz a zložili na stohu slamy alebo na streche, vzali gazdovi sane a odtiahli mu ich niekedy až na baru na ľad a podobne.

Maškary prichádzali aj na zabíjačku – klanie. Spievali, vyvádzali žarty – susedia, príbuzní.

Historické udalosti. V kolektívnej pamäti sa zachovalo, že v rokoch 1881 – 1882 prichádzali slovenské rodiny z Čepína aj priamo zo Slovenska. V roku 1886 bola postavená kaplnka, v roku 1889 dokončili stavbu kostola. V roku 1921 bola zriadená školská učebňa v budove obecného domu, v roku 1950 dostavali nový kostol; 1953 – založenie hasičského družstva; 1954 – vznik prvého tamburáškeho súboru; 1958 – založenie poľnohospodárskeho družstva; 1966 – prvý traktor v dedine; 1970 – prvý kombajn v dedine; 1975 – asfaltová cesta smerom na Tomašance; 1975 – postavená zvonica; 1980 – ku kostolu bola pristavená sakristia; 1994 – zakladajúce valné zhromaždenie MS v Chorvátsku; 1995 – renovácia kostola; 1997 – elektrifikované zvonenie; 2000 – VI. detská prehliadka slovenskej tvorivosti, organizovaná MS v Jurjevci; 2007 – prvý album speváckej skupiny so starými jurjevskými slovenskými piesňami; 2011 – MS získala priestory v novom družstevnom centre; 2012 – vznik Umelecko-folklórnej sekcie.

Zemepisné, katastrálne a miestne názvy. Dedina Jurjevac je všeobecne známa pod názvom Cerovec. Časti dediny–intravilán (od východu na západ): Fertal, Kotlar, Loncija, Dušanekova lenija. Časti chotára – extravilán (od severovýchodu na severozápad): Širokopolačke, Mincove, Posjed, Šulokove zeme, Livady, Vrtlog, Mrčince, Barky, Rybnjak, Državna hora, Bara, Stara vodenica; (od juhovýchodu): Prvá lenija Druhá. lenija, Tretia lenija

Technologické postupy a špecifické techniky, viažuce sa na produkty hmotného dedičstva. Na barách, v kanáloch aj v rieke Vuke bolo tradíciou chytať v sobotu popoludní ryby na nedeľu. Chodili muži, mládenci aj ženy. Používali sieť – mrežu, vršu – buben s drevenými obručami aj bacne. Bacne boli drevené pletené košíky bez dna. Rybár chodil po vode, a keď zbadal rybu, pritlačil kôš do vody, ryba zostala v ňom a zvrchu ju vybral.

Kultúrne organizácie a inštitúcie

Matica slovenská Jurjevac. Matica slovenská bola v Jurjevci založená v roku 1994. Organizovaná kultúra pred založením Matice prakticky nejstvovala. Činní boli dobrovoľní hasiči a futbalisti. V krčme U Máleka bola kolkáreň, bývali tu aj tanečné zábavy so živou hudbou.

Jurjevská MS má aktuálne 62 členov. Napriek nižšiemu počtu členov vyvíjajú Jurjevčania početné aktivity. Dbajú o výučbu slovenského jazyka v miestnej Základnej škole. Matica má dve detské tanečné skupiny, mladšiu (deti do 12 rokov) a staršiu (do 18 rokov). Spolu to je 27 detí. Tanečníci nacvičujú v priemere

dvakrát do mesiaca, pred vystúpením každý druhý deň. Majú jednu sadu krojov inšpirovanú pôvodným jurjevským odevom. Námety na choreografie najčastejšie čerpajú z rôznych DVD z vystúpení iných súborov, niekoľkokrát hostovali v Jurjevci choreografi zo Slovenska.

Spevácka skupina vznikla v roku 1997. Tvoria ju 14 členiek. Ich repertoár tvoria len slovenské piesne, vydali už aj vlastné CD. Cvičia príležitostne, pred vystúpením aj trikrát do týždňa. So speváckou skupinou úzko súvisí Tamburášska skupina, pretože hudobne sprevádzajú len speváčky. Má 5 členov, z ktorých jeden je Slovak, ostatní sú Chorváti. Okrem hudobného sprievodu hrávajú aj na domácich podujatiach v rámci ich spoločenskej (zábavnej) časti. Stretávajú sa príležitostne, najmä pred vystúpením speváckej skupiny.

Folklórno-umelecká skupina vznikla v roku 2011 a má aktuálne 16 členiek. Jej hlavným cieľom sú ručné práce. Najčastejšie sa venujú maľovaniu na sklo, dekupáži – servítkovej technike, vyšívaniu kuchárov (v chorvátčine), spájaniu drôtom, výrobe zo slamy. V priestoroch Matice sa stretávajú každý utorok, pred organizovanými podujatiami aj častejšie, aby mali dostatok času vyrobiť pre hostí spomienkové darčeky či potrebné rekvizity.

Jurjevskí matičiari majú k dispozícii priestory na nácvik tanečnej skupiny, zasadaciú miestnosť, kanceláriu, kuchynku, toalety. V nevyužitom priestore vybudovali štylizovaný etnokútik, v ktorom zhromaždili rôzne trojrozmerné predmety z domácnosti, zozbierané od obyvateľov dediny. V tejto miestnosti sa tiež nachádza výstava obrazov z maliarskych *kolónií* konaných v Jurjevci.

Ako jedna z mála matíc nemajú vybudované družobné vzťahy so žiadnou dedinou na Slovensku. Viacerí matičiari sa síce na Slovensko dostali vďaka aktivite farára Ďuricu Pardona (spolu s Josipovčanmi a Punitovčanmi), no takéto cesty sú skôr ojedinelé.

Organizované podujatia

Matičná činnosť je pomerne široká, organizovaných podujatí je pomenej. Je za tým menší počet členov Matice, nedostatok finančných prostriedkov a absencia väčších priestorov na organizáciu kultúrnych podujatí.

Autochtónnym jurjevským podujatím je manifestácia Pod storočnými hlohmi. Názov dostala podľa najstarších stromov v dedine, ktoré sa nachádzajú v parku vedľa sídla Matice slovenskej. V roku 2016 sa uskutočnil 3. ročník podujatia. Koná sa tretiu októbrovú nedeľu. Doposiaľ boli vždy pozvaní len susedia z Josipovca,

Punitovci a Osiječania. Viac účastníkov z kapacitných dôvodov nemôžu prijať (po dokončení spoločenskej časti kultúrneho domu budú môcť domáci pozvať aj viac účastníkov). Súčasťou programu sú tanečné a spevácke vystúpenia zúčastnených spolkov (Josipovec a Osijek slovenské a Punitovci chorvátske). Koná sa aj predajná výstava obrazov a ručných prác, výťažok z nej je pre matičiarov vítaným prilepšením rozpočtu.

Z ostatných matičných podujatí môžeme spomenúť už len maliarske „kolónie“, ktoré sa konajú v spolupráci s Anicou Popović z Josipovca väčšinou v nedeľu popoludní, a výstavu ručných prác a obrazov, ktorá sa koná na Kvetnú nedeľu.

Výpočet podujatí by nebol kompletný, ak by sme nespomenuli aj aktivitu futbalového klubu NK Zrinski Jurjevac. Tí sa totiž v roku 2016 zúčastnili už 7. ročníka futbalového turnaja štyroch dedín – Josipovac, Jurjevac, Markovac a Jelisavac. Keďže jeho organizácia je putovná, Jurjevčania ho doposiaľ organizovali dvakrát.

Kultúrna infraštruktúra

Podobne ako v Josipovci aj v Jurjevci tvorí **kultúrny dom** s administratívnymi priestormi základňu kultúrnej infraštruktúry. Objekt je vo výstavbe a aktívne sa využíva len jeho časť na administratívne účely. Vlastníkom nehnuteľnosti je zatiaľ okres Punitovci, ale o právnej forme a vlastníctve sa bude rozhodovať v blízkej budúcnosti. Členovia Matice sa snažia o plnú disponibilnú správu nehnuteľnosti. Objekt využívajú miestne odbory, rybárske družstvo a Matica slovenská Jurjevac. Primárnou funkciou kultúrneho domu je administrácia Matice. Aktivity personálne zabezpečujú predseda Franjo Drga a tajomníčka Angela Majdišová. Podľa potreby sa v kultúrnom dome realizujú nácviky folklórnych a speváckych skupín. Každý utorok sa tu stretáva ženský spolok. Objekt pozostáva zo vstupnej haly so sociálnymi zariadeniami, predsieňou s improvizovanou expozíciou v samostatnej miestnosti nad spoločenskou sálou, ktorej zriaďovateľkou je Vera Majdišová (1962). Expozíciu tvoria obrazy, remeselné výrobky, spomienkové predmety, plastiky, keramika a iné, prevažne ide o produkty aktivít ženského spolku a zbierkové predmety etnického charakteru.

Zasadacia sála je spojená s kuchyňou určenou na výdaj a skladovanie občerstvenia. Nechýba kancelária predsedu vybavená počítačom, tlačiarňou a internetovým pripojením. Zasadacia sieň je klimatizovaná, vybavená stolmi a sedením cca pre 30 ľudí. Na stenách sú rozmiestnené obrazy, spomienkové diplomy a dekréty, fotodokumentácia aktivít Matice či súčasti etnoexpozície.

Hlavná spoločenská sála, ktorá je v procese výstavby, má kapacitu 450 ľudí.

Dopĺňa ju pódium, skladovacie priestory, šatne a sociálne zariadenia. Parkovacie miesta sú situované pred budovou od ulice. Naplánovaná je výstavba príjazdovej cesty vedúcej k skladovým priestorom kultúrneho domu. Proces výstavby, ktorý by sa mal ukončiť do konca októbra 2017, je financovaný zo zdrojov okresu Punitovci a Ministerstva regionálneho rozvoja. Budova je nová, verejne dostupná, pravidelne a bezplatne využívaná, doposiaľ čiastočne funkčná.

Do roku 2010 bol jediným centrom kultúry **hasičský dom**, ktorý disponoval spoločenskými priestormi. Dom v centre dediny je v zanedbanom stave bez kompletných inžinierskych sietí. V letných mesiacoch bol využívaný uzavretý dvor, ktorý poskytoval dostatočne veľké priestranstvo na organizáciu kultúrno-spoločenských podujatí. Stavali sa tu prístrešky a využívalo sa prenosné sedenie. Hasičský dom s kapacitou do 100 ľudí je verejne a zdarma dostupný a v súčasnosti nevyužívaný. Materiálno-technická základňa je značne obmedzená. Disponuje provizórnym vykurovaním a vyžaduje rekonštrukciu. Exteriérové priestory vo dvore sú použiteľné na organizovanie kultúry v letných mesiacoch.

Za súčasť kultúrnej infraštruktúry v Jurjevci považujeme aj futbalové ihrisko NK Jurjevac s kaviarňou a terasou. Najskôr obecný futbalový klub zmenil svoju právnu formu na samostatný právny subjekt, aby mohol reagovať na projektové výzvy s cieľom získavania finančnej podpory. Priestory sú využívané pri každoročných športových podujatiach. Organizujú sa spomienkové futbalové turnaje, turnaje Slovákov z okolitých dedín.

Park vedľa kultúrneho domu sa využíva najmä pri organizovaní dedinských osláv (130 rokov dediny, Pod 100-ročnými hlohmi a pod.).

Základná škola Jurjevac pre 1. – 4. ročník disponuje materiálno-technickým zabezpečením adekvátnym pre daný typ zariadenia. Priestory tried, ktoré sú klasicky vybavené, dopĺňajú šatne, sociálne zariadenia, bývalý byt učiteľa a multifunkčné ihrisko vo dvore školy.

Ľudské zdroje

Aktivity MS personálne zabezpečujú predseda Franjo Drga a tajomníčka Anđela Majdišová.

Výrobcovia ľudovomelečných, úžitkových a dekoratívnych predmetov a amatérski maliari: Vera Majdišová (1962), Valentína Bažantová (1985) a Mária Simičová (1966), Anđelka Djundjová (1966), Anka Nováková (1955), Ivana Chmurová (1992), Anđela Majdišová (1965) a Vera Drgová (1955), Rézika Šviteková (1935), Anica

Drgová (1966), Željka Drgová (1989), Evica Majdišová (1964), Željka Florijančičová (1987), Ana Kukučková (1985), Željka Getošová (1970), Drago Majdiš (1964), Maria Simičová (1966), Josip Chmura (1950), Vlado Kolárik 1960, Zlatko Majdiš 1989, Vlado Majdiš (1960), Mirko Getoš (1950), Drago Majdiš (1964), Vlado Majdiš (1960), Vlado Kolárik (1960) a Tomica Drga (1953).

Všetci výrobcovia a maliari predstavujú na počet obyvateľov veľmi výrazné ľudské zdroje. Väčšina z nich má širokospektrálne pôsobenie v štruktúrach Matice.

SWOT analýza kultúrneho potenciálu Slovákov v Jurjevci

Silné stránky

Fungujúci Miestny odbor Matice slovenskej v Chorvátsku s viacerými aktívnymi sekciami
Nový kultúrny dom s mnohými využiteľnými priestormi (prakticky jediné priestory v dedine vhodné na organizovanie kultúrnych podujatí)

Mimoriadne rozvinutá výroba úžitkových a dekoratívnych predmetov v rámci činnosti MS
Prítomnosť výrazných ľudských zdrojov
Výučba slovenského jazyka v Základnej škole
Dôsledne spracované cirkevné matriky archivované v papierovej aj elektronickej forme na rímskokatolíckom Farskom úrade v Punitovciach

Tradičné všestranné kontakty so susednou dedinou Josipovac

Živé obyčajové tradície realizované na etnickom princípe – prirodzene tradované aj organizované

Národopisná expozícia v priestoroch MS

Slabé stránky

Zlá ekonomická situácia obyvateľov/vysoká nezamestnanosť

Nízky počet obyvateľov slovenskej národnosti

Absencia inštitucionálnych kontaktov so Slovenskom

Príležitosti

Prajná menšinová legislatíva štátu (možnosť získavať finančnú podporu z viacerých zdrojov)

Nadviazanie družobných kontaktov s kultúrnymi organizáciami na Slovensku

Ohrozenia

Celková ekonomická situácia v krajine

Asimilácia príslušníkov najmladšej generácie

Negatívna demografická krivka

Nedostatok pracovných príležitostí

Ulica v Jurjevci (Čukan 2016)

Tradičná architektúra v Jurjevci (Kurpaš 2016)

Etnokútik v priestoroch MS Jurjevac (Michalík 2016)

Kultúrny potenciál Slovákov v Osijeku

Ručné práce členiek MS Jurjevac (Kurpaš 2016)

Osijek je situovaný v priestore s intenzívnym slovenským osídlením na disperznej alebo enklávnej úrovni. Samotné mesto neustále absorbuje nové a stále sa obnovujúce slovenské etnokultúrne impulzy, ktoré sú silné z hľadiska početnosti, generačnej aj genderovej štruktúry, príbuzné spravidla pôvodom zo Slovenska, konfesionálne, kultúrne aj jazykovo. Kultúrne aktivity nadväzujú na autentické kultúrne tradície aj na transformované formy kultúry, ktoré si ich nositelia a tvorcovia prinášajú z prostredia okolitých slovenských spoločenstiev. Výroba úžitkových a dekoratívnych predmetov vo väčšine prípadov nevychádza z tradičných predlôh, no motivujú a inšpirujú ju intenzívne spolkové kontakty a reciprocita.

Súčasný slovenský spoločenstvo v Osijeku tvoria obyvatelia a ich potomkovia, ktorí sa začali do Osijeka sťahovať najmä po 2. svetovej vojne. Pochádzajú z viacerých lokalít. Väčšina z dvoch najbližších dedín – Jurjevac Punitovački a Josipovac Punitovački. Ďalší napríklad z Iloku, ale aj z Markovca, Jelisavca alebo Míloviec. Informátori v súčasnosti jednotne neuvádzajú Slovákov, ktorí by boli narodení v Osijeku pred 2. svetovou vojnou. Napriek tomu je nutné uviesť, že niektoré

publikované zdroje uvádzajú prítomnosť Slovákov v Osijeku už koncom 17. storočia. (Např. Kučerová 2005:161-164)

Z hľadiska organizovanej kultúry mesto Osijek ponúkalo viac možností ako vidiecke prostredie. Slováci však samostatné združovacie aktivity nevyvíjali. Spolková činnosť bola organizovaná najmä pod gesciou mesta Osijek a zahŕňala aj ostatné menšiny žijúce na území mesta, napríklad Maďarov, Čechov, Nemcov.

Kultúrne dedičstvo

Archívne dokumenty ako významnú súčasť hmotného kultúrneho dedičstva obsahuje Archív Matice slovenskej. Všetky položky majú starostlivo a komplexne vedené osobitné registre. Spomedzi dôležitých dokumentov o činnosti inštitúcie Matica slovenskej Osijek je potrebné spomenúť Pamätnú knihu od roku 1997 do roku 2004. Obsahuje fotografie, novinové ústrižky, informácie o zájazdoch, vystúpeniach, návštevách. Súčasťou Archívu sú Zakladacie listiny a Štatút MS v Chorvátsku zo 14. 6. 1992, Štatút MS v Chorvátsku – Osijek z roku 1996 a Štatút MS Osijek z 19. 6. 2015. Osobitný register tvoria Matričné knihy – prihlášky, zoznamy členov a členské príspevky za jednotlivé roky, počnúc rokom 1993. MS je zo zákona povinná archivovať inventarizačné hárky, finančnú agendu – príjmy a výdavky, zmluvy a žiadosti o dotácie, plány práce, zápisnice o organizovaných podujatiach a o inej činnosti, zoznamy predplatiteľov časopisu Prameň, zoznamy účastníkov zájazdov.

Knižničný fond ako súčasť kultúrneho potenciálu reprezentuje približne 200 knižných publikácií v knižnici MS Osijek. Beletria, slovníky, zbierky poézie a prózy, monografie obcí a encyklopedické diela sú postupne zhromažďované ako dary od súkromných osôb a od partnerských inštitúcií. Vo fonde knižnice je aj vlastná publikácia *Strešniak Michal, Žagarová Margita, Kuric Andrej: Desť rokov Matice slovenskej v Osijeku. Osijek 2005. 112 strán.*

Diela hudby, tanca, dramatického umenia a scénografie sú dokumentované vizuálne prostredníctvom 23 originálnych elektronických nosičov. Archív obsahuje nahrávku 20. výročia Matice Slovenskej Osijek. 1993 – 2013; DVD dokumenty vystúpení členov MS Osijek na Vianočných koncertoch v Osijeku – 2007, 2013, 2014, 2015; videodokumenty z festivalov Keď sa ruža rozvíjala (2000 Markovec, 2011 Jakšić, 2013 Ilok); z podujatia Mílovecké dni kukurice (Miljevci 2013); z prehliadok slovenského folklóru detí a dospelých v Chorvátsku (2012 Markovec, 2013 Rijeka, 2014 Jakšić, 2015 Medurić); 5 DVD z tematických kultúrnych stretnutí

(žatevné tradície, páranie peria) v Zokovom Gaji v rokoch 2014 a 2015; osobitne sú zdokumentované aj vystúpenia v rámci podujatí Slovenské veľkonočné tradície (2012 Markovec), Kolo na Vrbaku (2007 Semeljci) a Svetový festival slovenskej mládeže (Čakajovce 2010).

Kultúrne organizácie a inštitúcie, infraštruktúra

Matica slovenská v Osijeku bola založená v roku 1993. Od tohto obdobia pôsobí kontinuálne až do súčasnosti. V Osijeku sa k slovenskej národnosti hlási približne 260 ľudí. Osijecká Matica má v roku 2016 84 členov, z ktorých pre spoločenstvo aktívne pracuje približne 50 členov. Detí je 15, aktívne sa zúčastňujúcich na matičných činnostiach je približne 12. Členovia matice majú v prenájme malú kanceláriu od mesta Osijek, ktorá zároveň slúži ako archív, príručná knižnica aj ako miesto pre aktivity matičiarov. Na nácvik speváckej a tanečnej sekcie môžu trikrát týždenne využívať vedľajšiu väčšiu miestnosť, ktorá však slúži aj iným kultúrno-osvetovým organizáciám a spolkom sídlacim v rovnakej budove.

Z materiálneho vybavenia sa v matičných priestoroch nachádza starší kancelársky nábytok, počítač, kopírovací stroj, CD-prehrávač, hudobné nástroje a kroje pre členov tanečnej sekcie. Členovia často využívajú aj vlastnú techniku, nástroje a ďalšie kancelárske potreby.

Matica je financovaná z príspevku zo štátneho rozpočtu cez príslušné organizácie, z členských príspevkov, z príspevkov mesta a župy, grantov a sponzorského (najmä v materiálnej forme).

Štruktúra Matice zahŕňa spevácko-hudobnú sekciu, tanečnú sekciu a sekciu ručných prác. Spevácko-hudobná sekcia má približne 30 členov. V priebehu roka absolvujú do 40 vystúpení. Vedúcou speváckej skupiny je Ana Marošević, učiteľka ZŠ v Markovci. Hudobnú zložku matičiari zabezpečujú v spolupráci s Franjom Batorekom, ktorý prevádzkuje umeleckú školu pre tamburášov. Úspechom z rokov 2014 a 2015 bolo víťazstvo Osiječana Roberta Zgrablića na festivale V pivnici-kom poli v Pivnici.

Tanečná sekcia má v súčasnosti 15 dospelých členov a 12 detí. Vedúcou je Blažena Kotrbová. Autorkou choreografií je Darinka Siládiová, čiastočne pomohla aj Viera Furmánková z Nitry. Repertoár tvoria námety z Kysúc, Oravy, no aj zo západného a východného Slovenska. Tanečníci majú k dispozícii tri sady krojov, stvárnením orientované na región Kysúc.

Matičari sa s programami pravidelne zúčastňujú na všetkých zväzových podujatiach, no organizujú aj vlastné, vystupujú taktiež na pozvanie chorvátskych spolkov. Okrem toho participujú na podujatiach organizovaných mestom, na ktorých sa prezentujú aj organizácie ďalších menšinových spoločenstiev žijúcich v Osijeku. Okrem uvedeného sa matičari viackrát zapojili do organizácie putovných manifestácií. Ide napríklad o Dni Slovákov v Chorvátsku (1 x), festival Keď sa ruža rozvíjala... (2 x), Detskú aj dospelú prehliadku slovenského folklóru (1 x). Každoročne sa zúčastňujú na výstave maľovaných veľkonočných vajec Šarana jaja bojama grada, ktorú organizuje mesto Osijek.

Sekcia ručných prác má 12 členov, z ktorých väčšinu tvoria ženy. Zaoberajú sa napríklad vyšívaním krojových súčiastok a iných výšiviek, maľbou na fľaše a tanieri, výrobou papierových kvetov, maľovaním veľkonočných vajec alebo spracovaním drôtu na ozdoby a šperky. Výrobky nepredávajú, ale ich darujú hosťom na matičných a zväzových podujatiach, pri príležitosti partnerských návštev a vystúpení.

Osijeckí matičari majú družobné vzťahy so slovenskými dedinami Čakajovce a Janíkovce, trvajúce približne 8 rokov. Každý rok sa striedavo navštevujú. Súčasťou návštev bývajú vystúpenia vlastných folklórnych skupín. Členovia Matice každoročne organizujú aj poznávací zájazd na Slovensko, ktorého cieľom je lepšie spoznať krajinu svojich predkov.

Organizované podujatia

Podobne ako matice v iných lokalitách, aj Osiječania majú autochtónne podujatie. Ide o **Slovenské vianočné zvyky, tradície a koledy**. Podujatie sa koná každoročne od roku 1998, vždy druhú decembrovú sobotu. Program podujatia zahŕňa vystúpenia speváckych skupín, pričom repertoár je tematicky orientovaný na vianočné piesne. Prehliadky sa zúčastňujú zástupcovia ďalších matičných organizácií aj chorvátske spolky.

Kultúrna infraštruktúra

Najdôležitejšiu súčasť kultúrnej infraštruktúry Slovákov v Osijeku predstavujú mestom prenajaté priestory Matice slovenskej v Osijeku. Nachádzajú sa v centre mesta v historickej budove. Disponuje vlastnými parkovacími miestami vo dvore,

sociálnymi zariadeniami a spoločnými priestormi (kuchynka, sklady a pod.), ktoré využívajú viaceré kultúrne organizácie.

Hlavným priestorom využívaným na organizovanú minoritnú kultúru je spoločenská miestnosť s kapacitou približne 100 ľudí. Matičari majú sálu k dispozícii v pondelok, stredu a v piatok pri nácvikoch speváckeho a folklórneho súboru. Na účely matičných zasadnutí a výrobu úžitkových a dekoratívnych predmetov slúži osobitná kancelária (s kapacitou do 10 ľudí), ktorá je zároveň archívom dokumentov. Priestory sú provizórne a limitujú matičné aktivity.

K informačnej infraštruktúre patrí nedeľné rozhlasové vysielanie na Rádiu Osijek Slovom aj piesňou v slovenskej reči. Matica slovenská v Osijeku nespravuje vlastnú internetovú stránku. Informačných zdrojom je profil na sociálnej sieti Facebook Matica slovačka Osijek.

Ľudské zdroje

Súčasťou MS Osijek je odbočka *dielňa ručných prác*, činnosť vedú Rozika Hohoš (1948), Mária Belaj (1953), Nevenka Dorčak (1952). Pracuje v nej 12 žien, schádzajú sa raz týždenne v počte 4 – 6. Okrem nich sa do výroby úžitkových a dekoratívnych predmetov zapája aj niekoľko mužov – členov MS Osijek. Sortiment a výrobcovia sú nasledovní: Výšivky – nástenky/kuchárky, košeľe, vankúše, lajblíky, obrusy rôznej veľkosti, nohavice, dekoratívne obliečky na fľašky: Rozika Hohoš (1948), Mária Belaj (1953), Miluška Kuric (1963), Blanka Mavretić (1948), Ružica Vučak (1948), Katica Rajković (1952), Zrinka Tokić (1973); drôtené srdiečka ako valentínske darčeky a ozdoby na stromček (pletené z medeného drôtu): Anđelka Djundja 1962, Ivo Grekša 1958, Nevenka Dorčak 1952; maľované tanieri aj fľaše a sklené obrázky na stenu v rámkoch ako úžitkové a dekoratívne predmety: Rozika Hohoš 1948, Mária Belaj 1953, Miluška Kuric 1963, Blanka Mavretić 1948, Ružica Vučak 1948, Katica Rajković 1952 a Robert Zgrablić 1974; úžitkové a dekoratívne predmety servítkovou technikou s tematikou Veľkej Noci, Vianoc a kvetov: Rozika Hohoš 1948, Mária Belaj 1953, Miluška Kuric 1963, Blanka Mavretić 1948, Ružica Vučak 1948, Katica Rajković 1952; Kraslice (kombinované techniky – obštrikovanie, vypichovanie, oblepovanie, maľovanie): Rozika Hohoš 1948, Mária Belaj 1953, Miluška Kuric 1962, Blanka Mavretić 1948, Ružica Vučak 1948, Katica Rajković 1952, Robert Zgrablić 1974, Nevenka Dorčak 1952, Maja Kotris 1993, Valentína Kos 1999, Zrinka Tokić 1973; veľkonočné korbáče zo 6 vrbových prútov pletú: Rozika Hohoš 1948, Mária Belaj 1953; kvety z krepového papiera a drôtu

ako dekoratívny predmet: Rozika Hohoš 1948, Mária Belaj 1953, Miluška Kuric 1963, Blanka Mavretić 1948, Ružica Vučak – 1948, Katica Rajković 1952; bábiky zo šúpolia a pletené dekoratívne predmety zo slamy: Andrej Žagar 1973; brošne z rôznych druhov látok s dekoratívnym gombíkom uprostred: Rozika Hohoš 1948, Mária Belaj 1953, Miluška Kuric 1963, Blanka Mavretić 1948, Ružica Vučak 1948, Katica Rajković 1952; hačkované ozdoby na vianočný stromček: Rozika Hohoš 1948, Mária Belaj 1953, Miluška Kuric 1963, Blanka Mavretić 1948, Ružica Vučak 1948, Katica Rajković 1952; hačkované obrusy na stôl: Rozika Hohoš 1948, Mária Belaj 1953, Miluška Kuric 1963, Blanka Mavretić 1948, Ružica Vučak 1948, Katica Rajković 1952; plastové srdiečka aj magnetky s nápisom Matica slovenská Osijek (dekorované kresbou a lepenými sklenenými ozdobami): Robert Zgrablić 1974; dekoratívne drevené krabičky s nalepenými sklenenými kvietkami aj maľované: Robert Zgrablić 1974, Rozika Hohoš 1948, Mária Belaj 1953, Ružica Vučak 1948, Katica Rajković 1952, Nevenka Dorčak 1952. (Sortiment aj výrobcov uvádzame čo najpodrobnejšie, lebo uvedená činnosť je pre MS Osijek významná). K významným ľudským zdrojom patria aj hudobníci: Robert Zgrablić 1974 – harmonika, sólo spev, vedúci ľudovej hudby; Andrej Žagar 1973 – husle; Andrija Kuric 1954 – gitara; Franjo Batorek okolo roku 1965 – tamburáš, vedúci zoskupenia Tamburaška škola Batorek; Ana Marošević 1967 – vedúca speváckej zložky; Maja Kotris 1993 – vedúca detskej skupiny; Blažena Kotrba 1965 a Jano Kolár 1973 – vedúci tanečnej skupiny.

Dôležitou súčasťou ľudských zdrojov v Osijeku je osobnosť Andriju Kurica (1954). Do roku 2014 bol predsedom Zväzu Slovákov v Chorvátsku. Je autorom mnohých odborných, národopisne orientovaných publikácií, ktoré sa venujú rôznym slovenským prostrediam v Chorvátsku. Tiež sa podieľa na produkcii rozhlasovej relácie na Rádiu Osijek Slovom aj piesňou v slovenskej reči. Viac rokov bol členom redakcie časopisu Prameň. Je poradcom ministra školstva Chorvátskej republiky pre oblasť vzdelávania v slovenskom jazyku. Publikačnej činnosti A. Kurica aj iných autorov sa venujeme v samostatnej kapitole.

SWOT analýza kultúrneho potenciálu Slovákov v Osijeku

Silné stránky

Relatívne dobrá sociálno-ekonomická situácia obyvateľov slovenskej národnosti
Fungujúci Miestny odbor Matice slovenskej v Chorvátsku
Rozvinutá výroba úžitkových a dekoratívnych predmetov v rámci činnosti MS
Podpora mestských samosprávnych orgánov
Prítomnosť výrazných ľudských zdrojov
Geografická poloha v blízkosti viacerých slovenských enkláv (s možnosťou intenzívnych kontaktov a neustáleho dopĺňania ľudských zdrojov)
Možnosť fakultatívnej výučby slovenského jazyka na ZŠ
Družobné kontakty so Slovenskom (Čakajovce a Janíkovce)
Výučba slovenského jazyka na ZŠ v Osijeku a Višnjevcu

Príležitosti

Prítomnosť iných menšinových spoločenstiev a spolupráca s nimi pri realizácii menšinových práv, požiadaviek a organizácii kultúrnych podujatí
Prajná menšinová legislatíva štátu (možnosť získavať finančnú podporu z viacerých zdrojov)
Pracovné a študijné príležitosti v meste vytvárajú vhodné podmienky na prisťahovanie obyvateľov slovenskej národnosti a posilnenie činnosti/ľudských zdrojov pre organizované menšinové aktivity

Slabé stránky

Absencia cirkevných (rímskokatolíckych) matrik na etnickom princípe
Absentujúce všeobecne zdieľané/nehomogénne obyčajové tradície na etnickom princípe
Slovenské spoločenstvo žije v meste disperzne bez možnosti intenzívnejších susedských a neinštitucionalizovaných spoločenských kontaktov.
Absencia vlastných matičných priestorov
Neprimerané priestory k aktivitám MS

Ohrozenia

Celková ekonomická situácia v krajine
Asimilácia príslušníkov najmladšej generácie
Negatívna demografická krivka
Geografická poloha mesta v prihraničnom území so Srbskom.

Priestory MS Osijek (Kurpaš 2016)

Tanečná skupina dospelých MS Osijek (archív MS Osijek 2014)

Príprava vianočných ozdôb (archív MS Osijek 2014)

Vystúpenie MS Osijek na Dňoch slovenskej kultúry v Osijeku (archív SKC Našice 2017)

Vystúpenie Roberta Zgrablića a Andreja Žagara počas vianočného koncertu MS Osijek (archív MS Osijek 2016)

Kultúrny potenciál Slovákov v Jelisavci

Jelisavec leží v Osijecko-baranskej župe, 4 km východne od mesta Našice, ku ktorému aj administratívne patrí. V dedine žije približne 1200 obyvateľov, z ktorých má väčšina vedomie slovenského etnického pôvodu.

Jelisavec bol založený grófom Ladislavom Pejačevićom v roku 1889 a osídlený najmä slovenskými kolonistami rímskokatolíckeho vierovyznania z Horných Kysúc. Spomínajú sa dediny Stará Bystrica, Nová Bystrica, Klubina, Radôstka, Zborov nad Bystricou. Okrem slovenských rodín sa prisťahovalo aj niekoľko poľských z dnešného prihraničného územia Poľska. (BRNÍK 2007:92)

Pôvodným zamestnaním Slovákov bolo drevorubačstvo. Neskôr ho nahradilo poľnohospodárstvo, práca na železnici a v rybníčnom hospodárstve. V súčasnosti poľnohospodárstvo dopĺňajú možnosti zamestnania v prevádzkach miestnych podnikateľov a v Našiciach. Rozvinutá je remeselná výroba.

Jelisavskí Slováci rímskokatolíckeho vierovyznania sú mimoriadne nábožní a v rámci cirkevného života zachovávajú množstvo obyčají viazaných na kalendárny cirkevný rok.

Jelisavec je známy ako jedna z bášť slovenskosti v Slavónii, prebiehajúca asimilácia však aj tu zasahuje súčasné generácie detí a mládeže. Živé etnokultúrne tradície sa stále realizujú v rodinnom prostredí aj inštitucionalizovanou formou. V Jelisavci je pomerne bohatá spolková činnosť, ktorú zabezpečujú Matica

Z výskumu nástenných kuchárov v Osijeku (archív SKC Našice 2016)

slovenská, Slovenský kultúrno-umelecký spolok Ivan Brník Slovák, hasiči, futbalisti aj poľovníci. Vyzdvihnúť možno nepretržitú prítomnosť výrazných ľudských zdrojov/inteligencie, ktoré majú podiel na zachovávaní silného vedomia slovenskej etnickej príslušnosti.

Kultúrne dedičstvo

Archívne dokumenty ako súčasť hmotného kultúrneho dedičstva Jelisavca sú v spoločnom Archíve Matice slovenskej Jelisavac a SKUS Ivan Brník Slovák. Cirkevné matriky celej farnosti/župy sú vedené chronologicky bez osobitného členenia jednotlivých filií (Markovac, Jelisavac, Ladžanska, Breznica Našička a Vukojevci). Všetky staršie zoznamy cirkevníkov a matriky sú uložené v Župnom archíve v Našiciach. Základná škola má vlastné archivované materiály.

Archív MS Jelisavac a SKUS Ivan Brník Slovák je uložený v Kultúrnom centre Slovákov, v zasadacej miestnosti MS. Vedený je vzorne, hlavne od roku 2015. Obsahuje všetky predpísané dokumenty v osobitne označených registroch:

- Vážno dokumenti Matice. Štatút MS Jelisavac z 19. Prosinca 1997, doplnky štatútu a iné dôležité zmluvy a doklady za jednotlivé roky 2010 – 2015;
- Prihlášky členov MS a KUD I. B. Slovak a zoznam členov – 2015;
- Plány aktivít a výkazy aktivít za roky 2014 – 2016. Čerpanie finančných prostriedkov a žiadosti o nové dotácie;
- Godišnja skupština Matice Slovačke Jelisavac 2015. Štatút MS Jelisavac z roku 2015 a dokumentácia k Valnému zhromaždeniu MS Jelisavac v roku 2015 (14. ožujka). Výkaz činnosti, plán práce, finančné prostriedky;
- Zmluva o partnerstve so Zväzom Slovákov v Chorvátsku z 13. Svibnja 2015;
- Došlá a odoslaná pošta v roku 2015. Zmluvy o spoluprácu, žiadosti o dotácie, pozvánky, odporúčania na štúdium.
- V šiestich rozsiahlych registroch je kompletná **finančná agenda** za roky 2010 – 2015 – finančné správy, účty, faktúry a prevody, dohovor o transfere finančného príspevku, zmluvy s dodávateľmi energií;
- Zmluva o zriadení a vedení účtu a o zmene oprávnenj osoby (Vlado Hulak) s HYPO ALPE – ADRIA BANK z 9. 5. 2013;
- Projektová dokumentácia (vrátane projektovej dokumentácie elektroinštalácie) a finančná agenda k výstavbe nového objektu MS Jelisavac – Kultúrne centrum Slovákov.

V Archíve MS Jelisavac je približne 55 diplomov, čestných uznaní, ďakovných

listov, plakiet z vystúpení v Chorvátsku aj na Slovensku od roku 2000 do 2016.

Cirkevné matriky jelisavských cirkevníkov obsahuje archív **Župa – Markovac, Jelisavac, Ladžanska, Breznica Našička a Vukojevci**. Všetky staršie matriky sú uložené v Župnom archíve v Našiciach. Sú vo výbornom stave, archív je prehľadný a kompletný.

- Matica umrlih župe sv. Marka Evandželisty – Našice II., svezak I., Markovac župe sv. Marka Evandželisty – Našice II., svezak I., Markovac Našički, započeta 22. kolovoza 2004. Posledný zápis 13. 9. 2016.
- Matica krštenih 2004 – 2016 posledný zápis 18. 9. 2016.
- Matica vjenčanih – posledný zápis 17. 9. 2016.
- Knjiga potvrđenih – prvý zápis 2005, posledný zápis 2016 (43 detí) – 8. trieda.
- Knjiga prvopričesnika – 2005 – 2016 (44 detí) – 3. trieda.
- Spomenica – 2004 – 2016 (zapisujú všetky významné udalosti vo farnosti, raz za 5 rokov prichádza na vizitáciu biskup).

V Archíve Základnej školy Ivana Brníka Slováka je Spomenica – školská kronika písaná od šk. roku 1900/01, posledný zápis je zo 7. 4. 1943 za školský rok 1941/42. Obsahuje počty žiakov, mená učiteľov v jednotlivých školských rokoch, program podujatí, návštevy. Začal ju písať Franjo Šegec, prvý učiteľ v Jelisavci.

Ďalšou školskou kronikou je Spomenica, písaná od školského roku 1987/88, posledný zápis je z 31. 8. 2016. Zaznamenáva uskutočnené podujatia, vedomostné súťaže, materiálne vybavenie školy.

V období od roku 1943 do 1987 nie sú žiadne údaje. Od roku 2009/2010 do súčasnosti existujú fotoalbumy s dokumentáciou aktivít školy, novinovými článkami, pozvánkami, plagátmi, programami podujatí, zaznamenané sú humanitárne akcie. Sporadicky sú dokumentované aj staršie školské roky, osobitne napríklad pobyt žiakov na Slovensku v roku 1982.

Príručná knižnica Základnej školy Ivan Brník – Slovák obsahuje 450 knižných publikácií. Fond tvorí odborná literatúra z disciplín etnológia, história, vlastivedné monografie obcí, slovníky, encyklopédie. Pre potreby výučby slúžia učebnice a cvičebnice slovenského jazyka, čítanky, metodika výučby, pracovné zošity, šlabikáre, pracovné listy a učebnice v slovenskom jazyku, rozprávky, povesti a svetová beletria v slovenskom jazyku.

V knižnici je 50 audiokaziet, 60 videokaziet a CD s nahrávkami tradičného slovenského folklóru, slovenských ľudových rozprávok, kultúrneho a prírodného dedičstva Slovenska (hrady, zámky, mestá, kostoly, mestské pamiatkové rezervácie).

Vo vestibule Základnej školy Ivan Brník – Slovák je **muzeálna expozícia** s predmetmi, ktoré zozbierali žiaci. Približne 70 trojrozmerných predmetov

dokumentuje niektoré oblasti tradičnej kultúry a spôsob života obyvateľov obce. Zbierkový fond tvoria nesystematicky získané zbierkové predmety – hlinený a plechový/smaltovaný riad (hrnce, mliečniky, krčahy), svietidlá, žehličky, dreváky, drevené nádoby, nástroje na spracovanie textilných vlákien, konský postroj. Predmety nie sú katalogizované. Plnia dôležitú etnoidentifikačnú funkciu pre všetkých žiakov, rodičov a iných návštevníkov.

Diela hudby, tanca, dramatického umenia a scénografie reprezentujú albumy CD a DVD nosičov, ktoré dokumentujú druhotnú – súborovú existenciu miestnych folklórnych tradícií:

- **Jelisavec môj. CD s 10 piesňami** z tvorby Samira Slivku. Interpretácia Samir Slivka, Sanela Kurteková, Mario Špek, Andrej Žagar. Pre MS Jelisevec a SKUS IB Slovák Jelisevec Tonove Študio OGI-OS 2008.
- **Nastred Jelisevca.** Tamburaška skupina SKUS Ivan Brník Slovák Jelisevec. Rok vydania a neuvedený (2008).
- **Jelisevec 120. Dvojalbum CD** – Oslavy a program k 120. výročiu príchodu Slovákov do Jelisevca. 12. september 2009.
- **25 CD a DVD** z vystúpení SKUS IB Slovák Jelisevec na podujatiach v Jelisevci aj na organizovaných podujatiach v rámci Chorvátska od roku 2010 do 2016. (Napríklad Keď sa ruža rozvíjala, Detské prehliadky a prehliadky dospelých slovenského folklóru v Chorvátsku, Vianočný koncert v Osijeku, pravidelné Vianočné koncerty v Jelisevci, pravidelné podujatie Večer korbáčika v Jelisevci).

Jelisevské nárečie slovenského jazyka obsahuje prvky severozápadoslovenského hornokysuckého nárečia, kroatizmy aj skomolené slovné vyjadrenia. Kroatizmy súvisia s príbuzenskou terminológiou, cirkevnými sviatkami aj so všeobecne používaným chorvátskym slovníkom:

Prvej – skôr, predtým,
Hrubá aj *bachratá* – tehotná,
Pokojný aj *pokojník* – mŕtvy, nebohý,
Zakluča – zatvára (*kapia sa zakluča*),
Karminy – kar,
Poznaty – známy,
Klipara – pálenka z kukurice,
Repara – pálenka z repy,
Fazan – bažant,
Bašča – tretia časť pozemku na zemiaky, zeleninu, vinič (*dvom a dvor, humno, bašča*)

Zob – ovos,
rudo – oje na voze,
dľuhý – dlhý,
lucifer – čert,
kukuričňak – kukuričné kôrovie,
zahlavek – podhlavník, vankúš,
sečkarňa – sečkovnica,
parňača – parná lokomotíva,
maškare – masky,
nepamtim – nepamätám,
nešťastni – nedobří, robili žarty (mládenci pustili vrabca do miestnosti, kde sa *drápalo* – driapalo, páralo perie); vo význame figliari, nezbedníci,
kamara – stoh slamy v humne,
kapia – brána,
kanta – vedro, kýbel,
bundeva – tekvica,
klaňie – zabíjačka, zakáľáčka,
bunar – studňa,
maj pán – máj, strom postavený večer pred 1. májom,
trska – trstina,
ludak – hlupák.

Terminológia súvisiaca s domom a hospodárskym dvorom: *Predňia/ňá* izba, *kuchyňa*; *zadňia/ňá* izba; *špajza* (s vchodom z *ganku*); *ganek* (podstenie v dvorovej, vstupnej časti domu; stĺpy boli spočiatku drevené, neskôr *zídane*); *štala* – maštal; *štigel* – drevený, doskami obitý senník; *plevňak* – plevinec; *hambar* – zásobnica na obilie s priehradkami na jačmeň, žito; *čardak samo za klipy/aj koš za klipy*, lebo bol vyplatený vrbovými prútmi, *navrchu ze slamu alebo s trsku*. *Tu je humno, v Ledeniku zovu harman*.

Mená kráv: *Jahoda, Jagoda, Šarula, Zorka, Milka*(novšie), *Biserka, Trešňa, Višňa*.
Mená koní: *Cvetka, Olga, Ruža, Lena, Žeravá, Dorka, Ridža* – *tamna červená, Ridžan, Žeravý* – *sivé s tamno sivými, Sokol, Jelka, Fana, Dorat*.

Mená psov: *Bobi, Šaro, Riky, Garo* (čierny), *Krof, Bundo, Nero, Valdo, Pujdo* v Josi.

Príbuzenská terminológia:

Syn – *syn, synko, synek, syne, synak*.

Dcéra – *deľka, dievka, deľčatko*.

Strýkov syn – *vlastny bratanek*, ak sú otcovia bratia, *vlastná sestrenica*.

Ďalšie koleno – už len *bratanek/sestreňica*.

Ujov syn/dcéra – *bratanek, vlastný bratanek/sestreňica*.

Otec – *tatko, otec, tata*.

Mama – *mama, mamka, mamička*.

Starí rodičia – *starý otec, starý tata, stará mať, dedko, stará mamička, starý taťičko*.

Prastará mať – *stará mamička*.

Starého otca otec – *pradeda, praotec*.

Otcov brat – *strýko/stryná*.

Mamin brat – *ujko, ujčíná*.

Mamina sestra – *tetka*.

Tetkin muž – *sváko*.

Moji rodičia pre moju manželku – *mamko, ocko až teraz svoker, svekar a svekrva*.

Moja manželka pre mojich rodičov – *nevesta*.

Rodičia mojej manželky – *mať, tata, tatko, puňec, puňica, starec*.

Vnuk – *unuk/unuka*.

Manželka – *baba, moja baba*.

Manžel – *chlap*.

Svat – *svat/svatvina*.

Krstní rodičia – *krsná mama, krsný tata*.

Krstní rodičia mojich detí – *kum, kuma*.

Sestrin muž – *švager*.

Bratova žena – *švagrína*.

Švagrína – *zolvica – moja sestra mojej babe dojde jej zolvica*.

Historické udalosti:

1889 – oficiálny termín založenia Jelisavca (Moj starý otec sem prišli 1888, registrované bolo až 1889. Došli z dedinky Marček dvanásť kilometrov od poľských hraníc. Moj starý otec po mame prišli z Klubiny).

V kolektívnej pamäti sa zachovali informácie z histórie Jelisavca: *Ulica na uhle Štefan Štefík a Ivan Brník – tam bol najstarší dom Beker Anton, zrušený je 50 rokov. Bol pod slamu. Druhý dom na uhle Bystrická a IB Slovák mal Kitus Johan. Jeho syn bol Jožko. Hrušku v humne zasadil ešte Johan Kitus. Bol u grófa Pejačeviča parádny kočiš, jeho žena Lenka slúžila u grófa, bola sobarica, zriadzala izby. Boli u neho, krčili aj horu. Môjho otca otec bol Adam Marček, mal prvú izbu pokrytú ze čerepom. Ja som ju zrušiel 1976 – vtedy mala 100 rokov.*

Adam Marček prišli najprv z Marčeka do Čepínu, potom do Petrovho Pola, až potom sem. Postavili si len kolibačky na troch koloch, tam mali decko, keď robili.

Ich deti boli Jozo, Ondrej, Stevo, Adam, Marika, Roza, Hana, Katica, Jozefka. Mali jedenásť detí, dve zemreli. 58 starých mien (priezvisk) sa už z Jelisavca potratilo.

Medzi Našicami a Jelisavcom smerom na Osijek viedla rímska cesta. Na nej je súčasná cesta D-2. Po 2. svetovej vojne na tú starú rímsku cestu sypali kameň a v 60. rokoch položili asfalt.

Zemepisné, katastrálne a miestne názvy sú v porovnaní s inými slovenskými spoločenstvami pomerne bohaté.

Najstaršia časť hlavnej Ulice Ivana Brníka – Slováka má názov *Oštare*; Bystrická ulica má pomenovanie *Košturnica*, časť za štrekou vpravo sa vola *Zelený piac*; Športová ulica je *Korea*; nová ulica na juhovýchode Jelisavca je všeobecne známa ako *Kysucká ulica*; Ulica Jána Žižku – *Prvý sokat* je prvá ulica po založení Jelisavca z 30. marca 1889; Beker – *Bekrova lenija* – (chodník) východne od dediny; *Porečki gaj* – časť chotára západne od dediny medzi Jelisavcom a Markovcom, kde kedysi bola *horka*; *Zverňak* je juhozápadne od dediny; *Dolance* – severozápadne od dediny; Čierne blato – severovýchodne od dediny; *Drevený drum* – východne od Jelisavca smerom na Breznicu bola cesta z dreva, vozy by boli zapadli v blate; *U Krešiča* – časť chotára južne od dediny; *Jelisavská hora* je južne od dediny; *Potok Lapovec* tečie z južnej strany dediny od západu na východ; *Košturnica* je južne od dediny za železnicou (*preko štreki*); je to ulica s najstaršími domami z 90. rokov 19. storočia.

Na východ od dediny bola livada. Pásli sa tam kravy. Čo v dedine skapalo, nesmelo sa zakopať v dedine, len na tú livadu – to boli groble od statku. Kravy, kone. Niektorí nezakopali dosť hlboko, zverina vyhrabávala, psy aj lisice. To bola samá kosť. Preto sa takto volá ulica.

Obyčaje v rodine. Tehotná žena je *hrubá*, starší ľudia povedali *bachratá*. Krstiť sa išlo hneď na druhý – tretí deň, aby nezomrelo nepokrstené. Ku krstu krstná mama *donesla habu*. Stará mať oblečené decko podala krstnej mame. Po príchode z krstu sa už nič nehovorí. *Mnoho deti zomierali, nešlo sa ke doktorovi.*

Prvý syn dostal **krstné meno** podľa starého otca po otcovej strane, prípadne po krstnom otcovi. Druhý syn mal meno po druhom starom otcovi, tretí po otcovi. Najstaršia dcéra mala krstné meno po mame, po starej mamičke, po krstnej mame. Niekedy si dievča prinieslo meno *po viere* – aký bol najbližší katolícky sviatok, po sväticiach. Tradičné mužské mená: Štefan, Jozo, Jano, Ondrej, Fraňo, Mišo, Ďuro, Marko, Mirko, Antun; ženské mená: Jozefka, Mariška, Katinka Kača,

Hanka, Rózika, Ana, Luba, Štefka, Julka, Darinka; *Tu nebola ani jedna Zuzka, to nebola naša viera. To meno sa stratilo.* Dnes už podobné pravidlá neexistujú.

Pálenie koliby. *Pred domom bývalých frajerov aj frajerok sa postavila koliba ze slamy alebo z kukuričniaka. Ja som mal frajerku. Jej sa zvidel druhý. Počuje sa, že sa bude vydávať. Markovi sa bude páliť koliba, ale môže sa aj jej. Páli sa tomu, kto si našiel druhého. Alebo roztrhli zahľavek – perie sa rozsypalo – kto to všetko pozametá? To sa večer defke palilo. Kukuričňak – to horelo pred izbu. Druhý deň sa to vyprávalo – Marko sa žení, jej sa páli koliba.*

Tradícia bola živá do konca 50., resp. do začiatku 60. rokov. Poslednú kolibu v Jelisavci pálili približne v roku 2000.

Na svadbe boli viaceré dramatické scénky. Pri pýtání boli aj 3 – 4 falošné nevesty – obliekali sa chlapi. Pravú aj falošné nevesty volali *mladucha*.

Kým sa nevesta po polnoci preobliekala, muži sa obliekali **za nevestu** a pýtali sa ženícha, či je to mladá nevesta. Do miestnosti medzi svadobných hostí priviedli napríklad teľa. Obliekli ho ako ženu, dali mu šatku.

Na strechu svadobného domu dal *kum* zložiť voz. Hore vyšli aj muzikanti a hrali na voze. (Mohlo to byť aj na meniny.) *Domáci sa hnevali, lebo bolo aj škody narobené, črep pobili.* Keď bolo zle, mladí utiekli a ťažko sa zistilo, kto to objednal, vymyslel. *Každému to nemali odvahu urobiť, báli sa huncútia.* Tradícia bola živá približne do roku 1970.

Keď sa nevesta vydala do druhej dediny, musela platiť výkupné.

Príznamy smrti – *kuvička kuvikala, psy zavýjali aj pred smrťou, aj keď zemrel. Susedov pes ráno zavýjal. Tak som ho nikdy nepočul. A tam bude mŕtve telo. Pes dáva znak, že bude smrť v dome alebo v najbližšom susedstve. (...) Keď sused zemrel, každú noc dochádzala kuvička. Tam na ten topoľ. Krikala kuvička a chlap jej zemrel. To bola pjesma za smrť. Našla ho mŕtveho. Pes a kuvička, druhé nič vyše.*

Mŕtvy – *pokojný aj pokojník* – jednu noc musel prespať doma v prednej izbe pri oknách. Miestnosť vypratali, len kríž bol medzi oknami. Truhly kupovali v Našiciach. *Veľkému vždy išli kúpiť, decku vedeli zrobiť doma.* Večer prichádzali na verestovanie. *Ideme ku pokojnému.* Ženy sa modlili krunicu a chlapi sa kartali celú noc. Pili, aj sa zhovárali, aj si zaspievali. *Prve boli do rána, rozchádzali sa, keď svitalo. Málo sa modlelo, málo sa zhováralo. Do rána. (...) Prvej sa modlelo celú noc. Nikda nezostal pokojník sám, ždy sa ktosi našol pri truhle. Pokojník je pokrytý ze bielou plachtou... Teraz na cintere sa býva do desať hodín večer. Truhla sa zakľuča. Ráno sa príde okolo deť hodín, modlia sa krunice – na patričky.*

Farár sa opýta pozostalých, aký bol, čo má na pohrebe povedať. Nikdy nebýva odoberanie od konkrétnych ľudí. *Len ze najbližšu rodinu aj ze všetkymi poznatými – meno žiadne.* Farár na karmíny neprichádza. Na kar sa nemalo kde variť

doma, u susedoch sa varelo alebo u rodiny, kto má bližšie rodinu. Susedia ostali čuvať chalupu aj všetko prichystali. Na karmíny varelo sa guláš, paprikáš, kolače... kurska čorba, paprikáš – kurske mäso ve paprikášu, kyslé – paprika; hrubý koláč ze mákom, z orechami, z grozdicami. Alebo len slepačia polievka, varené mäso so sósom. Z cintera na karmíny – pri bráne je lavor s vodou – každý si umyje ruky, neutierajú si. Pochovanému dali na kare stoličku aj mu nabrali jedlo. V súčasnosti poriadajú kar v hasičskom dome, ale v niektorých prípadoch doma ve izbe... Otec aj mama, keď mi umreli – mali ve dvore, ve februári brat mal ve izbe.

Obyčaje v kalendárnom roku. *Betlehem – chodeli devčata po dedine na Badňak od 20. do 23. decembra, neskôr už nie. Chodela Mária po širokom svete, nosela synačka v tom drahom živote... Tradícia zanikla v rokoch 1976 – 1978.*

Dievčatá chodili večer 25. decembra **spievať pod okná**, ale nie dovnútra. (Tradícia zanikla na konci 70. rokov.)

Kráľ Štefanko koničky napája.

Dalo sa mu tam hore uzreti jasné nebo otvorené videti.

Videl on tam tú zlatnú stoličku,

Čo sedával syn Boží s Trojičku.

Službenečka devenečka pochytrela

Do komory do kolady bežela.

Plné ruce srebra, zlata nabrala,

Darovala polaznikom, čo mala.

Dajte nám, dajte, čo nám máte dať,

Lebo nám je zima pod okienkom stáť.

Jeden holý, druhý bosý a ten tretí krpce nosí.

Na Štefana sa vinšovalo. *Dochádzali deti. Kumovia, brat, čestitá sa. Bola pjesma. Celá ulica bola pod pjesmu. Predtým aj mládenci s muzikou. Chodí sa čestitat doteraz. Nie redom, len ku Štefanom a ku Janom, len rodina.*

Na Tri krále – *chodeli, oblečení boli ako Traja králi, vinšovali, každý vystúpil. Mali biele spodníky uviazané okolo krkoch. Ruky pod spodníkom. Vysoké papierové štanikle. Na ne sa lepelo hviezdica, mesiac. Ako nebo. Mali sme slovácku pjesmu. Išli sme aj do druhej dediny, do Breznice. To boli Zagorci. Aj nám dali aj lešňaky (lieskovce), niekde nás vyhnali.*

My Tria krala prišli sme k vám, zdravie, šťastie vinšovať vám. Zdravie, šťastie, dlhé letá, my sme prišli k vám zďaleka. Ďaleká je cesta naša do Betléma myseľ naša.

Keď sme do Betléma prišli, hneď sme tam Ježiška našli. Ježiško sa v chudobe narodil, s nami po pýtani chodel. A vy, gazdik aj gazdinko, udelte nám po malunko. Čo nám málo udelíte, preto bjedni nebudete. A keď sme prišli komunistom, vyhnali nás. A my sme boli dobré katolícke deti. Tradícia zanikala v 60. rokoch.

Na fašiangy v pondelok chodili malé maškare a v utorok pred postnu stredú veľike maškare. Tradícia pretrváva. Muži sa obliekajú do ženského a opačne, cigán, cigánka, medveď, mladá, mladý, kumovia – svadba išla po dedine, luciferi; doteraz býva na ulici Jána Žižku aj na Bystrickej. Do polovice 20. storočia – mala každá ulica minimálne jedného medveďa, niekedy boli dvaja – traja. Každá ulica mala svojich, ale chodili po celej dedine. Krútili hužvy ze zobu – podobne ako v Josipovci. Tradícia sa nestala súčasťou súborového folklóru a zanikla.

Veľká noc. Na Veľký štvrtok o desiatej ráno zaviazali zvony – to sa tak povedalo a do soboty do desať sa nezvonilo. Keď sa zaviazali zvony – všetci sa umývali vo friškej vode z bunara a boli tam drobnáky dinare. A triasli stromky, aby dobre rodili. Rapkalo sa s rapkáčmi. Na Veľký piatok najvyššie sa vareli zemkové pučky šulané. Nak sú veľké klasky žita. Plietli korbače. Muži išli pre svíby, vrbové prutky. Korbače plietli z 8 prútov. Chlapci, takí od štvrtej do ôsmej triedy, chodili a šibali rodičov, susedov, po celej dedine. Mládenci polievali dievky s kantami, čo sa kone napajali. Aj pod kravu obliat susedu. V pondelok – ešte sa polieva, väčšinou len chlapci v rámci príbuzenstva. Podobne aj šibačka. Mládenci už oblievať nechodia.

Máje. Deň pred 1. májom sa zišlo 30 – 50 mládencov a mužov. S koňmi deň prv mája išli do hory zobrať máj – hrabový. Očistilo sa drevo od graňoch. Nechali len navrchu, obesili farbené krepové papiere, slovenskú aj chorvátsku vlajku. Každá ulica mala máj – aspoň tri – štyri. Pálili sa ohne, spievali sa pesničky. Hrala muzika. Jedni druhým zrušeli máj, potom nanovo dvíhali. Na kraj mesiaca válanie mája – už žiadna muzika.

Volakedy každá ulica mala najmenej jeden. Máj bol aj pri krčme. Tradíciu stavania mája zachovávajú hasiči.

Na Všetech svätých sa na kraji dediny páliło – také deti ľuďom sme išli po báštoch na drevo. Kradli sme. Veľkí mládenci nám kázali aby sme doniesli ak chceme byť pri ohni. Potom len gummy sa páliło do 90. rokov. Bolo gúm hŕba ako kuča. Všetko sme dali na jednu hŕbu. Najskôr pri zvonici sme kureli, potom na pašňaku za dedinou. Všetka omladina, tam hádzali petardy, strieľali s pištoľou. Aj zranili dievča, potom to zakázali. Bol kraj rata, mal oružie. Tradícia zanikla v roku 1996.

Na Luciu sa pripravuje vyškrabaná bundeva. Tata mi raz ukázal – tu sú oči, tam nos, krňavé zuby. Ešte aj teraz starí zobia deťom – dajú na verandu. Vo vnútri sviečka. Po dedine už deti nechodia – ľudia to tak berú, akože je to hanba. To by bolo ako poníženie. Išli dvaja – traja kamaráti tak po piatu – šiestu triedu.

Defčatá riedko, len chlapci. Len došli pod okno, svietili, zvonili, dostali peniaz, vajco surové, jablká, drobnáky, teraz aj pomaranče, ešte stále to býva. Mali aj lance aj zvončeky. Retazami búchali o zem. Kričali Lucia, Lucia, Lucia. Starší im zvykli zlámať bundevu. Plakali chlapci, bolo im ľúto. Tak mávali aj rezervné... Na Luciu ešte s bundevu nadídu. Ale zakluča sa kapia – nemôžu.

Keď sa klalo – keď sa skončelo, byva večera – prišli maškary – susedia oblečení za cigána, za cigánku. Nie deti, len dospelí. Aj si naručeli tamburášov, ktorí boli mocnejší. Táto tradícia postupne zanikala v 2. polovici 20. storočia.

Deti chodili s rožňom. Vezne sa graňa, napichovalo sa pismenko – Dobrý večer, vy mladí mesaria, my sme čuli, že ste dneska klali. Či by ste nám klobasečkoch dali. Otvorelo sa dvere, hodilo sa donutra, nahlas prečítali, zasmiali sa, zavesili na stenu, gazdina na parohy nastrkala meso i potme im dala. Deti sa dohodli, písali si celé popoledne. Lístok napichli na ražeň, skryli sa, aby ich nikto nevidel, a čakali, kým im vrátia ražeň. Rožeň ešte hádzu. Aby dostali mäso, zemku, klobásku, krvavničku...

Pri páraní peria, ale aj pri iných príležitostiach (svadba, tanečná zábava): Bol nešťastný mládenec. Voz roztaveli ze šupy a i človekovi dali na kamaru. On vyšiel na bašču a vidí voz zostavený na kamare. Bola aj dvadšpeť metrov dlhá, vysoká šesť – sedem metrov. Mládenci robili, špase – nedobří, nešťastní boli. Aj mašinu na sečku dali na štreku. Parňača ide a sečkarňa na streche. Tí ľudia sú už pomretí. Ja to nepantim, len to som čul.

Boli drevené kapie – mládenci pozesnivali vratka a našli sme ich až pri štreke, odtiaľ priniesli jemu – keď sa pierie drapalo, sa robili cirkuse.

Chytali sme vrabce v kamare do rešeta. De sa drapalo pierie – pustia sa vrabce do kuchyne a pierie ide širom.

Kultúrna krajina. Dedina je usporiadaná v rámci cestnej radovej zástavby. Domy sú orientované štítovou stenou ku komunikácii, ale sporadicky aj dlhšou stranou s dvomi izbami od ulice. Strechy sú sedlové. Steny domov z prvej polovice 20. storočia sú väčšinou tehlové, zadná pozdĺžna stena býva aj z nepálenej tehly na podmurovke z pálenej tehly 30 – 50 cm nad úrovňou terénu. Od ulice je súčasťou štítovej steny vchod s dverami na krytý prístenný priestor s drevenými alebo murovanými prístennými stĺpmi. Na uliciach popri cestách sú orechy, ale aj tuje, smrek, borovice a iné okrasné dreviny. Vyskytuje sa aj vŕba. Vo dvoroch aj v záhradách sú vysadené slivky, jablone, čerešne, višne, orechy, lieskovce, gune, moruše – dudy sú už zriedkavé. Vysadený je vinič, pôvodne mal každý na bašči vinohrady. Na poliach prevláda kukurica, rozšírená bola výroba pálenky z kukurice – klipara a z repy repara. V záhradách sa pestuje všetka zelenina, hlavne mrkva, petržlen – peršin, paradajky, paprika, cesnak, chren, uhorky – krastavce, zemky. Tabak už nepestujú. V lesných porastoch v chotári je častý dub, hrab, lipa,

agát, v okolí rybníkov sú topole a vrby. Vyskytuje sa bažant – *fazan*, zajac, srna, diviak, jeleň, jazvec, líška a už aj šakal.

Kultúrne organizácie a inštitúcie

Matica slovenská Jelisavac – SKUS Ivan Brník Slovák. Počiatky spolковой činnosti v Jelisavci sa datujú do roku 1926, keď bolo odohrané prvé divadelné predstavenie. V medzivojnovom období pracoval Kultúrny spolok. V 50. rokoch 20. storočia vznikol Folklórny spolok, ktorý sa však pre finančné problémy rozpadol. (BRNÍK 2007:114 a n.) SKUS Ivan Brník Slovák bol založený v roku 1967. Od založenia kontinuálne pôsobí na poli realizácie slovenského folklóru v Jelisavci. Matica slovenská Jelisavec vznikla v roku 1993. Po založení prebrala na seba úlohu manažmentu slovenskej kultúrnej sféry v dedine. Matica mala v roku 2016 približne 150 členov. Etnicky ich tvoria Slováci aj Chorváti. SKUS deklaruje členstvo do 120 ľudí, z ktorých je okolo 50 detí. V rámci obidvoch organizácií ide prakticky o identických obyvateľov, ktorí majú záujem o minoritnú kultúru v dedine.

Činnosť SKUS Ivan Brník Slovák je diverzifikovaná do niekoľkých umeleckých skupín: detská mladšia folklórna skupina (od 1. do 4. triedy ZŠ, okolo 25 detí), detská staršia folklórna skupina (od 10 do 15 rokov, okolo 25 detí), folklórna skupina dospelých (stredoškoláci a starší, do 20 členov), dievčenská spevácka skupina (8 členiek), zmiešaná spevácka skupina (dospelí muži aj ženy, do 30 členov), cirkevná spevácka skupina (tvoria ju členovia zmiešanej speváckej skupiny a staršie cirkevníčky, má 35 členov), hudobná skupina (15 muzikantov – tamburášov a huslistov).

Matica slovenská Jelisavec aj SKUS Ivan Brník Slovák sídlia od roku 2005 v budove Kultúrneho centra, ktoré je vo vlastníctve mesta Našice. Priestory v prípade potreby využíva aj miestne spoločenstvo, rôzne rady a spolky. Predtým svoju činnosť vyvíjali v nevyhovujúcich miestnostiach starého hasičského domu, nácviky skupín sa realizovali v základnej škole.

Jelisavský spolok má k dispozícii primerané technické vybavenie – laptop, telefón, fax, tlačiareň, skener, kameru, fotoaparát, šijací stroj, hudobné nástroje. Súčasťou zasadacej miestnosti je aj zariadená malá kuchyňa. SKUS vlastní viacero sád krojov pre folklórnu skupinu dospelých – jelisavský, detviensky, horehronský, nižniansky, terchovský a šarišský. Okrem toho majú tri sady detských krojov a komplety pre staršie ženy. Spolu ide o vyše 100 kompletov. Kroje si šijú

sami, vyšívanie krojových súčiastok zabezpečujú šikovné ženy z dediny. Kroje sú skladované v sídle spolu, niektoré aj v domácnostiach z dôvodu nedostatku skladovacích priestorov.

Jelisavčania sa pravidelne zúčastňujú všetkých celozväzových prehliadok, žiaci základnej školy participujú na podujatí Lidrano – Slovenčina moja, neodmietajú pozvania od iných matíc (najmä Ilok, Lipovljani, Osijek). Celozväzové prehliadky mnohokrát sami kvalitne organizovali. Okrem toho absolvujú množstvo vystúpení pri rôznych príležitostiach takmer v celom Chorvátsku (Petrijevci, Beričanci, Laslovo, Đakovo, Mala Gorica, Gornja Stubica, Tkon na ostrove Pašman, Zadar, Vir, Záhreb, Končanica, Ladimirevci, Novska, Novi Gradac, Bjelovar) a nepravidelne aj v zahraničí. Za rok absolvujú súhrnne približne 40 vystúpení.

Zaujímavé a neobyčajné sú aj aktivity SKUS v rámci rímskokatolíckej farnosti. Prvé vystúpenie v kalendárnom roku absolvujú spolkári na Troch kráľov v rímskokatolíckom kostole. Spolu s cirkevníkmi spievajú chorvátske aj slovenské náboženské piesne s hudobným sprievodom tamburášov. V kostole vystupujú aj na Veľkonočný pondelok, v prvú nedeľu po Veľkej noci, na Štedrý večer (polnočná Svätá omša) aj na Štefana dopoludnia. Každých 5 rokov sa na Veľký piatok uskutočňuje memoriálny koncert pri príležitosti výročia úmrtia zakladateľa SKUS Tomislava Rajkovića, učiteľa miestnej ZŠ.

Jednou z činností Matice je aj pestovanie slovenského jazyka a starostlivosť o jeho výučbu na základnej škole. V Jelisavci navštevujú hodiny slovenčiny všetci domáci žiaci, čo je približne do 100 detí. Učiteľkou je Jelisavčanka Branka Kandžera. Znalosť slovenského jazyka z rodinného prostredia je však minimálna. O dobrej spolupráci medzi ZŠ Ivana Brníka Slováka a Maticou/SKUS svedčí aj každoročná účasť detí zo spolku na kultúrnom programe pri príležitosti Dňa školy, ktorý sa koná v predposledný týždeň školského roka. Vybraní žiaci slovenského jazyka sa tiež každoročne zúčastňujú školy v prírode na Slovensku, ktorú organizačne zabezpečuje Slovenské kultúrne centrum v Našiciach.

Domáci majú vybudované družobné kontakty s viacerými kysuckými dedinami. Najčastejšie sa navštevujú so Starou Bystricou (od roku 1971), menej s Radôstkou (asi od roku 2000). Počas najkritickejších mesiacov balkánskej vojny v 90. rokoch 20. storočia strávili jelisavské deti štyri mesiace v Starej Bystrici. Jelisavčania sa zúčastňujú aj na rôznych folklórnych festivaloch na Slovensku (Detva, Zuberec, Dulovce) a v Česku (Rožnov pod Radhoštěm). Priateľské kontakty udržiavajú aj s folklórnymi súbormi Oravan z Nižnej na Orave a Zelený javor z poľských Krempách. Frekvencia ciest na Slovensko závisí od množstva financií, ktoré domáci majú k dispozícii. Snažia sa, aby vycestovali aspoň jedenkrát za dva roky do Starej Bystrice a Radôstky, kde sú stále živé aj príbuzenské

kontakty. Na Slovensko sa cestuje prevažne v júli, resp. podľa kalendára podujatí.

Za čias starej Juhoslávie mali Jelisavčania živé väzby s viacerými vojvodinskými prostrediami (Hložany, Nový Sad, Šíd, Báčsky Petrovec, Stará Pazova). Od osamostatnenia Chorvátska nemajú s nimi prakticky žiadne spojenie.

Futbalový klub Víchor Jelisavac. Založený bol v roku 1962. Po 2. svetovej vojne existoval klub Slováč Jelisavac, ktorý však nebol oficiálne registrovaný. Aktuálne má klub okolo 65 členov, najmä fanúšikov. Klub má štyri tímy: začiatovníkov (8 – 10 rokov), *pionierov* (10 – 14 rokov), juniorov (14 – 18 rokov) a mužov. Do roku 2012 fungovalo aj mužstvo veteránov. 90 % hráčov z mládežníckych tímov má slovenský pôvod, z mužov asi polovica.

Predsedom klubu je Ivan Komak, majiteľ osijeckého pivovaru a honorárny konzul Slovenskej republiky v Chorvátsku. V klube je však zamestnaný iba riaditeľ, ktorý manažuje všetky činnosti, a údržbár (*domár*). Činnosť klubu je financovaná z menšej časti z príspevku mesta Našice a väčšinou sponzorským od predsedu klubu – Ivana Komaka.

Klubové priestory aj ihrisko vlastní mesto Našice, ktoré ich futbalistom poskytuje zdarma, klub si však hradí režijné náklady. V sídle klubu sa nachádzajú šatne, sprchy, sociálne zariadenia, kancelária, spoločenská sála s barom. Z materiálneho vybavenia môžeme spomenúť počítač, fax, dresy, lopty a ďalšie potrebné nástroje a rekvizity.

Futbalisti Jelisavca majú, podobne ako SKOS Ivan Brník Slováč, vybudované družobné kontakty so Starou Bystricou. Na báze futbalu sa začali v roku 1979. Na Slovensko cestujú každé tri roky, pobyt trvá do 7 dní, súčasťou sú tréningy aj zápasy. Ide prakticky o športové sústreďenia, bonusom sú spoločenské kontakty s priateľmi zo Slovenska. Pravidelne hrávajú so Starou Bystricou, no stretli sa už aj so Žilinou, Čadcou či Kysuckým Lieskovcom. Niekoľko zápasov spolu odohrali aj mužstvá veteránov.

Jelisavčania sa každoročne zúčastňujú aj turnaja štyroch slovenských dedín v Slavónii spolu s Josipovcom, Markovcom a Jurjevcom. Medzi najväčších rivalov aktuálne patria Našice (hrajú rovnakú ligu) a susedný Markovec.

Futbal v Jelisavci nie je len športovou záležitosťou, ale aj kultúrno-spoločen-skou. Futbalisti a členovia klubu si každý piatok pripravia grilovačku, po súťažných zápasoch si upečú prasa alebo barana, uvaria čobanac, fiš, kotlíkovú fazuľovicu.

Dobrovoľný hasičský zbor Jelisavac. Bol založený v roku 1931. Má okolo 100 členov, z ktorých je asi polovica detí. Veľkú väčšinu členov tvoria obyvatelia so slovenským etnickým vedomím. Hasičský dom, patriaci mestu Našice, disponuje priestormi vhodnými na organizovanie rôznych podujatí (kompletne vybavená kuchyňa, spoločenská sála pre 500 ľudí). K materiálno-technickému vybaveniu

zboru patrí aj dodávka, cisterna na vodu, čerpadlá a iné potrebné náradie či ohňovzdorné oblečenie. Každý dospelý člen má sviatočnú aj pracovnú uniformu.

Zbor je financovaný z príspevkov mesta Našice, župného hasičského zväzu, no najviac prostriedkov získavajú jelisavskí hasiči z prenájmu priestorov na súkromné podujatia (najmä svadby, prijímania, birmovky, kary).

Jelisavskí hasiči majú družobné kontakty s kolegami zo Starej Bystrice. Navštevujú sa každé 2 – 3 roky, v minulosti aj častejšie. Na Slovensko cestuje do 18 ľudí (dve 9-miestne dodávky), pobyt trvá maximálne štyri dni (piatok – pondelok), spí sa u domácich hasičov, prípadne u rodiny. Tieto cesty sú financované z prostriedkov zboru. Na Slovensku si vždy organizujú spoločné súťaže, v Jelisavci nie. Okrem spoločenskej komunikácie sa zvykne ísť s hosťami na výlety do okolia.

Tradičnou aktivitou hasičov je *dvíhanie a váľanie mája*, účastníci si zároveň grilujú mäso a zabávajú sa pri hudbe. Oslavujú tiež Deň sv. Floriána, v organizácii sa striedajú všetky dobrovoľné hasičské zbory s farnosťou. Súčasťou osláv je tiež svätá omša. Na Bielu sobotu počas veľkonočných sviatkov strážia hasiči Ježišov hrob. Oblečení sú ako rímski vojaci. Zotrávajú pri ňom až do začiatku podvečernej svätej omše.

V Jelisavci pôsobia aj iné spolkové organizácie – **Poľovnícke združenie Sokol**, **Združenie dôchodcov** a **Občianske združenie Naše deti**. Ich činnosť však nefunguje na slovenskom etnickom princípe, nemajú ani kontakty na Slovensku, ktoré možno považovať za súčasť kultúrneho potenciálu dediny.

Organizované podujatia

Dni Slovákov – Večer korbáčikov. Ide o autochtónne podujatie jelisavských Slovákov. Tematické zameranie podujatia vychádza z pôvodu Jelisavčanov na Horných Kysuciach, výroba syrových korbáčikov nie je v obci rozšírená. Koná sa pred Kultúrnym centrom Slovákov v prvú sobotu po 15. auguste, v roku 2016 sa uskutočnil 12. ročník.

Podujatie má medzinárodný charakter, keďže sa ho zúčastňujú aj folklórne súbory zo Slovenska, Poľska a slavonske inoetnické súbory (Česi, Maďari). Pravidelne prichádzajú zástupcovia zo Starej Bystrice, Radôstky, folklórny súbor Oravan z Nižnej a FS Zelený javor z Krempách v Poľsku. Účastníkov (aktívnych aj divákov) býva približne od 500 do 800. Folklórne súbory zo zahraničia prichádzajú už v piatok podvečer, keď sa ubytujú v jelisavských rodinách. V sobotu sa zvykne ísť na výlet do okolia, napr. do kúpeľov, rôznych múzeí, zoo. V nedeľu sa koná

slávnostná svätá omša, po ktorej sa účastníci naobedujú v rodinách, popoludní sa stretnú pred Kultúrnym centrom Slovákov, kde sa tradične pečú prepolené kapry s paprikou alebo cesnakom, varí sa kukurica. Ide o rozlúčkovú aktivitu, po ktorej účastníci zo zahraničia odcestujú domov.

Hlavný sobotný podvečerný program dňa spočíva vo vystúpení 5 – 6 folklórnych súborov. Ako prvé vždy vystupujú deti. Každý súbor sa prezentuje viackrát s rôznym časovým odstupom. Ivanka Hlobik je jedinou producentkou syrových korbáčikov v Jelisavci, výrobe sa však nevenuje komerčne. Do výroby korbáčikov sa zapájajú aj hostia z Kysúc. Inak korbáčiky nakupujú a predávajú za dobrovoľný príspevok. Súčasťou sú aj rôzne netradičné súťaže v pití mlieka na čas a jedení korbáčikov. Vždy je pripravená aj tombola. Po oficiálnom programe sa o zábavu starajú ľudové hudby jednotlivých súborov, neskôr hudobnú produkciu tvoria chorvátske aj slovenské piesne z CD nosičov.

Financovanie podujatia je zabezpečené prostriedkami zo Zväzu Slovákov v Chorvátsku, Rady pre národnostné menšiny Chorvátska, mesta Našice, župného úradu Osijecko-baranjskej župy, sponzorov.

Z ďalších podujatí možno spomenúť **Valentínsku zábavu**, ktorá sa koná v Kultúrnom centre Slovákov za prítomnosti živej hudby. Pozývajú sú aj predsedovia rôznych mestských spolkov. Podujatia sa zúčastňuje do 100 ľudí.

V pondelok alebo utorok pred Pôstnou stredou sa koná **fašiangový sprievod v maskách**. Účastníci defilujú od Kultúrneho centra Slovákov, kde je pripravené občerstvenie, po ulicu Jána Žišku. Súčasťou je súťaž o najlepšiu masku a kratšia zábava za prítomnosti ľudovej hudby.

Pravidelne sa organizuje aj **Dvíhanie mája** pred hasičskou zbrojnicou. Májové drevo hasiči vezú cez dedinu za účasti živej hudby, zastavujú sa pri miestnych obyvateľoch, spievajú a zabávajú sa.

Kírvaj v Jelisavci pripadá na 8. júla. Rímskokatolícky kostol je zasvätený sv. Alžbete. Podobne ako v iných dedinách, aj do Jelisavca prichádza rodina zo širokého okolia. Po slávnostnej svätej omši prebiehajú oslavy v rodinách. Večer sa v miestnom diskoklube koná tanečná zábava. Na Ulici Jána Žišku sú postavené predajné stánky a kolotoče pre deti.

Matičari v spolupráci so základnou školou a občianskym združením Naše deti pripravujú pre deti 4. ročník **Deň sv. Mikuláša**. Prebieha v Kultúrnom centre Slovákov. Súčasťou je folklórne vystúpenie detí zo SKUS a program žiakov ZŠ. Po kultúrnom programe príde Mikuláš a rozdá deťom darčeky, ktoré zabezpečuje miestne spoločenstvo v Jelisavci.

Na záver roka sa jelisavskí spolkári prezentujú **Vianočným koncertom**. Koná sa v sobotu pred Vianocami. Ide o prehľad všetkých choreografií nacvičených

v danom roku. Zúčastňuje sa ho do 400 návštevníkov. Matičari sa snažia pripraviť darčeky pre detských členov, pre dospelých nasleduje po koncerte zábavná časť, ktorá trvá do neskorých nočných hodín. Tradičné je aj **Dočkávanie nového roka** pre členov Matice a priateľov. Koná sa v Kultúrnom centre Slovákov. Zúčastňuje sa ho okolo 80 ľudí. Hrá živá hudba.

Kultúrna infraštruktúra

Priestory s primárnou funkciou tvorby, prezentácie a organizácie kultúrno-spoločenských aktivít zabezpečuje **Kultúrne centrum Slovákov**. Budova bola postavená v rokoch 2002 – 2005. Na financovaní sa podieľalo mesto Našice, Osiječko Baraňska župa, Rada Chorvátskej republiky (vláda), Úrad pre národnostné menšiny v Chorvátsku, Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí, MO MS Jelisavec a firmy Nexe grupa, Skating a Dona Transporti Jelisavac. Na hornom poschodí sa nachádza spoločenská miestnosť pre približne 50 ľudí a kuchyňa. Na prízemí sú situované šatne, kuchyňa a spoločenská sála s pódiumom a s kapacitou približne 300 ľudí. Koná sa tam väčšina kultúrnych podujatí organizovaných v Jelisavci. Nacvičuje a vystupuje tu miestny folklórny súbor, ktorý má viacero sekcií. Deti od 3 do 10 rokov pôsobia v detskej tanečnej skupine s prívlastkom malá. Mládež od 10 do 15 rokov tancuje v detskej tanečnej skupine s prívlastkom stredná a nasleduje sekcia dospelých. V rámci folklórneho zoskupenia pôsobí aj ženská spevácka skupina (časť žien spieva aj v kostole ako cirkevný zbor), seniorská sekcia a kapela *Tamburaški orkester*, ktorá má približne 20 členov. Kultúrne centrum poskytuje priestory aj všetkým iným združeniam v Jelisavci. Konajú sa tu výstavy, ktoré organizujú Matica slovenská a základná škola. Sídli tu inštitúcie, ako Matica slovenská Jelisavec, Slovenský kultúrno-umelecký spolok Ivana Brníka Slováka Jelisavec, Rada slovenskej národnostnej menšiny mesta Našice a Rada slovenskej národnostnej menšiny župy Osiječko-baranjskej.

Vonkajšie priestory s parkoviskom sa využívajú na kultúrne podujatia. Nachádza sa tu malé drevené pódium. Každoročne sa tu koná podujatie Dni Slovákov – Večer korbáčikov (v roku 2016 bol 12. ročník).

Ako **priestor so sekundárnou funkciou organizovania kultúrno-spoločenských aktivít** sa využíva **hasičský dom**. Spoločenská miestnosť slúži len príležitostne, napríklad na stretávanie dôchodcov. **Kostol svätej Alžbety** (bez fary) bol dokončený v roku 1970. Vnútorne priestory sa v minulosti využívali na nácvičky

folklórneho súboru. Nachádza sa tu zvonica, postavená v roku 1977. Kostol bol vysvätený až v roku 1978. Je tu aj malé parkovisko a spoločenská miestnosť, slúžiaca cirkevným účelom. **Základná škola Ivana Brníka Slováka** sa využíva na skúšanie kultúrnych programov a školských podujatí, ktoré pripravujú učitelia a žiaci. Na tieto účely slúžia priestory telocvične. Príkladom je deň školy, maškarný ples, stretnutia so spisovateľmi, divadelné predstavenia. Program býva často v slovenčine aj v chorvátčine. Zo 135 žiakov navštevuje hodiny slovenského jazyka 106, z toho 97 Slovákov (variant C). Ihrisko pred školou sa využíva iba na športové účely.

Súčasťou **futbalového areálu** je hlavné ihrisko a menšia tréningová plocha. K infraštruktúre patria aj šatne, sklad a spoločenská miestnosť. Areál disponuje vonkajším altánom s kapacitou približne 50 ľudí, ktorý slúži počas kultúrnych podujatí. Na ihrisku sa v roku 2016 organizoval humanitárny turnaj s výťažkom pre predčasne narodené deti. Nastúpili tu futbalisti Jelisavca a seniori chorvátskej štátnej reprezentácie. Súčasťou podujatia bol celovečerný folklórny program.

V Jelisavci ako mestskej časti Našíc sú pohostinstvá Tony bar, Onix cafe a night bar, Cafe night bar Belami a tri obchody s potravinami.

Ostatné podporné mechanizmy, nástroje, podmienky a predpoklady reprezentuje Matica a SKUS Ivana Brníka Slováka a ich spoločná **internetová stránka** www.skusivanbrnikslovak.hr. Na stránke sú informácie a fotografie k vystúpeniam folklórneho súboru, informácie zo schôdzí a zasadnutí a pozvánky na podujatia. Na internetovej stránke miestnej Základnej školy: www.os-ibslovak-jelisa-vac.skole.hr sú informácie o škole s akcentom na slovenských žiakov. SKUS Ivan Brník SlovákJelisavec disponuje vlastným **facebookovým profilom** so 112 členmi. Súčasťou sú fotografie z vystúpení a aktivít SKUS-u, videá z vystúpení doma a v zahraničí, informácie a oznamy o nácvikoch jednotlivých zložiek folklórneho súboru, pozvánky na podujatia a dôležité kontakty, napr. na iné súbory.

Matica slovenská Jelisavec je žiadateľom o **grantovú podporu** prevažne v inštitúciách: Rada pre národnostné menšiny Chorvátskej republiky (väčšina projektov), Mesto Našice, Osiječko Baraňská župa a Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí.

Ľudské zdroje

V Jelisavci sa zapája do kultúrnej sféry veľa aktívnych Slovákov. Početné zastúpenie má sekcia **výrobcov, tvorcov a producentov**. Tradičnou výrobou košíkov a korbáčov z prútia sa zaoberajú Vilko Kurtek (1940), Fraňo Číž (1957) a Slavko Hulák (1938). Úžitkové predmety – metly vyrábajú Mirko Kuric (1950) a Pavo Kubaša. Jožo Mohila (1949) pletie korbáče, košíky, vyrába a upravuje kosiská, rúčky na motyky, sekery a metly. V Jelisavci nájdeme slovenských tesárov Zdravka Králik (1954), Jósipa Fuňaka (1965) a Stéva Bodkuljaka (1966). Mirko Šustek (1955) je rodák z Jelisavca, žije v Našiciach a zaoberá sa vŕtaním studní. Jasmina Balentič (1967) podniká v oblasti pohrebništva a kvetinarstva, vyrába vence. Maľbe na fľaše, sklo a tanieri sa venuje Sladžana Kuric (1972). V jej tvorbe prevažujú motívy z Jelisavca a etnomotívy. V minulosti žili v dedine svadobné kuchárky a cukrárky. V súčasnosti sa príležitostne touto činnosťou zaoberá Zdenka Čížová (1959), Branka Čížová (1969), Kata Topolovcová, Pavka Mohilová (1940) a Mariška Mareňak (okolo 1940). Väčšina rodín vyrába k Veľkej noci kraslice. Katica Králiková (1947) sa zaoberá technikou goblen – vyšiva obrazy s motívmi prírody a dedinského života, hačkuje obrusy, pletie koberce technikou hačkovania vlny, vyšiva krížikovou technikou nástenky – kuchárky a metódou *s uškom* – ozdobné vankúše. Ručnými prácami (štrikovanie, vyšívanie a pletenie) sa zaoberajú Róza Repinc (okolo 1936), Branka Číž (1969) a Danica Králik (1962). Interiérovou výzdobou stien – valčokovanie s mustrami – sa zaoberajú Kata Topolovcová a Viera Šusteková (okolo 1938). Antun Briš (1964) vyrába suveníry z dreva, napr. model studne, kone, valaška zaseknutá v pníku, metličky, hrable a iné. V dome má vlastnú nástennú maľbu s motívom Kysúc. Zaoberá sa aj technikou vypaľovania do dreva. V jeho tvorbe prevažujú motívy dedinského života. Členovia Matice slovenskej a folklórneho súboru šijú a vyšívajú kroje, napr. Danica Králiková (1962), Líza Banovič (1962), Hanka Kubalová (okolo 1943) a Zdenka Číž (1958). Zaujímavá je produkcia syrových korbáčikov (pochutina), ktorou sa zaoberá Ivanka Hlobik (1962), techniku si osvojila od výrobcov z Kysúc.

Rôznym zručnostiam a ľudovoumeleckej výrobe sa môžu priučiť aj deti. V rámci základnej školy fungujú krúžky zamerané na výrobu bábik z variech, zdobenie veľkonočných vajíčok, výrobu dekoratívnych predmetov zo slamy a drôtu.

Interpretom v oblasti umeleckej tvorby je známy harmonikár Samir Slivka (okolo 1972). Vydal CD ľudových piesní Jelisavec môj. Hudobné CD reprezentuje jeho vlastnú tvorbu. **Hudobnú sekciu folklórneho súboru** tvoria väčšinou tamburáši. Vedúcim je Slávko Hulak (1971), kontrabas. Ďalšími členmi

sú Tichomir Mohila (1971), brač – kontra na husliach, Andrej Kubala (1977), kontra na husliach, Damir Mohila (1972), basprim, Kristian Zavada (1976), tambura, Saša Mareňak (1978) a Marko Mareňak (1987), bas prim a tambura. Daniel Kubala (1977) je primášom. Na husliach hrajú Mário Marček, Laura Špek a Andrea Huláková (1998). Huslisti majú Základnú umeleckú školu v Našiciach, tamburáši sú väčšinou samoukmi a vedia hrať na viacerých hudobných nástrojoch. V súbore funguje množstvo spevákov-sólistov, napríklad Laura Špeková, Andrea Huláková (1998), Andrea Brníková (okolo 1985), Doris Kurteková (1998), Michaela Krupová (1997) a Veronika Brišová (okolo 1996). Významnou osobnosťou je Andželko Benčíč (1965), ktorý je choreografom detskej sekcie folklórnej skupiny. Niekoľko choreografií vytvoril aj Želko Brník (1964). Sebastian Placento (1986) je amatérsky kameraman a predseda združenia WLAN.

Vlado Hulak (1966) je kultúrny manažér, predseda MS a člen rady pre národnostné menšiny Osiječko-Baraňskej župy, člen výboru folklórneho súboru a výkonného výboru Zväzu Slovákov v Chorvátsku. Učiteľka Branka Kandžera učí v ZŠ slovenčinu v 1. až 8. ročníku. Riaditeľkou školy je Slovenka Ljerka Čorkovič, rodená Rilková (1969). Veronika Brišová (okolo 1996) a Mateo Pleša vedú detské sekcie folklórneho súboru, sekciu dospelých Bojan Kuric (1987) a vedúcim hudobnej skupiny je Kristián Závada (1976). Za miestneho historika je považovaný Marko Marček (1947) a Želko Brník (1964), ktorý vydal obsahovo kvalitnú publikáciu o Jelisavci. Antonia Krištof (okolo 1995) a Anna Kandžera sú moderátorkami kultúrnych podujatí v slovenskom aj chorvátskom jazyku. Miestny rodák Fraňo Hofer (1958) je predsedom Old timer club Našice, ktorý sa zberá zbieraním, rekonštruovaním a prezentáciou historických automobilov. Funkciu slovenského starejšieho na svadbách zastáva Pavo Šustek.

SWOT analýza kultúrneho potenciálu Slovákov v Jelisavci

Silné stránky	Slabé stránky
Fungujúci Miestny odbor Matice slovenskej s viacerými mimoriadne aktívnymi sekciami SKUS Ivan Brník Slovák ako tradičná značka jelisavských Slovákov Viacere spolkové organizácie realizujúce družobné kontakty so Slovenskom Multifunkčné priestory Kultúrneho centra Slovákov Nepretržitá prítomnosť výrazných ľudských zdrojov a slovenskej inteligencie Prehľadne vedený archív MS a SKUS Dobré medziľudské vzťahy medzi členmi MS/SKUS Výučba slovenského jazyka na základnej škole a tvorivé dielne s rozvíjaním tradičných výrobných techník Tradičné podujatie Večer korbáčikov Družobné kontakty so Starou Bystricou a Radôstkou Mimoriadne početné vystúpenia na mnohých fórach mimo Jelisavca (na Slovensku, v Chorvátsku, Čechách, Poľsku) Množstvo živých, prirodzene tradovaných aj inštitucionalizovaných obyčajových tradícií Udržiavané príbuzenské aj inštitucionálne kontakty s okolitými slovenskými spoločnosťami (najmä Jelisavac, Našice, Breznica Našička) Osobnosť Ivana Komaka ako sponzora lokálnych podujatí Praktizovanie etnokultúrnych tradícií v rámci náboženského života	Slabé využívanie komunikácie v slovenskom jazyku v rodinnom živote
Príležitosti	Ohrozenia
Prajná menšinová legislatíva štátu (možnosť získavať finančnú podporu z viacerých zdrojov) Obyvatelia s vedomím slovenského etnického pôvodu v susednej Breznici Našičkej Bezprostredná blízkosť mesta Našice ako zdroja pracovných príležitostí a stredného školstva	Celková ekonomická situácia v krajine Asimilácia príslušníkov najmladšej generácie Negatívna demografická krivka Blízkosť Našíc ako potenciálneho miesta pre život a zamestnanie obyvateľov Jelisavca Pracovné migrácie na Slovensko

Domácka výroba metiel v Jelisavci (Čukan 2016)

Priestory Kultúrneho centra Slovákov v Jelisavci (Žabenský 2016)

Pamätná tabuľa na budove ZŠ v Jelisavci (Žabenský 2016)

Skúška folklórnej skupiny v Jelisavci (Žabenský 2016)

Sladjana a Darko Kuricovi (Michalík 2016)

Kultúrny potenciál Slovákov v Markovci Našickom

Ulica v Jelisavci (Čukan 2016)

Markovac Našicki sa nachádza v západnej časti Osijecko-baranjskej župy, východne od mesta Našice, ku ktorému aj administratívne patrí. Markovec má okolo 1586 obyvateľov, z ktorých je približne tretina s vedomím slovenského etnického pôvodu. Okrem toho v dedine žijú väčšinou Chorváti a do 50 ľudí iných národností.

Obyvatelia rímskokatolíckeho vierovyznania sa v početnejších skupinách prisťahovali v posledných desaťročiach 19. storočia z Horných Kysúc a spoločne s okolitými dedinami tvoria súvislé slovenské osídlenie vo väčšinovom chorvátskom prostredí. Okrem prvotného klčovania chotára a poľnohospodárstva bola hlavným zamestnaním práca v tehelni, na železnici a trhovníctvo. Železničná stanica, pracovné príležitosti v meste a diametrálne odlišné geografické a etnokultúrne prostredie prispeli k rýchlemu zániku pôvodných tradičných kultúrnych vzorov. Zamestnanie aj staviteľstvo a bývanie sa formovali v nových podmienkach a vplývali na vytváranie odlišného typu všetkých oblastí spôsobu života a kultúry. Vierovyznanie od kolonizácie determinovalo výraznú etnickú asimiláciu. Prispelo k udržiavaniu väčšiny kalendárnych a rodinných obyčají, viazaných ku katolíckej

cirkvi, no chorvátsky bohoslužobný jazyk vplýval na zánik najintímnejších stránok osobného života a terminológie, ktoré sa vykonávali výlučne v chorvátskom jazyku. Na rozdiel od slovenských evanjelických spoločenstiev zanikalo vedomie etnickej spolupatričnosti a výnimočnosti. Dodnes však pozitívne vplýva prítomnosť okolitých slovenských enkláv a intenzívne príbuzenské a iné sociálne kontakty. Napriek tomu je pozoruhodná mimoriadne bohatá spolková činnosť, najmä vďaka nepretržitej prítomnosti výrazných osobností slovenského národnostného života.

Kultúrne dedičstvo

Archívne dokumenty. Vo vzorne vedenom archíve SKUS Fraňo Strapáč a MS Markovec ako neodmysliteľnej súčasti hmotného kultúrneho dedičstva je 190 registrov s dokumentáciou činnosti od roku 1987 (systematicky od roku 1993) do roku 2016: došlá pošta, príjmy a výdavky, projekty, zoznamy členov, štatúty, plagáty, pozvánky, propagačné materiály, diplomy, programy podujatí. Osobitnou súčasťou archívu je podrobná fotografická dokumentácia. Jednotlivé registre obsahujú dokumenty v chronologickom slede. Archív je uložený vo vyhradených priestoroch v budove Drevenice.

- **Do 1997.** I. Fotografie, dokumentujúce činnosť SKUS Fraňo Strapáč a MS Markovec od roku 1975 do roku 1997. Podujatia, prijatí hostia, návštevy.

- **120 rokov Slovákov v Markovci a 770 rokov od prvej písomnej zmienky o meste Našice.** 1999. rok. Písomná (pozvánky, plagáty, novinové články) a obrazová dokumentácia osláv výročia. Súčasťou sú texty o vzniku, histórii a o spôsobe života obce.

- **Večer polesňakov 2000 – 2005.** Fotografie súťažiacich družstiev v jednotlivých rokoch; pozvánky, program podujatia, plagáty, novinové články o podujatí.

- **2001 – 2002. III.** Fotografie, dokumentujúce činnosť SKUS Fraňo Strapáč a MS Markovec od roku 1975 do roku 1997. Podujatia, prijatí hostia, návštevy.

- **2002 – 2003.** IV. Fotografie, dokumentujúce činnosť SKUS Fraňo Strapáč a MS Markovec v priebehu dvoch rokov. Podujatia, prijatí hostia, návštevy.

- Od VIII. 2003 do IX 2004. V. Fotografie, dokumentujúce činnosť SKUS
Fraňo Strapáč a MS Markovec. Podujatia, prijatí hostia, návštevy.

- Od IX. 2004 do IX. 2006. VI. Fotografie, dokumentujúce činnosť SKUS
Fraňo Strapáč a MS Markovec. Podujatia, prijatí hostia, návštevy.

- Od IX. 2006 do II. 2008. VII. Fotografie, dokumentujúce činnosť SKUS
Fraňo Strapáč a MS Markovec. Podujatia, prijatí hostia, návštevy.

- Od II. 2008 do XII. 2008. VIII. Fotografie, dokumentujúce činnosť SKUS
Fraňo Strapáč a MS Markovec. Podujatia, prijatí hostia, návštevy.

- **Od mája 2010 do júna 2011.** Fotografie, dokumentujúce činnosť SKUS Fraňo Strapáč a MS Markovec. Podujatia, prijatí hostia, návštevy.

- **Od júna 2011 do decembra 2012.** Fotografie, dokumentujúce činnosť SKUS
Fraňo Strapáč a MS Markovec. Podujatia, prijatí hostia, návštevy.

- **2013.** Fotografie, dokumentujúce činnosť SKUS Fraňo Strapáč a MS Markovec. Podujatia, prijatí hostia, návštevy.

- Archív obsahuje **60 videokaziet a 120 CD**, dokumentujúcich podujatia a programy detskej, strednej aj dospeljej odbočky folklórneho súboru (speváckej, hudobnej a tanečnej) od roku 2000. Obsahuje všetky programy všetkých generácií. Videokazety sú pretransformované na CD.

- **KRONIKA.** Pamätná kniha vzácných návštev od roku 1998 do roku 2013.

- Knižná publikácia **O spôsobe života a zvykov Slovákov prisťahovaných do Markovca Našického**. Vesna Baksa. Osijek 2005. 60 strán.

- Knižná publikácia **30 rokov práce Slovenského Kultúrno-umeleckého spolku Franjo Strpač z Markovca Našického**. Osijek – Markovac Našički 2003. Vesna Baksa. 124 strán. Publikácia obsahuje Aktivity po jednotlivých rokoch od 1973 do 2003; Pracovný životopis vedúcej Branky Baksovej; Bohatstvo ľudových krojov tety Márie Jantošíkovej; In memoriam Slavko Jantošik; Fujara.

- Knižná publikácia – fotokniha Pod tým naším okienečkom pekne slnko svieti (2009). Autorka Branka Baksa. 128 strán.

- Priestory MS v objekte Drevenica obsahujú na stenách stovky diplomov, čestných uznání, fotografií členov SKUS Fraňo Strapáč, spomienkových predmetov – darov hostujúcich súborov.

Cirkevné matriky markovských cirkevníkov obsahuje archív **Župa – Markovac, Jelisavac, Ladžanska, Breznica Našička a Vukojevci**. Všetky staršie matriky sú uložené v Župnom archíve v Našičiach.

- Matica umrlih župe sv. Marka Evandželistu – Našice II., zvezak I., Markovac župe sv. Marka Evandželistu – Našice II., zvezak I., Markovac Našički, započeta 22. kolovoza 2004. Posledný zápis 13. 9. 2016.
- Matica krštenih 2004 – 2016 posledný zápis 18. 9. 2016.
- Matica vjenčanih – posledný zápis 17. 9. 2016.
- Knjiga potvrđenih – prvý zápis 2005, posledný zápis 2016 (43 detí) – 8. trieda.
- Knjiga prvopričesnika – 2005 – 2016 (44 detí) – 3. Trieda.
- Spomenica – 2004 – 2016 (zapisujú všetky významné udalosti vo farnosti, raz za 5 rokov prichádza na vizitáciu biskup).

V objekte Drevenice je **príručná knižnica**, ktorá obsahuje 720 knižných publikácií – beletria, cestopisy, odborná literatúra z oblasti tradičnej kultúry, monografie slovenských obcí na Slovensku aj v Chorvátsku. V knižnici je zakladacia listina SKUS Fraňo Strapáč, Matice slovenskej Markovec, štatút Matice slovenskej.

Knihy nie sú katalogizované, výpožičky sú sporadické, a to podľa záujmu členov SKUS Fraňo Strapáč.

V Markovci nie je žiadna múzejná expozícia. V Drevenici je malá galéria akvarelov Tatjany Buha (1989) – 16 obrazov formátu A-4. Akvarely sú s námetmi postáv v tradičnom odeve, práce, tanca, hudobníkov. Autorka tvorila postupne od roku 2008.

Časťami Markovca sú ulice s oficiálnymi aj s miestnymi názvami: Radnička ulica – Žabari, Odvojak Radničke ulice, Ulica N. Šubića Zrinskog, Kolodvorska ul., Željeznička ulica – *Zajačia*, Ul. Marka Pejačevića – *Svinská*, Cvjetna ul., Osječka ul. – *U Horáka* aj *Kozia*, Franja Strapača – *Hlavná ulica*; Centrum – *Tam pri svetom Marku; Na ihrisku*. Najstaršou časťou Markovca je Hlavná ulica (Ul. F. Strapača) s domami z 20. rokov 20. storočia.

Zo svetských a sakrálnych pamiatok možno spomenúť rímskokatolícky Kostol sv. Marka. Základný kameň položili v júni 1986, dokončený bol v roku 1991 a posvätil ho arcibiskup Ján Sokol a kardinál Franjo Kuharić 26. 4. 1992. Nový zvon bol posvätený 25. 5. 2000.

Socha sv. Marka je z roku 1892, malá kaplnka z roku 1913, posvätená roku 1923. Prvý zvon má z roku 1921. Socha sv. Marka na kaplnke je z roku 1927.

Na cintoríne je pamätník padlým v 2. svetovej vojne s menami padlých slovenských vojakov.

Kultúrna krajina. Markovec sa nachádza v Slavónii, na úpätí pohoria Krndija, ktoré oddeľuje Slavóniu od Podraviny, časti Dolnopoďravskej nížiny v geografickom celku Východochorvátska rovina. Pohorie sem zasahuje časťou Kukljaš (Kuklaš). Markovec je v súčasnosti mestskou časťou Našíc. Zastavané plochy reprezentujú domy so záhradami, ktoré sú situované na uliciach Osječka, Franja Strapača, Marka Pejačevića, Radnička, Željeznička, Kolodvorska, Nikole Šubića Zrinskog, Cvjetna. V intraviláne je aj železničná stanica Našice. V južnej časti sú situované objekty firmy Papuk Našice d. d. s obilnými silami. Z trvalých kultúr je rozšírený vinič v záhradách a popri domoch. Rozsiahlejšie vinice majú Markovčania hlavne v blízkosti jazera Lapovac. V záhradách a menších sadoch rastú prevažne jablone, orechy, čerešne, višne, lieskovce, figy, bazy a slivky. V južnej časti chotára je súvislejší lesný porast Kuklaš so zastúpením duba, buka, hrabu, menej agátu, brezy, javora, topoľa, lipy a jaseňa. Pasienky sa nezachovali. So stagnujúcou živočíšnou výrobou (kravy, ovce, svine, menej kozy a kone) súvisí existencia len menších lúčnych

porastov. Na oráčinách sa pestuje prevažne kukurica, pšenica, slnečnica, jačmeň, zemiaky, tekvica, sója, cukrová repa, repka olejná. Kuklašom preteká Vujnovacký potok. Fišerov bajer reprezentuje pôvodnú, dnes zamokrenú povrchovú ťažbu hliny. Obcou preteká Lapovac. Na miestnom cintoríne bolo v roku 1980 vysadených 88 ihličnatých stromov pri príležitosti úmrtia Josipa Broza Tita.

Miestne názvy sú v mnohých prípadoch zhodné s chotárnymi. *Fišerov bajer* je v súčasnosti vodnou plochou. V horskom svahu *Kukljaš* je planina *Jabučik*. Jej názov je odvodený od množstva jabloní. Časť chotára medzi *Kukljašom*, dedinou Vukojevci a cestou do Markovec Vukojevci sa nazýva *Vukojevský pašnjak*. Miestne pomenovania pre časti extravilánu sú *Rudine*, *Porečki Gaj*, *Orašje*, *Srdjelovec*, *Srdjelovec – Rožec* (odvodené od slova Roh), *Srdjelovec – Mesarka*, *Babić*, *Selske livade* a iné. V lokalite *Urbarja* je cintorín, v časti *Ciglana* stála tehelňa.

Súčasťou **nehmotného kultúrneho dedičstva** je Folklórny súbor SKUS Fraňo Strapač so speváckou a tanečnou zložkou detí, dorastu aj dospelých a s ľudovou hudbou.

Jazykové prejavy prezentujeme prostredníctvom miestneho nárečia, terminológie z oblasti tradičného staviteľstva, príbuzenskej terminológie a mien hospodárskych a domácich zvierat. V kysuckom nárečí je množstvo výrazov z chorvátskeho jazyka, ale aj slov z nemeckého a maďarského jazyka. Rozpráva sa chorvátsky, slovenčina je ťažko zrozumiteľná.

Nárečové výrazy tvoria archaické slová slovenského jazyka a kroatizmy:

polesňak – zemiaková placka; *jocha* – jelša; *pokojný* – mŕtvy; *robil* – robil; *štala* – maštal; *prednja izba* – používa sa aj *vepredku* – predná izba, izba od ulice; *karminy* aj *karmine* – kar; gánek – gánok, prekrytý priestor na pozdĺžnej dvorovej, vstupnej strane domu; *verestovaňe* – modlenie pri mŕtvom.

Príbuzenská terminológia obsahuje kroatizmy aj skomolené chorvátske výrazy a archaické slovenské termíny:

otec – *tata*,

matka – *mama*,

otcov aj matkin otec – *dedo*, *starý tata*,

otcova aj matkina matka – *stará mama*, ľudia narodení po roku 1960 používajú

termín – *baka*

otcov brat – *stryko*,

manželka otcovho brata – *stryna*,

matkin brat – *ujo*,

manželka matkinho brata – *ujina*, *ujčina*

manželka brata – švagrína, šogorica,

manžel sestry – šógor,

matkina sestra – *teta, tetka*,
 manžel matkinej sestry – *sváko* aj *tetak*,
 syn – *syn*,
 dcéra – *ďefka*,
 bratranec/syn otcovho brata, sestry – *bratanek, bratič*,
 bratranec/syn matkinho brata, sestry – *bratič*,
 sesternica/dcéra otcovho, matkinho brata, sestry – *sestreňica, sestrična*,
 krstný otec – *krsny tata, krsny otec*,
 krstná mama – *krsna mama*
 krstní rodičia mojich detí – *kumovia, kum* a *kuma*,
 manželkin otec – *puňec, punac, puňica*,
 manželov otec – *svekar, svekrva*,
 dcérin manžel – *zať*,
 synova manželka – *nevesta*,
 rodičia zosobášených detí – *prijaní, svatvina, svat*,
 bratov syn – *nečak*
 sestrin syn – *synovec, nečak*,
 bratova, sestrina dcéra – *nečakiňa*,
 dcérina, synova dcéra – *unuka, unuk*.

Len príslušníci najstaršej generácie ovládajú slovenskú terminológiu, ale v bežnom jazykovom prejave používajú výlučne chorvátske výrazy.

Najčastejšie krstné mená mužov v súčasnosti: *Mirko, Fraňo, Mišo, Ondrej, Štepan, Jožko, Marko*.

Najčastejšie krstné mená žien: *Mariška, Julka, Katica, Evica, Hanka, Helenka*.

Krstné meno najstaršieho syna: nebolo pravidlo.

Krstné meno najstaršej dcéry: aké povedala matka alebo svokra.

Mená kráv: *Jasenka, Šarenka, Malena, Rumenka, Milka, Frajla, Béca, Rúža, Jahoda*.

Mená volov: nezistili sme,

Mená koní: *Miško, Sokol, Ridžan, Vainer, Vezir, Lenka, Cvjeta, Dóra, Gara, Cura, Vilma*.

Priestory obytného domu: z gánku sa vchádza do vstupnej *kuchyne*. V kuchyni vpravo od vstupných dverí v múre od gánku a pri stene s prednou izbou je slepé okno vertikálne predelené doskou na dve police – *zavreté okno* (obyčajne 40 x 80 cm). Od ulice je *predňa izba*, z kuchyne sa vchádza do miestnosti: *zadňa izba*. Z gánku sú dvere do miestnosti nazvanej špajza. Nasleduje pod jednou strechou prekrytá šupa (odložené bežne používané náradie – lopata, motyky, vidly, šrotovník, koše) bez vstupných dverí a štala pre kone. Oproti domu v zadnej časti dvora je *hambar* s priestormi pre rôzne druhy obilia.

Za **prejavu dramatického umenia** možno považovať *maškare*. *Susedia, keď klali* (zabíjačka), *chodili maškare*. *Keď večerali, išli sme dve – na ražeň sme napísali niečo žartovné o mäsiarovi, oni nám za to napichli na ražeň klobásky, krofne. Kde blízko bolo – susedom. Deti aj vydaté ženy. Poobliekané, aby nás nepoznali. Smiechy.*

Pri pýtani nevesty bývala dramatická scénka – *lažna mlada* – niektorá žena alebo aj chlap sa obliekali za falošnú nevestu.

Na fašiangy – *maškary chodili po dedine, spievali sme, búchali na kapie. Bolo nás päť – šesť. Žena za muža – kto čo mal, to si obliekol. Bez muziky.*

Obyčajové tradície rodinného cyklu. Predzvestou smrti je zavýjanie psa a hlas kuvika – *kuvička, keď sadne blízko na drevo a kuviká*. Mŕtvy bol vystretý v prednej izbe, *vepredku*. Ak dôjde k úmrtiu predpoludním, môžu pochovať na druhý deň. Večer prichádzali ľudia na *verestovanie*. Rodina, susedia. Celú noc, do rána *plný dom sveta*. Teraz v dome smútku, verestovanie je len do desiatej. Pečú sa *makovňače, orechňače*. *Neboli záväzné koláče*. *Karmine/y* – doma, *varilo sa doma ve dvore v letnej kuchyni*. Nekoná sa žiadna odobierka – len stručná, nekonkrétna rozlúčka so susedmi, príbuznými. Čorba od kuroch, sarma, varené mäso a sos. Koláče – makové, orechové.

Mladú nevestu vítala svokra s chlebom. V strede chleba bola malá dierka, v nej soľ. Nevesta si kúsok odtrhla a posolila. Pri pýtani nevesty bývala dramatická scénka – *lažna mlada* – niektorá žena alebo aj chlap sa obliekali za falošnú nevestu. Svokra vítala nevestu: „*Vitaj, mlada ňvesta, čo si nam doňesla.*“

Krstilo sa na piaty, šiesty deň. Odniesli krstní rodičia, matka zostala doma. Otec išiel na krst s krstnými rodičmi. Krstní rodičia dali dieťaťu do perinky peniaze.

Na Prvé sväté prijímanie je v kostole tradícia recitácií v slovenskom jazyku.

Na cirkevný sviatok *Tjelovo* – prichádzajú školské deti v krojoch (tradícia nija-ko nesúvisí s činnosťou MS a s folklórnym súborom).

Obyčajové tradície kalendárneho cyklu. Štedrý večer – *badňak*. *Prichádzali čestitať väčšinou chlapci*. MS, SKUS aj deti v škole chystajú vianočný program v Drevenici. Povedalo sa: *Ve/na Viliju deti bijú, do svinca ich zavierajú*. Tak mamy plašili deti, keď na Viliju neposlúchali. Tu si nikto nepamätá na betlehemcov ani na Tri krále, nie je známe, že by boli tieto tradície existovali.

Na Štefana – prichádzali príbuzní, kamaráti do všetkých domov, kde bol Štefan – prišli vinšovať aj s muzikou. Boli pohostení, spievali a išli ďalej.

Čestitať sa prichádzalo aj na Starý rok, chodili s muzikou chlapi.

Na Nový rok už nie.

V Drevenici doteraz čakajú členovia súboru Nový rok. Pripravajú si jedlo, majú muziku.

Na fašiangy – po dedine chodili maškary. MS, SKUS aj deti zo školy teraz chystajú program na fašiangy.

Máj (*majpan*) – jeden stavajú pri hasičskom dome. Deti organizované v rámci SKUS, oblečené v krojoch, naň priväzujú farebné stužky a spievajú slovenské ľudové piesne. Pri válení mája nie sú známe žiadne obyčajové tradície.

Na Zelený štvrtok do soboty – nezvoní sa, nie sú žiadne obyčaje. Na Kvetnú nedeľu prichádzajú deti do kostola v krojoch. Veľkonočný poondelok – mládenci polievali dievky. Deti šibali s korbáčom – „*živý zdravý, živý zdravý, daj vajco*“.

Na sviatok Všetech svätých – pália sa sviečky na hroboch, prinášajú kvety. Na konci dediny na Svinskej ulici pálili/dodnes pália kukuričné kôrovie, slamu, drevo; v posledných rokoch pália pneumatiky.

Kirvaj je na Marka 25. apríla. Prichádzajú príbuzní z okolitých dedín. Deti chodia do kostola oblečené v krojoch. Deti zo súboru majú súborové kroje. Obyčaj sa zachováva vďaka spolupráci SKUS a cirkvi.

Podakovanie za úrodu sa koná v kostole 10. októbra (Dani plodova zeme) – školské deti spievajú na omši slovenské piesne.

Na Luciu išli deti po dedine s tekvicou, *bundeva* vo vnútri bola zapálená sviečka. Vchádzali do domov, spievali: *dajte nám, dajte, čo nám máte dať, lebo nám je zima pod okienkom stáť. Dostali – peniaz, kto čo dal. Išli spolu dve – tri deti. Kde stihli*, najviac deti do desať rokov. **Na Luciu chodia deti s tekvicou dodnes.** Tekvicu im vyreže otec.

Na sv. Mikuláša dávajú v Drevenici darčeky všetkým malým deťom.

Ľudia boli poverčiví, najmä z najstaršej generácie. Videli napríklad *svjetlu noc. Svetlo videli skákať po ulici. Bolo to svetlo ako lopta a skákalo to po ulici.*

Niektorí zneužívali poverčivosť ľudí. Dali si biele oblečenie, na hlavu aj na palicu plachtu – *v noci ich bavilo strašiť ľudí, niektorí tomu aj uverili.*

Všeobecne rozšírená bola viera v bosorky, napríklad vraj dokázali kravám odobrať mlieko.

Historické udalosti. Dedina bola kolonizovaná Slovákmi v roku 1878. Prví slovenskí kolonisti prišli na zalesnené územie, priviedol ich gróf Pejačevič zo severozápadného Slovenska. Niektorí majú vedomosť, že starí rodičia prišli z Trenčína, Trnavy.

Ľudia majú vedomie, že ich rodičia prišli zo Starej Bystrice a Turzovky. *Došli z Horňiakoch.* Markovčania boli na Kysuciach na návšteve, na cintorínoch sú rovnaké/podobné priezviská.

Zemepisné, katastrálne a miestne názvy sú oficiálnymi aj zaužívanými a všeobecne používanými tradičnými pomenovaniami. Súvisia s niektorými špecifickými črtami spôsobu života a kultúry, prípadne sú umelé, bez reálneho základu.

Majú dôležitú funkciu vydeľovať sa od iných, identifikovať sa, členiť na menšie skupiny v rámci celého lokálneho spoločenstva: Radnička ulica – Žabari, Železnička ulica – *Zajačia*, Ul. Marka Pejačeviča – *Svinská*, Osječka ul. – U Horáka (podľa hostinca) aj *Kozia*, Franje Strapača – *Hlavná ulica*; Centrum – *Tam pri svetom Marku* aj *Na ihrisku*; Ul. Fraňa Strapáča – *od Horáka do sv. Marka* – *Koniari*, *Konská ulica*, od sv. Marka ďalej – *Repári*.

Technologické postupy a špecifické techniky viažuce sa na prejavy hmotného dedičstva. Na svadbu vyrábajú cukrárky z cukru, bez orechov, cukrovinky vo forme dom so záhradkou – jednotlivé časti modelovali zahorúca rukami. Výrobok rozbíjajú a dbá sa, aby každý účastník svadby dostal aspoň kúsok. Jav nie je tradičný a všeobecne rozšírený, skôr sa vyskytuje výnimočne.

Gastronómia. V Markovci sa pripravuje koláč *Proja*. Základnou surovinou na prípravu je kukuričná múka, ktorá sa miesi s mliekom, cukrom, olejom, soľou a vajíčkom. Navrch sa pridá marmeláda a celá masa sa dá upiecť. Populárny je aj kukuričný chlieb – hrubý kysnutý chlieb z kukuričnej múky. Závin tu má pomenovanie hužvara a pripravuje sa z kysnutého cesta, orechov, maku, sušených hrozienok a jabĺk. Štrúdlä sa pripravuje z lístkového cesta a plní sa syrom, jablkami a višňami. Niektorí do nej pridávajú aj krupicu, pričom sa môže pripravovať na sladko aj slano. Miestnou špecialitou sú *olovené* halušky – halušky, ktoré sa podávajú s kyslým mliekom a praženou cibuľou. Nikdy sa nejedli s bryndzou. V tejto oblasti sú známe polesňaky – zemiakové placky. *Zemkove pogačice* sa pripravujú z uvarených zemiakov, ktoré sa pretlačia, zmiešajú s múkou, soľou a vajcom. Cesto sa vymiesi a pečie. Hotový produkt mal formu slaného koláča, prípadne sa podával ako príloha.

Etnické stereotypy vyjadrujú spolupatričnosť, respektíve odlišnosť na etnickom princípe. Šokci *na poli kopú s motykou*, Slovák *nekope*, *kope žena*. Slováci *si dom postavlia zadarmo*, *pomáha jeden druhému*. Šokcovi stavajú robotníci.

Kultúrne organizácie a inštitúcie

Matica slovenská v Markovci – Slovenský kultúrno-umelecký spolok Franjo Strapač. Počiatky organizovanej minoritnej kultúry siahajú do roku 1974, keď bol zaregistrovaný Folklórny súbor Slováci. V roku 1979 sa transformoval na SKUS Franjo Strapač. V roku 2016 mal SKUS 124 členov, ktorých tvorili Slováci aj Chorváti. Matica slovenská v Markovci bola založená v roku 1993. Počet členov je približne rovnaký ako v SKUS Franjo Strapač. Činnosť oboch inštitúcií sa prelína,

a preto nie je možné opísať jednu organizáciu bez druhej. Podobne ako v iných dedinách, SKUS pôsobí ako vhodná marketingová značka s nadpriemernými kvalitatívnymi výsledkami.

V rámci folklórnej sekcie spolku pôsobia tri folklórne skupiny: malá (deti 1. – 4. ročníka ZŠ, približne 28 členov), stredná (deti 5. – 8. ročníka ZŠ, 18 členov) a skupina dospelých (stredoškólači a starší, okolo 30 členov). Vedúcou všetkých troch skupín je Tatjana Buha, do nácvikov sa zapájajú aj Ivan Hanižar a Branka Baksa, ktorá je zároveň hlavnou choreografkou. Spevácka skupina má aktuálne 9 členov. Pôvodne ich bolo 14, no piati odišli pracovať do Nemecka. Vedúcimi spevákov sú Tatjana Buha a Branka Baksa. Funguje aj hudobná sekcia, no muzikanti sú etnicky zmiešaní (Aleksandar Dokić – vedúci, Josip Ivanek, Andrija Tomac, Andrej Žagar, Goran Brkanić). Na fujare individuálne hrá Tatjana Buha. Hudobne občas vypomáha aj Andrej Žagar z Osijeka, Dominik Komar z Josipovca a v minulosti aj Vlatko Miksad z Iloku. Folklórne skupiny a spevácka zložka sa stretávajú dvakrát týždenne vo večerných hodinách, čo je predpokladom kvalitnej prípravy na vystúpenia.

SKUS aj Matica sídli v budove Drevenica, nazvanej podľa materiálu, z ktorého je vyrobená. Nachádza sa tu spoločenská sála, javisko, priestory na nácvik folklórnych skupín, skladové priestory, sociálne zázemie aj kancelária.

Z hľadiska materiálneho vybavenia je SKUS zabezpečený na primeranej úrovni, čo je zásluha jeho vedúcich predstaviteľov. Disponujú 11 sadami krojov, spolu ide približne o 300 kompletov. Kroje si šili/šijú sami s výnimkou prvej sady, ktorú dostali do daru od folkloristov z Veľkého Rovného na Slovensku. Niektoré z nepoužívaných krojov Markovčania dokonca darovali iným maticiam, ktoré mali problémy zabezpečiť si vlastné odevné súčiastky. Spolok vlastní aj hudobné nástroje: viacero huslí, harmoník, basu, tamburice.

Činnosť spolku/Matice je financovaná z členských príspevkov, prostriedkov Rady pre národnostné menšiny Chorvátskej republiky, Zväzu Slovákov v Chorvátsku, Mesta Našice, Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí, rôznych grantových schém aj sponzorského. Markovčania sú, vďaka kvalitnému ľudskému potenciálu, pomerne aktívni a úspešní na poli projektového manažmentu.

Folklórne skupiny a jednotlivci z Markovca sa zúčastňujú na všetkých celozväzových prehliadkach a recitačných súťažiach, na ktorých spravidla patria medzi najlepších. V tejto súvislosti sa prejavujú aj ako výborní organizátori. Mnohokrát pripravili festivaly a iné podujatia detí aj dospelých. Do roka absolvujú do 40 vystúpení. Okrem toho sa prezentujú aj na rôznych podujatiach v okolitých dedinách, slovenských prostrediach v Chorvátsku, resp. na regionálnych folklórnych prehliadkach (napr. Bjelovar). Maticiari sú v rámci roka aktívni aj v rámci organizovania národnostných prednášok a umeleckých výstav.

Nové choreografie Markovčania začínajú nacvičovať v januári, premiéra nových choreografií sa v Markovci koná pravidelne na Veľkonočný pondelok. Program, zameraný na tradície Veľkej noci, si pripravujú aj žiaci slovenského jazyka zo ZŠ v Markovci. Spevácka skupina spieva veľkonočné a pôstne piesne.

Fašiangy sa končia sprievodom cez dedinu, deti organizované v rámci spolku sa prezentujú v maskách, v minulosti zvykli divákovi rozdávať šišky.

Začiatkom marca sa pod gesciou Turistickej organizácie mesta Našice koná v hoteli Park Večer folklóru v Našiciach. SKUS Franjo Strapač sa na podujatí prezentuje celovečerným programom, zapojené sú všetky zložky.

Na Kvetnú nedeľu idú deti do kostola v krojoch, po svätej omši sa koná sprievod s kvetmi od starej kaplnky k novej.

Na deň rímskokatolíckej farnosti – sv. Marko (25. apríla) – sa krojované deti zo spolku zúčastňujú na svätej omši, na ktorej sa posväcuje pšenica. Prítomní sú tiež mnohí farári z partnerských farností. Na Ulici Franja Strapača je jarmok s koloťochmi a v domácnostiach hostia rodinu, ktorá prišla na „dedinskú oslavu“.

Prvomájové oslavy sa začínajú 30. apríla, keď hasiči postavia „máj“ pri hasičskom dome. Na podujatí sa zúčastňujú aj krojované deti zo spolku, ktoré sa predstavujú piesňovým programom a stužkami ozdobia „májové drevo“.

Spevácka skupina a dospelí už niekoľko rokov vystupujú na Božie telo v Čačincach. Na deň mesta Našice (13. 6.) vystupujú deti aj dospelí.

Volejbalový memoriálny turnaj „Katica Pavlič – Kajka“ sa koná pravidelne 22. 6. Zúčastňujú sa ho viaceré domáce aj cezpoľné družstvá. Organizátorom je Matica slovenská Markovec a SKUS Fraňo Strapač.

Začiatkom septembra sa Markovčania zúčastňujú na Dňoch slavónskeho lesa v Našiciach. Ide o veľký gastronomický jarmok v parku pri kaštieli, na ktorom sa prezentujú lokálnymi slovenskými špecialitami – oškvarkami, polesňakmi, bravčovou pečenosťou.

V predvečer sviatku sv. Mikuláša sa v Drevenici rozdeľujú darčeky pre školské deti z Markovca. Venuje ich mesto Našice a Matica. Podujatia sa zúčastňujú aj deti neorganizované v spolku.

Vianočné obdobie je v Markovci známe podujatím Radosť decembra. Spolkári prezentujú tradície Vianoc – spievajú sa vianočné koledy, trojkráľové hry a pod. Okrem toho minimálne jedenkrát vystupujú v kostole s vianočným pásmom.

SKUS Franjo Strapač/Matica slovenská má vybudované bohaté družobné kontakty s viacerými organizáciami na Slovensku. V prvom rade ide o folklórny súbor Drevár z Krásna nad Kysucou, s ktorým sa spolupráca začala v roku 1979. Vzájomne sa navštevujú každé dva roky (v Krásne n. K. na Deň mesta 1. 9.). Viackrát boli súčasťou aj priateľské zápasy futbalových veteránov. Kontakty so

Zliechovom a Čavojom, dedinami ležiacimi v Strážovských vrchoch, sa realizujú približne od roku 2008. Podobne ako vo viacerých slovenských spoločenstvách v Slavónii, aj Markovčania spolupracovali s folklórnym súborom Oravan z Nižnej. FS Oravan bol vôbec prvým folklórnym súborom zo Slovenska, ktorý vystúpil v Markovci. Okrem toho sa domáci zúčastňujú na rôznych festivaloch na Slovensku (Detva, Dulovce, Hrušov) a v Česku (Rožnov pod Radhoštěm). Od roku 2000 spolupracujú aj s folklórnym súborom Púčík z Brna (ČR), ktorý vedie známy folklorista Vlastimil Fabišík. Markovčania využívajú aj kontakt so Spolkom čiernohorsko-chorvátsko-slovenského priateľstva a v rokoch 2014 a 2015 vystúpili na folklórnom festivale v Tivate v Čiernej Hore.

Futbalový klub Željezničar pôsobí v Markovci od roku 1946. Futbalisti sa každoročne zúčastňujú na známom turnaji štyroch dedín – Markovac, Jelisavac, Jurjevac a Josipovac. V roku 2016 sa uskutočnil 7. ročník, z toho dvakrát sa podujatie konalo v Markovci. Okrem toho futbaloví veteráni z Markovca odohrali niekoľko zápasov s rovesníkmi z Krásna nad Kysucou a Levíc.

Dobrovoľný hasičský zbor Markovec bol založený v roku 1923. Má 68 členov, z toho je asi 20 detí. Zbor nefunguje na etnickom princípe, no približne 70 % členov sú Slováci. Hasiči, podobne ako futbalisti, majú kontakty s kolegami z Krásna nad Kysucou. Hasičská družba sa realizuje od roku 2010 v podobe vzájomných návštev. V roku 2015 dostali Markovčania od Kysučanov pamätné medaily za medzinárodnú spoluprácu.

Organizované podujatia

Markovačke ljetne igre – Markovské letné hry. Podujatie sa organizuje každoročne od roku 1975 v druhú augustovú nedeľu. Koná sa na futbalovom, volejbalovom a detskom ihrisku vedľa Drevenice, sídla MS a SKUS. Organizátormi letných hier sú Miestne spoločenstvo Markovec, futbalový klub Željezničar a Matica slovenská Markovec. Zapájajú sa aj domáci hasiči (v ére bývalej Juhoslávie aj Mládežnícka organizácia v Markovci).

Program spočíva v tímových súťažiach v netradičných disciplínach, napr. preťahovanie lanom, hádzanie vajčiek, nosenie vody na hlave, pílenie dreva, zhadzovanie plechovkových pyramíd, skákanie vo vreci, ale aj futbal a štafetový beh. Účastníkmi sú deti aj dospelí, tradične rozdelení do šiestich družstiev podľa časti Markovca, v ktorej bývajú – Žabari, Repari, Svinjska ulica, Konská ulica, Zajačia ulica, Kozia ulica. Pre zúčastnených sa pečie prasa, varí sa kotlíkový guláš. Každý

tím má svoju tradičnú zástavu, ktorou sa prezentuje v rámci úvodného defilé. Celé podujatie má výrazne humorný podtón, a preto je obľúbené nielen u domácich obyvateľov, ale aj množstva návštevníkov zo širokého okolia.

Večer polesňakov. Predstavuje autochtónne podujatie markovských Slovákov. Koná sa v druhú septembrovú sobotu. V roku 2016 sa uskutočnil už 17. ročník. Podujatie oficiálne organizujú matičiari a folklórny súbor dospelých SKUS Franjo Strapač. Na financovaní sa podieľa aj mesto Našice, Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí, Rada pre národnostné menšiny Chorvátska, zriedka sponzori.

Podstatou podujatia je súťaž v príprave zemiakových platiek. Súťaží spravidla 10 domácich tímov (napr. Tlačénica, Slepé črevo, Cipovičky, Dobrovoľný spolok Naše deti, Katarínky, Sirôtky, Speváčky, Žabarice, Nočné neviniatka, Družky) aj hostia. Vo folklórnom programe vystúpili hostia, napr. z Josipovca, Míloviec, Rijeky, Medžurica, Nadlaku, Krásna nad Kysucou, zástupcovia rôznych menšín – Macedónci, Nemci, Česi, Bosniaci. Účastníci od organizátorov dostanú zemiaky na prípravu platiek, ostatné ingrediencie si musia priniesť sami.

Súčasťou podujatia je aj približne dvojhodinový kultúrny program, ktorý zabezpečuje Matica a SKUS. Napríklad v roku 2016 tam účinkovalo 220 folkloristov z rôznych, nielen slovenských súborov a skupín. Zvykom je recipročne pozývať partnerské spolkové organizácie z miest, kde domáci v minulosti vystupovali. Markovčania spravidla pozývajú dva slovenské súbory, jeden chorvátsky a ďalší inoetnický spolok.

Spomenúť možno aj spoločné Čakanie nového roka, ktoré sa koná v priestoroch Matice/SKUS. Zúčastňuje sa ho najmä stredná a staršia generácia spolkárov.

Kultúrna infraštruktúra

Priestory s primárnou funkciou tvorby, prezentácie a organizácie kultúrno-spoločenských aktivít markovských Slovákov sú v MO MS, SKUS Fraňo Strapač v objekte Drevenica. Nachádza sa tu koncertno-spoločenská sála, ktorá vznikla zastrešením pôvodného amfiteátra. Má kapacitu 300 miest na sedenie. Je tu aj menšia spoločenská miestnosť, zákulisie s priestormi na uskladnenie krojov a kancelária. Archív MS, staré kroje a rekvizity sú v podkroví.

Hasičský spolkový dom bol dokončený v roku 1923. Slúži na uskladnenie hasičského náradia a prístrojov, uskutočňujú sa tu cvičenia. V spoločenskej miestnosti bývajú kary, svadby a krstiny. Pôvodne tam nacvičoval aj Folklórny súbor SKUS Fraňo Strapač.

Priestory so sekundárnou funkciou organizovania kultúrno-spoločenských aktivít prezentuje rímskokatolícky kostol, postavený v rokoch 1986 – 1991 a vysvätený v roku 1992. Fara bola dobudovaná v roku 2004. Omše sú odbavované v chorvátskom jazyku bez rozdielu etnickej príslušnosti cirkevníkov (Slovákov aj Chorvátov). Spoločenská miestnosť s kapacitou približne 30 osôb sa využíva na cirkevné účely. Po nedeľnej bohoslužbe sa tu neformálne stretávajú muži aj ženy na šálku kávy, na pohárik pálenky. Pôvodný starý kostol, dokončený v roku 1913, sa využíva iba pri špeciálnych cirkevných príležitostiach, napr. počas procesie na Deň sv. Marka (patrón obce) alebo na sviatok Božieho tela.

Priestor pred budovou MS slúži na kultúrne podujatia – napríklad na deň poľovníkov – zemiakových platiek. Poriadajú tu aj letné hry detí zo slovenských súborov so športovými disciplínami, kvíz slovenského jazyka. Parkovisko má kapacitu približne 50 automobilov. Menšie asfaltové ihrisko je využívané bez rozdielu etnickej príslušnosti. Má umelé osvetlenie. V blízkosti je volejbalové pieskové ihrisko, kde sa usporadúva Memoriál Katice Pavlič-Kajka v plážovom volejbale. Súčasťou areálu je futbalové ihrisko, na ktorom v roku 2016 organizovali 7. futbalový turnaj štyroch slovenských dedín (Markovec, Jelisavec, Josipovec a Jurjevec). Súčasťou infraštruktúry sú šatne, tribúna, kancelária, spoločenská miestnosť a pohostinstvo.

Ostatné podporné mechanizmy, nástroje, podmienky a predpoklady. Markovec je mestskou časťou Našíc, kde žije početná slovenská minorita s bohatými príbuzenskými väzbami, lebo v meste žijú stovky obyvateľov s vedomím slovenskej etnickej príslušnosti. Má vlastnú facebookovú stránku približne so 400 členmi. Obsahuje vizuálnu prezentáciu a texty dokumentujúce organizované podujatia. Matica slovenská aj SKUS Fraňo Strpač v Markovci majú vlastnú internetovú stránku (www.ms-markovec.hr) s knižnými publikáciami a informáciami o organizovaných podujatiach. Matica slovenská Markovec a SKUS Fraňo Strpač pravidelne žiadajú o granty v Rade pre národnostné menšiny Chorvátskej republiky, z Mesta Našice aj z Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí. Sporadicky reaguje na grantové výzvy iných inštitúcií.

Ľudské zdroje

Ľudské zdroje v kultúrnom sektore prezentujú výrobcovia, tvorcovia a produceti. V Markovci žije Slavko Budoš – Caco (1945), ktorý vyrába modely drevených lodí a maľuje obrazy s morskou tematikou. Jeho diela sú inšpirované kapitánom Cookom. Nemá nič spoločné s tvorbou na etnickom princípe. S drevom pracuje

Josip Komjetan, výrobca modelov a suvenírov prevažne s dekoratívnou funkciou (napr. malý drevený vozík). Viacero žien sa zaoberá vyšívaním obrusov a bytového textilu, oltárnych obrusov, hačkovaním a zdobením kraslíc: Josipa Malovčak (1985), Verona Baksa (1946), Vesna Paulić (1968), Pavica Kubaša (1958), Julka Kubaša (1961), Zdenka Kolembus (1966), Anka Kolembus (1934), Božena Lazar (1949), Veronika Dudjak (1937), Nada Hečimović (1943) a Katica Buha (1942). Mirko Komjetan (1945) je stolár, vyrába drevené ohrady a poľnohospodárske náradie. V Markovci žili drotári, ktorí vyrábali dekoratívne predmety, a tak zachovávali pôvodné tradície z Kysúc. V Základnej škole sa dodnes realizujú tvorivé dielne zamerané na drotárstvo. Umeleckú tvorbu reprezentuje Josipa Malovčak (1985), zaoberá sa technikou vypalovania do dreva. Ukážkou tvorby je motív markovskej drevenice.

K aktérom a interpretom v oblasti umeleckej výroby patrí Tatjana Buha (1989). Maľuje obrazy s tematikou činnosti folklórneho súboru, vyrába voskované kraslice, hrá na fujaru. Vystupovala v Chorvátsku, Česku, Čiernej Hore a na Slovensku. Ako speváčka-sólistka interpretuje slovenské ľudové piesne. Je moderátorkou slovenského vysielania v našickom rozhlase.

Slovenský folklór prezentujú tanečníci, hudobníci a speváci SKUS Fraňo Strpač. Pôsobia tu napr. Ivan Hanižjar (1987), Tatjana Buha (1989), Vjera Baksa (1992), Alen Sekula (1990), Mihovil Fedor (1991), Mario Dudjak (1995), Ivona Matijević (1993), Laura Palfi (1996), Vesna Paulić (1968), Božena Lazar (1949), Katica Ivanek (1949), Mirko Kubaša (1956), Miriana Turjak (1965), Mirjana Ressler (1976), Branka Baksa (1965), Suzana Mihalek (1978), Marija Kubaša (1967), Branka Pisarević (1962), Matija Karakaš (1997), Josip Ivanek (1947), Margareta Paulić (1999), Mirta Szabo (1997), Korina Kraljik (1998), Iva Vinkešević (1998), Mateja Fedor (1995), Jerko Amidžić (1984), Matija Lazar (2000) Ivan Perović (1992), Josip Fedor (2000), Dora Hanižjar (2001), Petra Mihalek (2002), Patricija Szabo (2001), Katarina Ressler (2001), Tea Malovčak (1998), Tena Horvatić (2001), Petar Oštrić (2001), Lorena Prišć (2001). Interpretmi ľudovej hudby sú Josip Ivanek (1946) – kontrabas, Andrija Tomac (1953) – tambura, Veronika Turjak – viola, Mário Čik (1985) – fujara. Prof. Ivan Krajačić (1976) bol prvým fujaristom. Na fujare hrá aj Tatjana Buha (1989) – prvá a jediná fujaristka v Chorvátsku.

Maľbe na sklo (aj na fľaše) sa venuje Branka Pisarević (1962). Fľašky plnia alkoholom a používajú ich ako darčkové predmety. Maľbou sa zaoberá aj amatérsky maliar Vilko Belak (1946), ktorého inšpirujú etnomotívy a príroda.

Aktérov v **kultúrno-spoločenskej sfére** reprezentuje Branka Baksa (1965) – choreografka, režisérka, scenáristka, kultúrna manažérka, grafička

(plagáty, pozvánky, propagačné materiály, diplomy, knižné publikácie), predsedníčka MS, zakladateľka MS v Chorvátsku, vedúca folklórneho súboru, členka Rady pre národnostné menšiny v Chorvátsku, poslankyňa Mestskej rady v Našiciach, autorka loga Zväzu Slovákov v Chorvátsku a fotoknihy Pod tým naším okienečkom pekne slnko svieti (2009). Tatjana Buha (1989) je aktívna ako vedúca tanečnej sekcie súboru Fraňa Strapača, moderátorka relácie Kvapka slovenského života v rádiu Našice a tajomníčka súboru a MS Markovec. Vesna Baksa (1969) je miestnou historičkou. Vydala publikácie O spôsobe života a zvykoch Slovákov prisťahovaných do Markovca Našického; 30 rokov práce Kultúrno-umeleckého spolku Fraňo Strapač z Markovca Našického; 60 rokov organizovaného futbalu v Markovci Našickom. Okrem publikačnej činnosti sa zaoberá aj výrobou ilustrovaných kulís. Kultúrne podujatia organizované miestnymi združeniami moderujú Tatjana Buha (1989), Vjera Baksa (1992) a Josipa Kubaša (1991).

Ludský potenciál reprezentujú aj markovskí rodáci – kňazi: páter Julije Jančula a Antun Hugo Zajac.

SWOT analýza kultúrneho potenciálu Slovákov v Markovci

Silné stránky

Fungujúci Miestny odbor Matice slovenskej s viacerými mimoriadne aktívnymi sekciami v kontexte početnosti slovenskej minority
SKUS Franjo Strapač ako tradičná značka markovských Slovákov
Viaceré kultúrne organizácie realizujúce menšinovú kultúru
Multifunkčné priestory spolkového domu – Drevenice
Nepretržitá prítomnosť výrazných ľudských zdrojov a slovenskej inteligencie
Prehľadne vedený archív MS a SKUS
Precízne skladované kroje a iné materiálne vybavenie spolkových organizácií
Dobré medziľudské vzťahy medzi členmi MS/SKUS
Výučba slovenského jazyka na základnej škole
Tradičné podujatie Večer polesňakov
Družobné kontakty s Krásnom nad Kysucou a Čavojom
Mimoriadne početné vystúpenia na mnohých fórach mimo Markovca (na Slovensku, v Chorvátsku aj Čiernej Hore)
Množstvo živých, prirodzene tradovaných aj inštitucionalizovaných obyčajových tradícií
Kvalitný projektový manažment realizovaný predstaviteľmi MS/SKUS
Udržiavané príbuzenské aj inštitucionálne kontakty s okolitými slovenskými spoločenstvami (najmä Jelisavac, Našice)

Príležitosti

Prajná menšinová legislatíva štátu (možnosť získavať finančnú podporu z viacerých zdrojov)
Obyvatelia s vedomím slovenského etnického pôvodu v okolitých dedinách
Bezprostredná blízkosť mesta Našice ako zdroja pracovných príležitostí a stredného školstva

Slabé stránky

Relatívne malý počet obyvateľov slovenskej národnosti
Slabé využívanie komunikácie v slovenskom jazyku v rodinnom aj spolkovom živote

Ohrozenia

Celková ekonomická situácia v krajine
Asimilácia príslušníkov najmladšej generácie
Negatívna demografická krivka
Blízkosť Našíc ako potenciálneho miesta pre život a zamestnanie obyvateľov Markovca

Dekoratívne smerovníky na Drevenici (Žabenský 2016)

Drevenica - sídlo MS Markovec (Žabenský 2016)

Priestory MS Markovec (Žabenský 2016)

Tradičná architektúra (Čukan 2016)

Kultúrny potenciál Slovákov v Našiciach

Tradičné zariadenie interiéru (Čukan 2016)

Mesto Našice leží v západnej časti Osijecko-baranjskej župy. Má približne 17 tisíc obyvateľov, z ktorých je približne 6,5 % Slovákov. V meste okrem majoritných Chorvátov žijú aj Srbi (4 %) a malý počet príslušníkov iných etníc. Našice poskytujú možnosti zamestnania aj pre obyvateľov okolitých dedín, príležitosti na štúdium na stredných školách, kompletnú kultúrnu, obchodnú a komunálnu infraštruktúru.

Našice sú kultúrnym centrom Slovákov v Chorvátsku a sídlom viacerých významných národnostných inštitúcií. Predstavujú typické mestské prostredie, v rámci ktorého žijú Slováci roztrúsení v rôznych častiach mesta, prevažne v zmiešaných manželstvách. Väčšina slovenských obyvateľov mesta pochádza z okolitých dedín, najmä enklávnych – Markovca, Jelisavca a už diasporálneho Martina, sú takmer výlučne rímskokatolíckeho vierovyznania. Matica slovenská Našice bola v roku 2016 vylúčená zo Zväzu Slovákov v Chorvátsku z dôvodu neplnenia svojich záväzkov. Od vylúčenia nedisponujeme informáciami o jej činnosti.

Kultúrne dedičstvo

Archívne materiály dokumentujú všestranné aktivity dvoch významných inštitúcií slovenskej národnostnej menšiny v Chorvátsku: celoštátneho Zväzu Slovákov v Chorvátsku a Slovenského kultúrneho centra Našice.

V archíve inštitúcie Župni ured Našice sú cirkevné matriky, ktoré dokumentujú zoznamy všetkých rímskokatolíckych cirkevníkov v Našiciach aj vo fíliách Markovec, Jelisavec a Breznica a obsahujú

V archíve Zväzu Slovákov v Chorvátsku sa nachádza vzorne spravovaná dokumentácia od roku 1992 do roku 2016: Kniha odoslanej pošty (cca 35 registrov), Kniha prijatej pošty (cca 35 registrov), Faktúry a účty (65 + 25 + 35 + 45 registrov), dokumentácia k projektom (60 registrov), právnická dokumentácia, napr. zmluvy, rozhodnutia, doklady o registrácii, štatúty (35 registrov) a napokon zápisnice výkonného výboru a valného zhromaždenia (20 registrov).

V priestoroch Zväzu sú videozáznamy a fotodokumentácia zväzových aktivít – 40 videokaziet, 60 DVD a 3 albumy fotografií (cca 200 fotografií).

Zachovaná je tu výstava Slováci v Chorvátsku (10 panelov s textami, mapami a fotografiami), gramoplatne so slovenským folklórom (15 kusov), plagáty organizovaných podujatí ako aj 36 diplomov, ďakovných listov a čestných uznaní, ktoré získala MS v Chorvátsku a Zväz Slovákov v Chorvátsku za svoje aktivity.

V príručnej knižnici je približne 600 knižných publikácií, ktoré sú tematicky a obsahovo orientované nasledovne: odborná etnologická a historická literatúra, národopisné a vlastivedné monografie obcí, atlasy a encyklopédie s akcentom na kultúrne tradície, slovníky, beletriu. V archíve sú 4 banery s tematickým obsahom: detská prehliadka, festival – Keď sa ruža rozvíjala, Prehliadka slovenského folklóru v Chorvátsku a Zväz Slovákov v Chorvátsku s logom.

Dôležitou súčasťou je archivovanie jednotlivých čísel časopisu Prameň od roku 1992 do roku 2002. Časopis Prameň od roku 1992 do roku 2015 je archivovaný aj vo forme 11 knižných zväzkov. Zachovaná je grafická príprava časopisu Prameň, vrátane textovej a vizuálnej dokumentácie. Cenný je katalóg publikácií Zväzu Slovákov a MS v Chorvátskej republike s fyzicky doloženými výtlačkami publikácií od roku 1992.

Archív Slovenského kultúrneho centra Našice obsahuje Zakladaciu listinu a štatút Kultúrneho centra v Našiciach z roku 2010, vrátane dokumentačného materiálu Židovská rodina Drechsler (Drexler) o pôvodných majiteľoch sídla kultúrneho centra a Projektovej dokumentácie k rekonštrukcii budovy Kultúrneho centra v Našiciach od roku 2011 (3 registre).

V archíve je dokumentácia zo zasadnutí Redakčnej rady časopisu Prameň od roku 2014, Press clipping – novinové články o činnosti kultúrneho centra od roku 2011 (2 registre), Kniha odoslanej a prijatej pošty pošty a účtovné knihy od roku 2011 (8 + 11 + 2 + 3 registre), podklady k rôznym projektom (8 + 3 + 1 register). K dokumentom patrí aj Evidencia účasti na vzdelávacích podujatiach zamestnancov kultúrneho centra od roku 2014 a Personálna dokumentácia pracovníkov. Aktivity centra od roku 2011 do roku 2016 sú v písomnej forme aj digitalizované.

Archív dopĺňajú Dokumenty o výučbe slovenského jazyka od roku 2014 do roku 2016 (zoznamy žiakov, štipendiá, správy a iné), Dokumentácia k zmluvám o účelových dotáciách a Zápisnice zo zasadnutí Zväzu Slovákov v Chorvátsku ako zakladateľa Slovenského kultúrneho centra od roku 2011.

K evidencii vedeckovýskumnej činnosti patrí projekt Monografia Slovenského kultúrneho centra Našice ako aj materiály k príprave reprezentačnej publikácie od vzniku Kultúrneho centra v Našiciach do roku 2015. Od roku 2016 riešia pracovníci projekt Nástenky – kuchárky a existuje k nemu písomná a obrazová dokumentácia.

V priestoroch kultúrneho centra je baner Slovenského kultúrneho centra Našice s logom aj baner projektu www.slovake.eu, ktorý je zameraný na online výučbu slovenčiny v Chorvátsku. Zachované sú plagáty, reklamné materiály, katalógy k výstavám a pozvánky k podujatiam, organizovaným kultúrnym centrom od roku 2011.

Príručná knižnica Slovenského kultúrneho centra Našice obsahuje 450 knižných publikácií so zameraním na odbornú literatúru, etnológiu, históriu, vlastivedné a národopisné monografie obcí, učebnice a cvičebnice slovenského jazyka, čítanky, metodika výučby, pracovné zošity, šlabikáre, pracovné listy a iné učebnice v slovenskom jazyku (matematika a fyzika). Knihy sú zaevidované do Knihy knižného inventáru, majú pridelené evidenčné číslo a sú čiastočne pripravené pre budúcich užívateľov.

Župni ured Našice. Zoznamy Status animarum a matriky pokrstených, sobášených aj pochovaných sú písané v chronologickom poradí bez rozdielu etnickej príslušnosti. Uvádzame ich v plnom rozsahu, lebo rovnako platia aj pre slovenské spoločenstvá v Markovci a Jelisavci.

Status animarum – stanje duša župe Našice – Filijale: Markovac, Jelisavac, Breznica. B – XV – 14. 19. – 20. st. Br. Spisa 725. – kniha obsahuje súpis členov farnosti podľa – kniha obsahuje súpis členov farnosti podľa čísel domov, vrátane dátumu narodenia a niektorých vybraných informácií (dátum sobáša). Markovac do str. 218, Jelisavec str. 261 – 512.

Status animarum – stanje duša župe Našice – filijala Markovac. B – XV – 23, 1909, br. spisa 188, kniha obsahuje súpis členov farnosti podľa čísel domov, vrátane dátumu narodenia a niektorých vybraných informácií (dátum sobáša, úmrtia). Posledný zápis str. 187.

Status animarum – stanje duša župe Našice – filijala Jelisavac. B – XV – 21, 1909, br. spisa 120, kniha obsahuje súpis členov farnosti podľa čísel domov, vrátane dátumu narodenia a niektorých vybraných informácií (dátum sobáša, úmrtia). Posledný zápis str. 120.

Status animarum – stanje duša župe Našice – filijala Ladžanska, Jelisavac. B – XV – 29, okolo roku 1950, br. spisa 81, kniha obsahuje súpis členov farnosti podľa čísel domov, vrátane dátumu narodenia a niektorých vybraných informácií (dátum sobáša, úmrtia). Posledný zápis str. 87.

Status animarum – stanje duša župe Našice – filijala Jelisavac. B – XV – 16, br. spisa 152, 20. st., kniha obsahuje súpis členov farnosti podľa čísel domov, vrátane dátumu narodenia a niektorých vybraných informácií (dátum sobáša, úmrtia). Posledný zápis str. 152.

Status animarum – stanje duša župe Našice – filijala Markovac. B – XV – 17, br. spisa 139, kraj. 19. – poč. 20. st. kniha obsahuje súpis členov farnosti podľa čísel domov, vrátane dátumu narodenia a niektorých vybraných informácií (dátum sobáša, úmrtia, neprítomnosť v dedine – „v Amerike“). Posledný zápis str. 139.

V matrikách sú údaje o krstných, rodičoch a krstných rodičoch (niektoré zápisy obsahujú aj údaje o prvom sv. prijímaní, sobáši, úmrtí) z Markovca, Jelisavca a ostatných dedín župy: Matica krštenih, zväzky, S I: 1911 – 1919 (473 str.), S II: 1920 – 1925 (442 str.), S III: 1926 – 1929 (293 str.), S IV: 1930 – 1933 (str. 264), S V: 1934 – 1939 (272 str.), S VI: 1940 – 1947 (419 str.), S VII: 1948 – 1953 (297 str.), S VIII: 1950 (68 str.), S IX: 1953 – 1960 (423 str.), S X: 1960 – 1965 (199 str.), S XI: 1965 – 1972 (232 str.), S XII: 1973 – 1980 (233 str.), S XIII: 1981 – 1986 (199 str.), S XIV: 1987 – 1991 (172 str.), S XV: 1992 – 1995 (164 str.), S XVI: 1996 – 2000 (168 str.), S XVII: 2001 – 2010 (190 str.).

Všetky nasledovne uvedené matriky sobášených obsahujú údaje o dátume narodenia, mieste bydliska, zamestnaní rodičov sobášených, o menách rodičov a svedkov a o konfesionalnej príslušnosti: Matica vjenčanih I. 1913 – 1930, 430 str.; Matica vjenčanih II. 1931 – 1948, 439 str.; Matica vjenčanih III. 1949 – 1959, 200 str.; Matica vjenčanih IV. 1961 – 1969, 193 str.; Matica vjenčanih V. 1970 – 1982, 299 str.; Matica vjenčanih VI. 1983 – 1990, 175 str., Matica vjenčanih VII. 1991 – 1999, 198 str.; Matica vjenčanih VIII. 2000 – 2010, str. 176 str.

Matriky pochovaných obsahujú údaje o zomrelom, jeho rodičoch, mieste bydliska, príčine smrti a o mieste pohrebu: Matica umrljih S I. 1949 – 1955, 199

str.; Matica umrljih S II. 1955 – 1965, 199 str.; Matica umrljih S III. 1965 – 1975, 195 str.; Matica umrljih S IV. 1976 – 1985, 228 str.; Matica umrljih S V. 1986 – 1992, 182 str.; Matica umrljih S VI. 1992 – 1999, 191 str.; Matica umrljih S VII. 2000 – 2008, 184 str.

Staršie archívne dokumenty sú uložené na Župnom úrade v Osijeku.

Kultúrne organizácie a inštitúcie

Zväz Slovákov v Chorvátsku. Strešná inštitúcia Slovákov v Chorvátsku bola založená v roku 1992 ako Matica slovenská v Chorvátskej republike, pričom matice v jednotlivých obciach boli zakladané ako miestne odbory MS. V roku 1998 prišlo k premenovaniu inštitúcie na Zväz Slovákov v Chorvátsku.

Z historického hľadiska možno spomenúť Československý zväz, ktorý vznikol v roku 1921. Jeho súčasťou boli slovenské spolkové organizácie z Iloku, Jelisavca, Markovca a Josipovca. S výnimkou 2. svetovej vojny fungoval kontinuálne až do roku 1992, keď sa iniciatívy chopili najpočetnejšie slovenské enklávy v Chorvátsku a založili Maticu slovenskú. Tým de facto vystúpili z Československého zväzu so sídlom v Daruware, kde je aj dodnes najvýznamnejšie centrum českej menšiny v krajine. Slováci v Chorvátsku týmto spôsobom reflektovali udalosti súvisiace s rozdelením Československa.

Zväz mal v druhej polovici roka 2016 15 matičných organizácií, pričom 16. matičná organizácia z Našic bola vylúčená v prvej polovici roka 2016 pre neplnenie povinností. V roku 2016 sa uvádza kumulatívny počet členov 1909, z toho aktívnych je viac ako 1000.

Zväz riadi predseda (Mirko Vavra z Josipovca) a dvaja podpredsedovia – pre oblasť informácií a školstva (Josip Krajči z Lipovľan) a kultúru (Miroslava Gržinić z Rijeki). Tajomníčkou je Branka Baksa z Markovca. Činnosť ústredných funkciónarov podlieha Výkonnému výboru, zloženému z 19 členov (predsedovia jednotlivých matíc, zväzový predseda a dvaja podpredsedovia). Kontrolnú funkciu má 5-členný Dozorný výbor. Valné zhromaždenie zväzu sa uskutočňuje každoročne v marci, zúčastňujú sa ho po štyria delegáti z každej matice, pričom jeho cieľom je schváliť finančnú správu a plány projektov a aktivít na nasledujúci rok.

Zväz sídli vo vlastnej budove na Ulici Braće Radića v Našiciach. Časť z nej sa nevyužíva a v súčasnosti v nej prebieha rekonštrukcia. Súčasťou je aj pozemok vo veľkosti viac ako 11 á. Okrem toho zväz vlastní ešte jeden pozemok v meste, ktorý mu darovalo mesto Našice. Predstavitelia zväzu majú v pláne tento majetok predať

a získať financie na dokončenie rekonštrukcie zväzových priestorov, v ktorých by následne malo svoju činnosť vyvíjať Slovenské kultúrne centrum Našice.

Materiálno-technické vybavenie zväzu pozostáva z výpočtovej techniky, kancelárskeho nábytku a vybavenia kuchyne. Okrem toho je k dispozícii kompletný nábytok v zasadačej miestnosti približne pre 30 ľudí.

Zväz Slovákov v Chorvátsku je financovaný Radou pre národnostné menšiny Chorvátska, ktorá je vládny orgán zabezpečujúcim riešenie otázok etnických minorít v krajine (členkou za slovenskú národnostnú menšinu je Branka Baksa). Rada pravidelne vypisuje výzvy na získanie peňazí v rôznych oblastiach. Zväz sa taktiež každoročne snaží o prípravu projektových žiadostí na Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí (tajomníčka poskytuje pomoc pri príprave projektov aj jednotlivým maticiam slovenským). Na činnosť zväzu prispieva aj mesto Našice, s ktorým majú jeho predstavitelia veľmi dobré vzťahy, napr. do roku 2010 zväz na svoju činnosť zdarma využíval mestské priestory. Niektoré projekty sú podporované aj Osijecko-baranjskou župou. Istú sumu financií získava Zväz aj z členského, ktoré je vo väčšine prípadov 20 kún na rok. Z tejto sumy zostáva 10 kún pre zväzové účely.

Zväz Slovákov v Chorvátsku je od roku 1992 vydavateľom časopisu Prameň. Prameň vychádza nepretržite 25 rokov ako mesačník s výnimkou dvojčísła pre mesiace júl a august. Zaoberá sa aj vydávaním odborných knižných publikácií, ktoré sa zväčša zameriavajú na sumarizáciu aktivít rôznych slovenských minoritných inštitúcií a organizácií. Všetky matice zastrešované zväzom v roku 2015 zorganizovali kumulatívne 354 rôznych aktivít, čo je v priemere na jednu maticu 22 aktivít ročne.

Pre predstaviteľov zväzu je dôležitá spolupráca s inými subjektmi. Ide najmä o chorvátske ministerstvá kultúry a školstva, Veľvyslanectvo SR v Záhrebe, župné a okresné úrady, orgány miest.

Zväz prevádzkuje internetovú stránku www.savez-slovaka.hr, na ktorej sa návštevníci dozvedia základné informácie o histórii Slovákov v Chorvátsku aj bližšie údaje o jednotlivých maticiach. Mediálne výstupy a propagáciu zabezpečuje Zväz prostredníctvom rôznych médií. Ide najmä o vlastné periodikum Prameň, Rádio Našice, Rádio **Đakovo**, Rádio Osijek, Rádio Ilok, regionálne noviny Hlas Slavónie, lokálnu TV Našice a celochorvátsku reláciu Prizma, vysielanú v programovej štruktúre štátnej televízie HRT.

Slovenské kultúrne centrum Našice bolo založené v roku 2010. Odvtedy pôsobí kontinuálne na poli organizácie, koordinácie a výskumu kultúry chorvátskych Slovákov. Registrované je ako nezisková organizácia fungujúca na etnickom princípe. Má dvoch zamestnancov – riaditeľkou centra je etnologička dr. sc.

Sandra Kralj-Vukšić, funkciu kustódky zastáva muzeologička Mgr. Tatjana Buha.

Na svoju činnosť bezplatne využívajú priestory Zväzu Slovákov v Chorvátsku. Sídlo zväzu prešlo rekonštrukciou najmä s finančnou podporou Ministerstva kultúry Chorvátskej republiky (kúpu budovy financovala Vláda Chorvátskej republiky a Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí). K materiálnemu vybaveniu centra patrí primeraná výpočtová technika a kancelársky nábytok. K dispozícii je príručná knižnica, ktorá vznikla z knižných darov zo Slovenska, priebežne je dopĺňaná o nové tituly.

Financovanie činnosti centra je zabezpečené z rôznych zdrojov. Ide najmä o príspevok chorvátskeho Ministerstva kultúry, ktoré hradí mzdy pracovníčok. Prevádzkové náklady na základe zmluvy o bezplatnom využívaní priestorov Zväzu Slovákov v Chorvátsku nie je potrebné uhrádzať. Problémy sú so zabezpečením financovania bežných výdavkov, na ktoré centrum nemá vopred zaistené zdroje. Časť aktivít je financovaná z projektových schém rôznych inštitúcií doma aj na Slovensku, prispieva aj Zväz Slovákov v Chorvátsku.

Slovenské kultúrne centrum Našice sa zaoberá širokou škálou činností. Dôležitou je oblasť národnostného školstva, kde sa angažuje v koordinácii vyučovania slovenského jazyka na základných a stredných školách. Pracovníčky komunikujú s učiteľmi slovenčiny, riaditeľmi škôl, poradcom na Ministerstve školstva Chorvátska pre výučbu slovenského jazyka Andrijom Kuricom s cieľom zabezpečiť kontinuálnu kvalitnú výučbu minoritného jazyka. Tiež vybavujú pobyty detí v slovenských školách v prírode a metodické pobyty učiteľov. Podieľali sa aj na realizácii projektu Slovenčina moja, z ktorého už 12 rokov vzniká zbierka žiackych prác Kvapky. Dôležitou činnosťou je aj koordinácia a výber budúcich vysokoškolských študentov, ktorí získajú krajské štipendium na Slovensku. Dvakrát ročne sa zúčastňujú na stretnutí Aktívu učiteľov, organizácie pedagógov slovenčiny v Chorvátsku, za účasti ministerského poradcu Andriju Kurica. Na tomto fóre sa riešia aktuálne problémy vo výučbe (stav žiakov, učebnice, organizačno-technické záležitosti). Centrum zabezpečuje aj dodanie učebníc slovenského jazyka z Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR.

SKC sa podieľa aj na príprave časopisu Slovákov v Chorvátsku Prameň. Vydavateľom je síce Zväz Slovákov v Chorvátsku, no šéfredaktorkou je Sandra Kralj Vukšić a preklady príspevkov do slovenského jazyka zabezpečuje kustódka Tatiana Buha.

Od roku 2015 centrum organizuje v našickom kaštieli rôzne tematické výstavy. Pripravili napríklad výstavu josipovskej umeleckej skupiny Kontrast, v spolupráci s Veľvyslanectvom SR v Záhrebe výstavy Drevené kostoly na Slovensku a Krížové cesty na Slovensku.

V rokoch 2016 a 2017 pracovníčky centra realizujú projekt *Nástenné kuchárky* – výtvarné prejavy našich starých matiek. Je zameraný na výskum dekoratívnych vyšívanych textílií zo slovenských prostredí v Chorvátsku, ktoré sa vešajú na kuchynské steny (nástenka – kuchárka).

Raz ročne organizujú odborné stretnutie učiteľov, predsedov matíc, dopisovateľov časopisu *Prameň* a iných aktívne činných ľudí vo verejnom živote Slovákov v Chorvátsku – Okrúhly stôl. Na stretnutí sa rokuje o pálčivých otázkach týkajúcich sa slovenskej menšiny v krajine.

Pracovníčky centra sa pravidelne aktívne zúčastňujú na Stálej konferencii Slovenská republika a Slováci žijúci v zahraničí, ktorá sa koná každé dva roky v Bratislave (v roku 2012 s príspevkom *Rozhlasové vysielanie Rádia Našice ako jeden zo spôsobov udržania etnickej identity Slovákov v Chorvátsku*, v roku 2014 s príspevkom *Legislatívne usporiadanie postavenia národnostných menšín v Chorvátskej republike a model kultúrnej autonómie*, v roku 2016 s príspevkom *25. ročník Prameňa – roky práce na šírení rovnoprávnosti menšiny a tolerance k uchovaniu kultúrnej identity prostredníctvom jediného printového média Slovákov v Chorvátsku*).

Slovenské kultúrne centrum Našice v minulosti uzatvorilo niekoľko zmlúv o spolupráci s domácimi aj slovenskými subjektmi. Ide o ZŠ Kráľa Tomislava v Našiciach (v roku 2012), ZŠ Ivan Brník Slovák v Jelisavci (v roku 2012), Katedrou manažmentu kultúry a turizmu FF UKF v Nitre (v roku 2014), Slovenskou národnou knižnicou v Martine (v roku 2015) a Slovenským národným múzeom – Múzeom kultúry Chorvátov na Slovensku (v roku 2016).

Centrum tiež organizuje prezentácie knižných publikácií, Medzinárodný deň slovenského jazyka, podieľali sa na prezentácii reprintu románu Josipa Kozarca *Mŕtvy kapitál*, ktorý v roku 1905 preložil do slovenského jazyka Jozef Maliak (pôsobiaci v Iloku).

V rámci prezentácie svojej činnosti centrum spravuje internetovú stránku www.skc.hr, ktorá je informačnou bázou o aktivitách centra. O svojich aktivitách informujú aj v Rádiu Našice, kde prispievajú do relácie v slovenčine *Kvapka slovenského života*, ktorú pripravuje a moderuje Tatjana Buha. O práci inštitúcie informuje aj regionálny denník *Hlas Slavónie* a sporadicky relácia *Prizma* vysielaná v Chorvátskej televízii.

Ústredná knižnica Slovákov v Chorvátsku. Bola založená v roku 1998. Organizačne ide o nesamostatnú inštitúciu, ktorá je súčasťou Mestskej knižnice v Našiciach, avšak knižnica má v štáte status ústredná, patrí do siete knižníc národnostných menšín v Chorvátsku (ktorých je 10 a zakladá ich Ministerstvo kultúry CHR) a má určitú samostatnosť vo svojej činnosti. Vedúcou Ústrednej

knižnice Slovákov v Chorvátsku je od jej založenia knihovníčka Ružica Vinčáková. Mzda vedúcej knižnice aj činnosť knižnice (nákup kníh, organizácia podujatia, publikačná činnosť a pod.) sú financované Ministerstvom kultúry Chorvátskej republiky. Knižný fond tvorí približne 4000 kníh a časopisov. Pred založením slovenskej knižnice neboli v našickej knižnici žiadne slovenské knihy. Knižný fond vznikol na základe knižnej zbierky v základných školách v slovenských prostrediach, spolkových organizáciách a u jednotlivcov. V súčasnosti sa knižný fond dopĺňa nákupom na Slovensku a výmenou so Slovenskou národnou knižnicou v Martine, s ktorou má Ústredná knižnica Slovákov v Chorvátsku podpísanú dohodu o spolupráci. Knižnica získava publikácie aj prostredníctvom darov, v počiatkoch množstvo kníh daroval knižnici aj Zväz Čechov v Chorvátsku, ktorý sa zbavoval slovenských titulov. Slovaciká do zbierky „Croslovaciká“ dodáva Zväz Slovákov v Chorvátsku ako povinný výtlačok.

Slovenská knižnica má 5 pobočiek – na Filozofických fakultách univerzít v Osijeku a Záhrebe, v Lipovľanoch, Rijeke a Iloku. Literatúru najviac využívajú študenti slovakistiky na záhrebskej univerzite. Knižnica prevádzkuje aj internetovú stránku www.knjiznica.nasice.hr, na ktorej je podstránka venovaná slovenskému oddeleniu.

K dispozícii je odborná literatúra etnologická, historická, z oblasti medicíny, geografie, sociológie, slovenskej jazykovedy, histórie. Knižnica sa tiež zameriava na zbierku croslovacík, čiže literatúry Slovákov v Chorvátsku, resp. publikácií, ktorých autor je Slovák z Chorvátska alebo sa obsahovo vzťahuje na chorvátskych Slovákov. Zbierka dnes obsahuje približne 170 titulov a stále sa dopĺňa aktuálnymi publikáciami. Knižnica odoberá aj periodiká *Zornička*, *Emma*, *Pamiatky* a *múzeá*, *Historická revue*, *Knižnica*, *Slovensko*, *Dotyky*, *Jednota* (časopis českej menšiny v Chorvátsku). Ročne je nakúpená slovenská literatúra za približne 500 eur. Oddelenie požičiava aj slovenské filmy na DVD a hudobné nosiče slovenských populárnych skupín a ľudových hudieb na CD, ktorých je sumárne okolo 100.

Slovenská literatúra je vypožičiavaná minimálne, najmä však na účely prípravy záverečných kvalifikačných prác, prípadne pre potreby výučby na základných školách, výskum slovenskej menšiny v Chorvátsku. Zahraničná literatúra preložená do slovenčiny sa nepožičiava kvôli neznalosti spisovnej slovenčiny mnohých Slovákov žijúcich v Chorvátsku, čo je aj základným dôvodom slabého využívania slovenskej literatúry vo všeobecnosti.

Knižnica organizuje viacero tematických podujatí určených čitateľom slovenskej národnosti, najmä pre deti, ale aj ostatných obyvateľov, ktorých oboznamuje so slovenskou knižnou tvorbou, tradičnou kultúrou. V marci je to Mesiac slovenskej knihy – do knižnice organizovane prichádzajú žiaci základných škôl,

s ktorými knižnica aktívne spolupracuje, pričom je vždy pripravená aj výstava venovaná slovenským spisovateľom. Podľa možnosti sa pripravuje stretnutie s nejakým slovenským autorom, napr. knižnica privítala Štefana Moravčíka, Vincenta Šikulu, Rudolfa Čižmárika, Igora Váleka, Romana Brata atď. Pripravujú sa prednášky, tematické vyučovacie hodiny a praktické dielne zo slovenského jazyka a literatúry v základných školách v Jelisavci, Našiciach a Markovci. V apríli sa koná Deň slovenského filmu v kinosále Domu kultúry. Podujatie bolo založené v roku 2008 s cieľom zdarma premietiť slovenské filmy pre deti a dospelých a zoznamovať obyvateľov so slovenskou kinematografiou. Na premietanie prichádza asi 150 detí zo základných škôl, neskôr približne 50 dospelých. Vzhľadom na slabšiu znalosť slovenčiny musia organizátori pripraviť aj chorvátske titulky. Začiatkom júna sa koná podujatie Knižnica na tanieri – gastrofestival, na ktorom je zorganizovaná výstava kníh, malý kultúrny program a pripravujú sa slovenské špeciality, ako bryndzové halušky, bryndzová nátierka, opekance s makom, kapustnica, koláče. Aktivity sa uskutočňujú na hlavnom námestí v Našiciach. Ku kompletnému výpočtu organizovaných podujatí patria rozsahom menší Deň sv. Cyrila a Metoda a Deň slovenskej knižnice.

Ústredná knižnica Slovákov v Chorvátsku, multifunkčná verejná inštitúcia, začala ako prvá plniť úlohu slovenského kultúrno-informačného centra v Chorvátsku a v súlade s legislatívou už takmer 20 rokov zabezpečuje knihy a informácie v slovenskom jazyku v Chorvátsku.

Kultúrna infraštruktúra

Priestory s primárnou funkciou tvorby, prezentácie a organizácie kultúrno-spoločenských aktivít reprezentuje Ústredná knižnica Slovákov v Chorvátsku v historickej budove kaštieľa. Našická kinosála v Dome kultúry slúži na organizovanie kultúrneho podujatia s názvom Deň slovenského filmu.

Ďalšie priestory pre iné kultúrno-spoločenské aktivity sa nachádzajú v sídle Zväzu Slovákov v Chorvátsku. K dispozícii je veľká zasadacia miestnosť približne pre 30 osôb, ktorá je využiteľná aj na iné účely. Nachádzajú sa tu aj tri kancelárie – jedna využívaná tajomníčkou Zväzu Slovákov v Chorvátsku, ďalšie dve slúžia Slovenskému kultúrnemu centru Našice. Obe inštitúcie spoločne rekonštruujú historickú časť zväzovej budovy, ktorá by po dokončení mala slúžiť SKC Našice. Nachádzať sa tu bude spoločenská sála/výstavný priestor, kancelárie, archív, knižnica a iné technické priestory.

Medzi priestory so sekundárnou funkciou organizácie kultúrno-spoločenských aktivít patrí kaštieľ rodiny Pejačevićovcov, najmä výstavné priestory Vlastivedného múzea Našice, kde Slovenské kultúrne centrum Našice každoročne pripravuje tematickú výstavu. Využívané je aj hlavné námestie, kde sa počas osláv Dňa mesta prezentujú slovenské organizácie so sídlom v Našiciach. V mestskom parku pri kaštieli sa realizujú vystúpenia folklórnych súborov a iné kultúrno-umelecké podujatia.

Ďalšie podporné mechanizmy a predpoklady šírenia slovenskej kultúry vytvára napr. Rádio Našice, kde sa každý týždeň v stredu vysiela polhodinová relácia s názvom Kvapka slovenského života. Moderátorkou je Tatjana Buha (1989). Relácie o Slovákoch sú súčasťou miestneho rozhlasu od roku 1979.

SWOT analýza kultúrneho potenciálu Slovákov v Našiciach

Silné stránky

Prítomnosť viacerých inštitúcií fungujúcich na slovenskom etnickom princípe
 Vlastné priestory Zväzu Slovákov v Chorvátsku s potenciálom ďalšieho rozmanitého využitia
 Archív Zväzu Slovákov v Chorvátsku a Slovenského kultúrneho centra v Našice
 Prítomnosť slovenskej knižnice s bohatým knižničným fondom
 Relatívne dobrá ekonomická situácia obyvateľov oproti vidieckemu prostrediu
 Podpora a dobrá spolupráca s mestskými samosprávnymi orgánmi
 Kumulácia slovenskej inteligencie
 Systematicky archivované cirkevné matriky na Farskom úrade v Našiciach bez akcentu na etnický pôvod
 Geografická blízkosť organizačne silných slovenských prostredí v Markovci a Jelisavci

Príležitosti

Prajná menšinová legislatíva štátu (možnosť získavať finančnú podporu z viacerých zdrojov)
 Prítomnosť iných menšinových spoločenstiev a spolupráca s nimi pri realizácii menšinových práv a požiadaviek
 Študijné možnosti stredného školstva pre študentov zo širokého okolia

Slabé stránky

Absencia obyčajových tradícií, vrátane ich inštitucionalizovanej formy
 Komunikačné problémy medzi predsedom MS Našice, členmi Miestneho odboru MS a predstaviteľmi strešnej organizácie Slovákov v Chorvátsku

Ohrozenia

Celková ekonomická situácia v krajine
 Asimilácia príslušníkov najmladšej generácie
 Negatívna demografická krivka

Sídlo Slovenského kultúrneho centra Našice (archív SKC Našice 2017)

Pracovníčky SKC Našice - riaditeľka Sandra Kralj Vukšić (vpravo) a kustódka Tatjana Buha (archív SKC Našice 2016)

Prezentácia čiastkových výsledkov mapovania kultúrneho potenciálu Slovákov v Chorvátsku v priestoroch
Zväzu Slovákov v Chorvátsku (Zima 2016)

VUKOVARSKO- SRIEMSKA ŽUPA

Prezentácia čiastkových výsledkov mapovania kultúrneho potenciálu Slovákov v Chorvátsku v priestoroch
Zväzu Slovákov v Chorvátsku (Zima 2016)

LEGENDA

- štátna hranica
- hranica župy
- rieka
- hlavné mesto župy
- obec so slovenským osídlením

OBCE SO SLOVENSKÝM OSÍDLENÍM

Chorvátsky názov	Slovenský ekvivalent
Soljani	Soľany
Ilok	
Radoš	

Kultúrny potenciál Slovákov v Iloku

Ilok predstavuje špecifické mestské prostredie, ktoré sa nachádza v bezprostrednej blízkosti hraníc so Srbskom. Vo vojnových 90. rokoch 20. storočia bolo určitý čas okupované a pričlenené k Srbsku. Pre charakter mesta je podstatná rieka Dunaj, obtekajúca mesto zo severu. Dunaj zároveň predstavuje prírodnú hranicu so Srbskom, s ktorým ho spája most do mesta Báčska Palanka. Do Srbska vedú aj ďalšie tri hraničné priechody – smerom na sriemske obce Neštin, Sot a Lubu. Ilok má približne 6 600 obyvateľov, z ktorých je asi 13 % Slovákov. Žijú tu aj Srbi (7 %), Maďari, Nemci a Rusíni.

Slováci sa do Iloku prisťahovali najmä z evanjelických báčskych dedín, ktoré sú k nemu geograficky najbližšie, a to v 60. rokoch 19. storočia. Historické pramene hovoria o skoršej prítomnosti obyvateľov slovenskej národnosti, ktorí boli rímskokatolíckeho vierovyznania. V súčasnosti v meste evidujeme len dvoch – troch jednotlivcov s vedomím slovenského pôvodu a rímskokatolíckeho vierovyznania. V Iloku pôsobí jeden z dvoch slovenských evanjelických cirkevných zborov v Chorvátsku. Má bohaté družobné kontakty s inými slovenskými evanjelickými spoločenstvami, najmä v Bácske a Srieme.

Slovenská svojbytnosť je prezentovaná aj činnosťou Slovenského kultúrno-osvetového spolku Ľudovít Štúr a Matice slovenskej v Iloku. Dlhoročnú tradíciu majú ilocké ochotnícke divadlo aj aktivity na poli folklóru.

Pre mesto je charakteristické vinohradníctvo, ktoré v súčasnosti znamená aj rozvoj vinárskeho turizmu. Tiež sa intenzívne využíva Dunaj, najmä na priemyselnú dopravu, rybárčenie a voľnočasové aktivity.

Kultúrne dedičstvo

Archívne dokumenty v Iloku reprezentuje **Archív Parochiae Ilok ad St. Capistranum**, v ktorom nájdeme matriku krstených (Matica krstenih. Protocolum bapt. Parochiae Ilok) od roku 1713, matriky zomrelých (Maticie umrlih. Protocolum defunetorum Parochiae Ilok) od rokov 1722 – 1827 (tri knihy), od roku 1737 (jedna kniha), od roku 1899 (dve knihy) a matriku sobášených (Matica vjenčanih. Protocolum Copulatorum Parochiae Ilok) od roku 1773. Matriky nie sú vedené na etnickom princípe, obsahujú údaje o rímskokatolíckych cirkevníkoch rôznych národností.

V **archíve Evanjelického a. v. slovenského cirkevného zboru v Iloku** sú dokumenty, ktoré sa týkajú výlučne cirkevníkov slovenskej národnosti z Iloku a Radoša. Archív je bohatý, adekvátne vedený a dopĺňaný. Matriky vedené do roku 1949 sa nachádzajú v štátnom archíve. Sú k dispozícii na externom disku v priestore farského úradu. Základné matričné knihy:

Matrika narodených a pokrstených od 3. mája 1949 do posledného zápisu 29. septembra 1968. Pokračovaním je Matrika narodených a pokrstených od decembra 1968 do posledného zápisu 13. augusta 2016 (na strane 80).

Matrika sobášených od 5. 1. 1949 do posledného zápisu 29. 9. 1968, pokračovaním je Matrika sobášených od 6. januára 1969 do posledného zápisu 2016 (na strane 52). V matrikách sobášených sú zaujímavé údaje o mieste narodenia mladomanželov a informácie o zmiešaných manželstvách.

Matrika zomrelých od 02. 1. 1949 do posledného zápisu v roku 1968, pokračovaním je Matrika zomrelých od 3. januára 1969 do posledného zápisu 28. júla 2016 na strane 68. V matrikách sú dôležité údaje o mieste narodenia a informujú nás o smere migrácie a dosídľovania Iloku a Radoša.

V archíve je len **Matrika konfirmandov** od roku 1968 do roku 2009, staršia sa tu nenachádza.

Okrem matričných kníh sú v archíve aj **zápisnice zborových a presbyteriálnych konventov, záznamy o bohoslužbách** (Bohoslužobný záznamník Evanjelického a. v. slovenského cirkevného zboru v Iloku od 01. 08. 1999 do posledného zápisu 11. 09. 2016), **o náboženskej výchove školských detí a mládeže,**

zápisnica o aktivitách Oltárneho krúžku žien a o činnosti zboru, vrátane dokumentácie príjmov a výdavkov:

Zápisnica zborového konventu Evanjelického a. v. slovenského cirkevného zboru v Iloku od 06. 01. 1934 do 03. 01. 1953, pokračovaním je Zápisnica prezbyteriálneho konventu Evanjelického a. v. slovenského cirkevného zboru v Iloku od 06. 01. 1953 do 04. 01. 1972. Zápisnice z obdobia 1972 – 2007 absentujú. Nasleduje až Zápisnica z prezbyteriálneho konventu Evanjelického a. v. slovenského cirkevného zboru v Iloku od roku 2008 do 2016. (384 strán).

Ekonomickú agendu reprezentuje Register počtov (príjmov) od roku 1954 do roku 2000 (300 strán) a Zápisnica príspevkov na slovenský evanjelický chrám od roku 1986 do 1991 (44 strán). O stretnutiach žien, ich aktivitách a zborových návštevách informuje Zápisnica Ženského krúžku od roku 1995 do roku 2016. Z aspektu dokumentácie cirkevného života ilockých slovenských evanjelikov je významná Kniha dojmov aktivít Evanjelického a. v. slovenského cirkevného zboru v Iloku z roku 2003 a Pamiatková kniha Evanjelického a. v. slovenského cirkevného zboru v Iloku od 12. júla 2004 do 24. júna 2012. Na Farskom úrade je tiež **Zoznam farárov, ktorí pôsobili v Evanjelickom a. v. slovenskom cirkevnom zbore v Iloku. Je dôležitým dokumentom z hľadiska kultúrnej histórie:** Šimon BENIAČ (1864 – 1881), Ján ABAFFY (1881 – 1903), Miloslav KRIŽAN (1903 – 1905), Pavel VALTINI (1905 – 1920), Fedor ORMIS st. (1920 – 1921), Adam VEREŠ (1931 – 1945), Michal SĽÚKA (1945 – 1946), Karol KOTINSKÝ (1946 – 1947), Milan–Michal ŠTRBA (1948 – 1956), Samuel HNILICA (1957 – 1959), Pavel MÁLACH (1960 – 1967), Želislav SĽÚKA (1968 – 1994), Dušan SAJÁK (1999 –), Božena SAJÁKOVÁ (2002 –).

V **archíve SKOS Ľudovít Štúr a Maticie slovenskej Ilok** sa nachádza spolková **Kronika (2 časti)**, ktorá poukazuje na pestré aktivity týchto inštitúcií. Príkladom je časť Naša Kronika 2. diel (1. záznam 4. 11. 1979, posledný záznam 23. 1. 1991), kde sa nachádzajú zápisy a fotografie z návštev osobností a organizácií zo Slovenska, Chorvátska, Vojvodiny a zápisy zo stretnutí. Zdokumentované sú tu aj divadelné a folklórne podujatia, medailóny významných členov – hercov, folkloristov, výrobcov, umelcov a premiéry hostujúcich divadelných súborov. Podobné údaje nájdeme aj v Našej kronike 3. diel (1. zápis 9. 10. 1994, posledný zápis 27. 12. 1998), kde sa okrem uvedených údajov nachádza aj menoslov členov správneho a dozorného výboru SKOS Ľudovít Štúr v rokoch 1991 – 1996, opis obyčajových tradícií, napr. váňanie májového dreva 26. 5. 1999, záznam z letného športového podujatia a informácie o tanečných zábavách. Súčasťou sú aj výstrižky z novín a časopisov a informácie o rekonštrukcii SND v Iloku v rokoch 1996 – 1997 s pomocou Slovenského

ženijného práporu UN. Začiatok rekonštrukcie bol 3. 2. 1997. Kronika je vedená veľmi podrobne s množstvom faktografie.

V archíve nájdeme aj **Knihu dojmov** z dokumentárno-národopisnej výstavy o živote Slovákov v Iloku, ktorá sa konala 24. 8. – 30. 8. 1997. Súčasťou sú hodnotenia a ďakovania účastníkov rôznych národností v rôznych jazykoch. Medzi ďalšie významne dokumenty patrí **Zápisnica MS ILOK 2003 – 2005** (prvý zápis 17. 2. 2003, posledný zápis 7. 11. 2005), v ktorej sa nachádzajú informácie o finančnej situácii, zasadnutiach výborov, kultúrno-spoločenských aktivitách a rôzne kontakty, ktoré sú spracované podrobne a zodpovedne. Informácie podobného charakteru nájdeme aj v zápisnici zo zasadnutí výborov MS Ilok za roky 2014 – 2015. **Denník činnosti spolku 2013 – 2016** dokumentuje kalendár aktivít a stretnutí v priebehu roka, podrobný kalendár kultúrnych a spoločenských podujatí jednotlivých odbočiek SKOS s podrobnou faktografiou. Okrem týchto významných dokumentov sa tu nachádza aj **Kronika spolku žien – tradično-folklórna skupina Spolok žien MS Ilok**, ktorá je vedená od januára 2008, posledný záznam 8. mája 2016. V archíve SKOS Ludovít Štúr a MS Ilok je podrobná dokumentácia kultúrnych a spoločenských podujatí jednotlivých odbočiek SKOS za posledných 10 rokov, pričom každá sekcia má založený samostatný register. V zasadacej miestnosti sa na stenách nachádzajú diplomy, čestné uznania a poďakovania za účasť na podujatiach.

Súkromný archív Vlatka Miksada (1957) – archív ilockého učiteľa slovenského jazyka, hudobníka a významnej osobnosti ilockej kultúry na prelome tisícročí obsahuje zbierku časopisov Prameň, Jednota, Hlas ľudu, knižné publikácie a študentské práce zamerané na Slovákov v Iloku. Nájdeme tu aj ľudové kalendáre, diplomy a iné materiály v Slovenčine.

Súkromný archív akad. mal. Kristíny Hrubíkovej (1972) sa zameriava na portfólio jej tvorby, ktorá je dokumentovaná v podrobných katalógoch výtvorných diel a technik autorky v rokoch 2005 – 2016 na farebných fotografiách. Katalógy sú v piatich zväzkoch – štyrikrát rozmer A 4, jedenkrát rozmer A 3. V závere sú fotografie z vernisáží výstav.

Súkromný archív Wilhelma Ziera reprezentuje **Kniha návštev rezbára W. Ziera**. Obsahuje podpisy, dojmy a kritiky návštevníkov jeho súkromnej galérie. Prvý zápis je z 23. 12. 2010.

Archív básní Any Fábry (1962) obsahuje vlastné autorské básne s témou rodného kraja, duchovnej problematiky a lásky.

Depozit múzea mesta Ilok – nájdeme tu periodickú tlač, knižné publikácie, reklamné letáky a pozvánky na kultúrne akcie s akcentom na pôsobenie Slovákov v Iloku.

Historické knižničné fondy a historické knižničné dokumenty sú reprezentované publikáciami zameranými na existenciu Slovákov v Iloku. Spomenúť môžeme nasledovné publikácie vydané domácimi autormi: Kolektív autorov Čierni, Miksad a Sudecký vydali v roku 2008 publikáciu s názvom Slovenské divadlo v Iloku 1914 – 2008. Za historické dielo môžeme považovať knihu od Dubského s názvom Cirkevná knižka evanj. cirkve a. v. v Iloku, vydaná v roku 1915, ktorá sa nachádza v múzeu mesta Ilok. Autorky Božena Sajáková a Anka Fábry prezentujú svoju tvorbu v zbierke básní slovenských autorov v Chorvátsku s názvom Túžby. Autorsky aktívny učiteľ Vlatko Miksad vydal aj publikáciu zameranú na pôsobenie miestneho slovenského divadla s názvom Príbehy za oponou (2014) a je spoluautorom (Miksad, Čierni a Jangl) knihy s názvom Slovenský národný dom v Iloku 1952 – 1997 – 2014, vydané v roku 2014. Znáмым miestnym festivalom sa zaoberá knižná publikácia od Jarmilky Mudrohovej – 10 rokov festivalu Na brehu pri Dunaji (2015). V Iloku vzniklo aj dielo s názvom Slováci v Srijeme, ktorej autorom je Ratko Sudecký (2014). Historickú hodnotu nadobudol aj list o slovenskom čítacom spolku z prvej polovice 20. storočia. Z tohto štatútu spolku sa zachovala iba jedna strana.

V meste Ilok nájdeme aj **zbierky múzeí a galérií** zamerané na pôsobenie Slovákov. Múzeum mesta Ilok bolo založené v roku 1952. Po rekonštrukcii budovy (2010) tu boli zriadené expozície zamerané na kultúrno-historický vývoj krajiny a obyvateľstva od praveku až po nové dejiny. Samostatné expozície sú venované náboženským aj národnostným menšinám. **V expozícii slovenskej tradičnej kultúry** je ustlaná posteľ, kolíska, stôl, zrkadlo, veľká skriňa aj dve truhlice na šaty, jedna je plná obrusov a uterákov. Vyložené sú nástenky – kuchárky so slovenskými nápismi. V expozícii je pracovný aj svadobný odev ženicha a nevesty. Hodnotná je aj súkromná **galéria rezbára Wilhelma Ziera**, ktorá vznikla na začiatku tvorby autora v roku 1963 a dodnes je priebežne dopĺňaná.

V Knižnici Matice slovenskej Ilok sa nachádza niekoľko tisíc zväzkov kníh pre deti a dospelých, odborné publikácie, beletria a próza. Knižnica je však nefunkčná, najmä z dôvodu nezaujmu ľudí o vypožičiavanie literatúry.

Diela hudby, tanca, dramatického umenia a scénografie patria medzi neodmysliteľné prejavy slovenských enkláv v zahraničí. Ich dokumentáciou sa zaoberá **fotoarchív Jarmilky Mudrohovej (1975)**. Nachádza sa tu viac ako 6000 fotografií, ktoré zhromažďuje od roku 2005 a na ktorých nájdeme zobrazené divadelné a tanečné vystúpenia, detské folklórne prehliadky, stavenie mája a stretnutia žien. Súčasťou sú aj fotografie z *priadok*, zábery z letnej školy mladých divadelníkov a fotoplagáty zobrazujúce vystúpenia folklórneho súboru od roku 2007 po súčasnosť. Vo **fotoarchíve Vlatka Miksada** je na približne 1000 kusoch fotografií zachytená

činnosť Slovákov v Iloku. Nájde tu spevácke a tanečné vystúpenia miestnych folkloristov a divadelné predstavenia. **Jarmilka Mudrohová** má vo vlastnom **videoarchíve** (externý disk) viacero záznamov, ktoré sú zamerané na kultúrne aktivity Slovákov v Iloku. Kultúrne podujatie Ilocké leto je nahrávané od roku 2000 po súčasnosť. Váňanie májového dreva v Iloku je zaznamenávané od roku 1994. Od roku 2007 je nahrávaný aj celovečerný program SKOS Ľudovít Štúr, prezentujúci aktuálne nacvičené choreografie všetkých folklórnych zložiek. Jarmilka Mudroh zaznamenáva aj aktivity súboru SKOS Ľudovít Štúr v Iloku. Príkladom je vystúpenie na folklórnom festivale v Detve v roku 2004. Na externom disku nájdeme aj súbory z letnej školy divadelníkov (bábkarov) na Donovaloch (2016) a z festivalu ľudových piesní: Na brehu pri Dunaji (od roku 2006). Z tohto podujatia existujú aj viaceré audionahrávky (2006 – 2015). Vlatko Miksad vlastní videozáznam z 30. Ilockého leta (2009) a **digitalizované divadelné texty odohrané v Iloku v rokoch 1914 – 2015** (DVD).

Diela výtvarného umenia, úžitkového umenia a dizajnu tvorí v Iloku napr. **Kristína Hrubíková** (1972). Pri tvorbe využíva tradičné suroviny, ako slama, trstina, plevy, plátno, rastliny, hlina, drevo. Materiály a techniky kombinuje, námety čerpá z tradičného ilockého života. Vo svojej tvorbe vyjadruje citový vzťah k svojim predkom a rodákom. V tvorbe skolenej maliarky a učiteľky výtvarnej výchovy je množstvo nadväzností na najrôznejšie miestne tradície.

Diela tradičného umenia a insitnej umeleckej výroby reprezentuje množstvo miestnych osobností. **Wilhelm Zier** (1933) je vyučený stolár. Otec bol Nemec, matka Slovenka Katarína, rodená Činčuráková. S drevorezbou začal v roku 1963. Vytvoril približne 40 hĺbkových plastických drevorezieb na hrubých dubových doskách rôznych rozmerov – približne 50 x 80 cm. Výnimočne používa aj lipu. Dub uprednostňuje preto, že dlho vydrží. Menšie zastúpenie majú intarzie. Opakuje sa motív krajínok so stromami, Ilok a Ilocký hrad, výnimočne sa objavuje loď, autoportrét. Najskôr si kompozíciu predkresľuje na papier, prekresľuje na drevo a vyrezáva. Jedna drevorezba je vyrobená približne za rok. Rámy boli pôvodne brezové – biele, postupne ich zamenil za dubové. Výrobky nepredáva. Vystavoval v Osijeku, Iloku, Bratislave. Činný bol aj v hasičskej dyhovej hudbe. O W. Zierovi písali v časopise Hlas ľudu 23. 1. 2016, č. 4, s. 14 – 15.

Práci s drevom sa venoval aj **Štefan Poniger** (1923 – 2009). Bol vyučený tokár, ale vyrábala rôzne úžitkové a dekoratívne predmety z dreva rôznymi technikami: varechy, hračky pre deti, kolovraty ako funkčné nástroje aj ako suvenírové kolovrátky, vešiaky, rámiky na uteráky, poličky na taniere a šálky, garniže, stolíčky aj stolíky zo samorastov. Autor **Stepan Bezjak** namaloval portrét Ľudovíta Štúra, ktorý je umiestnený v Slovenskom národnom dome v Iloku. Šitím krojov

pre potreby SKOS Ľudovít Štúr sa zaoberá **Vierka Hrubíková** (1954). Kroje nie sú pôvodom z Iloku. Ich vyšívaním (hlavne mužské kroje) sa zaoberá **Danko Cinkotský** (1951). **Michal Lamoš** (1926) – vyrábala košíky z prútia, prútené obaly na fľaše a koše na kukuricu a **Mirko Čješko** (1967) sa zaoberá produkciou suvenírov a miniatúr s etnomotívami. Z dreva vyrába napríklad malé putne a preše, miniatúry člnov a motívy Dunaja a vinohradníctva.

Urbanistické štruktúry na ktorých tvorbe sa podieľali Slováci, reprezentuje Dolné mesto – Slovenský kraj, v ktorom dodnes nájdeme slovenské ulice a námestia (Ulica Jozefa Maliaka, Ulica Tome Masaryka, Ulica Ljudevita Štura, Ulica Milana Štefanika, Ulica S. Zajaca a Námestie Adama Vereša). Nad mestom sa nachádza vrch (Horné mesto) s opevnením, kaštieľom (múzeum) a **katolíckym Kostolom Jána Kapistrána**, ktorý v minulosti využívali aj Slováci rímskokatolíckeho vierovyznania, neskôr boli asimilovaní. Budova **slovenskej školy** z 20. storočia je v súčasnosti zatvorená. **Evanjelický kostol** bol postavený v roku 1962. Pôvodný veľkolepejší návrh na výstavbu sa nezrealizoval z dôvodu smrti iniciátora A. Vereša. Pomerne novší je **evanjelický zborový dom** postavený v rokoch 2000 – 2002 na mieste pôvodnej evanjelickej slovenskej modlitebne z roku 1864. V minulosti bola na tomto mieste slovenská evanjelická škola, potom byt pre učiteľa a farára a v rokoch 1929 – 1931 úrad biskupa A. Vereša. **Zo stavebných štruktúr** stojí za zmienku **vyhňa** po kováčovi Jánovi Hviezdovi. Dnes sa už nevyužíva. Slováci boli pochovávaní na **evanjelickom cintoríne**. Nachádza sa tu aj hrob Adama Vereša (1883 – 1931). Slováci sa pochovávali aj na **katolíckom cintoríne**. V meste nájdeme dva prícestné kríže s datovaniami 1804 a 1909.

Kultúrna krajina reprezentujú triedy využitia krajiny. Samotné mesto je tvorené historickou zástavbou, ktorá poukazuje na pôsobenie Chorvátov, Srbov, Slovákov a židov v tejto oblasti. Staré domy (nabíjané, z nepálenej aj z pálenej tehly) s hospodárskymi dvormi a záhradami sú v súčasnosti nahrádzané novými stavbami.

Z trvalých kultúr zaznamenávame rozmach vinohradníctva. Niektorí Slováci majú vlastné súkromné hospodárstva s akcentom na produkciu vína. V minulosti tu bola významná produkcia chmeľu. Menšie zastúpenie majú aj sady. Pestujú sa hlavne jablká, liesky, slivky, orechy a čerešne. Existuje tu aj poľnohospodárska škola. Lesné porasty sú len útržkové – často súkromné. V blízkosti Dunaja sa nachádzajú pasienky – zaplavované lúky – *ríty*, kde sa pasú kravy. Pre dobytok sa seje na poliach hlavne ďatelina. Základom rastlinnej výroby je pestovanie pšenice, kukurice, jačmeňa, sóje, cukrovej repy, slnečnice, v menšej miere sa sadia melóny. Smerom k srbskej hranici sa nachádza skládka odpadu. V lokalite *Cigľana* sa v minulosti ťažila hlina na výrobu tehly. Povrchová ťažba bola vo svahu, takže sa tu nezachovala výraznejšia zníženina.

V meste sa nachádzajú dve významné aleje. Prvou je gaštanová alej v Hornom meste. Významná je platanová alej lemujúca cestu k Dunaju. Nové platany vyrástli zo starých vyrúbaných stromov. Zachovali sa aj pôvodné kusy, ktorých vek je viac ako 100 rokov. Do 20. storočia tu rástol pamätný brest, o ktorom sa hovorilo, že existoval od tureckých čias (blízko strednej školy). V parku v Hornom meste rastie vzácne ginko dvojlaločné (lat. *Ginkgo biloba*). Archetypy historickej krajiny štruktúry reprezentuje historická zástavba v centre mesta, pôvodné domy, dvory, hospodárske budovy a *hradný vrch* s kaštieľom a pozostatkami troch kostolov.

Nehmotné kultúrne dedičstvo v Iloku sa zachováva prostredníctvom **tvorcov a interpretov**. Viera Ponigerová (1954) začala v 80. rokoch piecť torty k významným rodinným udalostiam len pre Iločanov – ku krstu, na svadby, neskôr aj pre Radoš, postupne aj poschodové torty pre miestnych Chorvátov. Srbi chcú *na slavu* obyčajnú tortu a *drobné*. Griláž na tortu sa melie na makovom mlynčeku. Torta sa upečie 3 – 4 dni dopredu, aby v nej griláž zmäkla. Štefan Poniger (1923 – 2009), narodený v Binguli, bol tokár, vyrábal najrôznejšie úžitkové aj dekoratívne predmety z dreva rôznymi technikami.

Slovesné a literárne prejavy šírené orálne alebo audiovizuálne. Dôležitým prejavom kultúry Slovákov v Iloku sú aj **miestne nárečové výrazy**. Nárečové výrazy obsahujú slová srbského, chorvátskeho, nemeckého, tureckého aj nemeckého pôvodu. Nárečie slovenského jazyka sa postupne profilovalo vplyvom nárečí podľa smeru migrácie z dedín v Báčke a Srijeme, respektíve na základe príbuzenských a spoločenských kontaktov. Obsahuje archaizmy aj špecifické výrazy, známe len u dolnozemskej Slovákov, a skomolené slová:

barančience – karamelová cukrovinka v tvare ovečky, *duchna* – perina, *chyža* – obytný dom aj izba, *vymiešané reči* – prebraté slová, *handrovka* – tkaný koberec z nastrihaných handier, *pintér, pintír* – debnár, *sviniar* – pastier sviň, *staja* – maštal, *kalit* – líčiť, maľovať dom, *keteňa* – zástera, *čoban* – pastier oviec, *kačara* – vstupná miestnosť do pivnice (pred pivnicou), *korpa* – kôš (na kukuricu, zemiaky), *kucov* – zvýšený priestor za pecou, súčasť pece, *kveča* – mlynec na hrozno, *presa* – lis na hrozno, *podvoje* – prah, *štok* – zárubne, *podrum* – pivnica, *mlačok* – kladivo, *majica* – tričko, *lojtra* – rebrík, *špohret, šporhet* – sporák, *frangla* – záclona, *kalap* – klobúk.

V **príbuzenskej terminológii** sú archaické aj spisovné slovenské výrazy aj výpožičky z okolitého etnokultúrneho prostredia. Vo viacerých prípadoch sú známe, respektíve používajú sa slovenské výrazy aj výpožičky paralelne:

otec – *apo, otec, ocko*,
starý otec – *deda, dedo*,
stará mama – *mamička*,

otcov brat, jeho manželka – *strýko, stryná*,
mama – *mama*,
mamin brat, jeho manželka – *ujko, ujná, ujčina*,
mamina sestra – *tetka*,
dcérin manžel – *zať, zaťko*,
synova dcéra – *nevesta*,
rodičia manžela – *svekor, svekruša*,
rodičia nevesty – *starec, svekruša*,
manžel – *človek*,
manželka – *žena*,
manželkina sestra – *švagriná*,
bratova manželka – *andika*,
rodičia manželov – *svatovci*.

Kultúrne tradície. Kalendárne obyčaje. Ešte pred 15 – 20 rokmi čakali na Silvestra príchod Nového roku kamaráti s manželkami spoločne *v spolku*. V posledných rokoch sa táto tradícia individualizuje – Nový rok očakávajú spoločne dva – tri manželské páry.

V Iloku je veľa krstných mien Vlado, Vladimír. Na Štefana, na Jána aj od polnoci na Vladimíra (15. januára) sa kamaráti stretávajú a s muzikou obchádzajú Vladov.

21. januára na Vincenta sa chodí do vinohradov. Stretávajú sa príbuzní, známi, ktorí spolu opekajú, grilujú. Zapájajú sa aj Chorvati – majú sviatok 22. januára. Sedia za stolmi *pri kolibisku* na slame, na stoličkách. Kto príde, kúpi si symbolický pohár, za víno sa už neplatí. Rybársky spolok organizuje v noci na Vincenta stretnutie rybárov a ich rodinných príslušníkov pri vode na nočnom rybolove. Opekajú slaninu, mäso, varia víno.

Veľká Noc – súčasťou veľkonočnej oblievačky bolo obdarovávanie chlapcov a mládencov kraslicami. Vajíčka varili s cibulovými šupami aj datelinovými listami. Ak vajíčka obviazali sieťkou, zostal na nich mriežkový dekor. Posledných 20 – 30 rokov sa tradičné farbenie a výzdoba nepraktizujú. Ženy v rámci inštitucionalizovanej činnosti kraslice oblepujú, obaľujú papierom, opletajú niťami či vyškrabujú dekor špicom noža. Objavujú sa rastlinné a geometrické motívy. Veľkonočná šibačka v Iloku nebola.

Zabíjačka – tradíciou boli príchody drdákov. Susedia a kamaráti prichádzali po skončení prác. Muži sa preobliekali za ženy, ženy za mužov, žartovali, tradícia však postupne zaniká. V roku 2015 v súvislosti s imigračnou krízou sa neočakávane objavila maskovaná postava drdáka – utečenca zo Sýrie.

Rodinné obyčaje. Súčasťou svadobných obyčají je príchod maskovanej postavy *luda mlada*. Žena, častejšie muž, ako nevesta, svadobní hostia s ňou okolo polnoci tancujú.

Historické udalosti. V kolektívnej pamäti je zachovaná vedomosť o prítomnosti Turkov. Živé sú spomienky na obdobie 2. svetovej vojny aj na udalosti z balkánskej vojny v 90. rokoch minulého storočia. Príslušníci slovenského spoločenstva poznajú obdobie aj okolnosti príchodu slovenských evanjelikov do Iloku. Známa im je slovenská etnická história aj história evanjelickej cirkvi a miestnych farárov, ktorí patrili k slovenskej inteligencii, angažovali sa v miestnej kultúre a histórii. Tieto osobnosti pripomínajú názvy ulíc, pamätné tabule a busty:

Pamätná tabuľa v evanjelickom kostole – 16 farárov, ktorí doteraz pôsobili v Iloku.

Pamätná tabuľa v evanjelickom kostole venovaná A. Verešovi – biskupovi a iniciátorovi výstavby ev. kostola v Iloku.

Pamätná tabuľa – výstavba Slovenského domu v roku 1952, umiestnená v budove MS.

Pamätná tabuľa – rekonštrukcia Slovenského domu v roku 1997, umiestnená v budove MS.

Pamätná tabuľa venovaná ženijnému práporu, ktorý pomáhal pri rekonštrukcii Slovenského domu v roku 1997.

Na fasáde evanjelickej fary je busta Jozefa Maliaka od neznámeho autora. Miestna významná historická osobnosť – evanjelický biskup slovenského pôvodu Adam Vereš má na nádvorí kostola bustu a v interiéri kostola je situovaná pamätná tabuľa s jeho menom.

Zemepisné, katastrálne a miestne názvy. Mesto Ilok sa dodnes člení na 3 hlavné časti: Horné mesto s hradom – *Čaršija* (tur. trhovisko), centrum a Dolné mesto. Dolné mesto obývali Slováci, preto má pomenovanie *Slovenský kraj*, prípadne *Tótsky kraj*. V časti chotára *Rybniak* sa močili konope, v súčasnosti tu stále tečie potok. Nad touto časťou mesta sa nachádza kopec nazývaný *Faluge*. V minulosti sa používali aj výrazy *Šokacký breh* a *Opalty kraj* – táto časť mesta vyhorela.

Chotárne názvy sú totožné s miestnymi pomenovaniami v Iloku aj v Radoši. V okolí mesta sa nachádzajú lokality *Ciglána* (teheľňa), *Orašje* (polia a vinohrady), *Principovac* (polia a vinohrady), *Gecinac* (polia a vinohrady), *Arvaluk* (polia a vinohrady) a záplavové oblasti v blízkosti Dunaja *Malá ada* a *Velika ada*. V minulosti tam boli záhrady, ktoré často zaplavil Dunaj, dnes sa tam nachádza park a menšie plochy lužného lesa.

Technologické postupy a špecifické techniky, viažuce sa na produkty hmotného dedičstva. Recepty. Cukrárka Viera Ponigerová sa učila vyrábať *griláž*

v Hložanoch. Je to známy slovenský dolnozemský kultúrny fenomén v Bážke, Srieame a Nadlaku. Šíril sa hlavne prostredníctvom príbuzenských kontaktov. V príprave sú niektoré odlišnosti. Griláž pripravovaná pomocou plechových foriem sa nazýva *barančience*. Iné formy nemali, griláž nijako nemodelovali. Podobné vyrábajú aj v Hložanoch, Bážskom Petrovci a Binguli. Forma je hlinená, hmota sa leje do formy. Lepí sa z dvoch polovic. Cukrárka potrie formu surovým zemiakom, aby sa karamel nelepil. Do hmoty sa môže pridať aj mak alebo sezam. Ozdobuje sa bielym snehom – cukor a bielka, na svadbu pre ženicha je sneh prifarbený do modra, pre nevestu do ružova. Žiadna iná výzdoba, žiadne obrázky. V Iloku je jedinou cukrárkou, ktorá pečie šamróny. Robí pre každého, kto príde – bez rozdielu národnosti. Veľa robí pre Slovenský dom, majú široké aktivity, veľa návštev, podobne aj pre cirkevný zbor – *pre kostol*. V niektorom mesiaci si objednávajú aj 15, inokedy len 3 – 4. Všetko záleží od toho, aké sú udalosti v kostole aj v Slovenskom dome. Otcov brat Samuel Poniger boli v Iloku na návšteve z Melbourne. Ženili syna, z Iloku vzali do Austrálie *barančience* – dve polovice, tam ich zlepiť a vycifrovať.

Buchtový paprikáš. Uduší sa nadrobno pokrúpaná cibuľa. Na cibuľu sa položia údené rebrá a štiplavá klobása. Rebrá aj klobása sa nasekajú tak, aby sa dobre zmestili na tanier – na 8 – 10 cm. Zaleje sa vodou tak, aby boli zaliaté. Varí sa dovtedy, kým budú rebrá mäkké, ale nie dovarené. Navrch sa dajú zemiaky, pokrúpané po dĺžke – na štvrtky. Zamiesi sa kysnuté cesto ako na chlieb, zamiesiť treba skôr. Cesto sa roztiahne, pokrúpa sa a v ruke sa vymodelujú guľky veľké ako päšť. Zaleje sa chladnou vodou tak, aby boli zemiaky ponorené. Na zemiaky sa dajú variť guľky. Chlebové cesto si potiahne chuť z rebier aj z klobásy. Guľky sa raz otočia, aby sa napili aj z druhej strany. Buchtový paprikáš sa varil v zimnom období do Veľkej noci. V súčasnosti ho už nikto nevarí.

Kyslá zemiaková polievka. Zemiaky nakrájané na kolieska sa zalejú vodou a zároveň sa pridá nakrájaná cibuľa a klobása, nakrájaná na kolieska. Varí sa, pokiaľ nebudú zemiaky rozvarené, husté. Pridá sa smotana, bobkový list, dochuť sa ocotom, soľou. V Iloku ju už nevaria.

Kultúrne organizácie a inštitúcie

Matica slovenská v Iloku a Kultúrno-osvetový spolok Ľudovít Štúr. Počiatky spolkovej činnosti ilockých Slovákov siahajú do medzivojnového obdobia, počas ktorého v meste fungoval Slovenský čítací spolok (od roku 1925). Spolkové

aktivity boli pretavené do vzniku komplexnejšej ustanovizne v roku 1951, keď bol založený Kultúrno-osvetový spolok Ľudovít Štúr. Táto organizácia kontinuálne pôsobila až do založenia matičnej pobočky v roku 1997. V súčasnosti nemá právnu subjektivitu, využíva sa najmä ako tradičná, resp. marketingová značka slovenských Iločanov.

Z organizačného hľadiska mala matica v roku 2016 236 členov, z ktorých sa aktívne podieľa na spolkových aktivitách takmer 140. Deti a mládež predstavujú do 80 členov Matice. Na čele Matice je predseda, podpredseda, tajomník a vedúci sekcií. Sekcie sú nasledovné: tanečná, divadelná, tradičná folklórna, hudobná, sekcia mládeže, sekcia kuchárov a športová sekcia. Medzi najaktívnejšie sekcie patria tanečná, hudobná, spevácka, tradičná folklórna a sekcia mládeže. Iločania absolvujú súhrnne približne 40 vystúpení za rok (všetky vekové kategórie a žánre spolu). Mimoriadne aktívne sú členky ženskej (tradično-folklórnej) sekcie, ktoré majú široké kontakty s inými ženskými spolkami, najmä vo Vojvodine. Ich hlavnou činnosťou sú najrôznejšie ručné práce. Istý výpadok zaznamenala divadelná sekcia, keďže posledné predstavenie domáci nacvičili v roku 2014. Za zmienku stojí ručne písaná matičná kronika, ktorú tvoria tri diely textov, fotografií a ilustrácií. Mapuje najrôznejšie aktivity matičiarov – od kultúrnych podujatí až po rekonštrukciu spolkových priestorov.

Matičiarci majú k dispozícii Slovenský národný dom – rozľahlú budovu, ktorá ponúka veľkú kultúrnu sálu s pódium, kancelárske priestory, miestnosti na združovanie, technické priestory, bar. V Iloku ide o jediný kultúrny dom vhodný na organizovanie divadelných predstavení, preto je využívaný aj mestom. Z materiálneho vybavenia spomenieme hudobnú aparatúru, počítač, laptop, kopírku, projektor, kameru, fotoaparát, približne 10 kompletných krojov (mužské, ženské, detské), práčku, žehličku, starší nábytok, vybavenie kuchyne atď.

Ilocká Matica je financovaná z príspevku z Rady pre národnostné menšiny, čiastočne zo zdrojov mesta, župy, úradu zástupcu pre slovenskú a českú národnostnú menšinu, z projektov podporených Úradom pre Slovákov žijúcich v zahraničí, sponzorských príspevkov a členského.

Evanjelický a. v. cirkevný zbor. Počiatky evanjelického a. v. cirkevného zboru v Iloku siahajú do roku 1864, keď si veriaci zaobstarali starší dom, ktorý slúžil ako modlitebňa. Farára však nemali, túto funkciu vykonával levita a učiteľ Jozef Maliak. Do roku 1903 pôsobil zbor ako filia palanského cirkevného zboru. Cirkevný zbor pôsobí kontinuálne až do súčasnosti. V roku 1930 mal približne 1200 – 1500 členov. Aktuálny počet členov, ktorí si platia cirkevnú daň, je približne 300. Cirkevný zbor má 8 presbyterov, kurátora a kantora. Pozícia dozorca nie je obsadená.

Ilocký evanjelický kostol bol postavený v roku 1962. Vedľa kostola je budova fary, v ktorej sa nachádza zborová sieň, dve kancelárie, kuchynka a toalety. Z materiálneho vybavenia možno spomenúť počítač, dataprojektor, počítač, CD-prehrávač, kopírku. Cirkevný zbor financuje svoje výdavky z cirkevnej dane, plat farára je hradený zo zahraničných zdrojov.

Z kultúrnych aktivít možno spomenúť detský spevokol, ktorý aktuálne tvorí šesť dievčat. Vedúcou spevokolu je námestná farárka Božena Sajáková. Spevokol vystupuje počas sviatkov alebo ako súčasť programu pri zborových návštevách.

Náboženstvo na Základnej škole vyučuje manželka zborového farára, na gymnáziu a poľnohospodárskej škole ho vyučuje farár. V nedeľu je pravidelne organizovaná tradičná besiedka, na ktorej sa zúčastňuje do 30 detí.

Relatívne samostatnou organizačnou zložkou je Oltárny krúžok žien. Vznikol v roku 1994. Nemá právnu subjektivitu a funguje popri evanjelickom cirkevnom zbore. Aktuálne má 15 členiek. Stretávajú sa v zborovej sieni jedenkrát za mesiac. Súčasťou stretnutí je vždy prednáška na biblické témy. Okrem stretnutí organizujú aj pracovné brigády v kostole, na fare aj na farskom pozemku. Cestujú na návštevy iných cirkevných zborov, najmä do Vojvodiny, návštevy vítajú aj v Iloku. Aktivity krúžku sú financované z príspevkov členiek a sponzorského. Oltárny krúžok nedisponuje vlastným materiálnym vybavením a využíva to, ktoré je majetkom cirkevného zboru.

Združenie športových rybárov Karas. Združenie bolo založené v roku 2001. Je mladším z dvoch ilockých rybárskych spolkov. Je charakteristické tým, že pôsobí v časti mesta, ktorú väčšinovo obývajú Slováci a tvoria aj väčšinu z približne 100 členov, z čoho tretina je zložená z detí a mládeže.

Rybársky spolok má právnu subjektivitu. Na jeho čele je predseda, podpredseda a tajomník. Výkonný výbor združenia tvorí 9 členov, dozorný výbor 3 členovia. Oficiálne zasadnutia výborov sa uskutočňujú jedenkrát mesačne, rybári sa však stretávajú aj častejšie (súťaže, rybačka, priateľské posedenia).

Rybári pre svoje potreby využívajú priestory Slovenského národného domu. Nemajú žiadne materiálne vybavenie. Spolok je financovaný z členských príspevkov, malou sumou prispieva aj mesto Ilok. Členské je 500 kún, z ktorých spolkárom zostáva 100 kún, zvyšná suma je hradená centrálnemu rybárskemu zväzu za lovné povolenia. Deti platia symbolických 20 kún.

Spojitosť ilockých rybárov so slovenskosťou je väčšia, než by sme očakávali. Nielenže je väčšina členov Slovákov, najvýznamnejšie družobné kontakty majú so združeniami z vojvodinských dedín so slovenským obyvateľstvom (Hložany, Báčsky Petrovec, Lalič, Silbaš), s ktorými sa recipročne navštevujú.

Organizované podujatia

V Iloku sa vyskytuje niekoľko podujatí, ktoré sú originálne z hľadiska svojej koncepcie a tradície. Jedným z nich je **Válanie májového dreva**, ktoré má viac ako 60-ročnú tradíciu. Máj sa stavia 30. apríla. Neskôr, počas posledného májového víkendu, sa máj obnoví, aby mohol byť v nedeľu zvalený.

Posledný augustový víkend je venovaný 2-dňovému podujatiu **Ilocké leto**. Ide o prehliadku tanečných skupín národnostných menšín. V roku 2016 sa uskutočnil už 37. ročník. Účastníkmi sú aj hostia zo zahraničia, najmä súbory zo Slovenska a Vojvodiny.

Posledný októbrový víkend je venovaný podujatiu **Na brehu pri Dunaji**. Ide o jednodňovú prehliadku mladých spevákov. Pravidelne sa ho zúčastňujú takmer všetky pobočky Matice slovenskej v Chorvátsku. V roku 2016 sa uskutočnil 11. ročník.

V novembri Iločania organizujú **celovečerný program „Aj tancujem...“** pre domácich členov Matice. Súčasťou programu je vystúpenie folklórnej skupiny s najlepšie hodnoteným aranžmánom v príslušnom roku.

K organizovaným podujatiam ešte dodávame, že 22. februára (na Máriu) a 27. decembra (na Jána) sa pravidelne hrávajú **divadelné prestavenia**. Na Máriu sa hráva detské predstavenie, na Jána predstavenie dospelých ochotníkov. V posledných rokoch je však pravidlom, že v uvedené termíny do Iloku prichádzajú s divadlom hostia, domáca ochotnícka sekcia od roku 2014 predstavenia nenacvičuje.

Kultúrna infraštruktúra

Slovenský národný dom. Najdôležitejším elementom kultúrnej infraštruktúry Slovákov v Iloku je Slovenský národný dom. Využívaný je aj mestom Ilok ako kultúrny dom. Hlavným motívom využívania je kultúrny a spoločenský život, zábava a osвета. Bol vybudovaný v roku 1952. Jeho dnešnú podobu ovplyvnilo viacero dostavieb, resp. rekonštrukcií. V roku 1979 sa dobudovalo pravé krídlo budovy napojené na hlavnú *divadelnú* sálu s pódium. Sála ma kapacitu cca 200 ľudí. Za scénou je šatňa, resp. skúšobná miestnosť, knižnica a skladové priestory pre odevy. Divadelná sála je vybavená audiotechnikou, reprosústavou, osvetlením a sedením. V pivničných priestoroch sa nachádza *klub* – priestor vybavený zariadeniami improvizovaného pohostinstva. Slúžil na občerstvenie počas kultúrnych podujatí a nácvikov. Svoje aktivity tu realizuje kultúrno-osvetový spolok Ľudovít

Štúr. Pravidelne sa tu konajú podujatia organizované v spolupráci s mestom Ilok. Cirkev taktiež využíva tieto priestory, napr. na oslavy Dňa reformácie.

Pod ďalšiu vlnu rekonštrukcie sa podpísali slovenské mierové sily. V roku 1997 tu pôsobili príslušníci ženijných jednotiek OSN v rámci misie UNTAES. Okrem nového krovu vzniklo viacero priestorov využívaných na administráciu a organizáciu kultúry.

Pri vstupe do divadelnej sály pribudla miestnosť pre mládež, ktorá okrem spoločenskej funkcie spĺňa čiastočne aj skladovú. Ďalšie skladové priestory, spojené s vonkajšími toaletami, sa dostavali v pravom krídle objektu. Nachádza sa tu tiež letná kuchyňa s altánkom, ktorá sa využíva pri podujatiach organizovaných v exteriéri Slovenského národného domu. Sú v nej uskladnené prenosné stoly a sedenie, ktoré sa v letných mesiacoch rozmiestňujú na zastrešenú terasu. Príležitostne sa otvára bufet s občerstvením.

V priečelí domu je situovaná asfaltová parcela vyplňajúca priestor pred vonkajším dreveným pódium. V letnom období je to hlavný priestor, v ktorom sa realizujú kultúrne aktivity. Okrem iného sa využíva aj ako multifunkčné ihrisko či parkovisko.

Nad divadelnou sálou vznikla spoločenská miestnosť, poskytujúca priestory pre aktivity matičiarov. Pred vstupom je kancelária predsedu Matice a kancelária tajomníčky Rady pre národnostné menšiny Vukovarsko-sriemskej župy. Kancelária predsedu je vybavená počítačom, tlačiarňou, internetovým pripojením a telefónom. Vedľa kancelárie sa nachádzajú sociálne zariadenia. V priechodnej časti spoločenskej miestnosti je zariadená kuchyňa vybavená chladničkami, kuchynským drezom a jedálenskými potrebami. Využívaná je na výdaj občerstvenia počas podujatí.

V spoločenskej sále sa organizujú schôdze Rady pre národnostné menšiny Vukovarsko-sriemskej župy a Mestskej rady slovenskej národnostnej menšiny. Stretávajú sa tu ženy a mládež, organizujú sa tanečné a spevácke skúšky. V spolupráci s mestom a organizáciou Červeného kríža sa štyrikrát do roka usporadúva dobrovoľné darcovstvo krvi. Vybavenie spoločenskej sály tvoria stoly so sedením, nábytok slúžiaci k prezentácii spolkovej činnosti. Expozíciu tvoria spomienkové predmety, ocenenia, ďakovné listy, diplomy, archívne zbierky, fotodokumentácia a pod. Spoločenská miestnosť poskytuje miesto pre cca 70 ľudí, je klimatizovaná, revitalizovaná a plne funkčná.

Organizáciu SKOS Ľudovít Štúr personálne zabezpečuje predseda Matice slovenskej v Iloku Vlatko Mudroh (1966), podpredseda Milan Pucovski (1961) a tajomník Vladko Mučaji (1972). Za konkurenčné výhody môžeme považovať veľkokapacitné priestory, exteriérové priestory, dostatočnú technickú vybavenosť,

dostupnosť v centre mesta, dostatok parkovacích miest či vnútorné a vonkajšie javisko. Objekt je pravidelne využívaný, plne funkčný, revitalizovaný s novými prístavbami. V rámci dostupnosti ho môžeme označiť za verejný. Cieľovú skupinu zastrešujú všetky vekové kategórie.

Financie sú zabezpečované z Rady pre národnostné menšiny Chorvátska. Mesto Ilok každoročne prispieva od 2000 do 3000 eur. Dôležitá je tiež projektová činnosť naviazaná na Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí, Vukovarsko-sriemsku župu či Ministerstva kultúry Chorvátskej republiky. Dodatočný zdroj financií alebo inej výpomoci Matica čerpá z prenájmu priestorov rôznym lokálnym spolkom.

Farský úrad evanjelickej a. v. cirkvi. Ďalšou dôležitou súčasťou kultúrnej infraštruktúry Slovákov v Iloku je evanjelická fara. Na mieste dnešnej fary bola už v roku 1864 zriadená modlitebňa, neskôr prvá Slovenská evanjelická základná škola, v rokoch 1929 – 1931 tu sídlil úrad biskupa Adama Vereša, ktorého pamätník s bustou dodnes stojí pred budovou. Nová fara so zborovou sieňou bola vystavaná v rokoch 2000 – 2002. Posvätená bola 3. novembra 2002 biskupom ev. cirkvi a. v. na Slovensku Júliusom Filom.

Zborová sieň je klimatizovaná, vybavená sedením pre 30 – 40 ľudí, stolmi a skladovacím nábytkom. Na stenách môžeme nájsť chronologicky usporiadanú fotodokumentáciu aktivít členov cirkevného zboru. V priestoroch fary sa ďalej nachádza kancelária farára, matrika, sociálne zariadenia a kuchyňa. Podkrovie tvorí byt farára a ubytovacie priestory pre hostí. Využívali sa aj na organizáciu cirkevných táborov. V zborovej sieni na fare sa stretávajú členky Oltárneho krúžku a deti na detskej besiedke.

Materiálno-technologické zabezpečenie fary tvorí audiotechnika – mixážne pulty, reproduktory, hudobné príslušenstvo, dataprojektor, multifunkčné zariadenie s tlačiarňou. Kancelárie sú vybavené počítačmi s internetovým pripojením.

Finančné zabezpečenie je v rukách evanjelickej cirkvi a. v.. Fungovanie fary personálne zabezpečujú farár Dušan Saják, námestná farárka Božena Sajáková, zástupca zborového dozorca Jozef Cinkotský, kantori Biljka Ježíková a Daniel Pucovski.

Evanjelická fara je pravidelne využívaná, plne funkčná, revitalizovaná. Je verejne a zdarma dostupná, disponuje bezbariérovým vstupom a parkoviskom.

Za konkurenčné výhody považujeme dobrý funkčný stav nehnuteľnosti, moderné zariadenie, kompaktné vybavenie pre administráciu a organizáciu aktivít pre členov cirkevného zboru. Očakávanou konkurenčnou výhodou budú aj rozšírené priestory fary v rozostavanom dome smútku, ktorý s ňou bezprostredne susedí.

Mestská knižnica. Mestská knižnica okrem svojej primárnej funkcie spĺňa aj funkciu spoločenskú. Je situovaná v historickej budove v centre mesta, a to v priestoroch pošty. Disponuje samostatným oddelením so slovenskou literatúrou. Pre slovenskú minoritu má veľký význam. Objekt je moderne zariadený, klimatizovaný, vybavený zariadenou čítárňou, kopírkami a administratívnymi pultami pre zamestnancov. Je tu zriadená konferenčná sála, ktorá sa využíva na prezentácie kníh, osvetové podujatia a stretnutia organizované samosprávou.

Mestský park, pešia zóna, Múzeum mesta Ilok. Park a pešia zóna sú situované v starom meste. Považujú sa za akýsi kultúrny amfiteáter a centrum spoločenského života. Okrem okrasnej zelene v parku nájdeme busty významných chorvátskych osobností, oddychové zóny, vybavené lavičkami, a drevené stánky prenajímané počas mestských podujatí. Mestské múzeum poskytuje v priestoroch historickej budovy profesionálne expozície rozdelené do šiestich blokov. Tiež tu nájdeme spoločenskú miestnosť využívanú napríklad počas podujatia Dni mesta. Tieto priestory majú potenciál využitia v kontexte organizácie kultúry slovenskej etnickej minority.

Médiá. Neodmysliteľným prvkom kultúrnej infraštruktúry sú médiá, ktoré sprostredkovávajú informácie o kultúrnom živote Slovákov. Dôležitým zdrojom je preto facebooková stránka Matice slovenskej v Iloku <https://www.facebook.com/maticaslovenska.ilok/>. Rádio Ilok týždenne do svojho programu zaraďuje slovenské vysielanie, ktoré si môžu poslucháči vypočuť každú sobotu od 12.00 do 13.00 hodiny. Jeho scenár je možné sledovať na internetovom portáli <<http://slovenskevysielanie.blogspot.sk>>. Vysielanie periodicky približuje aktivity slovenskej menšiny, spolkovú činnosť a zaujímavosti z oblasti života minority. Rádio Vukovar vysiela podobnú reláciu s názvom *Mozaik*.

Ľudské zdroje

Aktívnych hudobníkov v Iloku reprezentujú Michal a Vladimír Činčurákovci, hrajúci na harmonike. Jeho vnuk Andrej Činčurák vyhral 2. miesto na majstrovstvách sveta v hraní na harmonike. Vnučky Gabriela a Natália Činčurákové hrajú na husliach. Významným hudobníkom-huslistom je Vlatko Miksad (1957).

Okrem individuálnych hudobníkov v Iloku poznáme dve skupiny, a to *Dubovskovcov* – Željko Dubovský (1969) – harmonika, klávesy a Juraj Dubovský (1972) – gitara, a skupinu *Alesis*, v ktorej Miroslav Činčurák (1951) hrá na base, Siniša Zajac (1977) – bicie, Kristian Pažitnaj (1998) – basgitara, Vlado Pažitnaj (1967) – kontrabas. Táto skupina má aj svoje mládežnícke zloženie, v ktorom

na kontrabase hrá Igor Radić (1998), na bicích Dario Dubovský (2001) a na gitare Denis Dubovský (1997). Jarmilka Mudrochová (1975) je choreografkou a špeciálnou pedagogičkou, zameranou na umelecké tance. Martina Mendanová (1997) pôsobí ako *spekaerka* a redaktorka v rádiu Ilok.

Významnou osobnosťou je Vlatko Miksád (1957), ktorý je spevákom, hudobníkom, divadelníkom, lokálnym historikom a archivárom. Ružica Černá (1952) je muzeologička.

Murárov v Iloku reprezentujú Branislav Mudroch (1963), Andrej Ruman (okolo 1950), Ondrej Ruman (1948). Pôsobia tu tesári Željko Cérovský (1969), Ján Čief (koniec 70. rokov 20. storočia), Ondrej Lamoš (okolo 1950) a Mirko Čješko (1967), ktorý je tiež amatérskym výrobcom drevených suvenírov, vyrezáva spomienkové predmety a vypaľuje obrazy do dreva.

Výrobou košíkov a košov na kukuricu a iných výrobkov z prútia sa zaoberá bývalý kováč Ján Mudroch (okolo 1940) a Ján Lamoš (nezist.). Vhodné vrbové prútie zbierajú na brehoch Dunaja.

Bábkarstvom sa zaoberajú členky folklórnej sekcie pod vedením amatérskej poetky a kultúrnej koordinátorky Any Fábryovej (1962). Stretávajú sa každú stredu a okrem výroby bábok sa venujú pleteniu, výrobe z papiera, vyšívaniu krojov či háčkovaniu. Amatérskej poézii sa venuje tiež Božena Sajáková (1967) a Boženka Dasovičová (1969).

Maliarmi interiérov a exteriérov domov sú Jaroslav Filko (1955), Božena Sabová (1946) a Ana Fábryová (1962).

V Iloku pôsobí maliarka Kristína Hrubíková (1972), ktorá vyučuje na Základnej škole výtvarnú výchovu. Pedagogiku a umenie študovala na Univerzite Komenského v Bratislave. Ďalšou amatérskou maliarkou je Verica Hrubíková (1954).

Metlinové metly vyrába Daniel Pudelka (okolo 1960). Ich výrobe sa venoval aj Vladimír Mučai, ktorý zomrel v roku 1949.

Stolár Ján Murín (okolo 1950) sa zaoberá rekonštrukciami a opravami nábytku.

Studne v Iloku kopú Michal Horvát, Ján Diviak a Adam Lamoš (1945). Včelárstvu sa venoval Vladimír Lamoš (1946) a Janko Štajfer (1965).

Vlastnú dielňu mal tiež už nežijúci Samuel Velko (1928). Verica Hrubíková (1954) šije kroje pre Maticu.

V meste pôsobili dvaja kušníri Michal Velko (1933) a Ondrej Rauza (1912), známymi vinármi sú Zlatko Zajac a Michal Poniger.

Na svadby si organizátori pozývajú kuchárky Katku Cinkotskú (1951), Zuzanu Pongrácovú (1954), tortárku Vierka Ponigerovú (1954) a Ruženu Matúšovú (okolo 1950).

SWOT analýza kultúrneho potenciálu Slovákov v Iloku

Silné stránky

Fungujúci Miestny odbor Matice slovenskej v Chorvátsku
Slovenský národný dom vo vlastníctve SKOS
Ludovít Štúr (prakticky jediné priestory v meste vhodné na organizovanie väčších kultúrnych podujatí)
SKOS Ludovít Štúr ako tradičná značka ilockých Slovákov
Rozvinutá výroba úžitkových a dekoratívnych predmetov v rámci činnosti MS/SKOS
Podpora mestských samosprávnych orgánov
Prítomnosť výrazných ľudských zdrojov
Výučba slovenského jazyka na základnej a strednej škole
Archivované cirkevné matriky na etnickom princípe na farskom úrade ev. a. v. cirkvi
Bohaté kontakty s evanjelickými dedinami v Báčke
Živé obyčajové tradície realizované na etnickom princípe – prirodzene tradované aj organizované
Dobrá spolupráca so susedným slovenským spoločenstvom v Radoši
Národnostná expozícia v Múzeu mesta Ilok
Slovenské oddelenie v Mestskej knižnici

Slabé stránky

Zlá ekonomická situácia obyvateľov/vysoká nezamestnanosť
Určité komunikačné problémy medzi aktívnymi členmi ev. a. v. cirkvi, členmi SKOS Ludovít Štúr a ďalšími výraznými individualitami
Archív dokumentácie SKOS Ludovít Štúr
Geografická odľahlosť od iných slovenských spoločenstiev v Slavónii

Príležitosti

Prajná menšinová legislatíva štátu (možnosť získavať finančnú podporu z viacerých zdrojov)
Geografická blízkosť k Vojvodine (možnosť širokých kontaktov s mnohými evanjelickými slovenskými spoločenstvami)
Rozvoj vinohradníctva, kultúrneho, vidiekeho a vinárskeho turizmu v súvislosti s miestnym a regionálnym rozvojom

Ohrozenia

Celková ekonomická situácia v krajine
Asimilácia príslušníkov najmladšej generácie
Negatívna demografická krivka
Geografická poloha mesta v prihraničnom území so Srbskom
Nedostatok pracovných príležitostí
Pracovné migrácie do väčších miest, na Slovensko a do iných európskych krajín

Slovenský kraj v Iloku (Žabenský 2016)

Rybárstvo - tradičné zamestnanie v Iloku (Čukan 2016)

Evanjelický a. v. farský úrad (Kurpaš 2016)

Rezbár Wilhelm Zier (Čukan 2016)

Ilocká cukrárka Zuzana Ponigerová (Čukan 2016)

Kultúrny potenciál Slovákov v Radoši

Radoš je malá a málo známa dedina s väčšinovým obyvateľskom slovenskej etnickej príslušnosti. Situovaná je v západnom Srieime, juhovýchodne od mestečka Ilok, vo východnej časti Chorvátska, v bezprostrednej blízkosti hraníc so Srbskom. V syntézach o Slovákoch v Chorvátsku, respektíve na Dolnej zemi, jej autori nevenujú prakticky žiadnu pozornosť pravdepodobne preto, lebo je súčasťou mesta Ilok. Radoš spája s mestom množstvo príbuzenských väzieb, ktoré svedčia o pôvode Radošanov z Iloku. Obyvatelia sa vo všeobecnosti poznajú. Do vojny v 90. rokoch minulého storočia a do rozpadu Juhoslávie udržiavali Radošania čulé kultúrne a ekonomické kontakty s okolitými slovenskými spoločenstvami v Bácske aj v sriemskej časti Vojvodiny.

Skúška ilockej folklórnej skupiny (Michalík 2016)

Kultúrne dedičstvo

Archívne materiály a dokumenty. V Archíve MS Radoš sú základné dokumenty o existencii organizácie – Zápisnica z 1. 10. 1991 o dočasnom zatvorení KOS Hviezdoslav vo vojnovom období a Rozhodnutie z 19. 4. 2000 o tom, že MS Radoš je založená a pokračuje v činnosti KOS Hviezdoslav; Zakladajúca listina MS

Radoš z 19. februára 2000, Štatút MS Radoš, dokumenty a listy vlastníctva budovy MS Radoš, Zmluva o účte v banke, zoznamy členov a členov výkonného výboru, potvrdenie o členstve MS Radoš vo Zväze Slovákov, **zápisnice z Valných zhromaždení**, Zmluvy o partnerstve, v **archíve je osobitný register MS Radoš-Válenie májového dreva**, zoznam študentov na Slovensku v rokoch 2002 – 2003, zoznam predplatiteľov časopisu Prameň aj Zápisnice zo zasadnutí Národnostnej rady i z Valných zhromaždení Rady slovenskej národnostnej menšiny vo Vukovarsko-sriemskej župe.

Okrem plánov činnosti, žiadostí o dotácie a správ o činnosti za jednotlivé roky sú evidované aj plagáty, program podujatí, pozvánky, prihlášky, zoznamy organizačných pracovníkov, účinkujúcich, diplomy. V archíve je notografia a texty slovenských ľudových piesní pre potreby orchestra folklórnej, hudobnej a speváckej sekcie MS Radoš. Spracovaná je Krátka história MS Radoš. K dispozícii sú Knihy účtov – príjmov a výdavkov za jednotlivé roky, evidovaná je odoslaná aj došlá pošta. Samostatný materiál dokumentuje 22. prehliadku detského folklóru v Republike Chorvátsko v Radoši 7. 5. 2016. Vo fotoarchíve je dokumentácia významných návštev a pracovných aktivít od roku 2000 po súčasnosť. Dokumenty sú aj na externom disku, CD, existuje aj fotodokumentácia. Archív je vedený vzorne.

Historické knižničné fondy a historické knižničné dokumenty. Knižnica **Maticy slovenskej Radoš** je v priestoroch MS. Obsahuje aj Zápisnicu z valného zhromaždenia MS v roku 2000. V knižnici je približne 200 kusov knižných publikácií s akcentom na beletriu. Zastúpení sú svetoví aj slovenskí autori, niekoľko kníh predstavuje detskú literatúru. V knižnici sú odborné publikácie z oblasti tradičnej kultúry, encyklopédie, monografie dedín a miest na Slovensku aj v Chorvátsku. Je tu nekompletné vydanie časopisu Prameň od roku 2000 a knižná publikácia KURIC, A. – MUDROCH, J.: Slováci v Radoši a slovenská škola v Radoši. Našice: Zväz Slovákov v Chorvátsku Našice, 2011. 139 s.

Diela hudby, tanca, dramatického umenia a scénografie. Fotoarchív MS obsahuje dokumentáciu z rôznych kultúrnych podujatí, predovšetkým tanečné vystúpenia v Radoši aj v rámci zväzových podujatí v Chorvátsku. V archíve videozáznamov je nasledovná dokumentácia: Matica Slovenská Radoš – 20. detská prehliadka slovenského folklóru v Chorvátsku – záznam na DVD 10. 05. 2014; Matica Slovenská Radoš – Stjepanska zabava – záznam na DVD 26. 12. 2015; Matica Slovenská Radoš – Divadelné predstavenie Vykopaná žena – záznam na DVD 6. 2. 2016; Keď sa ruža rozvíjala – 12. festival hudby a piesní november, DVD, 2010; Keď sa ruža rozvíjala – 13. festival hudby a piesní, DVD, Jakšić 2011; Keď sa ruža rozvíjala – 14. festival hudby a piesní, DVD, 2012; Keď sa ruža rozvíjala – 17. festival hudby a piesní, Lipovčany, DVD, 2015; Radošské

tance – 2008 – 2013 – videozáznam z vystúpení detského súboru Radoš; 17. detská prehliadka slovenského folklóru v Chorvátsku, DVD, 2011 Miljevci; 18. detská prehliadka slovenského folklóru v Chorvátsku, DVD, 2012 u Markovcu; 21. detská prehliadka slovenského folklóru v Chorvátsku, DVD, 2015 – Medžurić; 22. detská prehliadka slovenského folklóru v Chorvátsku, DVD, 07. 05. 2016 – Radoš.

Diela tradičného umenia a insitnej umeleckej výroby. Z predstaviteľov tradičnej umeleckej výroby možno spomenúť Samuela Pucovského (nar. 29. 1. 1960), ktorý vytvára ozdobné maľby na stenu – *valčokovanie*; Ján Stanislav Bošniak (nar. 1945) vyrábala originálne *mustre* – formy na ozdobné maľovanie stien, ktoré sa využívajú dodnes. Vyšivali sa aj nástenky – kuchárky, ozdobné zástery a obrusy, používal sa krížikový steh.

Historické urbanistické, architektonické a stavebné štruktúry. Radoš reprezentuje roztratené osídlenie s pôvodnými i zrekonštruovanými objektmi a s novostavbami. V dedine je viacero usadlostí s obytnými domami z prelomu 19. a 20. storočia, napríklad dom s vročením 1900 (Ondrej Nongrádi), starý dom pri Krošlákovcoch (Željko Bošniak), prípadne dom Nátoňovcov. Domy sú hlinené nabíjané, prípadne tehlové. Počet obývaných domov sa v priebehu 20. storočia výrazne znížil. Nájdeme tu niekoľko prístenných krížov, prevažne z prelomu 20. a 21. storočia; prístenný kríž v obci, kríž na Arvaluku, kríž na Rađevaci. **Slovenský národný dom** bol postavený v polovici 20. storočia. Nachádza sa tu divadelná a tanečná sála s priestorom vyhradeným pre archívne materiály, kuchyňa s možnosťou varenia a s vodovodnou prípojkou.

Archeologické lokality. V Radoši sa nenachádza známa archeologická lokalita. Pochovaní sú ruskí vojaci padlí v 2. svetovej vojne. Pri hroboch je pamätná doska s tabuľou.

Kultúrna krajina. Radoš nepredstavuje typickú dedinu s radovou zástavbou. Osídlenie je skôr rozptýlené. Jednotlivé usadlosti oddeľujú pásy záhrad a polí. V súčasnosti tu zaznamenávame rozmach pestovania viniča, ktorý nahradil pôvodné pestovanie chmeľu. V menšej miere sa tu nachádzajú ovocné sady, pestujú sa hlavne jablká a broskyne. V severnej časti chotára smerom na Ilok prevažuje poľnohospodárska pôda. Produkuje sa najmä kukurica, pšenica, slnečnica, jačmeň, sója, ďatelina, repka olejná, cukrová repa a ovos. Lúky a pasienky sa už nevytvárajú s výnimkou menšieho počtu malých plôch, kde sa kosí tráva a suší sa pre dobytok. Kultúrnu krajinu v okolí Radoša dotvárajú úzke pásy lesných porastov, ktoré sú situované severojužným smerom. V blízkosti hranice so Srbskom lesy vytvárajú súvislejší lesný porast. Rastie tu prevažne lipa, agát, hrab, brest, cer a dub. Pri budove dnešnej Maticy slovenskej sú približne 60-ročné lipy. Historickú krajinnú štruktúru reprezentuje zanikajúce rozptýlené osídlenie.

Zemepisné a miestne názvy. V Radoši – mestskej časti Iloku sa v rámci roztratennej formy osídlenia vyprofilovali dve „ulice“ pomenované *Radoša* a *Hlboký potok*. Samostatne stojace usadlosti, prípadne zhluky usadlostí, majú názvy: *Malá Kaniža*, *Veľká Kaniža*, *Hlboký potok*, *Radoško Brdo* (slov. Radošský breh), *Podvaradin*, *Barnovača*, *Malá Čukala*, *Veľká Čukala*, *Malá Móta* a *Veľká Móta*. Poľnohospodársky charakter majú časti chotára s katastrálnymi názvami: *Radevac*, *Čólinac*, *Arášie*, *Demečin*, *Prdipole*, *Skakoč* a *Klakoč*. Lesné porasty majú lokálne označenia, ako *Cérie*, *Kesten* a *Lipová hora*.

Človek tvorca-interpret. Samuel Matúš (1932) okrem toho, že je stolár, hrá aj na kontrabase, vyrába koše zo slamy alebo viniča, metly, príležitostne opravuje obuv a tká vrecia na krosnách. Manželka Anna Matúšová (1931) je krajčírka, tká a šije odev na domáce použitie.

Samuel Matúš (1932) je stolár, hrá na kontrabase a tamburíne. Je tiež zručným výrobcom košov na najrôznejšie použitie zo slamy aj z viničných prútov, vyrába cirokové metly, pletie z motúzov. Bosniak Ján Stanislav (1945) vyrezával z tvrdého papiera ostrým nožom mustry na *maľovania* a *valčokovania* interiérov domov, čomu sa venuje dodnes.

Slovesné a literárne prejavy, šírené orálne alebo audiomedialne. Zo slovesných prejavov sa zachovali príslovia: Ženy chodia na poseďenia, aby videli, či majú pavučiny. Starí ľudia chodia zato do kostola, že ich ďalej nepustia.

Jazykové prejavy. Nárečie je identické s ilockým. Používajú sa srbizmy aj archaické nárečové výrazy, napríklad maškarný ples je *maskenbál*, vinič je *lôza*, kôš na kukuricu je *korpa*, trh je *plac*, košík je *kotarica*, huspenina je *studeňa*.

Kultúrne tradície. Do 60. rokov 20. storočia sa tkalo v každom dome. Ženy vyšívali obrusy, uteráky na rámik pod zrkadlo. Tradíciu mali vyšívané nástenky – *kuchárke* za sporák alebo stôl. V Radoši nebol výrobca dreveného riadu či hudobných nástrojov ani hrnčiar. Pri pohrebe sedel farár za stolom s bielym vyšívaným obrusom.

Obyčajové tradície v kalendárnom roku. Obyčajové tradície sú viac-menej identické s Ilokom. Na Štefana išli deti *do spovedi*. Chlapci, prípadne otec s chlapcami, chodili *polazovať*. V Radoši neboli žiadne fašiangové tradície. Až po roku 2000 poriada MS Radoš *maskenbál*. Oblievačka na Veľkonočný pondelok trvala od rána do večera. Okrem všeobecne rozšíreného pohostenia – šunka, klobása, víno, pálenka – bola súčasťou pohostenia a na stole nemohla chýbať huspenina – *studeňa*. Stavanie mája je už len inštitucionalizované – *dvíhali sme májovo drevo pri Slovenskom dome*. Na zabíjačku prichádzali večer *maškare* – dve-tri masky preoblečené za cigána, cigánku, ktoré chodili

kvôli deťom – *plašili deti*. Tradícia prestala v 70. rokoch minulého storočia. Na Všetechsvätých sa chodilo na jarmok do Erdevíka. Na Katarínu sa chodilo na jarmok do Iloku.

Kultúrne organizácie a inštitúcie

Matica slovenská Radoš – Kultúrno-osvetový spolok Hviezdoslav. Matica slovenská v Radoši vznikla v roku 2000. Jej založenie nadviazalo na činnosť starších združení, no spolková činnosť mala v dedine koncom milénia výluku z objektívnych príčin. V roku 1939 vznikla v Radoši pobočka Slovenského čítacieho spolku v Iloku ako hlavný predpoklad a základ k založeniu Kultúrno-osvetového spolku Hviezdoslav v roku 1943. Spolok pôsobil kontinuálne až do vojnových 90. rokov 20. storočia.

Matica slovenská v Radoši má právnu subjektivitu, funguje ako nezisková organizácia. Kultúrno-osvetový spolok Hviezdoslav je využívaný skôr ako tradičná značka Radošanov v rámci kultúrnej činnosti.

V roku 2016 evidujeme 104 členov Matice slovenskej v Radoši. Treba poznamenať, že medzi nimi nájdeme aj bývalých Radošanov, ktorí sa už odsťahovali do Iloku či Lúgu. Lokálnou zaujímavosťou je, že za členov MS sú prihlasované aj bábätká krátko po narodení.

Matica slovenská má niekoľko sekcií – divadelnú, spevácku, folklórnu (tanec) a hudobnú (ľudová hudba). Divadelná sekcia má 13 členov, tanečná sekcia má dve skupiny – deti 11 členov, dospelí 48 členov, spevácka sekcia približne rovnaký počet. Hudobníci sú dvaja – Chorváti Siniša a Vladimír Požarovci. Z tohto dôvodu im hudobne vypomáhajú muzikanti z iných lokalít, napr. z Iloku (Vlatko Miksad) alebo z Bingule.

Matičari majú k dispozícii Slovenský dom, postavený v rokoch 1946 – 1948, ktorý však bol v rokoch 1990 – 2002 nelegálne obývaný utečencom z Bosny a Hercegoviny, resp. slúžil ako kasáreň. V tom čase sa spolkári stretávali v budove miestnej Základnej školy. Matičný dom prešiel neskôr čiastočnou rekonštrukciou. Vo veľkej sále je javisko. Priestory umožňujú hrať divadlo, prezentovať folklórne vystúpenia a organizovať spoločenské podujatia. Pred budovou je vonkajšie javisko, vybudované v roku 2016. Súčasťou domu je aj historická kolkáreň. Celkovo však dom potrebuje rozsiahlu rekonštrukciu, najmä strechy a vnútorných priestorov. Z materiálneho vybavenia možno spomenúť starší nábytok – stoly, lavice, stoličky; televízor, laptop, kopírku a kompletne vybavenie kuchyne. Tanečníci majú k dispozícii kroje.

Matica slovenská v Radoši je financovaná zo štátneho rozpočtu cez Zväz Slovákov v Chorvátsku, z prostriedkov Úradu parlamentného zástupcu pre slovenskú a českú menšinu, zo zdrojov mesta Ilok, menej často z rozpočtu župnej rady, resp. Úradom pre ľudské práva Chorvátska. Matičné projekty podporuje aj Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí. Určité finančné prostriedky prinášajú aj dobrovoľné príspevky účastníkov tanečných zábav, ktoré domáci poriadajú, sponzorské od podnikateľov a členské príspevky matičiarov.

Organizované podujatia

Vzhľadom na fakt, že Radoš predstavuje počtom obyvateľov malé slovenské prostredie, počet organizovaných podujatí je pomerne veľký. Patria sem najmä rôzne zábavy, divadelné predstavenia aj významnejšie folklórne udalosti.

Od založenia Matice sa vo februári sa pravidelne uskutočňuje fašiangová zábava *Bál pod maskami*. Väčšina hostí prichádza v maskách, súčasťou je aj domáce divadelné predstavenie, ktoré sa pripravuje približne tri mesiace. Na bál prichádzajú aj príbuzní či hostia z okolitých dedín.

Autochtónnymi radošskými podujatiami sú stavenie a váľanie mája. Deň Slovákov pri máji sa koná 30. apríla večer a trvá do skorých ranných hodín 1. mája. Súčasťou je polnočné stavenie mája – hrabového kmeňa ozdobeného stužkami. Nesmie chýbať živá hudba a kotlíkový paprikáš.

Prvý júnový víkend matičiari organizujú Váľanie májového dreva. Súčasťou je aj folklórny program, ktorý zabezpečujú tri súbory – radošský, pozvaný slovenský z Báčky a chorvátsky z Osiječko-baranskej župy. Zábavnú časť vždy zabezpečujú živé slovenské hudobné skupiny z Báčky alebo Iloku.

Téme obračiek sa venuje Hroznová zábava, ktorá sa koná 1. októbra s prestávkami od roku 2004. Pravidelne sa hráva divadelné predstavenie, zamerané na obračky a spracovanie hrozna. Ide o podujatie určené najmä domácim obyvateľom.

Organizované zábavy končia 26. decembra štefanskou zábavou. Spievajú sa vianočné piesne a vedenie Matice ďakuje členom za aktívnu prácu. Kedysi bolo súčasťou aj obdarovávanie detí vianočnými darčekom, čo je však aktivita závislá najmä od sponzorov.

Okrem uvedených podujatí môžeme spomenúť, že na Zuzanu a Máriu bolo zvykom hrať divadelné predstavenia (domáce alebo pozvané). Ochotnícke divadlo má v Radoši tradíciu od roku 1945.

Z celozväzových prehliadok v Radoši v máji 2016 usporiadali úspešnú 22. prehliadku slovenského detského folklóru za účasti 460 účinkujúcich.

Kultúrna infraštruktúra

Vzhľadom na veľkosť Radoša a jeho etnickú štruktúru súvisí kultúrna infraštruktúra priamo so slovenskou etnickou minoritou. Tvorí ju Slovenský dom ako centrum matičných a spolkových aktivít. Za súčasť kultúrnej infraštruktúry môžeme považovať aj niektoré objekty miestnych vinohradníkov aj napriek tomu, že priestory primárne súvisia s ich podnikaním.

Slovenský dom – *kultúrny dom* vybudovali v rokoch 1946 – 1948 a prvé divadelné predstavenie spolku *Hviezdoslav* sa tu konalo v roku 1949. Vzhľadom na skutočnosť, že objekt nebol po celý čas majetkom Matice, sa členovia schádzali v priestoroch Základnej školy, ktorá fungovala do roku 2006. Poskytovala priestory na stretávanie sa matičiarov i pre archív. Archívne dokumenty boli presunuté do dnešného *kultúrneho domu*. Pri jeho budovaní sa intenzívne podieľali aj členovia SKOS Ľudovít Štúr v Iloku.

Slovenský dom/kultúrny dom je plne využívaný. Čiastočne je adaptovaný pre potreby aktivít členov Matice s nutnosťou ďalšej rekonštrukcie. Dom je verejnosti prístupný zdarma. Primárnou funkciou je organizovanie kultúrnych, osvetových a spoločensko-zábavných podujatí. Objekt pozostáva z hlavnej sály, vybavenej zvýšeným pódium. Sála má kapacitu pre 100 ľudí, vybavená je stolmi a lavicami. Sú tu vystavené spomienkové predmety, ďakovné listy, diplomy, amatérske výrobky, propagačné materiály. V objekte je miestnosť určená na prípravu jedál a výdaj občerstvenia so skladovým priestorom. Vybavená je výčapným zariadením, chladiacimi boxami a provizórnym barom, otvára sa podľa potreby. V pravom krídle budovy sú nové sociálne zariadenia, ktoré sú dostupné zvonku. Cieľovú skupinu predstavujú najmä členovia Matice bez ohľadu na vekovú kategóriu.

V lokalite ide o jediný vhodný objekt pre organizované podujatia. Výhodné je tiež situovanie neďaleko hraničného prechodu so Srbskom a iných lokalít, v Báčke a Srijeme, kde žijú príslušníci slovenskej národnostnej menšiny. Ďalšími výhodami sú atraktívne exteriérové priestory, personálne zabezpečenie a aktívny manažment kultúry na čele s predsedom Zlatkom Pucovskim.

Materiálno-technologická základňa je obmedzená. Matica nedisponuje žiadnou technikou, potrebnou pri organizovaní kultúrnych podujatí. Audiovizuálnu techniku, osvetlenie a iné technické prostriedky si najčastejšie prenajímajú alebo si ich zabezpečujú z vlastných zdrojov.

V roku 2015 pred Slovenským národným domom vybudovali betónové pódium, ktoré bolo v roku 2016 rozšírené a prekryté drevenou striedkou. Všetky stavebné práce realizovali členovia Matice svojpomocne.

Alternatívne priestory na realizáciu kultúry môžeme hľadať v zariadeniach miestnych podnikateľov s vínom. Jedným z nich je Steva Matúš (1964), ktorý sa začal venovať vinohradníctvu na profesionálnej úrovni v povojnovom období.

Okrem vybavenia potrebného na produkciu a skladovanie vína zriadil vo svojom dome spoločenské priestory, ktoré majú potenciál nadobudnúť charakter gastronomického zariadenia. Pri pivniciach má rozsiahlu miestnosť vhodnú na stolovanie, sociálne zariadenia, kuchyňu a sklad. Vonkajšie priestory sú pripravené na vybudovanie terasy. Spoločenskú miestnosť využíva počas osláv, ale najmä pri príležitosti tradičného vinárskeho podujatia, ktoré začína na konci januára. Vinári sprístupňujú svoje vinice, organizujú ochutnávky a prezentujú výsledky svojej práce. Aj takéto priestory je možné považovať za súčasť kultúrnej infraštruktúry, hoci nie sú priamo naviazané pre návštevníkov na základe slovenského etnického princípu.

Ľudské zdroje

Nevyhnutnou súčasťou kultúrneho potenciálu a organizovania kultúrnych podujatí sú ľudské zdroje. V malom slovenskom lokálnom spoločenstve sú organizátori kultúrnych aktivít, ale tiež pracovníci v oblasti kultúry ako interpreti. K ľudským zdrojom patria aj výrobcovia úžitkových a dekoratívnych ľudovumeleckých predmetov.

Kultúrny manažment zabezpečujú: Zlatko Pucovski – predseda Matice Slovenskej v Radoši, Mirko Bažala (1990) – podpredseda, Marka Krošláková, rod. Belanová (1952), Daniel Krošlák (1949) a Štefan Matúš, ktorý je tiež vinár a disponuje veľkokapacitnou pivnicou, známy aj ako výrobca pecí. V oblasti folklóru sa angažujú predovšetkým Daniela Mučaji (1998), Dragica Obajdin (1958) a Marka Vrankovićová (1964).

Ján Koza (1976) je dedinský kováč, predmety zo železa vyrába aj zámočník Miroslav Fábry (1989). Včelármi sú Ondrej Vrankovič (1927), Pavol Dobrík (1930) a Ján Fábry (1934).

Samuel Matúš (1932) je stolár, hrá na kontrabase a tamburíne, zručný výrobca košov na najrôznejšie použitie zo slamy aj z viničných prútov, vyrába cirokové metly, pletie z motúzov. Anna Matúšová (1931) bola krajčírka, ktorá spracovávala konopnú priadzu, tkala koberce, vrecia, *kapce*, *brusliaky*, odevy na domáce použitie.

SWOT analýza kultúrneho potenciálu Slovákov v Radoši

Silné stránky	Slabé stránky
Fungujúci Miestny odbor Matice slovenskej v Chorvátsku Slovenský národný dom vo vlastníctve Matice (vhodné priestory na spolkovú činnosť) Osobnosť predsedu MS Radoš Zlatka Pucovského Výučba slovenského jazyka na základnej škole Niektoré živé obyčajové tradície realizované na etnickom princípe Všeobecne dobrá znalosť etnickej a miestnej histórie medzi obyvateľmi Organizované podujatia v kontexte veľkosti prostredia Tradičné a stále živé kontakty so sriemskou dedinou so slovenským obyvateľstvom Lúgom Inštitucionálna a personálna previazanosť so SKOS Ludovít Štúr v Iloku Spoločný ev. a. v. cirkevný zbor s Ilokom – intenzívne spoločenské a príbuzenské kontakty Vzorne vedený archív MS Radoš	Zlá ekonomická situácia obyvateľov/ vysoká nezamestnanosť Celkový technický stav Slovenského národného domu Nízky počet slovenského obyvateľstva v lokalite Absencia vysokoškolsky vzdelaných kádrov
Príležitosti	Ohrozenia
Prajná menšinová legislatíva štátu (možnosť získavať finančnú podporu z viacerých zdrojov) Geografická blízkosť k Vojvodine (možnosť širokých kontaktov s mnohými slovenskými spoločenstvami) Rozvoj vinohradníctva ako potenciálnej súčasti miestneho rozvoja, vinárskeho a vidieckeho turizmu, stimulátor vzniku pracovných príležitostí	Celková ekonomická situácia v krajine Asimilácia príslušníkov najmladšej generácie Negatívna demografická krivka Geografická poloha mesta v prihraničnom území so Srbskom Nedostatok pracovných príležitostí

Hospodársky dvor v Radoši (Kurpaš 2016)

Sídlo MS Radoš (Žabenský 2016)

Hospodársky dvor v Radoši (Čukan 2016)

Priestory MS Radoš (Žabenský 2016)

V priestoroch MS Radoš (Kurpaš 2016)

Kultúrny potenciál Slovákov v Soľanoch

Plagát k štefanskej zábave (Kurpaš 2016)

Soľany ležia v juhovýchodnom cípe Slavónie, v bezprostrednej blízkosti hraníc so Srbskom a Bosnou a Hercegovinou. Administratívne patria k okresu Vrbanja. Spádovým mestom je 30 km západne ležiaca Županja. Soľany majú približne 1250 obyvateľov, ktorých tvorí do 100 Slovákov evanjelikov, okolo 300 rímskokatolíkov s vedomím slovenského etnického pôvodu a väčšina Chorvátov.

Slovenské spoločenstvo evanjelikov a. v. aj rímskokatolíkov v Soľanoch vo Vukovarsko-sriemskej župe je súčasťou slovenského osídlenia susedných Strošinec, Drienoviec, Gunje (BiH), Vrbanje, Jameny (Srbsko) a niekoľkých ďalších obcí, v ktorých žije spolu približne rovnaký počet obyvateľov s vedomím slovenskej etnickej príslušnosti, respektíve slovenského pôvodu ako v Soľanoch. Sú v obklúčení Chorvátov, Srbov, Hercegovcov, Bosniakov a do 2. svetovej vojny aj Nemcov – Švábov. Na Slovensku sú Soľany málo známe, kontakty udržiavajú len prostredníctvom folklórnych aktivít s obcou Krnča. Po rozpade Juhoslávie sa dostali do špecifickej situácie. Novovytvorené štátne hranice a poloha v hraničnom území Chorvátska, Srbska, Bosny a Hercegoviny spôsobili, že multikonfesionálne, multietnické a multikultúrne Soľany sa stali izolovanými od iných slovenských

enkláv a diaspór v Chorvátsku aj Srbsku. Dovtedy udržiavali intenzívne kontakty najmä s vojvodinskými sriemskymi Slovákmi, ale cez Dunaj bolo blízko aj do Báčky. Tak si možno vysvetliť kolonizáciu Solian z Báčky, ale aj čulé príbuzenské a kultúrne kontakty, ktoré trvali až do balkánskej vojny a rozpadu Juhoslávie v 90. rokoch 20. storočia. V snahe uzatvárať etnický a nábožensky homogénne manželstvá, evanjelici sa sobášili a príbuzenské kontakty udržiavali s evanjelickými Slovákmi v okolitých dedinách Strošince, Vrbaňa, Drienovce, Račinovce, Jamina a Gunja prakticky až do konca 20. storočia. Krátka vzdialenosť bola dôvodom, prečo boli solianski evanjelici najskôr filiou cirkevného zboru v Binguli, neskôr Šídu. Evanjelický a. v. cirkevný zbor sa osamostatnil až v roku 2004, slova Božieho kazateľa prichádzali zo Šídu a z Iloku. Teraz má zbor vlastného farára, prostredníctvom ktorého udržiava kontakty so sriemskymi Slovákmi, najmä z Luby a zo Starej Pazovy. Slováci rímskokatolíckeho vierovyznania sú súčasťou rímskokatolíckej cirkvi v Chorvátsku a bohoslužobným jazykom je chorvátčina. Všetci solianski Slováci ovládajú chorvátsky jazyk lepšie ako slovenský, preto najmä katolíci bez problémov vstupujú do etnicky zmiešaných manželstiev s Chorvátmi a podstatne rýchlejšie podliehajú etnickej asimilácii ako evanjelici. Majú však spoločnú inštitúciu – Maticu slovenskú so sídlom v priestoroch evanjelickej modlitebne, kde nachádzajú spoločný priestor pre kultúrne a spoločenské aktivity na slovenskom etnickom princípe bez rozdielu vierovyznania. Solianski Slováci sa živilí do konca 20. storočia prevažne poľnohospodárstvom. Orientovali sa na chov hovädzieho dobytku, ktorý predávali do 90. rokov minulého storočia, najmä do Vojvodiny. Charakteristickou črtou hospodárenia boli, ktoré pretrvali až do poslednej tretiny 20. storočia. Dnes sa živia prevažne poľnohospodárstvom, len v menšej miere dochádzajú za prácou aj do Vrbanje a Župane.

Kultúrne dedičstvo a ľudské zdroje

Medzi **hmotné kultúrne dedičstvo** v obci Soľany patria aj archívne dokumenty. Nájdeme tu **Archív MS Soľany**, v ktorom sa nachádzajú zakladajúce listiny organizácie MS v Soljanoch z roku 1993, ale aj dokumenty pred jej založením z roku 1992. Súčasťou sú aj zápisnice, účty, podujatia a pošta z rokov 2004 a 2005. Kompletné účtovníctvo (príjmy a výdavky) je zaznamenané v registroch s názvom *obračuni* 2007, 2008, 2009, 2010, a 2011. V ďalšom fascikli sú evidované zápisnice a účty od 1. 1. 2001 (*Matica slovačka Soljani*) a za roky 2010 – 2011. Účty a kultúrne aktivity za roky 2011 až 2013 sa nachádzajú v obale s názvom *Matica izvještaji*

za Našice i fina. Súčasťou archívu je aj výročná správa o činnosti Zväzu Slovákov za rok 2012. Zapisnice Savez. Financijska izvješća. Savez Pozivi. Reprezentuje korešpondenciu a kultúrne aktivity za rok 2007. Pošta a zápisnice za rok 2006 sú evidované aj v registri Fin. Izuj, Pozivi Saveza Slovaka. Ďalšie fascikle s označením: MS Soljani 1992 – 1995, MS Soljani 1995 – 1999 a MS Soljani 1996 – 1997 obsahujú zoznamy členov, zápisnice, výročné spravy a záznamy o kultúrnych aktivitách. Zaujímavá je aj Krátka história Slovákov v Solanoch od Ondreja Pekára.

V **archíve evanjelického farského úradu Soľany** nájdeme Matriku pokrstených od 24. 10. 2004, Matriku zomrelých od 4. 11. 2006, Matriku sobášených od 18. 8. 2007, Knihu zomrelých od roku 1932 do 1980. Všetky iné staršie matriky sú uložené v Matrike ev. a. v. cirkevného zboru v Šíde. Súčasťou sú aj záznamy o zasadnutiach presbyterov, Konvent a zápisnice zborových konventov od roku 2004 do roku 2015. Nájdeme tu aj Laické kázne, Bohoslužobný poriadok v neprítomnosti kňaza a register s názvom Banka, účty od roku 2004. Katechetika predstavuje dokumenty o výučbe náboženstva od roku 2004 a zoznamy žiakov. Fascikel s názvom Neselektované obsahuje rôzne dokumenty od roku 2004. Súčasťou archívu sú kázne a príhovory, zoznamy cirkevníkov, Listina veriaceho – Evanjelická cirkev v Chorvátsku – Ev a. v. cirkevný zbor Soľany a príjmové a výdajové účtovné doklady do roku 1999 a po roku 1999.

Archív Ďakovačko-osijeckého arcibiskupstva v Ďakove obsahuje matriky narodených, sobášených a zomrelých rímskokatolíckej farnosti v Solanoch; fond Drenovci, filijala: Soljani ŽU 1821 – 1856, DAO 367 V 1857 – 1877; Matica umrlih (Matrika zomrelých) 1878 – 1900, fond Drenovci, rkt. Sv. Mihaelark., 1719, filijala Soljani; Maticna knjiga vjenčanih (Matričná kniha sobášených) na godine 1899 – 1900 fond Drenovci, rkt. Sv. Mihaela rk., 1719, filijala Soljani; Matica krštenih (Matrika krstených) 1878 – 1900 a fond Drenovci, rkt., 1719, Drenovci, Soljani, Strošinci (posebne knjige), knj. 22.

V **knižnici MS Soľany** sa nachádza približne 440 knižných publikácií. Sú to väčšinou príležitostné dary (napríklad v roku 2017 daroval Vlatko Miksad MS Soľany 200 rôznych knižných titulov v slovenskom jazyku) – odborné publikácie historické aj etnologické, beletria a zbierky poézie. Je tu aj nekompletné vydanie časopisu Rovina. Knižné publikácie nie sú registrované ani katalogizované. Slúžia príležitostným potrebám členov MS. Školská knižnica bola založená v roku 2016. Momentálne sa v nej nachádza 15 – 20 kníh určených hlavne pre deti. Cieľom je zozbierať apoň 300 kusov publikácií určených pre deti a dospelých. Knižnica bude umiestnená na Základnej škole. O obci vyšli viaceré významné knižné publikácie. Kolektív autorov z FF UKF v Nitre vypublikoval v roku 2014 monografiu Soľany. Miestny historik T. Lunka napísal 3 knihy v chorvátskom jazyku. Prvá vyšla v roku 2013: Soljani u drugom svjetskom

ratu (Solány v druhej svetovej vojne). Druhá sa zaoberá históriou obce: Soljani kroz prošlost (Solány v minulosti) a posledná publikácia vyšla v roku 2016 s názvom Soljani. V každej z týchto kníh sa náchádza časť venovaná Slovákom.

Medzi **diela hudby, tanca, dramatického umenia a scénografie**, ktoré sú zhmotnené na rôznych nosičoch, sú v priestoroch MS nahrávky z tanečných a speváckych vystúpení. Na DVD sú záznamy z 19. ročníka – Rozospievaná Cvelferija (Cvelferia spoločenstvo 12. dedín); Slováci na Dolnej zemi – 16 videozáznamov prevažne so speváckymi a tanečnými vystúpeniami; DVD záznam z obecného podujatia Dni Slovákov v Solanoch (2010); Slováci u Soljanima (videokazeta) z roku 1998. Hodnotný je videozáznam 15. detská prehliadka slovenského folklóru v Chorvátsku (DVD), ktorá sa konala v Solanoch v roku 2009; v archíve je audionahrávka na CD nosiči z roku 2014 „Nad Solanmi... Slovenské ľudové piesne SKUS Ondreja Pekára“, ktorá vznikla pri 20. výročí založenia tejto inštitúcie.

K **dielam tradičného umenia a insitnej umeleckej výroby** patrí výšivka zlatou niťou a modro vyšívané nástenky – kuchárky. Príležitostnými cukrárkami sú Mária Okanovičová (1956) a Erža Francistiová (1956).

Diela audiovizuálneho umenia reprezentuje **dokumentárny film Romana Zimu Slováci v Solanoch**, ktorý vznikol počas prípravy monografie Solány. Kultúrne tradície Slovákov v Slavónii v rokoch 2013 – 2014.

Historické urbanistické, architektonické a stavebné štruktúry reprezentuje katolícky Kostol Blaženej Device Márie (Nepoškvrnenej Panny Márie) zo začiatku 20. storočia. Navštevujú ho aj slovenskí katolíci, z ktorých väčšina už neovláda slovenčinu. Evanjelická modlitebňa bola postavená v roku 1986, na cintoríne je Kaplnka Petra a Pavla a dom smútku. Z tradičných architektonických štruktúr možno spomenúť dom rodiny Horvátovcov (z roku 1926) s dobovým zariadením interiérov. V obci sa nachádza viacero podobných objektov z prvej tretiny 20. storočia. V parku s ihriskom je pomník padlým z 2. svetovej vojny. Na pamätnej tabuli sú aj mená padlých slovenských vojakov. V dedine sú tri kaplnky, nemožno ich však považovať za slovenské.

Tradičná solianska architektúra obsahuje len málo prvkov, ktoré možno označiť ako etnické. Tradičné stavebné materiály a techniky ustupovali od začiatku 20. storočia. Najstaršie domy z konca 19. a zo začiatku 20. storočia sú orientované štítovou stenou ku komunikácii. Od ulice je predná izba s dvomi oknami, vyskytujú sa aj domy v tvare L s dvomi izbami od ulice a s drevenou bránou ako súčasťou domu. V dvorovej časti domu je kryté podstrešie s murovanými alebo drevenými prístennými stĺpmi, ktoré podopierajú krov. Pôdorysné členenie je rozvinuté na štvordielne s radením predná izba, pitvor, zadná izba a komora. Vzhľadom na nepravidelné pozemky sú často aj obytné domy s nepravidelným pôdorysom. Hospodárske objekty – maštale a chlievy – sú niekedy

pokračovaním obytného domu. Dvor uzatvára šopa. Vo dvore sú udiarne a sušiarne na kukuricu.

Od začiatku 20. storočia boli v Solanoch dve tehelne – Pravdova a Ožvátova, preto ani najstaršie domy nie sú nabíjané alebo výlučne z nepálenej tehly. Pálenú tehlu používali na murovanie základov, ktoré sa kopali do hĺbky od 60 cm do 2 m aj vzhľadom na vysokú spodnú vodu. V daždivom období je voda až nad úroveň zeme a hlinené múry by sa rozmočili. Hlinená podlaha v obytnom dome pretrvávala do polovice 20. storočia, ženy ju pravidelne každú sobotu omazávali blatom. Táto aktivita bola považovaná za slovenský etnický príznak. Podobnú etnickú funkciu plnila aj biela alebo modrá farba slovenských domov, respektíve biela s modrým soklom na rozdiel od zelených moslimských a tmavých chorvátskych domov. Tvrdá krytina sa používala od začiatku 20. storočia minimálne v niekoľkých radoch okolo hrebeňa. Na pôvodne drevené domy so stĺpovou konštrukciou a so šindľovou strechou sa nepamätajú ani najstarší obyvatelia.

Kultúrna krajina. Sídlnú štruktúru reprezentujú obytné domy v rámci cestnej radovej zástavby s hospodárskymi objektmi a záhradami, katolícky kostol, evanjelická modlitebňa a pozostatky objektov miestneho družstva. Z trvalých kultúr majú najväčší význam ovocné sady. Pestujú sa hrušky, slivky, jablone a orechy. Vinič je iba v záhradách a pri domoch, väčšia produkcia vína nebola zaznamenaná. Rozsiahlejšie lesné porasty sú v severnej, východnej a západnej časti chotára, vyskytujú sa dub, jaseň, brest, agát a hrab. Z poľnohospodárskych plodín prevládajú slnečnica, kukurica, repka olejná, sója, pšenica, jačmeň, melón, tekvica, cukrová repa a ďatelina. Do poslednej tretiny 20. storočia sa pestovali konope, cirok a metlina. V 20. storočí sa udomácnila cukrová repa, od polovice storočia slnečnica a na konci 20. storočia sója.

V blízkosti starej tehelne (už neexistuje) sa zachovala povrchová ťažba hlíny. Nachádza sa tu vodná plocha, ktorá je zanášaná rôznym odpadom.

Pred katolíckym kostolom rastie vyše 100-ročná lipa, ktorá je využívaná na vešanie oznámení o úmrtiach.

V **nárečí slovenského solianskeho jazyka** prevládajú prvky z rôznych slovenských nárečí, lebo obyvateľstvo prichádzalo priamo zo Slovenska, ale aj z Báčky. Výrazný je vplyv pivnického nárečia slovenských evanjelikov, používa sa napríklad názov *raž*, *rež*, *roz*; obuvník – *šuster*, *krpar*, *krpáš*; nikto viac – *nikto višej*; všetko – *šecko*; sliepky – *slépkky*; piati – *páti*; jedného – *edního*; najhoršia – *najhoršá*; z repy – z *répe*. V slovenskom nárečí sa vyskytujú kroatizmy: mláťačka – *vršalica*; koš – *kórpa*; slivina, slivkový sad – *šlivík*; *bielo bolo za víno*, *čierno za jedenie*; do mliekárne – *do mlekari*; *birke*, *morke*, *perlinke...*; pasienky – *pašňaky*; do obchodov – *do boudov*; *moj deda*; dielňa – *rádňa*;

krajčírka – *šnajderica*; sveter – *štrikañica*; poľnohospodárstvo – *poľoprivreda*; senník – *señara*.

Kultúrne tradície. Doteraz existujú pri pýtaní nevesty falošné nevesty – preoblečené ženy alebo muži. Jav sa označuje ako *lážna mlada*. Rozdiel medzi slovenskou a chorvátskou nevestou – slovenská rozdáva deťom cukríky, na chorvátsku hádžu svadobčania ryžu ako symbol hojnosti.

Na odobierku mladej od rodičov si pamätajú len príslušníci najstaršej generácie; zanikla v 60. – 70. rokoch 20. storočia. Snímanie venca a čepčenie nevesty si z rozprávania svojich rodičov pamätajú len príslušníci najstaršej generácie, sami ho už nepraktizovali. Štedrá večera a vianočné sviatky si zachovali svoj sviatočný charakter, ale obradové ani tradičné obyčaje sa už nezachovávajú.

Do 80. rokov býval kar doma, odvtedy v hasičskom dome alebo v kultúrnom dome, majetnejší poriadajú kary vo Vrbanji v reštaurácii. Tradičné jedlá: *krátka polievka* – vývar, pečené bravčové mäso, *sárma*, kysnutý koláč – *rejteša*.

V rímskokatolíckom prostredí sú sviatky Troch kráľov a fašiangy chápané ako katolícke bez etnického charakteru. Veľkonočná oblievačka zanikla v 70. rokoch minulého storočia. Máje stavali spoločne obyvatelia dediny bez rozdielu etnickej príslušnosti do roku 1990.

Historické udalosti. Prví slovenskí prisťahovalci prichádzali do Solian a okolitých dedín priamo zo Slovenska (Novohrad, Gemer, Zvolen, Orava, Kysuce) od 30. rokov 19. storočia. V posledných desaťročiach 19. a začiatkom 20. storočia boli Solány dosídľované evanjelickými Slovákmi z Báčky a Sriemu.

1863 – Solány sú filiou ev. a. v. cirkevného zboru Bingul'a;

1897 – Solány sú filiou ev. a. v. cirkevného zboru Šíd;

1912 – bohoslužby sa začali konať v renovovanom starom mlyne;

1960 – 1980 – zánik sálašov v súvislosti s kolektivizáciou poľnohospodárstva;

1986 – nová evanjelická modlitebňa a kancelárie, vrátane priestorov SKUS O. Pekára;

koniec 80. rokov – postavený dom smútku – kapela;

2004 – Evanjelický a.v.cirkevný zbor v Solanoch sa osamostatnil.

Zemepisné, katastrálne a miestne názvy. Časť ulice smerom na Drienovce sa podľa osídlenia obyvateľov slovenskej národnosti nazýva *Tocki kraj*. V Tótskom kraji pri katolíckom kostole stála do druhej tretiny 20. storočia aj slovenská krčma/Molnárova krčma. Ulica na opačnom konci Solian je osídlená zväčša prisťahovalcami z Pivnice a pomenovaná je ako *Pivnice*. Chotárne názvy nemajú slovenský pôvod a nenaznačujú slovenskú prítomnosť vzhľadom na to, že Slováci sa prisťahovali do skôr osídlenej chorvátskej dediny.

Do 2. polovice 20. storočia však v chotári existovali *sálaše* a aj napriek tomu, že zanikli, dodnes sa na označenie polohy používajú termíny *Žilákov sálaš*, *Sičov sálaš*, *Herčekov sálaš*, *Pekárov sálaš*, *Horvátov sálaš*, *Poljakov sálaš*. Hlina na nabíjanie domov sa kopala napríklad v *Svilákovej jame*.

Tradičné výrobné techniky zanikli so smrťou výrobcov väčšinou v poslednej tretine 20. storočia: drotárstvo s úmrtím Jána Juríka (1901); Adama Juríka (1901); Jaksa Juríka (1908) a Petra Juríka (1912). Výrobou drevákov sa zaoberal Michal Pekár (1901). Neškoleným stolárom a košíkárom bol Ján Horvát (1908), vyrábal rôzne koše aj drevené sane. Anna Viragová (1916) maľovala interiéry domov v rámci Solian, niekedy v Drienovciach, Vrbanji, Strošinciach. Mala vlastné váľčky aj formy. Známymi stolármi boli Ján Capjak (1905), Jozef (1906) a Ján Krekovi (1912). K stavebným remeselníkom patrili murár Ján Česko (1906) a tesár Mia Fabric (1908). Ján Macko (1901) bol *pintir*, zaoberal sa výrobou sudov. Znáмым stolárom bol Perica Capjak (1920). Pre solianskych roľníkov slúžili kováči Štefan Fabric (1910) a jeho vnuci Ištók Poliak a Vlado Poliak. Studne kopali a čistili Ján Orságh (1931) a Pavel Sič (1932). Dodnes sa zaoberá včelárstvom Miroslav Roško (1965), ktorý sa naučil včelárstvu od svojej matky Anky Ožvátovej-Roškovovej (1932). V kolektívnej pamäti sa zachovali ako známi krajčír Pavel Činčurak (1908), Pavel Šproch (1901) a Pavel Ožvát (1901). Štefan Pekar (1918) bol pekár a zaoberal sa aj včelárstvom. V pekárskom remesle dodnes pokračuje jeho syn Vlado Pekár. Vlastní veľkú pekáreň, zásobuje aj Solány, Strošince, Vrbanju. Výrobky rozváža tromi autami. V pekárni pečie prasce aj baranov, má klientov z viacerých okolitých dedín. Kušnierske remeslo zaniklo po smrti Erky Mackovej (1918). Mláťačky – tlačiarke vlastnili do zoštátnenia Ďuro, Jano a Pavel Ožvatovci a Ondrej Faltan.

V Solanoch sú prítomní viacerí schopní organizátori a kultúrni manažéri. Ide napríklad o súčasnú predsedníčku MS Milušku Ožvátovú-Besekovú (1969), bývalého predsedu Ondreja Čuhu (1968), laickú učiteľku a aktivistku Marku Okanovićovú (1956), choreografku Barbaru Čuhovú (1991) a Sanju Ožvátovú-Besekovú (1976). Výraznou osobnosťou národnostnej kultúry je aj farárka Svetlana Vojničová-Feldyová (1980).

Kultúrne organizácie a inštitúcie

Matica slovenská v Solanoch. Počiatky organizovanej slovenskej kultúry v Solanoch siahajú do obdobia medzi 1. a 2. svetovou vojnou. Spomína sa

Slovenský čítací spolok, ktorý požičiaval knihy, nacvičoval divadelné predstavenia a organizoval tanečné zábavy. Po 2. svetovej vojne vznikol spoločný KUD Slavonija, v rámci ktorého boli Slováci združení až do 90. rokov 20. storočia. Miestny odbor Matice slovenskej v Soľanoch bol založený v roku 1993. K hlavným aktivitám Matice patrí zachovávanie slovenského jazyka, národnostných tradícií a kultúrneho dedičstva. Matica slovenská má približne 100 členov, ktorých tvoria Slováci evanjelici, obyvatelia slovenského pôvodu rímskokatolíckeho vierovyznania aj Chorváti. Matica sídli v priestoroch zborovej siene/SKUS Ondrej Pekár.

Spočiatku sa v rámci Matice organizovali aj tanečné skupiny, neskôr sa stali súčasťou SKUS Ondrej Pekár. V súčasnosti sa činnosť Matice a spolku prelína, resp. aktivity organizujú spoločne. Obidve organizácie majú takmer rovnakých členov. Matica je financovaná z príspevkov členov, prostriedkov Zväzu Slovákov v Chorvátsku, pomôže aj obec Vrbanja, sponzori.

Slovenský kultúrno-umelecký spolok Ondrej Pekár. Založený bol v roku 2002, nesie meno po najvýznamnejšom predstaviteľovi Slovákov v Soľanoch. SKUS má približne 50 aktívnych členov. V rámci neho fungujú folklórne skupiny detí a dospelých. Detská skupina má do 20 členov, dospelých je do 30. Spolok nemá vlastnú hudobnú zložku, muzikanti dochádzajú v prípade potreby z okolitých dedín. Členovia SKUS sa zúčastňujú všetkých celozväzových prehliadok aj regionálnych festivalov, napr. vo Vinkovciach, Županji, Đakove. Do roka absolvovali do 20 vystúpení.

SKUS Ondrej Pekár využíva priestory fary (zborová sieň, kuchyňa, sociálne zariadenia), ktoré boli odovzdané do užívania v roku 1996 za spolufinancovania cirkevného zboru aj Matice. Činnosť spolku je finančne krytá z členských príspevkov, grantových prostriedkov a sponzorského.

Okrem činnosti spolku možno spomenúť vyučbu slovenského jazyka na základnej škole. Učiteľom je aktuálne Vlatko Miksad z Iloku. S deťmi nacvičuje aj rôzne divadelné predstavenia v slovenskom jazyku, ktoré sú predvedené na školských podujatiach.

Zaujímavé sú aj družobné aktivity spolkárov/matičiarov so slovenskou obcou Krnča pri Topolčanoch. Kontakty sa začali v roku 1989 a pretrvali až do súčasnosti. Solianski Slováci cestujú na Slovensko každý druhý rok, podobne často vítajú hosti z Krnče. Mnohé známosti prerástli do dlhoročných priateľských kontaktov, pričom vzájomné návštevy pri rôznych rodinných udalostiach nie sú ničím výnimočným (svadby, jubileá).

Evanjelický a. v. cirkevný zbor v Soľanoch. Evanjelický cirkevný zbor v Soľanoch sa spomína od roku 1863 ako filia binguľského cirkevného zboru,

od roku 1897 ako súčasť šidskej cirkvi. Služby Božie realizovali niekoľkokrát mesačne farári z rôznych slovenských spoločenských vo Vojvodine, z Iloku aj Slavónskeho Brodu. Od roku 2004 je cirkevný zbor samostatný, farárkou je od jeho vzniku Svetlana Vojnićová-Feldyová.

Služby Božie sa do 80. rokov 20. storočia vykonávali v budove bývalého mlyna, ktorá bola upravená na modlitebňu. Súčasná evanjelická modlitebňa bola postavená v rokoch 1984 – 1986. Neskôr (1996 – 1998) k nej dobudovali zborovú sieň a kuchyňu, ktorá zároveň slúži ako spoločenský priestor pre SKUS Ondrej Pekár a Maticu slovenskú v Soľanoch.

Zbor má približne 100 členov. Väčšina z nich sú Slováci, zvyšok tvoria partneri zo zmiešaných manželstiev. Služby Božie sa pravidelne konajú v nedeľu. Navštevuje ich v priemere okolo 20 ľudí. Na Základnej škole Josipa Kozarca sa vyučuje evanjelické náboženstvo, pravidelne sa pripravujú konfirmandi.

Spomenúť môžeme aj zborové návštevy. Solianski Slováci sa najčastejšie navštevujú s Iločanmi a sriemskymi evanjelickými zbormi. Členky cirkevného zboru si v roku 2008 založili **Oltárny krúžok žien**. Cieľom je pravidelné udržiavanie priestorov kostola a fary, biblické hodiny, návštevy iných oltárnych krúžkov. Členovia zboru sa, spolu s farárkou, venujú aj charitatívnym aktivitám. Príležitostne navštevujú starých a chorých veriacich, ktorých spravidla obdarujú rôznymi drobnosťami.

Organizované podujatia

Organizované národnostné podujatia v Soľanoch sú súčasťou aktivít Slovenského kultúrno-umeleckého spolku Ondrej Pekár a Matice slovenskej. Členovia viackrát organizovali celozväzové podujatia aj regionálny folklórny festival Rozospievaná Cvelferija. Autochtónnym podujatím solianskych spolkárov sú od roku 2010 **Dni Slovákov v Soľanoch**. Konajú sa v druhej polovici októbra. Program spočíva vo vystúpení domácich aj hosťujúcich folklórnych súborov a večernej zábavy. Pozývaný je vždy jeden slovenský aj chorvátsky spolok. Podujatie má určenú tému, ktorá je zároveň ústredným motívom slávností, napr. zabíjačka, slovenský dom, tradičný kroj, koláče).

Kultúrna infraštruktúra

Základom infraštruktúry príslušníkov slovenskej národnostnej menšiny v Solanoch je budova evanjelickej modlitebne s kapacitou približne 60 miest a s jedným kancelárskym priestorom, ktorý je využívaný aj ako cirkevný archív. V kancelárii je počítač s internetovým pripojením, multifunkčné zariadenie a kancelársky nábytok. Objekt bol postavený v roku 1986 a v roku 2012 bola prevezená rekonštrukcia v spolupráci cirkevného zboru a MS, respektíve SKUS Ondreja Pekára. Okrem zborovej miestnosti je tu nová kuchynka, sociálne zariadenia a skladové priestory. Zborová miestnosť s kapacitou 40 ľudí je klimatizovaná, vybavená televízorom, dataprojektorom s plátnom, stolmi a stoličkami. Vznikli tu dôstojné podmienky na stretávanie sa členov MS a nácviky folklórnych zložiek SKUS Ondrej Pekár. Priestory evanjelickej fary slúžia inštitucionalizovaným formám kultúry na etnickom princípe bez rozdielu vierovyznania. Priestory plnia funkciu náboženskú a kultúrno-osvetovú. Okrem bohoslužieb sa tu organizuje výučba náboženstva pre deti zo Základnej školy, biblické hodiny pre seniorov, nácviky cirkevného spevokolu a stretávajú sa tu členky Oltárneho krúžku žien. Objekt s bezbariérovým vstupom je pravidelne využívaný, plne funkčný, revitalizovaný. Cieľová skupina nie je vekovo diferencovaná.

Pred objektom je parkovisko pre 10 automobilov. Za farou je nevyužitý pozemok, ktorý má potenciál byť využívaný v súvislosti s organizovanými kultúrnymi podujatiami.

Správcom a vlastníkom **kultúrneho domu** na Vrbanskej ulici s kapacitou 300 ľudí je obecna samospráva. Organizujú sa v ňom divadelné a folklórne predstavenia, podujatia spolkov (poľovníci, rybári, športové kluby), koncerty, tanečné zábavy, prezentácie, výstavy, svadby a pod.

Za konkurenčnú výhodu považujeme lokalizáciu v centre dediny, vybavenosť a komplexnú rekonštrukciu, ekonomické nízkonákladové vykurovanie.

Kultúrny dom je verejný, prístupný zdarma alebo spoplatnený podľa účelu využitia, disponuje bezbariérovým vstupom a parkovacími plochami. Revitalizovaný objekt je intenzívne využívaný, plne funkčný, klimatizovaný a moderne vybavený.

Okrem spomenutých priestorov využívajú členovia MS v Solanoch príležitostne **obecnú sieň** s kapacitou 50 miest, vystúpenia sa realizujú aj v športovej hale Základnej školy Josipa Kozarca s kapacitou 500 miest, napríklad festival Rozospievaná Cvelferija.

Za kultúrnu infraštruktúru môžeme považovať tiež **Hasičský dom** na Ulici Vladimira Nazora s kapacitou do 40 miest. V hasičskom dome sa organizujú kary, prezentácie obchodných spoločností a politických strán, realizujú sa tu rôzne

spolkové aktivity. Ide o klimatizované priestory, vybavené stolmi a sedením, sociálnymi zariadeniami a kuchyňou.

Využitelným priestorom je aj **futbalové ihrisko** NK Slavonija či **multifunkčné** basketbalové a futbalové **ihrisko**, kde sa organizujú športové turnaje.

Areál Studva je priestor vhodný na trávenie voľného času. Od centra dediny je vzdialený niekoľko kilometrov, nachádza sa v prírodnom prostredí pri rovnomennej rieke. Drevený zrub, situovaný pri vodnom toku, je využívaný prevažne poľovníkmi a rybármi, ale navštevujú ho aj rodiny s deťmi. Vybavený je sociálnymi zariadeniami, sedením s vnútornou kapacitou do 100 ľudí. V exteriéri sa nachádza krytá terasa s grilom, detské ihrisko s preliezkami, pieskoviskom a hojdačkami, volejbalové ihrisko. Nevýhodou je absencia inžinierskych sietí. Areál má potenciál byť dobudovaný na rekreačné zariadenie kempingového typu. Neďaleko sú ruiny *Titovho domu*, ktoré môžu byť po prípadnej rekonštrukcii využité. V areáli Studva sa nachádza aj archeologická lokalita Zvezdan Grad, ktorý bol pôvodne hradom (spomína sa približne od roku 1350), pričom mostom a starou cestou bol spojený s vojvodinskou dedinou Morovići. V súčasnosti tu v hustom poraste môžeme nájsť len zvyšky obvodových múrov.

SWOT analýza kultúrneho potenciálu Slovákov v Solanoch

Silné stránky

Fungujúci Miestny odbor Matice slovenskej v Chorvátsku

SKUS Ondreja Pekára ako značka solianskych Slovákov

Vyhovujúce multifunkčné priestory ev. a. v. cirkevného zboru a MS

Výučba slovenského jazyka na Základnej škole, osobnosť učiteľa slovenčiny Vlatka Miksada

Samostatný ev. a. v. cirkevný zbor v kontexte realizácie slovenských bohoslužieb, priestorového vybavenia a vzájomnosti na etnickom a konfesijnom princípe

Pretrvávajúca prítomnosť výrazných ľudských zdrojov v kontexte početnosti, cirkevného života a inštitucionalizovaných foriem kultúry

Kontakty so slovenskými spoločenstvami vo Vojvodine aj s Ilokom prostredníctvom ev. a. v. cirkvi

Dlhoročné intenzívne družobné kontakty so slovenskou obcou Krnča

Spolupráca obyvateľov slovenskej národnosti bez ohľadu na vierovyznanie

Príležitosti

Prajná menšinová legislatíva štátu (možnosť získavať finančnú podporu z viacerých zdrojov)

Geografická blízkosť k Vojvodine (možnosť širokých príbuzenských a inštitucionálnych kontaktov so slovenskými spoločenstvami)

Početné obyvateľstvo s vedomím slovenskej etnickej príslušnosti v okolitých dedinách a možnosť ich zapojenia do činnosti MS/SKUS

Veľký počet neaktívnych obyvateľov s vedomím slovenskej etnickej príslušnosti rímskokatolíckeho vierovyznania

Slabé stránky

Zlá ekonomická situácia obyvateľov/vysoká nezamestnanosť

Absencia prejavov tradičnej kultúry na etnickom princípe

Absencia vlastnej hudobnej zložky v rámci SKUS Ondreja Pekára

Absentujúce/prerušené kontakty so slovenskými spoločenstvami vo Vojvodine po vojne v 90. rokoch 20. storočia a vytvorení štátnych hraníc

Poloha dediny – izolovanosť od iných slovenských spoločenstiev v Slavónii

Výrazná strata etnického vedomia a znalosti slovenského jazyka u Slovákov rímskokatolíckeho vierovyznania

Ohrozenia

Celková ekonomická situácia v krajine

Asimilácia príslušníkov najmladšej generácie

Negatívna demografická krivka

Veľké množstvo zmiešaných manželstiev

Nedostatok pracovných príležitostí

Absencia ev. a. v. farárov v slovenských cirkevných zboroch v Šíde, Erdevíku, Lube a Binguli v kontexte medzilokálnych kontaktov

Hospodárska časť pozemkov v Solanoch (Kurpaš 2014)

Tradičná architektúra v Solanoch (Kurpaš 2014)

Ulica so slovenským osídlením (Zima 2013)

Nácvik folklórnej skupiny v priestoroch MS Solány (Zima 2014)

Hospodársky dvor u Okanovičov (Zima 2013)

Vystúpenie KUS Ondrej Pekár vo Vinkovciach – podujatie Vinkovačke Jeseni (Zima 2013)

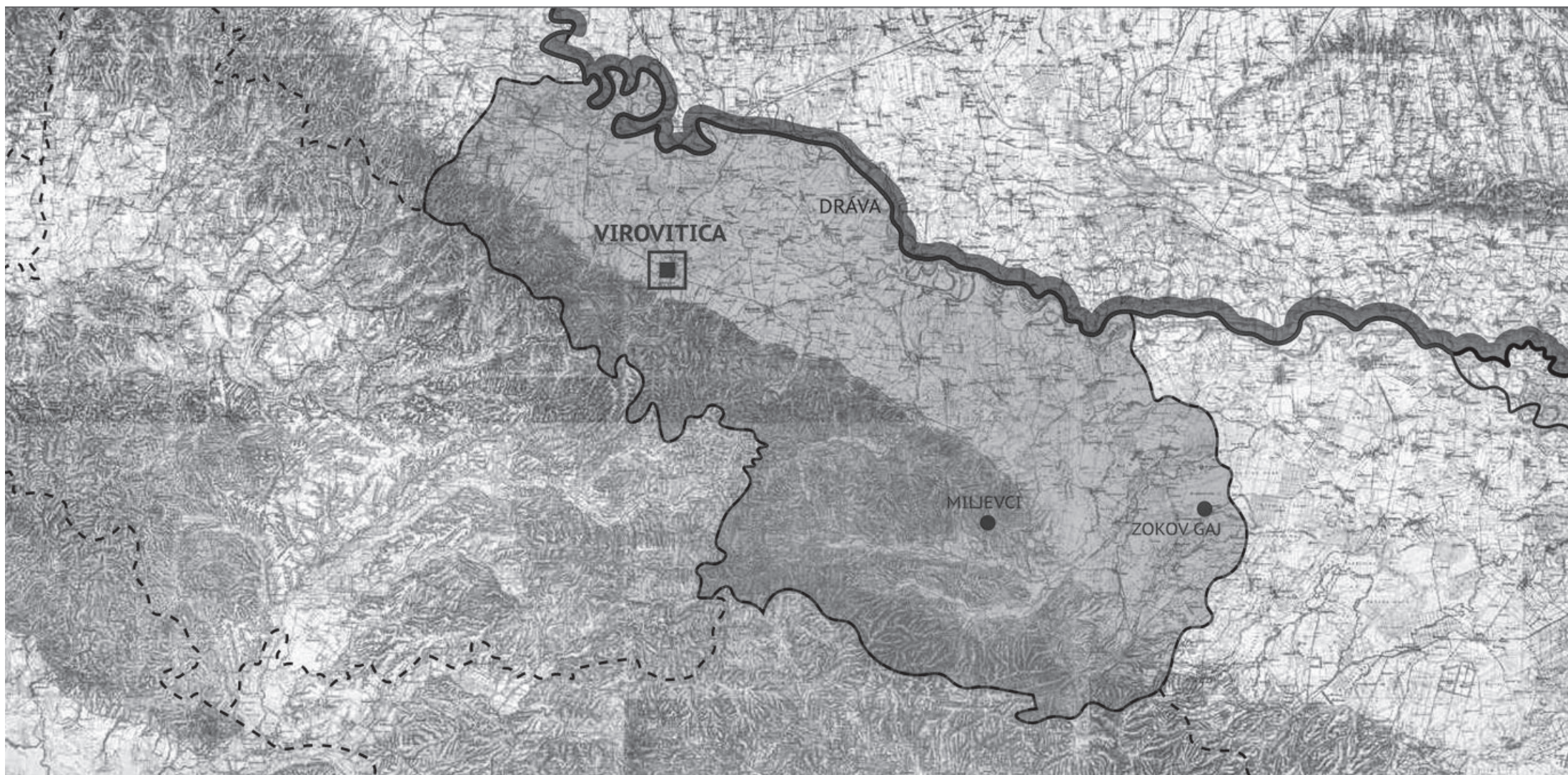

Sídlo MS Solany a Evanjelického a. v. cirkevného zboru (Kurpaš 2016)

VIROVITICKO- PODRÁVSKA ŽUPA

Evanjelické Bohoslužby (Zima 2013)

LEGENDA

- štátna hranica
- hranica župy
- rieka
- hlavné mesto župy
- obec so slovenským osídlením

OBCE SO SLOVENSKÝM OSÍDLENÍM

Chorvátsky názov	Slovenský ekvivalent
Miljevci	Mítovce
Zokov Gaj	

Kultúrny potenciál Slovákov v Mílovciach

Miljevci (Mílovce) ležia vo východnej časti Viroviticko-podrávskej župy, približne 13 km od hraníc s Maďarskom. Dedina administratívne patrí k okresu Nova Bukovica, kde je aj sídlo rímskokatolíckej farnosti. Najbližšie mesto Slatina (13 600 obyvateľov) leží 12 km severozápadne, Našice sú vzdialené 40 km. V Mílovciach žije približne 300 obyvateľov, z ktorých je okolo 140 osôb slovenského pôvodu. (Dorčák 2015:28)

Dedina bola osídlená Slovákmi z Kysúc v 30. rokoch 19. storočia. Spomína sa dedina Nová Bystrica a jej dnešné časti Vychylovka a Podrycerová. (Tamže 2015:24) Mílovce majú – ako v minulosti – prevažne poľnohospodársky charakter. Zachovalo sa len minimum spontánne tradovaných obyčajových tradícií. Ďalšie síce organizujú najmä Slováci, no zúčastňujú sa ich všetci obyvatelia dediny bez ohľadu na národnosť.

V Mílovciach funguje Matica slovenská, ktorá je hybnou silou organizovanej kultúry v dedine. Chorváti nie sú aktívni. Okrem toho tu pôsobí futbalový klub Mladosť. Iné združenia, do ktorých sú začlenení aj Mílovčania, sídlia v strediskovej obci Nova Bukovica. Napriek väčšinovému pôvodu v Novej Bystrici majú Mílovce vybudované dlhoročné družobné vzťahy s kysuckou Oščadnicou.

Kultúrne dedičstvo

Dôležitou súčasťou hmotného kultúrneho dedičstva slovenského spoločenstva v dedine Miljevci sú **archívne dokumenty**. Archív MS je umiestnený v osobitnej miestnosti v budove Chorvátsko-slovenského domu. Obsahuje všetky dôležité listiny a dokumenty od založenia MS v roku 2004 do roku 2016. Archiválie sú prehľadné a kompletne v osobitných registroch. V archíve je predovšetkým Status MS Miljevci (2 registre) s najdôležitejšími listinami o existencii MS Miljevci. K dispozícii sú zápisnice o činnosti za jednotlivé kalendárne roky a register výročných schôdzí za roky 2004 – 2015, zoznamy členov do roku 2015, poštová agenda, vrátane registra pozvánok a prihlášok na Dni kukurice a ďalšie podujatia v Chorvátsku, na Slovensku, v Bosne a Hercegovine od roku 2005 do roku 2015. Okrem materiálov o príjmoch a výdavkoch sú evidované aj projekty a žiadosti o finančné dotácie na jednotlivé podujatia pre Zväz Slovákov v Chorvátsku i pre Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí. V archíve sú doklady o inventúre za jednotlivé roky a agenda o zapožičaných krojoch členom folklórneho súboru.

V štátnom archíve Osijek HR-DAOS-500 sa nachádzajú nasledovné matričné knihy filie Miljevci: Matričná kniha narodených od 1813 do 1858, farnosť Nová Bukovica, SIGN 481; Matričná kniha narodených 1858 – 1875, farnosť Nová Bukovica, SIGN 486; Matričná kniha narodených 1875 – 1890, VTC anex 26 – obsahujú údaje o mene dieťaťa, dátume narodenia a krstu, o rodičoch a krsných rodičoch. Matričná kniha sobášených 1858 – 1878, SIGN 487 poskytuje údaje o sobášených, o ich rodičoch, mieste bydliska a mená svedkov. Matričná kniha umretých a pochovaných 1858 – 1878 SIGN 488 a Matričná kniha umretých a pochovaných 1878 – 1893 VTC anex 27 obsahuje údaj o mieste narodenia, bydliska aj o príčine úmrtia.

V budove MS sa nachádza **príručná knižnica**. Knihy (približne 250) sú darmi partnerských inštitúcií pri príležitostiach vzájomných návštev. Knižky nie sú registrované ani katalogizované, slúžia podľa potreby členom MS. Bývajú vystavené pri rôznych podujatiach. Nájdeme tu monografie dedín a miest, folklór, dejiny, poéziu, prózu, poviedky, Bibliu a rôzne vydania časopisu Prameň. O Slovákoch v obci vznikla publikácia s názvom: Slováci v Mílovciach (1835 – 2010). Autormi sú Emil Dorčák a Andrija Kuric.

Zbierky múzeí a galérií. V priestoroch Matice Slovenskej sú vystavené dary, spomienkové predmety a obrazy darované pri príležitosti návštev.

Pred budovou Chorvátsko-slovenského domu sa nachádza expozícia na spôsob malého múzea v prírode. Vznikla ako reakcia na návštevu členov MS v MSD v Martine a v MKD vo Vychylovke. Je v ňom približne 80 – 100 predmetov: posteľ,

kredenc, riad – v kredenci sú poháre, taniere, misky, rajničky, zrkadlá, fotografie v rámkoch, metla, lampáš, umývadlo a textilie. Nájdeme tu aj drevený *hambár* z 1. tretiny 20. storočia (prenesený od člena MS Antona Lukáčka v roku 2014); *čardak* – vyrobený pre potreby MS a manifestácie v roku 2014; maketu tradičnej studne – *bunar*; *kokošňac* ako drobný hospodársky objekt. Hospodársky dvor dopĺňajú drevené táčky; *šukare* – *taliga za šukaranje* a penka na štiepanie dreva.

Diela hudby, tanca, dramatického umenia a scénografie. V priestore MS je 14 panelov s približne 140 fotografiami, zameranými na činnosť MS, návštevy a vystúpenia. Nájdeme tu aj 3 banery s fotografiami z činnosti MS Mílovce a 4 vertikálne nástenky s približne 400 fotografiami s tematikou tradičného života, obyčají a kultúrnych podujatí. Súčasťou sú aj diplomy a čestné uznania, ktoré MS získala na rôznych kultúrnych podujatiach.

Diela kinematografie, televíznej a audiovizuálnej tvorby. V archíve MS je 50 CD a DVD z vystúpení členov MS v Mílovciach aj na iných miestach v Chorvátsku, Bosne i na Slovensku.

Historické urbanistické, architektonické a stavebné štruktúry reprezentujú pôvodné domy z 1. štvrtiny 20. storočia v *Slovačkom kraji*, postavené medzi rokmi 1915 až 1925. Orientované sú štítovou stenou ku komunikácii. Pôvodne boli bez prístenných stĺpov, od 2. štvrtiny 20. storočia sú prístenné stĺpy, väčšinou murované. Pôvodne boli budované z dreva a nepálenej tehly, neskôr sa začala používať pálená tehla, najskôr len v základoch. V dedine Hercegovača boli ešte slamené *kuče*, v Mílovciach sa na ne už nepamätajú. Krytý priestor sa nazýva *ganek*. V tradičných obytných objektoch žijú napríklad rodiny s priezviskami Kotris, Králik, Klešček, Znika, Pochyba, Sobol, Rajnoha, Dorčák.

Kultúrnu krajinu tvorí prevažne poľnohospodárska krajina so zvyškami lesných porastov na juhozápade a severovýchodne od dediny. Lesy majú pomenovanie *Žirik*, *Rastik* a *Branjevina*. Východne od obce je vodný tok *Vočinka*. Rastie tu dub, cer, hrab, buk, agát a baza. V lesoch žijú liška, jeleň, srna, divá sviňa, zajac, bažant, jarabica, prepelica, vrana, vrabec, hrdlička, holub divý a sova. Na poliach sa pestujú žito, kukurica, ovos, jačmeň, repa, sója a slnečnica. Vinohrady majú obyvatelia Míloviec v Novej Bukovici aj pri Antunovci. Z ovocných drevín sa vyskytujú najviac slivky, orechy, jablone, hrušky a moruše. Južne od dediny sa nachádza cintorín s vysadenými smrekmi a borovicami. Ihličnany sú aj v dedine popri cestách a vo dvoroch. Pri domoch vo dvoroch je vysadený vinič. Členovia spolku využívajú spoločné slovenské pasienky s názvami *Hercegovača* (svine, husi, kačice, ovce) a *Tuk* (kravy a kone).

Nehmotné kultúrne dedičstvo reprezentuje **človek-tvorca**. Mílovce majú viacero významných rodákov: Ing. Ivan Haničar (1934) – známy športovec (futbal,

veslovanie, hokej na tráve, atletika). Vyštudoval Lesnícku fakultu v Záhrebe. Bol projektantom v oblasti spracovania dreva – USA, Rusko, Kazachstan, Bosna a Hercegovina. Žije v Osijeku. Dr. Stjepan Sobol (1943 – 2006) bol stomatológ, politik, športovec (futbal, turistika) aj športový funkcionár. Žil, pracoval a aktivity vyvíjal v meste Suhopolje. Josip Koleno (1944) je právnik, vysokoškolský pedagóg, žije v Slatine. Franjo Kraljik a Stjepan Klješćik boli v 2. polovici 20. storočia hasiči, významní trubači pri cirkevných sviatkoch (sv. Florián, Veľká noc) aj na pohreboch. Danijel Služek (1983) pracuje ako hudobný pedagóg, organista a dirigent spevokolu, žije vo Vukovare.

Obyvatelia Míloviec sa prejavujú špecifickým **jazykovým prejavom**. Stále s nimi možno komunikovať v nárečí slovenského jazyka, ktorý obsahuje veľa chorvátskych výrazov aj prvky západoslovenských nárečí a severoslovenského kysuckého nárečia. Slovenské výrazy sa používajú paralelne s chorvátskymi alebo slovenskú terminológiu v mnohých prípadoch vôbec nepoznajú, napríklad slovenské termíny studňa – len *bunar*; páranie peria je *perušanja*; stará mama je len *baka*; starý otec len *deda*; manželkin otec je len *punac*; bratranec/sesternica sú len *bratičia* – *bratič/sestrična*; dom smútku je *mrtvačnica*; nebohý je *pokojnik* aj *mrtvač*; líška len *lisica*; straka – *švraka*, dvor je *dvor* aj *pole*; dom je *kuča* aj *izba*. Predložka so- sa mení na ze: *ze slamu*; *ze fararom*; v sa mení na ve: *ve izbe*; koho – *keho*; štyroch bratov – *štyroch bratoch*.

Náboženská terminológia, kalendárne sviatky, cirkevné sviatky, afinitné príbuzenstvo vzniknuté cirkevnými obradmi – všetko existuje len v chorvátskej verzii.

V príbuzenskej terminológii sú dodnes živé slovenské výrazy, ale výrazne už ustupujú majoritnému jazyku:

mama – *mama*,
otec – *tata*,
otcov otec – *deda*,
stará mama – *baka*,
dcéra – *dcérka*,
syn – *syn*,
otcov brat, jeho manželka – *strýko*, *stryna*,
mamin brat, jeho manželka – *ujco*, *ujčina*,
mamina sestra, jej manžel – *teta*, *svako*,
manžel, manželka – *baba*,
manželkin otec – *punac*,
manželkina matka – *punica*,
manželov otec – *svekar*,
jeho žena – *svekrva*,

bratranec, sesternica – *bratičia* – *bratič a sestrična*,
sestrina, bratova dcéra – *nečakiňa*,
sestrin, bratov syn – *nečak*,
svat, svatka – *prijatci* – *prija*, *prijak*,
manželkina sestra – *šogoricia*,
sestrin manžel – *šogor*,
bratova žena – *šogorica*,
dcérine, synove deti – *unuk*, *unuka*,
krstný otec, krstná mama – *kum*, *kuma*,
kmotor – *kum*, *kuma*,
svadobní svedkovia – *vjenčani kum*, *kuma*,
birmovní rodičia – *krizmani kum/kuma*.

Krstné mená mužov a žien existujú väčšinou paralelne v slovenskej aj v chorvátskej forme. Tradičné krstné mená dievčat sú *Hanka*, *Katuška*, *Katica*, *Paolína*, *Eržika*, *Jelka*, *Réza*, *Ivka*, *Zlata*, *Jasna*, *Marica*, *Ana*, *Mariška*, *Eva*, *Ivanka*, *Filoména* a *Jozefka*. Tradičné krstné mená chlapcov sú *Jozef*, *Józo*, *Marko*, *Luka*, *Martin*, *Zdravko*, *Štefan*, *Stévo*, *Slavko*, *Ivan*, *Đurko*, *Đuro*, *Fraňo*, *Ondrej*, *Pavo*, *Miško* a *Mato*.

Kravy mali mená, ako *Rumenka*, *Šarenka*, *Malenka* a *Cifra*, kone napríklad *Sokol* a *Zorka* a psy *Riky*, *Bobs*, *Dona*, *Rex*, *Švrčo*, *Hary* a *Lajka*.

Časti kroja sa nazývali *zapunka*, *ketinka*, *bruslik*, *sukňa*, *podasukňa*, *kabát*, *blúza*, *šatka* – *marama*, *čizmy* a *čiapka*.

Prejavy dramatického umenia sú súčasťou mnohých kultúrnych tradícií. Neexistujú už na etnickom princípe. Vykonávajú ich obyvatelia dediny bez rozdielu etnickej príslušnosti, ako spontánne prejavy už zanikli. Všetkých Mílovčanov spája rímskokatolícke vierovyznanie. Slováci sami zachovávajú kultúrne tradície len v priebehu organizovaných podujatí/*manifestácií*.

Svadba – po príchode ženíchovho sprievodu pre nevestu je najskôr ponúkaná falošná nevesta – *lažna mlada* – ako maškara – obyčaj je zachovávaná dodnes.

Fašiagy – *maškary idú na Pepelnicu vtorek – teraz šelijako, všetci – mješano, stari aj mladi*.

Vianoce – *Za Badni deň idú od kuče do kuče; oblečú sa do anzeloch, spievajú slovenské aj hrvátske – idú všetci všetkým – bez rozdielu národnosti, všetko je katolícka viera*.

Ak sú niektoré **kultúrne tradície** zachovávané na etnickom princípe, respektíve vykonávajú sa spoločne zo slovenskej inštitucionálnej iniciatívy, sú to len **zvyšky obyčajových tradícií**. Napríklad na Vianoce sa pečie prasa. 24. december má názov *Vilija božja* (niekedy aj *Badňak*) – používajú ich aj Slováci. Na Štefana

a na Jána muzikanti cestou zo zábavy hrajú pri domoch Jánov a Štefanov. Na Nový rok organizujú členovia MS novoročnú zábavu v priestoroch MS.

Počas Veľkej noci sa vo štvrtok zaviazali zvony, v piatok býva pôst, ľudia sa *idú klaňať* do kostola do *Bukovca*. V sobotu sa vyrábajú *pisanice* – veľkonočné kraslice. Konzumujú vajcia, šunku, chren, *sarmu* (jedlá sa dajú posvätiť do kaplnky). V nedeľu je omša, v pondelok je oblievačka, *kto keho chytí, poleje*, ale nie šibačka.

Prvej sa zdvíhal maj pri kapelke, teraz Slováci zdvíhajú pri Dome. Vždy samo jeden. Pečeme prasa, pijeme, jeme, zdvihamo maj. Na iniciatívu Slovakoch, ale všetci – miešani – Slováci aj Chorváti.

Počas zabíjačky už neprichádzajú do domu žiadne maskované postavy. Mládežníci prinášali *rožeň*; tradícia trvala do 90. rokov minulého storočia, *posle rata už slabo*. Dávali im klobásku, čurku, kože. *Pálime sviňu ze slamu – upeče sa koža, kožu jeme.*

Na *Svi sveti* sa pletú vence, pália sviečky a konajú sa zádušné omše – *misa zadušnica*.

Znamením smrti býva zavýjanie psa, sen s truhlou v izbe, prípadne ak v kredenci búchajú poháriky, tanieriky, keď *krešťala ptica-kreštalnica* – kuvik, kuka júca kukučka. Smrť môže predpovedať aj veľmi ručiaca krava. Ak *dopoledňa umre – zakopáme na druhý deň, musí ubehnúť 24 hodín*. Mŕtvy – *leží ve predňej izbe – verestuje celá dedina – familia, prijatelia. Prichodia všetci. Celá izba sa vyne se na pole*. Do roku 2007 sa schádzali na modlenie pri mŕtvom do domu, odvtedy do domu smútku – *mŕtvačnica*. Modlili sa. *Prichodia všetci. Chlapi sú na poli, aj keď mrzne a sneží. Ve dvore po chodníkach. Celú noc sme ve dvore pokojníka. Pod gankom. Gaňek. Jedni pridu, jedni odejdu. Kartame. Pije sa klipara aj vino. Ženy pijú kliparu, kávu, víno. Pečené krofliny. Farár nepríde.*

Mŕtvemu dávajú do truhly *cigare*, peniaze a obrázky svätých – *dávam ti srebro, zlato, ti mi nechaj šeko za to*. Sviečku nosí *Kuma*. Po pohrebe poriadajú *kar – karmin*. *Farár pozve na konci pohrebu všetkých, ale ide len blízka familia a susedia, familia – od 50 do 70*. Keď idú z cintorína – rodina pozýva na *kar* konkrétnych ľudí. *Kar* býval v dome zosnulého do roku 2007. Počas *karu pred dvere sa dá lavor s vodou a sapún, abi si každý umil ruki skorej, ako čo zijde*. Teraz býva v *Dome* (kultúrny dom). Kým bol *kar* doma – varilo sa u prvého suseda. Teraz sa varí v dome *mŕtvača a vnese sa do Domu. Čorba od kury, sos, meso, sárma, prasatko, kolače ze makom aj s orechami. Na karminoch býva do 50 ľudí. Varí sa u susedov. Omša za mŕtveho býva pred karom.*

Svadba – celý týždeň pred svadbou sa piekli koláče. Vo štvrtok bola zabíjačka. Jedálny lístok bol nasledovný: *slovenský paprikáš*, buchty, halušky makové, orechové, *leberice* – hurky bez krvi v čreve, hrubom čreve aj v žalúdku

(do mechúra sa neplnilo), *ťurky, čurky* – hurky krvavice, *polesník – zemáková baba, rakija dudovača, repovača alebo klipara*. V piatok večer je rozlúčka so slobodou – *oproštajna*. Družba a družica pozývali hostí na svadbu s vinom a *rakijou*. Na slovenských svadbách sa dodnes spieva aj po slovensky. Po sobáši *svekruša dočkala doma mladých s kolísku*, s dieťaťom, niekedy s chlebom. Chlapci zo žartu vyniesli stôl na *strop* a *kartali sa* tam. Rozbíjali sa fľaše. *Peškíri* sa dávali na kone, dnes na autá. Pri večeri sa spievala aj hymna *Lijepa naša domovino*. O polnoci sa *mladej zesníval šlajer*. *Kuma vjazala šatku mladej na hlavu: Mladá nevesta nedaj si venac zesňaťi, nedaj si líčko boskati. Dala si Anička venca zeleňa, dala si Anka líčka rumena*. V nedeľu po miestnosti rozsypali slamu, plevy, hádzali do nich peniaze. Slamu a plevy mladomanželia zametali a zbierali si peniaze.

Kultúrno-historický vývoj slovenskej enklávy v obci dokumentujú viaceré **historické udalosti**. Podľa **Matričnej knihy narodených od 1813 do 1875, farnosť Nová Bukovica, SIGN 485**, s. 107, bol v roku 1835 prvý krst syna slovenských rodičov, čo je prvým dokladom o prítomnosti Slovákov v Mílovciach. Slováci sem prišli zo Starej Bystrice, Novej Bystrice; aj po niekoľkých zastávkach, napríklad v Čepíne, Podgoráči. Mílovce sa stali jednou z 13 filií farnosti Nová Bukovica. V roku 1859 si dali Mílovčania uliať zvon a bola postavená kaplnka. V roku 1916 bol tento zvon zrekvírovaný. O počte Slovákov v obci máme záznamy z rokov 1904 – 309 Slovákov, 1931 – 350 Slovákov a 1978 – 350 Slovákov. V roku 1929 bola postavená zvonica a v roku 1934 nová škola. V 40. rokoch 20. storočia dochádza k vysťahovalectvu do Kanady, USA, Argentíny, Brazílie a Austrálie. V 60. rokoch 20. storočia sa miestni obyvatelia sťahujú hlavne do Novej Bukovice, Slatiny, Osijeku a Záhrebu. V roku 1952 bol postavený hasičský dom. Spevnená kamenná komunikácia bola dokončená v roku 1965 a o rok dedinu elektrifikovali. Asfaltová cesta bola vybudovaná v roku 1984, plynofikácia v roku 1994 a vodovod zaviedli v roku 2001. Zakladajúce zhromaždenie MS Mílovce sa konalo v roku 2004 a v roku 2007 bol dokončený dom smútku. Poslednou významnou udalosťou bolo slávnostné otvorenie Chorvátsko-slovenského kultúrneho domu v roku 2010.

Zemepisné, katastrálne a miestne názvy – *Slovački kraj, Žirík* (hora), *Jamaše* (hora aj zem), *Krčavina*. *Hercegovača* – zaniknutá slovenská dedina juhozápadne od Míloviec, ostal po nej len kríž.

Kultúrne organizácie a inštitúcie

Matica slovenská Miljevci. Matica slovenská v Mílovciach bola založená v roku 2004. Pred jej založením v dedine nepôsobila žiadna slovenská menšinová ustanovizeň, spomína sa iba aktivita Dobrovoľného hasičského zboru, ktorý organizoval tanečné zábavy, na ktorých sa hrávali aj slovenské piesne. Matica má v roku 2016 105 členov, z ktorých je približne 20 detí.

V rámci Matice fungujú tri tanečné skupiny – najmladšia (deti do 5 rokov – cca 9 členov), stredná (deti do 8. triedy ZŠ) a staršia (stredoškoláci). Okrem toho pracuje aj zmiešaná spevácka skupina, ktorá zahŕňa starších mužov a ženy. Choreografie pre tanečníkov pripravuje Branka Baksová z Markovca, programy následne nacvičuje Željka Kraljiková.

Matičari majú k dispozícii novopostavený Chorvátsko-slovenský dom, ktorý úplne vyhovuje potrebám míľovskej matice. Pri založení Matice matičari využili ešte starý hasičský dom, ktorý z bezpečnostných ani priestorových dôvodov absolútne nevyhovoval potrebám stretávania sa ľudí. Tanečné skúšky bývali v budove Základnej školy.

Aj míľovskí matičari majú svoju partnerskú obec na Slovensku. Napriek tomu, že pôvod majú v Starej a Novej Bystrici, ide o Ošadnicu v okrese Čadca. S Ošadnicou má uzatvorenú zmluvu o spolupráci aj stredisková obec Nova Bukovica, vrátane miestnych základných škôl. S Ošadničianmi sa každoročne navštevujú, spravidla počas organizovaných podujatí. Okrem toho majú Míľovčania dobré vzťahy s Jaroslavom Mačekom z Nitry (riaditeľ Spojenej strednej školy v Nitre), ktorý im, okrem ubytovania v internáte, zabezpečil sponzorský príspevok vo forme dreva na stavbu matičného domu.

Organizované podujatia

Autochtónnym podujatím Míľovčanov sú **Míľovecké dni kukurice**. Konajú sa od roku 2007 v predposlednú septembrovú sobotu. Súčasťou programu sú okrem folklórnej zložky ukážky zberu kukurice bez použitia modernej techniky. Pre všetkých účastníkov sa varí kukurica, pripravené sú kukuričné koláče, kukuričná pálenka (*klipara, klipovača*). Ľudia si do okien vystavujú rôzne ručné práce. Podujatia sa zúčastňujú aj hostia z niekoľkých pozvaných slovenských matíc a jedného chorvátskeho spolku. Každý druhý rok na Míľovecké dni kukurice prichádzajú aj obyvatelia z družobnej obce Ošadnica.

Ďalším tradičným podujatím pre domácich obyvateľov, ktoré organizuje výlučne Matica slovenská, je **Majpán** (stavanie mája). Koná sa, podobne ako v iných dedinách, 30. apríla. Máj sa stavia na priestranstve pre budovu Matice. Súčasťou je občerstvenie a veselica pri živej hudbe. Napriek tomu, že organizačne ide o matičné podujatie, zúčastňujú sa ho aj mnohí chorvátski obyvatelia.

Z iných podujatí môžeme spomenúť **fašiangový sprievod** dedinou, ktorý organizujú výlučne slovenskí matičari, a pravidelné **oslavy príchodu nového roka**. Osláv v priestoroch Matice sa zúčastňuje približne 50 členov a o zábavu sa stará aj živá hudba.

Na **výročnej schôdzi** sa zvykne upiecť prasiatko, pričom ide skôr o pracovné stretnutie členov ako zábavu.

Za zmienku stojí aj **futbalový turnaj** s tímami z Markovca a Jelisavca, ktorý sa uskutočnil v roku 2013. Za míľovskú Mladosť hrajú aj Slováci, no turnaj sa konal iba jedenkrát, lebo tímy Markovca a Jelisavca už podobný turnaj hrajú s Jurjevcom a Josipovcom.

Kultúrna infraštruktúra

Najdôležitejšou súčasťou kultúrnej infraštruktúry v Mílovciach je Chorvátsko-slovenský dom. Využíva ho takmer výlučne Matica slovenská Miljevci od roku 2009. Priestory sú klimatizované s plynovým vykurovaním.

Exteriér pozostáva z rozsiahleho pozemku, na ktorom môžeme nájsť nové kryté pódium, parkovacie miesta pre 20 áut a improvizované múzeum v prírode. Vonkajšie priestory sa využívajú na organizovanie kultúrneho podujatia Míľovecké dni kukurice.

Vstupná hala Chorvátsko-slovenského domu je vybavená sedením, chodbovým nábytkom, vešiakmi a chladiacimi boxami na občerstvenie. Za ňou nasleduje hlavná sála s kapacitou 150 ľudí. Vybavená je pódium, sedením a stolmi (12 stolov, 24 lavíc, 80 stoličiek) a prenosnou zvukovou technikou. Po stenách sú rozmiestnené fotografie dokumentujúce aktivity Matice, spomienkové diplomy a ocenenia. Dva páry rollupov prostredníctvom fotografií a sprievodných textov informujú o organizovaných podujatiach v Mílovciach. Na pravej strane vedľa pódia sa nachádza matičná kancelária s archívom. Vybavená je počítačom, telefonickým a internetovým pripojením, televízorom. Nájdeme tu tiež kuchyňu, sociálne zariadenia a šatne. Na poschodí sú situované dve klimatizované spoločenské miestnosti vybavené stolmi a sedením. Dekorované sú umeleckými výrobkami a spomienkovými predmetmi.

Prevádzka Chorvátsko-slovenského domu je financovaná z rozpočtu samosprávy a projektovej činnosti naviazanej na Ministerstvo kultúry Chorvátskej republiky a Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí. Fungovanie domu/Matice personálne zabezpečujú predseda Matice Ďuro Sobol (1952), podpredsedníčka Jasna Matotová (1965), tajomníčka Željka Kraljiková (1965) a účtovníčka Táňa Matotová (1990).

Primárnou funkciou objektu je organizácia kultúrneho života a aktivít Matice slovenskej v Mílovciach. Priestory sa využívajú na nácviky speváckych a folklórnych skupín, organizáciu spoločenských podujatí, akými sú napríklad oslavy narodenín, menín, krstý, menšie svadby a pod.

Objekt je verejne a zdarma dostupný, plne funkčný, revitalizovaný a pravidelne využívaný. Motívom návštevy je prevažne kultúrne vyžitie, osвета a zábava.

Za súčasť kultúrnej infraštruktúry, ktorá nefunguje na etnickom princípe, môžeme považovať Základnú školu Vladimira Nazora, kde pôsobí aj učiteľka slovenského jazyka Maja Kandžerová (1988). Starý hasičský dom v minulosti taktiež slúžil aj na stretávanie členov MS. Je tu aj Lovecký dom, futbalové ihrisko so zázemím a rímskokatolícka kaplnka s kapacitou približne 30 ľudí.

Ľudské zdroje

K významným osobnostiam v oblasti kultúry v Mílovciach patrí bezpochyby Ďuro Sobol (1952), ktorý je predsedom Matice slovenskej. Všestrannou osobnosťou je Jasna Matota (1965), podpredsedníčka Matice, zberateľka starožitností, vyrába tiež dekoratívne predmety, predovšetkým zo šúpolia, ale aj iných materiálov. Choreografkou folklórnej skupiny je Željka Kraljiková (1965), ktorá je aj matičnou tajomníčkou. Maja Kandžerová (1988) je učiteľkou slovenského jazyka na Základnej škole, kde pôsobí aj ako režisérka detských divadelných predstavení v slovenskom jazyku. O diani v dedine píše do slovenských periodík Táňa Matota (1990), tiež sa zaoberá výrobou dekoratívnych predmetov zo šúpolia a vyšíva ľudové odevy pre potreby tanečnej skupiny. Ďalšími výšivkárkami sú Zlata Lukaček (1945), Jelka Skovračin (1951) a Ivanka Klešček (1953). Dekoratívne predmety vyrába Michaela Lukaček (1975) a Zlata Jagnjić (1960). Zberateľom starožitností je Kruno Haničar (1976).

V obci pôsobia viacerí remeselníci s vedomím slovenského pôvodu. Produkty z dreva vyrába Matija Lukaček (1944), ďalšími sú murári Tomo Rajnoha (1962), Davor Dorčák (1974) a Jozo Malenjak (1959), ktorý je aj drevorubačom. Košíky

vyrábajú Stjepan Klešček (1933) a Stjepan Krupa (1933), Ivan Služek (1954) a Ivan Krupa (1949.)

Pôvodom z Míloviec je Emil Dorčák (1950), predseda Matice slovenskej v Osjeku a spoluautor niekoľkých publikovaných diel o Mílovciach a iných lokalitách.

SWOT analýza kultúrneho potenciálu Slovákov v Mílovciach

Silné stránky

Fungujúci Miestny odbor Matice slovenskej
Nový Chorvátsko-slovenský dom ako organizačné zázemie činnosti MS Mílovce
Prítomnosť výrazných ľudských zdrojov vzhľadom na početnosť slovenskej komunity
Dobré medziľudské vzťahy medzi členmi MS aj v rámci slovenskej minority
Výučba slovenského jazyka na základných školách v Mílovciach a Novej Bukovici
Družobné kontakty s kysuckou obcou Očšadnica
Organizované podujatia v kontexte veľkosti prostredia a členskej základne MS
Prehľadne vedený Archív MS
Fotodokumentácia podujatí MS na paneloch v priestoroch Chorvátsko-slovenského domu
Štylizovaná národopisná expozícia v exteriéri pred Chorvátsko-slovenským domom

Slabé stránky

Absentujúce obyčajové tradície realizované na etnickom princípe
Relatívna geografická odľahlosť od iných prostredí so slovenským obyvateľstvom
Nízky počet obyvateľov s vedomím slovenského etnického pôvodu
Absencia etnicky homogénnych manželstiev

Príležitosti

Prápná menšinová legislatíva štátu (možnosť získavať finančnú podporu z viacerých zdrojov)
Množstvo obyvateľov slovenského pôvodu v okolitých dedinách a mestách (potenciál pre rozšírenie členskej základne a aktivít MS Mílovce)

Ohrozenia

Celková ekonomická situácia v krajine
Asimilácia príslušníkov najmladšej generácie
Negatívna demografická krivka
Nedostatok pracovných príležitostí

Najdôležitejšie objekty kultúrnej infraštruktúry (Michalík 2016)

Tradičná architektúra (Pap 2016)

Objekty tradičného hospodárskeho dvora pred sídlom MS Míľovce (Čukan 2016)

Dekorativizmus (Kurpaš 2016)

Interiér Chorvátsko-slovenského domu v Milovciach (Kurpaš 2016)

Kultúrny potenciál Slovákov v Zokovom Gaji

Náhrobník (Čukan 2016)

Zokov Gaj leží v strednej Slavónii na východnej hranici Viroviticko-podrávskej župy. Administratívne patrí k okresu Zdenci. Od kultúrneho centra Slovákov v Chorvátsku Našic je vzdialený 20 km. V dedine žilo v roku 2014 155 obyvateľov a mala 58 domácností. Všetci obyvatelia majú slovenský pôvod. (Kuric – Hohoš 2014:25.) Pri sčítaní obyvateľstva v roku 1991 sa však 97 % z 266 obyvateľov dediny prezentovalo ako Chorváti, ako Slovák sa neprihlásil nikto.

Dedina vznikla okolo roku 1855 na Guttmanových pozemkoch. Už vtedy existovali neďaleké osady Podruminy a Dlhá Medza, v ktorých žili Slováci. Obyvateľstvo prichádzalo priamo zo Slovenska alebo v rámci sekundárnej kolonizácie z Podrumín aj z ďalších okolitých dedín v Slavónii. Základ tvorili prisťahovalci zo severných Kysúc, ktorí už predtým prichádzali na púte do Aljmaša a videli tu možnosti zamestnania sa a usadenia sa. Spomínajú sa Stará Bystrica, Nová Bystrica, Klubina, Radôstka, Zborov. V okolí je málo pracovných príležitostí a mladí ľudia odchádzajú. Kultúrny dom je vo veľmi zlom stave.

Napriek nízkemu počtu obyvateľov v dedine funguje Matica slovenská, ktorá organizuje niekoľko podujatí ročne a snaží sa udržiavať slovenské národné povedomie. Združuje však aj niekoľkých členov chorvátskej národnosti.

Zokov Gaj je charakteristický rybníkom *Grudnjak*, ktorý je veľký približne ako celý intravilán dediny, poskytuje však len malý počet pracovných príležitostí.

Kultúrne dedičstvo

Archívne dokumenty v Zokovom Gaji reprezentuje Archív Matice slovenskej a Archív rímskokatolíckeho farského úradu Bokšíc, kde sú v chronologickom slede údaje za farnosť aj filie.

Archív Matice slovenskej je vedený vzorne predovšetkým v posledných troch rokoch. Umiestnený je v spoločenskej miestnosti kultúrneho domu. Obsahuje všetky dôležité listiny a dokumenty od založenia MS v roku 2003 do roku 2016: štatúty, zoznamy členov, zápisnice z výročných schôdzí, projektovú dokumentáciu a ekonomickú agendu.

Osobitne sú spracované dokumenty z organizovaných podujatí, zvlášť za posledné tri roky. Dokumentácia je prehľadná a kompletná. Jednotlivé archivované materiály obsahujú 25 registrov s nasledovnými položkami: pošta, príjmy a výdavky, cestovné príkazy vrátane komunikácie so Zväzom, pozvánky, prihlášky, programy manifestácií. V Archíve sú vzorne vedené inventárne knihy za roky 2013 – 2016.

V Archíve je vizuálna dokumentácia všetkých vystúpení folkloristov MS Zokov Gaj od roku 2012 do roku 2016 (fotografie, 150 videokaziet a CD) na podujatiach v Chorvátsku aj v Zborove nad Bystricou. Všetko je spracované a archivované aj v elektronickej forme.

V miestnosti MS sú panely s fotografiami, diplomy, čestné uznanie, spomienkové predmety. 24 farebných fotografií zo záplav – *poplavy* v roku 2010 a veľká nástenka – asi 150 farebných fotografií z vystúpení a manifestácií.

V cirkevnom archíve rímskokatolíckeho farského úradu v Bokšíci sú chronologicky vedené matriky celej farnosti, lokality Bokšíc a filie Beljevina, Zokov Gaj, Bokšíc Lug a Šaptinovci. Vo všetkých spomenutých dedinách žijú disperzne aj občania s vedomím slovenskej etnickej príslušnosti. Matriky sú v Bokšíci vedené od 1926, predtým bola župa/farnosť Feričanci alebo Crnac. Všetky najstaršie matriky do roku 1949 archivuje Župni ured Našice.

V archíve je prítomná matričná kniha *Status Animarum* – od 1926. Zokov Gaj má osobitnú matriku, obsahuje mená členov rodín po číslach domov, dátum narodenia, sobáša a smrti, u niektorých aj ďalšie informácie.

Existujú tri matriky krstených (č. II – 1949 – 1966, III. 1967 – 2001, 2001 – doteraz), najstaršia 1926 – 1949 je v Našiciach. Obsahujú údaje: dátum narodenia, dátum krstu, rodičia, bydlisko, krstní rodičia, zamestnanie krstných rodičov, smrť, birmovka i sobáš.

Dve matriky zomretých a pochovaných (č. II. 1949 – 1973, III. 1974 – doteraz), najstaršia 1926 – 1949 je v Našiciach, Obsahujú údaje: dátum aj miesto narodenia, bydlisko, príčina úmrtia.

Dve matriky sobášených – (č. II. 1949 – 1972, III. 1973 – doteraz), najstaršia 1926 – 1949 je v Našiciach. Obsahuje údaje: dátum sobáša, mená sobášených, dátum ich narodenia, bydlisko, rodičia, krstní rodičia, farár, miesto sobáša.

Historické knižničné fondy a historické knižničné dokumenty. V priestoroch MS v kultúrnom dome je príručná knižnica, ktorá obsahuje 85 knižných jednotiek – učebnice slovenského jazyka, monografie dedín a miest v Chorvátsku aj na Slovensku, dejiny, slovníky, tradičná kultúra. Sú to priebežne zhromažďované knižné dary od jednotlivcov a partnerských inštitúcií. Je tu aj kompletne vydanie časopisov *Prameň* a *Slovenské zahraničie*.

Zbierky múzeí a galérií. Žiadny podobný fond v dedine neexistuje.

Diela hudby, tanca, dramatického umenia a scénografie. Folklorná sekcia MS má viaceré choreografie, ktoré čerpajú z miestnych kultúrnych tradícií. Najdlhšie pôsobiaca choreografkou v MS Zokov Gaj bola Darinka Siladji.

Diela kinematorafie, televíznej a audiovizuálnej tvorby. V archíve MS sú videokazety a DVD s choreografiami, ktoré čerpajú z miestnych kultúrnych tradícií.

Diela výtvarného umenia, úžitkového umenia a dizajnu. Nepodarilo sa nám zistiť žiadnu pozitívnu informáciu.

Diela tradičného umenia a insitnej umeleckej výroby (domáckej aj remeselnej). Len stolárska výroba a včelárstvo, no v obmedzenom rozsahu.

Historické urbanistické, architektonické a stavebné štruktúry. Tradičná architektúra z 1. tretiny 20. storočia sa vyskytuje na viacerých miestach dediny. Domy sú z pálenej tehly alebo kombinované – pálená tehla a nabíjaná hlina. Menšie obytné aj hospodárske objekty majú rámovú konštrukciu vyplnenú nepálenou tehloou alebo drevom. Domy sú situované štítovou stenou ku komunikácii. Majú sedlovú strechu a drevené alebo murované prístenné stĺpy. Prekrytá časť pred vstupnou dvorovou stenou sa nazýva *ganek*.

Archeologické lokality a nálezy. V dedine a okolí podobné neregistrujú.

Kultúrna krajina. Severozápadne od dediny v priestore/na úrovni rybníka existovala osada Podruminy, ktorá bola založená skôr ako Zokov Gaj, zanikla začiatkom 20. storočia. Obrisy sú viditeľné na leteckej snímke. V chotári nie je žiadne pamätné miesto, kríž, kaplnka. Severovýchodne od dediny je sústava

rybníkov. Východne od dediny tečie zregulovaný vodný tok *Zdenačka rjeka*, smeruje od juhozápadu na severovýchod.

Popri domoch je vysadený vinič. Z ovocných stromov sa vyskytujú predovšetkým slivka, jabloň, hruška, višňa, čerešňa – *trešňa* a orech.

Pestuje sa pšenica – *žitko*, kukurica, pre svine jačmeň, pre kone siali *zob*. Raž bola dôležitá hlavne pre dlhú slamu, z ktorej viazali *hužve* na viazanie snopov. Pre kravy a svine siali repu. Základnou okopaninou boli zemiaky – *zemky*, kapusta a fazuľa – *hrach*. Teraz slnečnica – *suncokret* a sója.

Z drevín rastú v chotári topoľ, vŕba, agát, dub, hrab, lipa, klen a jelša. V dedine sú vysadené slivky, orech, jabloň, sporadicky smrek, breza a tuje ako okrasné dreviny.

V chotári žijú jeleň, srna, zajac málo, *fazanoch*, *labudoch* v rybníku, divých husí, *lisice*, kuny.

Pamätné izby, pomníky, pamätné tabule. Na kaplnke je **pamätná tabuľa** s nápisom: Kaplnka bola postavená v roku 2004. Na laviciach sú nápisy: Lavice darovali Vesna i Mirko Jantošovi. Podobne sú nápisy na obrazoch, na oltári aj iných zariadeniach kaplnky.

Jazykové prejavy. V miestnom nárečí slovenského jazyka sa vyskytujú prvky kysuckého nárečia a množstvo kroatizmov. Obyvatelia s vedomím slovenskej etnickej príslušnosti medzi sebou komunikujú len v chorvátskom jazyku: najviac je sliviek – *najvyšje je sliškoch*; pre kravy a svine – *za krávy a za sviňe*; najzákladnejšie sú zemiaky – *zemky sa najosnovnejše*; fazuľa je *hrach a grach je grašek*; ovos – *zob*; udiareň – *pušnica*; studňa – *bunar a hore nad bunarom je štubeň*; chlievy pre ošípané – *svince*; maštal pre kone a pre kravy – *štaľa za koňe, štaľa za krávy*; veľmi – *bárdzo*; nosili – *noseli*, farbili – *farbeli*; vlnené – *vuňené*; klčovať – *krčiť*; pasienok – *pašňak*; stoh slamy – *kamara*; oškvarky – *špirky*; mliekareň – *mlékara*, smotana – *smetanka*; tvaroh – *syr*; maslo – *máslo*; mútovník, dbanka – *zbénka, to zme muťeli*; ve míske; na másti; drapanie piéria, aj vrábcoch *pusteli*; *kostrnky* – *koštrny*; bravčová masť – *svinska masť*; cibuľa – *cebuľa*; predtým, skôr – *prvej*; vlečka – *prikolica*.

Moja cerka, moja đefka, mój únuk; Hrušky sa sušeli posle chléba ve péci; Jabuka se rezali na smidky; Kislime kapustu do sudka, kapustu som kyslela, režeme aj hlafky; Volim kyslu kapustu, ja kapustu nevolim; päť rokoch; z repy je repná pálenka – od repy je repara; pálenka z kukurice – kukuruzňara – tak sa zvalo, nie klipara; prichádza do Gaja – za Gaj dochadza; domáceho chleba ve péci pečeneho; to se drželo ve izbe; ve vode; ze hlávy; kažeme, poplava, voda bude rást; ak sa mladý ožení a ide k neveste – vydá sa; My sme nemali osnovnu školu, tu okolo sa plietli tri jazyky – Mađari, Švábi, Slováci.

Príbuzenská terminológia obsahuje archaizmy, skomolené termíny aj chorvátske výrazy, pričom viaceré sa používajú paralelne so slovenskými:

Mama – *mama, mamka*,

Otec – *tata*,

Otcov otec – *starý tata, dédo*,

Stará mama – *stará mama*,

Dcéra – *dcéra, dcérka*, kedysi *ďiefka*,

syn – *syn*,

otcov brat, jeho manželka – *strýk, strýko, stryná*,

mamin brat, jeho manželka – *ujec, ujčina*,

mamina sestra, jej manžel – *tetka, svako*,

manželka – *baba*,

manžel – *chlap*,

manželkin otec – *tast* aj *púnec*,

manželkina matka – *punica*,

manželov otec – *tast, tata*,

jeho žena – *svekrva, mama*,

bratranec, sesternica – *bratanec/sestrenica*,

sestrina, bratova dcéra – *synovka*,

sestrin, bratov syn – *synovec*,

manželov brat – *dever*,

svat – *prijatelj, prijateli*,

manželkina sestra – *švagrina*,

manželova sestra – *zolnica*,

bratova manželka – *nevesta*,

synova manželka – *nevesta*,

dcérin manžel – *zať*,

dcérin, synov syn – *unuk, unučka, unuka*,

krstný otec, matka – *krsny otec, krsna mať*

kmotor, kmotra – *kum, kuma*,

sobášni svedkovia – *vjenčani kum, kuma*,

birmovní rodičia – *krizmani* – *kum – kuma*.

Krstné mená dievčat: *Katica, Marica, Hanka, menej Etelka, Julka, Eva, Suzana*.

Krstné mená chlapcov: *Stevo, Péro, Antun, Ondrej, Ivan, Mišo, Mato, Józo*.

Mená kráv: *Cifra, Šarula, Jagoda, Milava, Biserka*.

Mená koní: *Zora, Dorka, Žeravka, Ridža, Beba, Ridžan, Vranec, Lejla*.

Mená psov: *Lordy, Šaro, Bobika, Brix*.

Kultúrne tradície. V dedine nie je dom smútku, večerné modlenie pri mŕtvom aj kar sa stále konajú doma.

Príznamy smrti: *drobna sova, čo kažeme kuvička okol kuče; keď ryje krt; keď pes vyje.* Ale keď pes vyje a zdvihne hore hlavu – niekde horí.

Mŕtvy – *pokojník, mŕtvač. Večer verestujeme – modlí sa pri ňom. Mŕtvač je ve prednej chyži. Ženy sa modlia, chlapi sa kartajú, idú na pole.* (Na dvor – na pole). Ponúkajú fánky, rakiju, víno – kto čo má. Na kar – na *karminy* – *zakole sa prasa, čorba, čobanac sa varí. Varí sa ve kuchyne alebo na poli pod kotlom; ak je malá kuča – aj u suseda.*

Pri pýtaní nevesty bývala *ciganska mláda*; potom zbierala peniaze za *tamburášov*. Tradícia zanikla.

Na fašiangy vždy boli mládenci *maškary*. Mali veľký *rožeň*, dávali im slaninu. Všetko, čo zarobili, sa predalo, usporiadali zábavu. Teraz obchádzajú dedinu len deti, a to neorganizovane. Organizovane len v takom prípade, ak si folkloristi pripravujú tematický program, choreografiu.

Na Veľkú noc – *Idem obliať, idem poliať – všetci sme sa polievali – budem zdravši. Ešte mladí sa zídu, idú po ulici a kde vidia dievku, ju oblejú a dievky bežia za nimi, aby ich obľiali.*

Na zabíjačku len deti dajú rožeň, nech sa nevidí, kto je, všeličo napíšu na papier; ešte riedko je, lebo je aj riedko klaňa.

Kedysi stavali jeden máj pred dom, jeden *pred kapelku*. Mládenec postavil máj pred dom dievky, s ktorou sa mal oženiť. Strom – hrab väčšinou, *bolo aj klenoch* kedysi. Jeden rok (asi 1952 – 1954) bolo v dedine 27 májov. Partizáni – bývalí vojaci si máj želali, dali si ho postaviť, teraz vôbec. Tradíciu vykonávali hasiči – možno do posledného desaťročia 20. storočia. Posledný ani *nezrušeli*, celý rok ostal pred domom – nikto už nemal záujem a tradícia zanikla.

Na všetkých svätých – *oheň sme kureli pri kapelke. Drevo sme pokradli po kuchách. Kradli sme kury, zakrutili do blata a piekli v tom ohni. Odpadlo všetko perie.* Tradícia trvala asi do roku 1985, zanikla.

Betlehemci chodia dodnes. Majú *biele halienky* a nesú betlehem. Chlapec – sv. Josp s čakanom – *ide popredku* a dievčatá nosia betlehem – 5 až 7. Spievajú len po chorvátsky, po slovensky už nie. *Chodia aj Šokci v susedných selach.*

Po zábave na Štefana a na Jána muzikanti hrali Stjepanom aj Ivanom. *Tamburáši* každý rok prichádzali z Bokšiča.

Historické udalosti. V kolektívnej pamäti obyvateľov sa zachovali nasledovné zmienky o historických udalostiach: 1855 – založenie Zokovho Gaja; 1923 – prvá kaplnka v dedine; 1943 – odviezli Cigánov, zostala po nich časť chotára Cigánska jama; 1950 – založený bol Dobrovoľný hasičský zbor; 1956 – postavený bol hasičský

dom/kultúrny dom; 1959 – 1991 – existencia futbalového klubu; 2003 – založená MS; 2005 – prvá návšteva Slovenska – Oščadnica.

Zemepisné, katastrálne a miestne názvy. Východne od dediny – hora *Durdenica*, severovýchodne – hora *Ivovača*; južne a juhovýchodne – *Roda* – polia, severne – *Balacka* – polia. Časť chotára, odkiaľ v roku 1943 odviezli Cigánov – *Cigánska jama*.

Kultúrne organizácie a inštitúcie

Matica slovenská Zokov Gaj. Matica slovenská v Zokovom Gaji bola založená v roku 2003. Predtým v dedine nepôsobila žiadna menšinová ustanovizeň. Matica má okolo 60 členov, čo je menej ako polovica obyvateľov dediny. Členovia však bývajú aj v okolí, napríklad v Bokšiči alebo Zdencoch.

V rámci Matice pracujú dve skupiny – tanečná a spevácka. Tanečnú skupinu tvoria členovia od 10 do 34 rokov, spevácku skupinu starší členovia. Absentujú vlastní hudobníci. Všetci sa stretávajú raz do týždňa, v prípade potreby aj častejšie, no s výnimkou zimného obdobia, keď je náročné vykurovanie priestorov matičného domu. Za kalendárny rok matičiari absolvujú približne 13 vystúpení, vrátane troch domácich.

Matica má k dispozícii tzv. „malý dom“, ktorý patrí strediskovej obci Zdenci. K dispozícii je kancelária, malá sála – vhodná na skúšky, veľká sála s pódium, sklad (kroje a ich súčasti). Z materiálneho vybavenia majú matičiari k dispozícii počítač, tlačiareň, kopírku, telefón, fotoaparát a kameru. Z hudobných nástrojov vlastní len harmoniku. Tanečná skupina používa štyri komplety ženských krojov a jeden mužský kroj. Spevácka skupina má jeden – dva komplety – pracovný a sviatočný.

Matica slovenská Zokov Gaj vydala v roku 2014 monografiu *Slovenská osada Zokov Gaj 1855 – 2013* (Slovačko naselje Zokov Gaj 1855 – 2013) autorov Slavka Hohoša a Andreja Kurica.

Za zmienku stojí aj družba matičiarov zo Zokovho Gaja s obyvateľmi obce Zborov nad Bystricou na Kysuciach. Pravidelné sú vzájomné návštevy na výročných a iných kultúrnych podujatiach.

Organizované podujatia

Matičari v Zokovom Gaji v priebehu roka pravidelne organizujú tri vlastné podujatia: *Drápanie peria* vo februári, Stretnutie Slovákov a priateľov pri Žatevných slávnostiach v júli a Kultúrny večer Slovákov a priateľov v októbri.

Drápanie peria sa koná v sobotu pred pôstom. V roku 2016 sa uskutočnil 13. ročník podujatia. Zúčastňujú sa ho domáci matičari, ďalšie dve pozvané matice a jeden chorvátsky spolok. Pri príležitosti podujatia bola v roku 2012 vydaná brožúra *Svijet perja u Zokovom Gaju. ...od folklora do folklorizmu* (Svet peria v Zokovom Gaji. ...od folklóru k folklorizmu).

Stretnutie Slovákov a priateľov pri Žatevných slávnostiach sa koná v prvý júlový víkend. Podujatia sa zúčastňuje 4 – 6 matíc a spolkov, každý druhý rok prichádzajú aj hostia zo Zborova na Slovensku. Súčasťou sú folklórne vystúpenia aj ukážky žatvy (v poli). V roku 2016 sa uskutočnil 11. ročník podujatia.

Kultúrny večer Slovákov a priateľov sa koná v októbri. Súčasťou programu sú detské recitačné pásma, spev slovenských piesní a vystúpenie chorvátskych hostí. V roku 2016 sa uskutočnil 8. ročník podujatia.

Kultúrna infraštruktúra

Hlavným prvkom kultúrnej infraštruktúry je „Malý dom“ – Dom kultúry v Zokovom Gaji využívaný od roku 2003. Budova je vo vlastníctve samosprávy a je v zlom technickom stave. Je verejne a zdarma dostupná, funkčná a využívaná, v adaptovanom stave pre potreby Matice slovenskej.

Dom pozostáva zo zasadacej miestnosti – kancelárie Matice slovenskej, veľkej a malej sály. Sociálne zariadenia a skladové priestory sú dostupné z ulice. Budova je pripojená na inžinierske siete a vykurovaná pecami na pevné palivo. Smerom od ulice sa pred budovou nachádza parkovisko približne pre 20 automobilov. Dodávame, že kultúrny dom je jediným spoločenským priestorom s možnosťou organizovať kultúru v dedine.

Zasadacia miestnosť/kancelária MS je vybavená počítačom, tlačiarňou, faxom, telefonickým a internetovým pripojením a inými kancelárskymi potrebami. Nájdeme tu stoly a sedenie približne pre 15 ľudí. Na stenách je umiestnená fotodokumentácia, obrazy, diplomy a dekréty súvisiace s aktivitami matice. V miestnosti nájdeme aj príručnú knižnicu so slovenskou a srbskou literatúrou. V policiach sú uložené archívne dokumenty a súčasná agenda aktivít Matice.

Veľká sála má kapacitu 60 ľudí. Materiálne vybavenie tvoria stoly a stoličky, vykurovacie teleso a provizórny bar na vydávanie občerstvenia. Využívaná je prevažne tanečnou a speváckou skupinou (jeden až dvakrát do týždňa), ale tiež počas zasadnutí Matice (podľa potreby). Malá sála má kapacitu do 20 ľudí. Vybavená je stoličkami, stolmi a pecou.

Exteriérové priestory parkoviska sú v letných mesiacoch využívané na vytvorenie improvizovaného amfiteátra počas kultúrnych podujatí.

Fungovanie Matice personálne zabezpečujú predstavitelia Matice – predseda Zoran Amidžić (1983), podpredsedníčka Lidija Hološ (1970) a tajomník Marko Pavešić (1957).

Finančné zabezpečenie tvoria ročné príspevky samosprávy, členské príspevky, projektová činnosť naviazaná na Radu pre národnostné menšiny a Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí.

Za súčasť kultúrnej infraštruktúry, ktorá však nefunguje na etnickom princípe, môžeme považovať rímskokatolícku modlitebňu. Supraštruktúra v dedine nie je rozvinutá.

Ľudské zdroje

Potenciál ľudských zdrojov v kultúrnom sektore v obci Zokov Gaj je minimálny. V obci žije malý počet Slovákov, ktorí sa aktívne zapájajú do kultúrneho života. Významnú funkciu v kultúrnom sektore má predseda Matice slovenskej v Zokovom Gaji Zoran Amidžić (1983) a podpredsedníčka Lidija Hološ (1970), ktorá je zároveň choreografkou folklórneho súboru. Choreografkou staršej tanečnej skupiny je Vesna Kunštek (1971), ktorá sa tiež zapája do všetkých aktivít Matice slovenskej. O kultúrnom dianí v dedine a činnosti Matice slovenskej v Zokovom Gaji informuje dopisovateľ časopisu *Prameň* Marko Pavešić, ktorý občas píše aj do chorvátskych periodík. V obci sú iba dvaja remeselníci slovenského pôvodu – včelár Nikola Čiž (1935), bývalý dlhoročný predseda MS Zokov Gaj, a košíkár Milan Škorvaga (1949).

SWOT analýza kultúrneho potenciálu Slovákov v Zokovom Gaji

Silné stránky

Fungujúci Miestny odbor Matice slovenskej v Chorvátsku
 Výučba slovenského jazyka na Základnej škole v Zdencoch
 Archív MS od roku 2013
 Cirkevné matriky archivované na r.k. farskom úrade v Bokšiči
 Živé obyčajové tradície realizované na etnickom princípe – v obmedzenej miere tradované aj organizované
 Družobné kontakty s obcou Zborov nad Bystricou na Slovensku
 Organizované podujatia v kontexte veľkosti prostredia a členskej základne MS

Príležitosti

Prajná menšinová legislatíva štátu (možnosť získavať finančnú podporu z viacerých zdrojov)
 Využitie rybníka v lokálnom rozvoji a turizme

Slabé stránky

Zlá ekonomická situácia obyvateľov/vysoká nezamestnanosť
 Nízky počet obyvateľov slovenskej národnosti
 Zlý technický stav kultúrneho domu ako sídla Matice slovenskej
 Absencia vysokoškolsky vzdelaných kádrov
 Nízky počet členov MS

Ohrozenia

Celková ekonomická situácia v krajine
 Asimilácia príslušníkov najmladšej generácie
 Negatívna demografická krivka
 Nedostatok pracovných príležitostí

Hlavná - jediná ulica v Zokovom Gaji (Kurpaš 2016)

Sídlo MS Zokov Gaj (Kurpaš 2016)

Tradičná architektúra (Pap 2016)

Členovia a priatelia MS Zokov Gaj (Kurpaš 2016)

POŽECKO- SLAVÓNSKA ŽUPA

LEGENDA

- štátna hranica
- hranica župy
- rieka
- hlavné mesto župy
- obec so slovenským osídlením

OBCE SO SLOVENSKÝM OSÍDLENÍM

Chorvátsky názov	Slovenský ekvivalent
Jakšić	Jakšić

MIERKA

0KM 10KM 20KM

© M. ZABENSKY, L. ZABENSKY

Kultúrny potenciál Slovákov v Jakšiči

Jakšić sa nachádza na východe Požecko-slavonskej župy. Mesto Požega s 26 000 obyvateľmi je vzdialené 10 km. Jakšić je strediskovou obcou a sídlom okresu. Celý okres Jakšić má viac ako 4 000 obyvateľov, v samotnej dedine ich žije približne 1850. Určiť počet ľudí s vedomím slovenského etnického pôvodu je veľmi náročné, vzhľadom na prevažne zmiešané manželstvá. Možno vychádzať z počtu členov Matice slovenskej v Jakšiči, ktorých je okolo 120 (členovia však dochádzajú do Matice z 15 okolitých dedín a miest). Obyvatelia s vedomím slovenského pôvodu však žijú minimálne v 21 okolitých obciach a mestách, z ktorých sa oficiálne hlási k slovenskej menšine len nepatrná časť.

Obyvatelia postupne prichádzali v posledných desaťročiach 19. storočia aj v 20. storočí. Najčastejšie sa spomína Stará Bystrica, Riečnica a Harvelka na Kysuciach a dediny na hornej Nitre: Podhradie, Cigeľ, Sebedražie, Koš. V Jakšiči žije odhadom 60 rodín s vedomím slovenského pôvodu. Pristahovali sa priamo zo Slovenska alebo prostredníctvom sobášov z okolia. Pri uzatváraní sobášov nie je etnická otázka podstatná – ak sa zosobášia slovenský pár, je to skôr náhoda. Všetkých spája spoločná domovina – Slavónia a Chorvátsko, spoločný

chorvátsky jazyk a katolícka viera. Väčšinou sa medzi sebou poznajú. Takýchto rodín je v jednotlivých osadách minimálne 300; konkrétne: Ramanovci – 10 rodín, Treštanovci – 10 rodín, Tekići – 5 rodín, Podgorje – 5 rodín, Bertelovci – 4 rodiny, Ovčare – 5 rodín, Vetovo – 20 rodín, Eminovci – 7 rodín, Novoselci – 18 rodín, Trapari – 20 rodín, Gradac – 25 rodín, Pleternica – 50 rodín, Čosinac – 4 rodiny, Sesvete – 6 rodín, Kutjevo – 30 rodín, Grabarje – 25 rodín, Tominovac – 6 rodín, Bjelisevac – 7 rodín, Cerovac – 10 rodín, Rajsavac – 20 rodín, Radnovac – 15 rodín. Okrem Slovákov tu žijú Chorváti (Šokci), Nemci (Švábi) aj Česi.

Kultúrne dedičstvo

V rámci **hmotného kultúrneho dedičstva** sú dôležité **archívne dokumenty**. Jakšić je popri Mílovciach druhou lokalitou so slovenským spoločenstvom v Chorvátsku, odkiaľ sa nám doteraz nepodarilo získať dokumenty z cirkevného archívu na miestnom rímskokatolíckom Farskom úrade.

Archívne dokumenty MS „Kukučin-Kuntarić“ Jakšić sa nachádzajú v archíve Matice slovenskej Kukučin-Kuntarić Jakšić, ktorý je uložený u predsedu MS, lebo MS „Kukučin-Kuntarić“ Jakšić nemá vlastné priestory, ale spoločné s HKUD Slavonija. Archívne dokumenty sú už väčšinou v elektronickej forme. Archív obsahuje všetku podstatnú a požadovanú dokumentáciu od roku 2008 do 2016. Vedený je dôsledne. Medzi najvýznamnejšie dokumenty patria zápisnice 1. až 9. zhromaždenia MS „Kukučin-Kuntarić“ Jakšić, originál zoznamu účastníkov zakladajúcej schôdze, dva originálne štatúty MS „Kukučin-Kuntarić“ Jakšić, fotodokumentácia kultúrnych podujatí, CD a DVD z vystúpení MS „Kukučin-Kuntarić“ Jakšić na rôznych republikových podujatiach Zväzu Slovákov, finančná dokumentácia od založenia MS Jakšić do 1. 10. 2016, zoznam všetkých finančných dotácií na aktivity MS „Kukučin-Kuntarić“ Jakšić a zoznam krojov a krojových súčastí. Nájdeme tu aj dokumentáciu vedenú v elektronickej forme s prezenčnými listinami dochádzky členov na skúšky súboru a aktivitami od roku 2008. Obsahuje aj podklady k zájazdu na Slovensko, ktorý sa realizoval v júli 2015. Súčasťou sú dokumenty k prvej *oškvarkijáde* vo Vetove, ktorá sa konala 16. novembra 2014 v reštaurácii Schon Blick. Akciu organizoval týždenník Kronika Požesko Slavónska. Elektronickú formu má aj rodokmeň rodiny Čavajda od príchodu zo Starej Bystrice, zoznam predstaviteľov Matice slovenskej Jakšić z roku 2015, podklady k najvýznamnejším podujatiam MS v rokoch 2011 – 2015, zoznam účastníkov zájazdu do Duloviec v roku 2014, zoznam umelcov zo Slovenska, ktorí sa zúčastnili

podujatia Slováci Slovákom v roku 2013 a uznanie od Zväzu Slovákov za účasť na III. manifestácii Slováci Slovákom v roku 2010. Dôležitou súčasťou je odoslaná a prijatá pošta od vzniku MS do roku 2016. V dokumente je 18 položiek, vrátane príhovorov pri príležitosti otvorenia spolupráce Cígeľ – Sebedražie – Jakšić. V elektronickej forme je aj 45 súborov fotografií od roku 2008 do roku 2016.

V priestoroch MS je príručná knižnica, ktorá obsahuje približne 230 knižných publikácií a kompletne vydanie časopisu Prameň. Knižky sú z oblasti tradičnej kultúry, monografie obcí na Slovensku aj v Chorvátsku, slovníky, encyklopédie, učebnice slovenského jazyka. Väčšinou sú to dary od partnerských inštitúcií. Knihy nie sú evidované a katalogizované, k dispozícii sú podľa potreby členom MS Jakšić.

Diela kinematografie, televíznej a audiovizuálnej tvorby. Na CD a DVD ako súčasť archívu sú zaznamenané všetky choreografie folklórneho súboru od založenia po súčasnosť.

Diela úžitkového umenia. Miestny kováč Josip Čavajda (1980) vyrába vysoko kvalitné úžitkové aj dekoratívne predmety z kovu (sekáče, meče).

Historické urbanistické, architektonické a stavebné štruktúry prezentuje tradičná slovenská architektúra. Najstaršie obytné objekty sú z prvej štvrtiny 20. storočia. Dom je z nepálenej tehly, základy sú z pálenej tehly. Situovaný je väčšinou štítovou stenou ku komunikácii. Strecha je sedlová. Gánok tvoria murované prístenné stĺpy. V osade Tekići sú dva domy z roku 1890, ktoré postavili po príchode zo Slovenska dvaja bratia.

Kultúrna krajina. Jakšić leží v nadmorskej výške od 140 do 170 m. n. m. Severozápadne od obce sú rybníky, na severovýchode je cintorín. S výnimkou južnej strany sú okolo obce zvyšky lesných porastov, kde prevládajú cer, agát, vrba, topoľ, buk, hrab a lipa. V okolí rybníka rastie pečiarica poľná aj iné druhy húb. V rybníku je množstvo veľkých ulít slávky jedlej. V chotári sa vyskytujú líška, šakal, divá mačka, srna, bocian a volavka popolavá. Poľovníci vypúšťajú do prírody bažanta. Pôda je úrodná, pestuje sa najmä kukurica, pšenica, cukrová repa, v menšej miere tabak. Okolo dediny sú ovocné sady, hlavne jabloňové, vysádzajú aj liesky. Z ovocných stromov sa vyskytujú najmä orech, višňa, slivka aj čerešňa. Pri domoch je vinič aj figovník. V dedine, v parku pri škole aj na cintoríne sú vysadené smrek, borovice a tuje.

Jazykové prejavy. Miestne nárečie slovenského jazyka obsahuje prvky kysuckého aj hornonitrianskeho nárečia s archaizmami a chorváckymi výrazmi. V mnohých prípadoch existuje slovenský aj chorvátsky variant nárečového výrazu, ale sú aj také termíny, kde už slovenský variant nepoznajú ani príslušníci najstaršej generácie, napríklad matkinej sestry manžel je *svák* aj *tetak*,

synovec je *nečak*, vnuk je len *unuk*, manželkina matka je len *punica*. Krstné mená Jozef, Ján, Ondrej majú len chorvátsku formu *Josip*, *Ivan*, *Andrija*. Vplyv bohoslužobného jazyka sa prejavuje aj v názvoch sviatkov, napríklad Pamiatka zosnulých – *Dušny dan*, Štedrý večer – *Bádňa véče*, Mikuláš – *Sveti Nikola*; úkonov a obradov: modlenie, verestovanie pri mŕtvom – *čuvarna*, kar – *kar-miše*, vinšovať – *čestitat*; afinitných príbuzných: kmotor – *kum*. Skloňovanie: *tamburášov máme dva; vypili sme peť pivoch*; ideme – *idemo*; zemiaky – *zemáky*; rozprávali – *vyprávali*.

Príbuzenská terminológia je prezentovaná nasledovnými príkladmi: otec – *tata*; matka – *mama*; syn – *syn*; vnuk, vnučka – *unuk*, *unuka*, *unučka*; otcov brat – *strýko*; manželka otcovho brata – *stryná*; matkin brat – *ujo*, *ujak*; manželka matkinho brata – *ujná*; sestrin syn – *nečak*; sestrina dcéra – *nečakiňa*; mamina sestra – *teta*; manžel matkinej sestry – *svák* aj *tetak*; manželova sestra – *švagríná*, *šogorica*; matkinej sestry dcéra – *sestrenica*, *sestrična*; matkinej sestry syn – *bratrenec*, *bratič*; nevesta – *nevesta*; manžel – *muž*, *manžel*; manželka – *manželka*; rodičia manželov (svatovci) – *prijateli*; rodičia manžela – *svekar* a *svakruša*; rodičia manželky – *starac* a *punica*, starí rodičia – *baka*, *stará manka*, *starká*, *dida*, *apko*; nevesta svokrovcom – *snacha*; zať svokrovcom – *zet*; snúbenec – *zaručnik*; frajer, frajerka – *dečko*, *cura*; dievčatá kamarátky – *kolegice*; chlapci kamaráti – *kolezi*, *dečki*.

Najčastejšie mená dievčat do poslednej tretiny 20. storočia sú *Mária*, *Katarína*, *Magdaléna*, *Štefánia* a *Ana*. Najčastejšie mená chlapcov do poslednej tretiny 20. storočia sú *Miško*, *Josip*, *Petar*, *Ivan*, *Andrija* a *Fraňo*. Kone mali tradičné mená *Dragan*, *Sokol*, *Vranac*, *Fečka*, *Olga* a *Ema*; kravy *Jagoda*, *Šarula*, *Pisava*, *Gizdava*, *Perava*, *Cifra*, *Anita* a psy *Karamela*, *Lola*, *Buco* a *Lajka*.

Prejavom **dramatického, hudobného a tanečného umenia** v obci Jakšič je fašiangový sprievod a betlehemci.

Kultúrne tradície. Ako etnodiferenciačné/etnoidentifikačné znaky sa zachovali už len tradičné jedlá: *pupáčky*, *parené buchty* (*pečená parenka* – zapečená parená buchta), *lokše* (*chudobná* – omastená so soľou a *bohatá* – s medom a orechami), *zemáková babka* (placka), *halušky* (s praženou slaninkou, niekedy aj s vajíčkom).

V súvislosti s príchodom časti obyvateľov z hornej Nitry (hruškári) možno za etnoidentifikačný príznak považovať aj sušené ovocie a jeho prípravu – sušenie na pletených lieskových *leskách* v zatvorenej chlebovej peci.

Vzhľadom na miešané manželstvá už obyčajové tradície nie sú etnickým znakom. Všetky vykonávajú spoločne chorvátski a slovenskí obyvatelia. Na Nový rok chodia chlapci *čestitat* – po chorvátsky; na fašiangy je spoločná zábava, *maškary* sú už len deti (utorok).

Na *Všetech svätých* – *Dušny dan* sa konajú len spoločné cirkevné obrady bez etnických príznakov, nepália sa ohne, sviečky. Obchôdzky bez rozdielu etnickej príslušnosti, v chorvátskom jazyku sú na deň *Sveti Nikola* (svätý Mikuláš) a na *Bádňak véče* (Štedrý večer).

Veľká noc – nekoná sa už žiadne polievanie a šibanie, korbáče sa nevyrábajú. Na *Velku subotu* (Veľká sobota) – farbili sa vajcia, ktoré sa nosili do kostola posvätiť. Táto tradícia už zanikla. Za príznak smrti sa považuje *hukanie kumita* – kuvička, prípadne hlasné zavýjanie psa. S pohrebom sa v súčasnosti nespájajú žiadne tradície na etnickom princípe. Od 80. rokov sa koná v dome smútku. Starší ľudia sú poverčiví – veria v *svjetlu noc*, pohybujuce sa svetlo.

Najväčšou **historickou udalosťou** je príchod Slovákov zo Starej Bystrice, Riečnice a Harvelky okolo roku 1800. V roku 1934 bola založená Československá beseda Jakšić a v roku 2007 Matica slovenská Jakšić.

Kultúrne organizácie a inštitúcie

Matica slovenská Jakšić. Matica slovenská v Jakšići vznikla v roku 2007 po výraznej mobilizácii Slovákov žijúcich v Jakšići aj mnohých okolitých dedinách. Pred týmto rokom neexistovala v Jakšići ani v širokom okolí žiadna organizovaná slovenská minoritná kultúra. Jakšićská matica má okolo 120 členov, ktorí pochádzajú z Jakšića aj všetkých okolitých dedín a miest. Z tohto počtu je asi 25 detí.

Matica má dve tanečné skupiny – mladšiu a staršiu. Mladšiu tvoria deti do 15 rokov a je ich približne 15, starších tanečníkov je asi 12. Spevácka skupina má 20 dospelých členov. Obidve skupiny vedie choreografka Ana Jaroš. Hudobnú zložku tvorí 12 muzikantov (harmoniky, tamburice, ozembuch). Folkloristi sa stretávajú každý štvrtok, pred vystúpeniami aj častejšie. V priebehu roka absolvujú do 30 vystúpení. Zúčastňujú sa všetkých celozväzových prehliadok, v iných prostrediach hosťujú na základe pozvaní, napr. Zokov Gaj, Miljevci, Aurea fest Požega, župné folklórne a spevácke prehliadky, detské prehliadky v Slavonskom Brode a Virovitici, škvarkiada vo Vetove, Vianočný charitatívny koncert na úrovni celej farnosti a iné dobročinné vystúpenia. Vystúpeniami si vzájomne pomáhajú aj s domácim KUD Slavonija.

V júli sa v Požegi organizuje Deň Slovákov a Čechov, na ktorom sa zúčastňujú aj jakšićskí matičiari. Na požeskom námestí postavajú stánky, pripravujú sa gastronomické špeciality, ponúkajú pálenku, samozrejmosťou je folklórne

vystúpenie. V Požege sa takisto dvakrát filmoval celoštátny televízny folklórny program chorvátskej televízie *Ljepom našom*, na ktorom sa Jakšićania taktiež aktívne zúčastnili.

Od obce majú k dispozícii priestory bývalého hasičského domu v Jakšići, ktoré využívajú spoločne s chorvátskym KUD Slavonija. Hasičský dom poskytuje malú sálu s malým pódium na tréningy, kuchyňu a toalety. Absolútne chýbajú administratívne alebo reprezentačné priestory. Materiálnym vybavením Matica nedisponuje, využíva zariadenie hasičského domu, vedenie Matice využíva vlastnú techniku.

V začiatkoch fungovania organizovala Matica dva roky kurz slovenského jazyka, ktorý navštevovalo približne 20 detí aj starších. V súčasnosti je záujmom Matice udržať výučbu slovenčiny na gymnáziu v Požege od 1. do 4. ročníka dve hodiny týždenne.

Zaujímavú tradíciu predstavujú adventné stretnutia matičíarov. Každé ráno o siedmej (pred svätou omšou, resp. pracovnými povinnosťami) sa stretnú u jednej rodiny v domácnosti, spoločne sa naraňajujú, vypijú kávu, porozprávajú sa. Rodiny sa medzi sebou striedajú podľa vopred vypracovaného harmonogramu až do Vianoc.

Pomerne bohatá je družobná činnosť matičíarov. Keďže väčšina obyvateľov obce pochádza z regiónov Horná Nitra a Kysuce, družobné obce sú z oboch týchto regiónov. Ide o Lehotu pod Vtáčnikom, Sebedražie, Podhradie, Cigel, Koš, Nedožery-Brezany (všetky v okolí Prievidze) a Starú Bystricu (okres Čadca). Kontakty sa začali rozvíjať od roku 2008. Počas návštev hostia najčastejšie spia u svojich rodinných príslušníkov, ktorých počas trvania družby identifikovali. Zúčastňujú sa aj rôznych podujatí, napríklad sebedražskej Babky vo fazuli 2015. Jakšićania sa spolupodieľali aj na spoluorganizácii Krajanského dvora počas Hontianskej parády v Hrušove, zúčastnili sa detského festivalu v Dulovciach, v roku 2017 sa chystajú na Folklórne slávnosti pod Poľanou v Detve. Matičíari za rodinou na Slovensko cestujú aj individuálne, v prípade významných rodinných udalostí, ako sú svadby alebo pohreby.

Z dôvodu kompletnosti spomenieme aj ďalšie spolky a organizácie v Jakšići, ktoré však nefungujú na etnickom princípe, no ich členmi sú aj obyvatelia slovenského pôvodu – *Lovačko društvo Seljak*, *Športsko-ribolovno društvo Slavonac*, futbalový klub *NK Jakšić*, Združenie dobrovoľných hasičov *DVD Jakšić* a *Matica umirovljenika* (dôchodcov).

Organizované podujatia

Domáce organizované podujatia na etnickom princípe sú pomerne sporé, vyvážené sú na početnosť prostredia neobvykle vysokým počtom vystúpení mimo Jakšića.

Jakšićské národnostné podujatie na nazýva **Slováci Slovákom** a koná sa v druhú júlovú sobotu. V roku 2016 sa uskutočnil 9. ročník podujatia. Miesto konania sa striedalo po jednotlivých dedinách, odkiaľ pochádzajú členovia Matice, no posledné štyri ročníky sa konali v Rajsavci pri rybníku. Na tento účel matičíari vybudovali letné javisko aj provizórny amfiteáter. Súčasťou programu sú folklórne vystúpenia domácej Matice, hosťujúcich matíc aj chorvátskych spolkov. Sprievodne sa organizuje maliarska „kolónia“ za účasti Anice Popović z Josipovca.

Z iných aktivít môžeme spomenúť už len fašiangový folklórny program za účasti niekoľkých ďalších spolkov a prezentačné vystúpenia všetkých folklórnych zložiek Matice počas výročnej schôdze, ktorá sa koná začiatkom roka.

Kultúrna infraštruktúra

Dôležitou súčasťou kultúrnej infraštruktúry v Jakšići je sídlo Matice slovenskej Jakšić – bývalá hasičská zbrojnica. Vlastníkom nehnuteľnosti je obec Jakšić. Od roku 2008 je dom využívaný na účely aktivít Matice slovenskej a HKUD Slavonija. V roku 2010 v objekte prebehla čiastočná rekonštrukcia, pri ktorej bola vybudovaná nová strecha, vymenené okná a dvere. Rekonštrukcia bola financovaná s príspevkom Úradu vlády Chorvátskej republiky a sponzora Antuna Jurčaka. Objekt je pripojený na inžinierske siete a vykurovaný pecami na pevné palivo, ktoré sú situované v jednotlivých miestnostiach. Dom je verejne a zdarma dostupný, pravidelne využívaný a plne funkčný s parkovacími kapacitami popri ceste (približne 10 miest). Nie je klimatizovaný a nedisponuje bezbariérovým vstupom. Primárnou funkciou objektu je organizácia kultúry, osвета a zábava. Aktivity v sídle Matice personálne zabezpečujú jej členovia, na správe sa podieľajú aj spolkári z chorvátskej organizácie.

Dom pozostáva zo vstupnej haly so sociálnymi zariadeniami, zasadacej miestnosti s kuchyňou, ktorá je vybavená stolmi a sedením približne pre 20 ľudí. Vybavenie dopĺňa staršia kuchynská linka a elektrospotrebiče na prípravu občerstvenia. V miestnosti sa nachádzajú skrine obsahujúce dokumentáciu a predmety

súvisiace s aktivitami Matice. Priestor je vykurovaný pecou na pevné palivo. Podľa potreby sa využíva na zasadanie členov Matice (jedenkrát mesačne).

Na poschodí bývalého hasičského domu je situovaná spoločenská sála. Má kapacitu okolo 150 ľudí. Vybavená je pódium a tanečným parketom, rozkladacími lavicami a stolmi. Na stenách sú rozmiestnené obrazy, spomienkové predmety, diplomy a dekréty dokumentujúce činnosti Matice. Materiálno-technické zabezpečenie tvorí DVD prehrávač, televízor, chladiaci box a hudobné nástroje, patriace Matici. Priestory využívajú tanečné a spevácke skupiny. Audiotechnika sa v prípade potreby prenájma od súkromného podnikateľa.

Ďalšou súčasťou kultúrnej infraštruktúry sú priestory Základnej školy Mladost', ktorá disponuje halou s rozmermi 20 x 40 metrov a vonkajším ihriskom. Priestory pri ihrisku sa využívajú najmä na organizovanie veľkých spoločenských podujatí, napr. Keď sa ruža rozvíjala... Podľa potreby sa buduje provizórny amfiteáter s prenosnými stolmi a sedením.

V priestoroch fary pri Chráme Sv. Barbory sa jedenkrát do týždňa stretávajú cirkevné krúžky detí a mládeže a dospelých.

Lovecký dom, ktorý je vo vlastníctve Poľovníckeho združenia *Seljak*, sa nachádza v poľovnom revíri asi 2 km od centra dediny. Disponuje spoločenskou sálou s kapacitou pre 60 ľudí, kuchyňou, sociálnymi zariadeniami. Vybavený je stolmi a sedením. Na stenách sú rozmiestnené trofeje, diplomy, dekréty a spomienkové predmety súvisiace s aktivitami poľovníkov. Vonku sa nachádza krytá terasa s dreveným sedením. Nájdeme tu tiež postačujúce parkovacie priestory, improvizovanú strelnicu a skladové priestory združenia.

Nový hasičský dom, ktorý je situovaný neďaleko obecného úradu, disponuje spoločenským priestorom s kapacitou 150 ľudí. Ide o modernú plne vybavenú budovu, ktorá je komerčne využívaná. Spoločenské priestory sa prenájmajú.

Futbalové ihrisko NK Jakšič dopĺňajú klubové priestory s kapacitou 50 ľudí. Využívané sú prevažne členmi športového klubu.

Medzi zariadenia vhodné na organizáciu kultúrnych podujatí patrí aj reštauračné zariadenie *Honda*, patriace Ivanovi Grbešovi. Vybavené je dvomi spoločenskými sálami s kapacitou 450 a 350 ľudí. Priestory sú využívané na organizáciu svadieb, karov a iných spoločenských podujatí.

Ľudské zdroje

Významnou osobnosťou v kultúrnom sektore je v súčasnosti predovšetkým Pavel Tréger (1954), ktorý je predsedom Matice slovenskej Jakšič, bývalým učiteľom na miestnej Základnej škole a na Gymnáziu v Požege, kde vyučoval slovenčinu ako výberový jazyk. Je hlavným koordinátorom všetkých matičných kultúrnych podujatí v obci.

Maja Gjajić (1995) je maliarka, grafická dizajnérka a fotografka, ktorá získala početné ocenenia, aktívne sa zapája do činnosti Matice slovenskej v Jakšiči.

Pôsobia tu viacerí remeselníci slovenského pôvodu. Jediným kováčom v obci je Josip Čavajda (1980), ktorý vyrába vysoko kvalitné úžitkové aj dekoratívne predmety z kovu (sekáče, meče) a zároveň je harmonikárom – členom hudobnej sekcie MS. Asi najpočetnejší sú murári – Slavko Kmet (1956), Slavko Murar (1952), Stipo Kolar (1954), Vladko Hrdi (1955) a Jozef Benko (1951), ktorý zároveň pletie košíky. Mihajlo Doboš (1954) je zámočník a tesár, tiež vyrába dekoratívne predmety z dreva. Spomenieme aj stolára Pavla Svitka. Maľovaním na fľaše sa zaoberá Marija Murar (1990).

SWOT analýza kultúrneho potenciálu Slovákov v Jakšiči

Silné stránky

Miestny odbor Matice slovenskej fungujúci ako stredisko Slovákov v širšom regióne
 Výučba slovenského jazyka na Základnej škole v Jakšiči a na Gymnáziu v Požegi
 Družobné kontakty s niekoľkými obcami v okolí Prievdzie a na Kysuciach
 Organizované podujatia v kontexte veľkosti prostredia a členskej základne MS
 Archív MS vedený aj v elektronickej forme
 Vizuálna dokumentácia všetkých choreografií nacvičených od vzniku MS do súčasnosti (fotodokumentácia, videozáznamy)

Príležitosti

Prajná menšinová legislatíva štátu (možnosť získavať finančnú podporu z viacerých zdrojov)
 Prítomnosť iných etnických minorít v regióne (s možnosťou spoločne presadzovať menšinové práva a požiadavky)
 Relatívne veľký počet obyvateľov s vedomím slovenského etnického pôvodu v okolitých dedinách
 Blízkosť mesta Požega (možnosť zamestnania a štúdiá)

Slabé stránky

Nízky počet obyvateľov slovenskej národnosti v dedine
 Absencia vlastných matičných priestorov – chýba priestor pre archív a sklad na inventár (kroje, hudobné nástroje)
 Obyčajové tradície sa nerealizujú na etnickom princípe ani inštitucionalizovanou formou
 Prevažná väčšina obyvateľov slovenského pôvodu žije v zmiešaných manželstvách

Ohrozenia

Celková ekonomická situácia v krajine
 Asimilácia príslušníkov najmladšej generácie
 Negatívna demografická krivka
 Nedostatok pracovných príležitostí

Dom z konca 19. storočia v dedine Tekiči (Kurpaš 2016)

Najdôležitejšia súčasť kultúrnej infraštruktúry (Pap 2016)

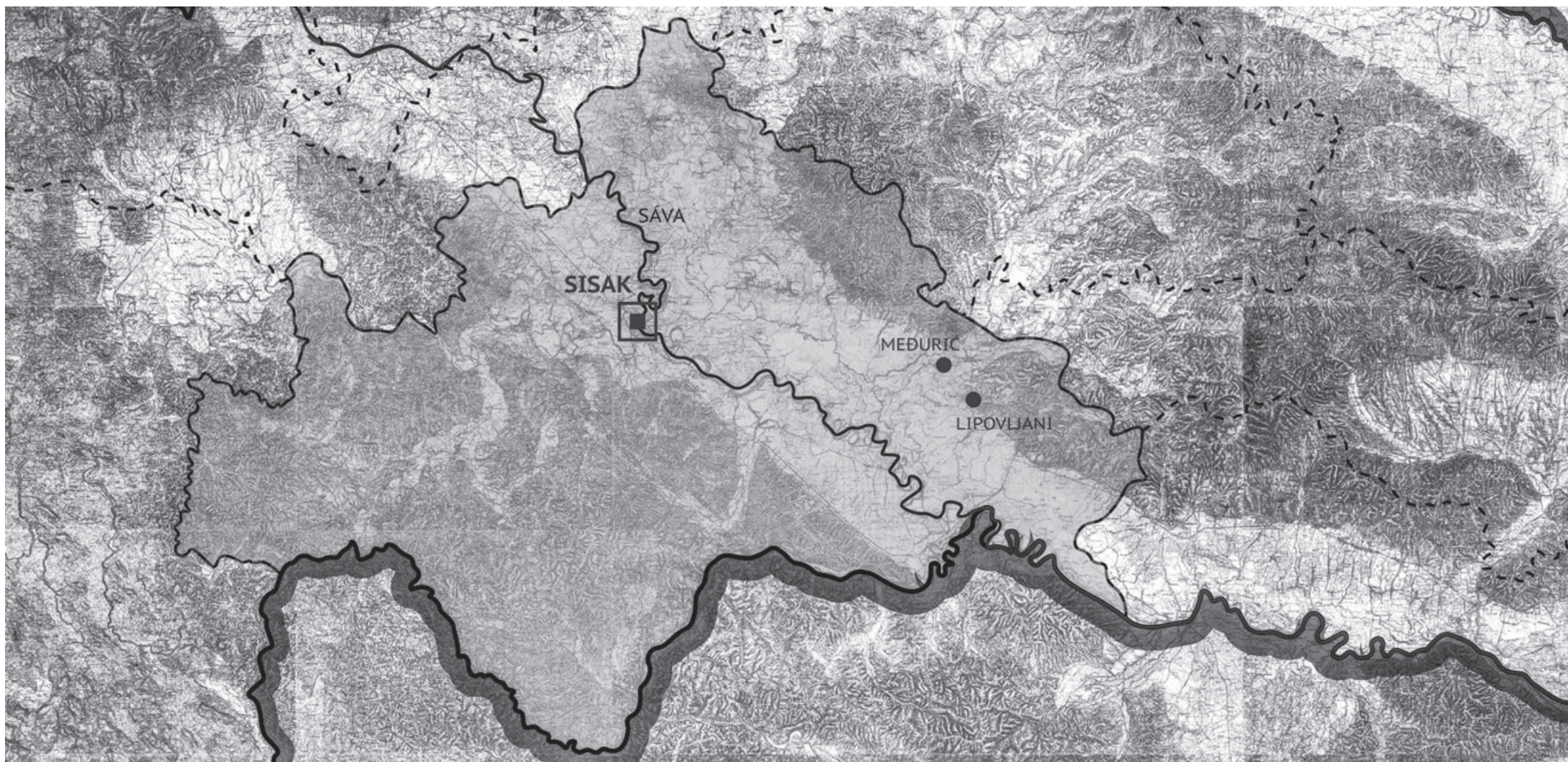

Harmonikár a umelecký kováč Josip Čavajda (Kurpaš 2016)

SISACKO- MOSLAVINSKÁ ŽUPA

Pavel Tréger s lesami na sušenie ovocia (Čukan 2016)

LEGENDA

- štátna hranica
- hranica župy
- rieka
- hlavné mesto župy
- obec so slovenským osídlením

OBCE SO SLOVENSKÝM OSÍDLENÍM

Chorvátsky názov	Slovenský ekvivalent
Međurič	Medžurič
Lipovljani	Lipovčany

© M. ZABENSKÝ, L. ZABENSKÝ

Kultúrny potenciál Slovákov v Lipovľanoch

Lipovľani (Lipovľany) sa nachádzajú v Sisacko-Moslavinskej župe medzi mestami Kutina a Novska v bezprostrednej blízkosti diaľnice do Záhrebu. Hranice Bosny a Hercegoviny sú vzdialené približne 25 km. Sú strediskovou obcou a sídlom okresu. Žije tu asi 2600 obyvateľov. Okrem majoritných Chorvátov identifikujeme viacero národnostných menšín, najmä však Čechov, Ukrajincov a Slovákov. Konfesionálne zloženie je vďaka Ukrajincom diverzifikované na rímskokatolícke a gréckokatolícke.

Vo vedomí príslušníkov slovenskej komunity je, že predkovia prišli pred 130 rokmi od Nitry – teraz tu žije približne 500 Slovákov. Rodina Žemľovcov je prvá známa slovenská rodina, ktorá sa prisťahovala v roku 1883. Slováci sa poznajú najmä podľa priezviska. Prišli z okolia Nitry, Piešťan, Prievidze, Žiaru nad Hronom, Zvolena, z hornej Oravy. Podobne boli osídľované aj susedné dediny Krivaj a Kraljeva Velika.

Etnická identita obyvateľov sa u jednotlivcov formuje individuálne podľa vlastného cítenia a psychického stavu. Vedomie etnickej príslušnosti členov rodín zo zmiešaných manželstiev je ťažko pochopiteľná a vypočítateľná, napríklad *ja*

som Chorvátka. Mama bola Češka, ale rodená bola tu... Ja som Chorvatica srdcom. Mama aj baka boli Chorváti. Svi v rodine sme Chorváti... Ja som zahryzený Slovák. Ja to cítim, rodičia sú Slováci.

Kultúrne dedičstvo

Archívne dokumenty ako súčasť hmotného kultúrneho dedičstva pozostávajú z cirkevných matrik, Archívu MS, evidencie dobrovoľného hasičského zboru a súkromných rodinných archívov.

V **cirkevnom archíve Rímskokatolíckeho farského úradu v Lipovľanoch** sú matriky vedené od roku 1948. Staršie matriky sú na Matričnom úrade Novska. Vo farskom archíve sa záznamy do matričných kníh píše spoločne s filiami – Kraljeva Velika, Piljenice, Krivaj, Kozarice, Nova Subocka, Stara Subocka – bez formálneho lokálneho rozlíšenia: Matica krštenih od roku 1948 (tri knihy), Matica vjenčanih od roku 1948 (tri knihy), Matica umrlíh od roku 1948 (tri knihy). V matrikách sú údaje o Slovákoch slovenskej národnosti, ktoré možno v prípade lipovľanských cirkevníkov rozoznať podľa priezviska, mena a priezviska rodičov, krstných rodičov, svedkov pri sobáši, podľa miesta narodenia, respektíve podľa miesta bydliska. Status Animarum obsahuje chronologicky písaný zoznam všetkých cirkevníkov od začiatku zriadenia župy – 250 rokov. Slováci sú v záznamoch evidovaní od 80. rokov 19. storočia v knihe z rokov 1876 – 1900. Sú tu aj údaje o bydlisku, rodičoch, krste, prvom svätom prijímaní, sobáši, birmovke, prípadne o úmrtí.

Archív MS Lipovljani obsahuje štandardnú dokumentáciu: dokumenty o registrácii do celoštátnych národnostných štruktúr i do registra združení Sisačko-moslavinskej župy, zoznamy členov, účtovné doklady a kompletnú finančnú agendu za jednotlivé roky, výsledky inventarizácie, došlú a odoslanú poštu, vrátane pozvánok a prihlášok na domáce podujatia aj na akcie v rámci Chorvátska i na Slovensku, zoznamy účastníkov a predplatiteľov časopisu Prameň. Veľkú tematickú skupinu archívnych dokumentov tvoria projekty k žiadostiam o dotácie a ich výročná rekapitulácia, kompletná dokumentácia k zriaďovaniu etnodomu, plány práce a finančné plány. Celá archívna dokumentácia je vedená prehľadne v osobitných označených registroch za jednotlivé roky.

V priestoroch MS je archív videozáznamov. Obsahuje približne 50 videokaziet a DVD. Možno ich rozdeliť do troch tematických blokov: 1. Videozáznamy

z podujatí Lipovľanské stretnutia a z osláv 15. výročia MS Lipovljani (2011); 2. Videozáznamy vystúpení FS Magurka z Kanianky; 3. Videozáznamy z podujatí organizovaných Zväzom Slovákov v Chorvátsku.

Archív DHZ Lipovljani obsahuje zoznamy všetkých členov hasičského zboru, vrátane 128 Slovákov. Záznamy sú vedené od roku 1888 do roku 2003.

Súkromné archívy. V rodinných archívoch lipovľanských domácností je bohatá korešpondencia a vizuálna dokumentácia – fotografie a videofilmy najmä z významných rodinných príležitostí (krsty, svadby, pohreby). Príležitostne sú zapožičiavané pri príprave propagačných materiálov a knižných publikácií.

Národná knižnica a čítareň Lipovljani sa nachádza v novovybudovaných priestoroch polyfunkčnej budovy obecného úradu a kultúrneho domu. V niekoľkotisícovom knižnom fonde je približne 200 slovenských kníh, niektoré boli súčasťou knižnice a čítárne Československej besedy, respektíve spolku Lipa. Väčšinu slovenskej produkcie tvoria knižné dary od jednotlivcov a inštitúcií, preto je veľká tematická rôznorodosť. O slovenskú literatúru nie je záujem čitateľskej verejnosti, preto nie je systematicky dopĺňaná.

V roku 2006 bola vydaná publikácia Slováci v Lipovľanoch autorov Ivana Hudeca a Andriju Kurica. V ďalších rokoch boli publikované knižné diela: Matica slovenská Lipovľany (1996 – 2011) autorov Ivana Hudeca a Dragutina Pasarića (2012); Lipovľanske fotografie 1910 – 1920 autorov Ivana Hudeca a Josipa Krajčih (2012), Prínos výskumu dejín sťahovania sa Slovákov do Lipovľan autora Josipa Krajčih (2013/2014) a reprint prekladu románu Josipa Kozarca Mŕtvé kapitále (2014).

Zbierky múzeí a galérií. Vďaka vzájomným kontaktom a s inštitucionálnou pomocou pracovníkov Kysuckého múzea si miestni obyvatelia slovenského pôvodu zariadili etnodom. Objekt reprezentuje tradičnú architektúru z prvej štvrtiny 20. storočia. Patril rodine Petra Krajčih. Dispozičné riešenie (izba a kuchyňa) prezrádza slabšie ekonomicky situovanú rodinu. Obytné a hospodárske objekty sú postupne adaptované a využívané. Okrem prezentácie expozície sa tu konajú odborné prednášky. V kuchyni je tradičné kompletne zariadenie: murovaná pec, stôl so stoličkami, kredenc, nástenky – kuchárky, lavička, poličky, krížiky, riad a kuchynské náradie, žehlička, vahany; v izbe – *spavača izba* je stôl, dve posteľe, *zibka* – kolíska, *ormar* – skriňa, *šivača mašina*, *štokr-la* – stolička, lavór, uterák v rámku, 12 obrázkov v rámkoch s náboženskou tematikou. V maštali je pôvodné zariadenie a predmety, súvisiace s obrábaním pôdy. Drevená *pajta* – stodola nie je ešte dokončená, bude to priestor pre kultúrne podujatia. Dvor sa už využíva na vystúpenia folklórnych súborov. Plánujú ho dobudovať o pódium a miesta na sedenie.

Kultúrna krajina. Chotár obce tvoria lány polí rôznej výmery, ktoré sa často striedajú s remízkami, prípadne s menšími lesnými plochami. V lesoch rastú dub, jaseň, hrab, topoľ a vrba, menej buk. Súčasťou je aj rybníčné hospodárstvo.

Intravilán reprezentujú prevažne rodinné domy v rámci nepravidelnej cestnej radovej zástavby. V centrálnej časti obce sa nachádza námestie s parkom a gaštanovou alejou, vysadenou v roku 1909 pri príležitosti rakúsko-uhorského koncertu na tomto mieste. Okolo parku sú situované všetky dôležité inštitúcie – obecný dom s knižnicou, katolícky kostol a fara. Nájdeme tu aj historickú zástavbu. Prevažne dvojposchodové budovy nesú stopy barokových stavebných úprav. Typické sú aj drevenice, postavené z dubového dreva, ktoré obývali najčastejšie bohatšie vrstvy obyvateľstva, aj Slovákov, napr. dom rodiny Žemlovej. Drevenice bohatších majiteľov mali 3 izby, stavby slabšie situovaných obyvateľov sú jednoizbové. V centre je asfaltové hádzanárske ihrisko s tribúnami. V záhradách a menších sadoch sa pestujú hlavne jablone a slivky, ale aj orechy, moruše, menej marhule, broskyne a figy. Ovocie sa suší podobne ako v minulosti na hornej Nitre, odkiaľ pochádza časť slovenských kolonistov.

Pestuje sa mrkva, cibuľa, cesnak, zemiaky a iné plodiny. Nájdeme tu aj menšie vinice. Lúky a pasienky sú od poslednej štvrtiny 20. storočia premenené na lesy, prípadne oráčiny. Upadá chov ošipaných, sliepok, kôz a oviec. Okolo obce sa nachádzajú oráčiny, kde sa pestujú pšenica, kukurica, repka olejná, sója a iné. Slováci majú majetky s rozlohou 20 až 80 hektárov, no poľnohospodárstvo už nie je prevažujúcim zdrojom obživy.

S katastrom obce hraničí na juhu chránené územie *Park prirode Lonjsko Polje*. Ide o lesný porast lužného charakteru so zamokrenými plochami. Touto časťou katastra v smere juhovýchod – severozápad prechádza diaľničné spojenie A3 Belehrad – Záhreb. Južne od obce budujú prívod na diaľnicu s kruhovými objazdmi. Leží tu závod na spracovanie dreva. Na severnej hranici katastrálneho územia tečie rieka Pakra, ktorá zasobuje sústavu rybníkov *Ribnjaci Lipovljani*. Chovajú hlavne kapra, menej amura a tolstolobika. Na východnej strane obce sa nachádza menší vodný tok Subotka a Jarek.

K **zastupujúcim hmotným objektom** možno priradiť knižnú publikáciu Ivan Hudec – Andrija Kuric: Slováci v Lipovľanoch. Savez Slovaka u RH i MS Lipovljani 2006.

Interpretka Tonka Ječmenicová, rod. Božíková, naspievala v roku 1976 lipovľanské slovenské piesne, sú zaznamenané na zvukovom zázname.

Slovesným prejavom šíreným orálne je napríklad vinš pri veľkonočnej šibačke:

Šuchy, šuchy, blechy ven
a vajíčka dajte sem.
Jedno bielo, dva červená,
Nek mi bude potešena.

Jazykové prejavy. V miestnom nárečí slovenského jazyka sa vyskytujú termíny zo západoslovenských, najmä z hornonitrianskeho nárečia, a kroatizmy. Evidujeme aj rôzne skomolené výrazy. Nepoznajú termíny, ktoré súvisia s cirkvou a cirkevnými sviatkami, napríklad Veľká noc – len *Uskrs, Uskrsi*.

V rámci príbuzenskej terminológie už Lipovľančania nepoznajú príbuzenské termíny nevesta, svat, svatka, napríklad ujo je len *ujak*, ujčiná – *ujna*. Je to v etnicke zmiešanom prostredí prirodzené. V porovnaní so susednými spoločenstvami sú viaceré slovenské príbuzenské termíny, ktoré tam už zanikli:

otec – *otec*,
mama – *mama, mati, mamka*,
manželka – *mažlenka, malženka*,
syn – *chlapec*,
dcéra – *dcéra*,
vnuk, vnučka – *vnuk, vnuka*,
nevesta – *snaja, snacha*,
svat, svatka – *prijani, prijatelja*,
otcov brat, jeho manželka – *stryco, stryná*,
mamin brat, jeho manželka – *ujak, ujna*,
bratranec, sesternica – *bratranec, sesternica*,
manželkina sestra – *svaja, švagrina*,
manželov brat – *švahor*,
stará mama – *stará mať, baka*,
starý otec – *dedko*,
krstná mama, krstný otec – *krstná mať, krstný otec*,
kmotor, kmotra – *kmotor, kum, kmotra, kuma*,
birmovný otec, birmovná mama – *krizmani kum, krizmana kuma*.

Hospodárske zvieratá už slovenské mená nemajú. Kravy: *Šarana, Perava, Jagoda, Lisava, Goluba*. Mená koní: *Zora, Vilma, Cveta, Cvetko, Sokol, Vranac*. Mená psov: *Džambo, Lajka, Garo, Reks, Nero, Šarko*.

Prejavy dramatického, hudobného a tanečného umenia sú audiovizuálne dokumenty vystúpení folklórnej skupiny MS Lipovljani v rámci podujatia Lipovľanské stretnutia a na CD a DVD z vystúpení na prehliadkach v rámci Chorvátska aj na Slovensku. Všetky sú uchované v Archíve MS.

Kultúrne organizácie a inštitúcie

Matica slovenská Lipovľany. Matica slovenská v Lipovľanoch bola založená v roku 1996. Organizácia nemala priameho predchodcu, no do roku 1956 pracovala v dedine Československá beseda, ktorá bola založená v 20. rokoch 20. storočia. Zaoberala sa rôznymi činnosťami, napríklad sa hrávalo divadlo, fungovala spolková knižnica.

Lipovľanská matica má približne 145 členov, z toho asi 22 detí. Matica slovenská v Lipovľanoch nemá žiadne sekcie. Venuje sa najmä starostlivosti o slovenský etnodom, ktorý je v jej vlastníctve. Bol zakúpený od súkromných vlastníkov a sprístupňuje expozíciu, ktorej návrh vypracovalo Kysucké múzeum v Čadci. Matičiari sa jeho údržbe a aktivitám v ňom venujú priebežne, no najčastejšie na jar a v lete.

V rámci účasti na rôznych folklórnych prehliadkach spolupracuje s Kultúrno-umeleckým spolkom Lipa a Speváckym zborom Líra. Treba poznamenať, že viacerí členovia Matice sú zároveň aktívni aj v KUS Lipa a SZ Líra. Lipovľančania sa týmto spôsobom pravidelne zúčastňujú všetkých zväzových prehliadok. V januári a decembri účinkujú prostredníctvom SZ Líra v Záhrebe – v rámci družby s poľským spolkom vystupujú v záhrebskej katedrále a na základe spolupráce s MS Záhreb na adventnom koncerte, ktorý organizujú záhrebskí Slováci.

Matičiari sa venujú aj deťom v miestnej Základnej škole, ktoré sa učia slovenský jazyk, formou rôznych prednášok. Ešte pred nástupom do 1. triedy navštevujú budúcich prvákov a ich rodičov a vysvetľujú im dôležitosť výučby slovenského jazyka. Vo vianočnom období potom matičiari rozdávali žiakom slovenského jazyka darčeky.

Matica slovenská niekoľkokrát do roka organizuje výstavy, ktoré im ponúknu zástupcovia Veľvyslanectva SR v Chorvátsku. Výstavy sa konajú v miestnej Národnej knižnici a čítárni.

Na svoju činnosť využívajú kanceláriu v budove obecného úradu, ktorá prešla rekonštrukciou, je zariadená nábytkom a disponuje počítačom, kopírkou a telefonickou linkou. Priestory sú vhodné na konanie zasadnutí, porád, prípadne prijímanie návštev.

Potrebné je spomenúť aj bohaté družobné kontakty matičiarov so slovenskými dedinami. Lipovľančania majú partnerské vzťahy s viacerými dedinami v okolí Prievidze – Nedožery-Brezany, Lazany, Poruba. Navštevujú sa aj s Chorvátmi žijúcimi na Slovensku z Chorvátskeho Grobu, Devínskej Novej Vsi a Jaroviec, pravidelne sa zúčastňujú Dní Chorvátov na Slovensku. Okrem toho každoročne absolvujú s podporou Matice jeden niekoľkodňový poznávací zájazd na Slovensko.

Kultúrne tradície. Tradičnú stavebnú kultúru reprezentujú pôvodne dubové zruby aj architektúra z dreva, hliny a pálenej tehly. Napríklad najstarší zrub – Žemlov dom, postavený pred rokom 1920. Slováci si pod drevené domy kladli základy z pálenej tehly.

Rodinné obyčaje. Všeobecne rozšírená je vedomosť o príznakoch smrti: ak niečo v dome spadne, buchne na dvore; zavýjanie psa; kuvikanie kuvika. Iné nie sú známe.

Dom smútku je postavený od roku 1995 – 1996. Dovtedy sa *bdienie* pri mŕtvom konalo doma. Bolo dôležité, aby truhla nebola ani na okamih bez dozoru – *Aby neprešla myš*. Ponúkali sa *kyflike*, víno, pálenka. Teraz prichádzajú do domu smútku príbuzní a známi na *bdienie*, trvá asi do 11. hod. večer.

Kalendárne obyčaje. Všetky obyčajové tradície míľovských Slovákov prirodzeným tradovaním postupne zanikli. Ak sa v súčasnosti niektoré zachovávajú, nemajú etnodiferenčiacny charakter, podieľajú sa na nich členovia lokálneho spoločenstva bez rozdielu etnickej príslušnosti.

Fašiangové obchôdzky – *mačkare* – pretrvali u dospelých mládeže asi do roku 2010, teraz ich praktizujú len malé deti – Chorváti, Slováci, Česi, Ukrajinci – bez rozdielu.

Jeden oficiálny máj stavali pri kostole a mládenci stavali máje pred domami slobodných dievok. Posledný raz stavali máj asi v roku 2010. Tradícia pretrvávala v niektorých okolitých chorvátskych dedinách.

Na Všetech svätých zapália sviečky na hroboch, žiadne ohne nepália.

Veľká noc – *Uskrs*. Nekonal sa oblievačka, len šibačka. Posledný *korbačik* z vrbových prútov sa naposledy vyskytol okolo roku 1975 – 1980.

Existuje cirkevná procesia a stráž pri Ježišovom hrobe. Na realizácii sa podieľajú hasiči a cirkev, nepatrí k etnokultúrnym obyčajom.

Historické udalosti. Slováci sa začali sťahovať do Lipovľan po roku 1880, k najintenzívnejšej kolonizácii dochádzalo v prvom desaťročí 20. storočia. Začiatkom 20. rokov si založili Československú besedu a Spolok Lipa. V roku 1944 odvedli do koncentračného tábora 107 Čechov a Slovákov. V 2. svetovej vojne padlo 50 – 60 Slovákov. Na miestnom cintoríne sa nachádza spoločný pamätník približne 170 padlých lipovľanských vojakov.

Zemepisné, katastrálne a miestne názvy. Slovenské miestne názvy sa nezachovali. Čiastočne by sme sem mohli zaradiť *Fratrov jarek* (chorv. jarak) v severovýchodnej časti obce. Pomenovanie ulice je podľa miestnej legendy odvodené od frátora (nebol Slovák), ktorý sa tu utopil, keď padol s koňom do jarku. *Jarek* je pomenovanie potoka. Na juhozápadnom okraji obce je Željanská ulica, kde bývali prevažne Slováci. Na tejto ulici je etnodom.

Kultúrno-umelecký spolok Lipa – Kulturno-umetničko društvo Lipa. Kultúrno-umelecký spolok Lipa bol založený v roku 1920 ako chorvátske kultúrne združenie a neskôr predstavovalo konkurenciu voči Československej besede, ktorá vznikla v roku 1923. (HUDEC – KURIC 2006:88-89) Od svojho založenia pôsobí nepretržite až do súčasnosti. Aktuálne už nepredstavuje výlučne chorvátsky súbor, ale jeho členmi sú aj Slováci a Česi.

KUS Lipa má asi 60 členov. V rámci dospelých skupiny tancuje približne 8 párov, participuje ešte ďalších 10 – 12 žien, ktoré sa počas programov oblečú do krojov, no netancujú. Detská skupina má približne 20 členov. Hudobná zložka je tvorená 10 muzikantmi (harmonikári, tamburáši), všetci sú Lipovľančania. V repertoári KUS Lipa je 5 slovenských choreografií. Na niektorých z nich sa podieľali aj partneri zo Slovenska. Tanečníci majú k dispozícii aj tri sady slovenských krojov pre dospelých, ktoré symbolizujú rôzne slovenské regióny a sadu detských štylizovaných krojov.

Pre svoje potreby využívajú priestory v rámci Obecného úradu. Majú k dispozícii väčšiu sálu na nácvik tanečníkov, ktorá zároveň slúži aj ako sklad krojov a hudobných nástrojov.

V rámci svojej činnosti sa zúčastňujú aj na festivaloch slovenskej národnostnej menšiny v Chorvátsku, ktoré organizuje Zväz Slovákov v Chorvátsku. Maticu slovenskú v Lipovľanoch tiež reprezentujú pri družobných aktivitách v Chorvátsku.

Spevácky zbor Líra. Spevácky zbor Líra vznikol odčlenením speváckej zložky od KUS Lipa v roku 1994. Má do 28 národnostne zmiešaných členov od 22 do 75 rokov. Aktívne sa na vystúpeniach zúčastňuje približne 18 spevákov spievajúcich štvorhlasne. Pre svoje potreby tiež využívajú priestory v rámci Obecného úradu. Podobne ako KUS Lipa sa v mene Matice slovenskej v Lipovľanoch zúčastňujú na rôznych podujatiach.

Národná knižnica a čítareň Lipovľany. Kultúra čítania bola v Lipovľanoch na vysokej úrovni už v prvej tretine 20. storočia. Vlastné knižnice mali Československá beseda aj KUS Lipa. Tieto fungovali približne do 60. rokov minulého storočia. Národná knižnica v Lipovľanoch bola založená v roku 1972 ako filiálka knižnice v Novskej. Od roku 2014 pracuje samostatne ako rozpočtová organizácia obce.

Knižnica má slovenské oddelenie, v ktorom sa nachádza približne 200 kníh v slovenskom jazyku. Ide najmä o monografie miest a obcí na Slovensku, beletriu, slovníky, odbornú literatúru a niekoľko detských kníh. Slovenské knihy knižnica nenakupuje, fond tvoria výlučne dary. Je však potrebné konštatovať, že tieto knihy sa takmer vôbec nepožičiavajú, najmä z dôvodu nedostatočnej znalosti slovenského jazyka v obci.

Budova knižnice ponúka aj priestory na organizovanie výstav, divadielok, seminárov alebo iných podujatí, ktoré príležitostne využíva aj Matica slovenská v Lipovľanoch.

Organizované podujatia

Najvýznamnejším podujatím v Lipovľanoch, ktoré môže byť charakterizované aj ako menšinové, sú augustové **Lipovľanské stretnutia**. Organizujú sa od 70. rokov 20. storočia, s výlukou v období 1990 – 2010. Ide o 3-dňové (piatok – nedeľa) kultúrno-spoločensko-športové stretnutie, na ktorom vystupujú domáce aj iné menšinové súbory, ľudové hudby, hrá sa futbal, bicykuje sa, varí sa guláš aj rybáci paprikáš, organizujú sa rôzne prednášky. Matica slovenská vystupuje ako spoluorganizátor podujatia. Podujatie sa od znovuzaloženia koná pod záštitou prezidenta Chorvátskej republiky.

Výlučne matičným podujatím je **Deň sv. Cyrila a Metoda**, ktorý sa organizuje 5. júla v slovenskom etnodome. Zúčastňujú sa ho rodičia s deťmi, súčasťou programu je odborná prednáška o sv. Cyrilovi a Metodovi, vystúpenie Speváckeho zboru Líra a posedenie pri občerstvení. V roku 2016 sa uskutočnil 4. ročník podujatia.

Početne navštevovaným podujatím je aj výročná schôdza Matice slovenskej. Koná sa vo februári a jej súčasťou je aj vystúpenie SZ Líra, ktorý odspieva chorvátsku aj slovenskú štátnu hymnu.

Kultúrna infraštruktúra

Priestory s primárnou funkciou tvorby, prezentácie a organizácie kultúrno-spoločenských aktivít sa nachádzajú v sídle **Obecného úradu**, v ktorom má kanceláriu aj **Matica slovenská**. Nájdeme tu spoločenskú sálu s javiskom. Tento priestor využívajú všetky národnosti v obci (Chorváti, Slováci, Česi a Ukrajinci). Sála má kapacitu 300 ľudí, zvukovú aparatúru, šatne pre hercov, miestnosť na nácvik a kuchyňu na prípravu jedál. Priestory sú zrekonštruované a klimatizované. Konajú sa tu spoločenské podujatia obce, rôzne rodinné podujatia. Nachádza sa tu aj kancelária Matice Slovenskej. Ide o priestrannú miestnosť s kapacitou 20 miest na sedenie. Technickú výbavu tvorí tlačiareň, počítač a telefónna linka. Členovia Matice slovenskej v obci vybudovali **slovenský etnodom** – ide

o pôvodný dom s tradičným interiérovým vybavením, hospodárskymi stavbami a rozľahlým pozemkom. Využívaný je napr. počas kultúrneho podujatia Deň. sv. Cyrila a Metoda. Súčasťou je aj *pajta* (drevená hospodárska stavba vo dvore) v rekonštrukcii, ktorej vnútorné priestory budú slúžiť na realizáciu kultúrnych podujatí. Vznikne tu malé javisko a miesta na sedenie. Možnosti na realizáciu organizovaných podujatí poskytuje aj budova **Národnej knižnice a čítárne** – okrem národnostnej časti knižnice s fondom približne 200 slovenských titulov je tu aj konferenčná miestnosť s kapacitou 40 miest. Priestory sú klimatizované, vybavené sociálnymi zariadeniami a výpočtovou technikou. K dispozícii je funkčné internetové pripojenie. Súčasťou je aj kuchyňa. V podkroví sa nachádza výstavný priestor, v ktorom sa uskutočňujú rôzne tematické výstavy (aj etnicky zamerané). Matica slovenská má možnosť využívať tieto priestory bezplatne.

Ďalšie priestory pre kultúrno-spoločenské aktivity nájdeme v budove Základnej školy, kde sa koncom roka konajú vystúpenia dedinských folklórnych súborov. V škole sa tiež vyučuje pestovanie slovenského jazyka a kultúry.

Priestory so sekundárnou funkciou organizácie kultúrno-spoločenských aktivít sa nachádzajú pred obecným domom. Nájdeme tu asfaltové hádzanárske ihrisko s dvoma tribúnami s kapacitou približne 500 miest. Areál slúži aj na kultúrne podujatia, napr. Lipovľanské stretnutia (*Lipovljanski susreti*) – tradičný niekoľkodňový festival všetkých etnických spoločenstiev v dedine. Na organizácii sa podieľa aj Matica slovenská. Pred kostolom sa nachádza park, v ktorom sa stretávajú obyvatelia pred a po svätej omši. V dedine sa nachádzajú tri kaviarne, dve reštaurácie, napr. pizzeria Faf, penzión Vukelič, hotel Lovac (vo výstavbe) a obchody s rôznym tovarom.

Ostatné podporné mechanizmy, nástroje, podmienky a predpoklady vytvára Matica slovenská, ktorá prevádzkuje internetovú stránku www.ms-lipovljani.hr, na ktorej nájdeme informácie o knižných publikáciách o Lipovľanoch, pozvánky na podujatia organizované MS, informácie o aktivitách MS, fotogalériu aktivít MS, elektronickú verziu niektorých vydaní časopisu Prameň a iné. Matica slovenská spravuje aj facebookový profil, ktorý prezentuje matičné aktivity, dokumentárne reportáže z podujatí a odkazy na udalosti v partnerských obciach na Slovensku.

Ľudské zdroje

Ľudské zdroje v obci Lipovljani sú reprezentované **aktérmi v oblasti umeleckej tvorby**. Tonka Ječmenicová, rod. Božíková, (1916) naspievala v roku 1976 lipovľanské slovenské piesne, ktoré sú zaznamenané na zvukovom zázname.

Andrea Bogatić, rodená Hepner, (1975) je umeleckou maliarkou. Po skončení vysokej školy pôsobí ako učiteľka výtvarnej výchovy. Pochádza z Lipovľan, no v súčasnosti žije v neďalekej dedine Vočarica. V jej tvorbe dominujú portréty, abstraktné motívy a krajina.

Eubica Kozina-Záborská (1951) je amatérskou maliarkou, ktorá začala tvoriť v roku 1966. Po roku 1991 sa maľovaním zaoberá intenzívnejšie. V jej dielach prevažujú motívy človeka, prírody, kvety a zvieratá. Národnostné motívy nie sú zastúpené. Celkovo namaľovala približne 1000 obrazov. Autorka mala 10 samostatných výstav a 20 spoluautorských výstav. Medzi najvýznamnejšie patrí výstava v Dome zahraničných Slovákov v Bratislave na prelome rokov 1997 – 1998, výstavy v Taliansku, Kutine a v Novskej. Jej obraz nájdeme aj v obci Chorvátsky Grob na Slovensku, ktorý bol darom pre miestnu chorvátsku komunitu.

Aktérmi v nadväzujúcich kultúrno-spoločenských sférach sú Josip Krajči (1952), predseda MS Lipovľany a podpredseda Zväzu Slovákov v Chorvátsku, ktorý je hybnou silou kultúrnych aktivít slovenskej národnostnej menšiny v dedine. Ďalej môžeme spomenúť Branka Vincenta (1942), podpredsedu MS, a Maricu Tisaj (1950), tajomníčku MS a pracovníčku Národnej knižnice a čítárne v Lipovľanoch.

SWOT analýza kultúrneho potenciálu Slovákov v Lipovľanoch

Silné stránky

Fungujúci Miestny odbor Matice slovenskej
 Viaceré kultúrne organizácie realizujúce menšinovú kultúru
 Multifunkčné priestory obecného úradu (sála s javiskom, tréningová sála, kancelárie, sklady)
 Prítomnosť výrazných ľudských zdrojov vzhľadom na početnosť slovenskej komunity
 Osobnosť predsedu MS Josipa Krajčihho s vynikajúcimi manažérskymi schopnosťami a prirodzenou autoritou
 Dobré vzťahy s vedením Obecného úradu (v r. 2016)
 Dobré medziľudské vzťahy medzi členmi MS
 Kooperatívne vzťahy s inoetnickými spolkami
 Výučba slovenského jazyka na Základnej škole
 Tradičné podujatie Lipovľanské stretnutie, organizované pod záštitou prezidenta Chorvátska
 Prehľadne vedený Archív MS
 Expozícia slovenského etnodomu vo vlastníctve MS
 Fungujúca obecná knižnica so slovenským oddelením
 Bohaté družobné kontakty s dedinami v okolí
 Prievídze aj Chorvátmi žijúcimi na Slovensku

Príležitosti

Prajná menšinová legislatíva štátu (možnosť získavať finančnú podporu z viacerých zdrojov)
 Prítomnosť príslušníkov iných etnických minorít s možnosťou spoločne realizovať menšinové práva a požiadavky
 Blízkosť diaľnice ako faktora rozvoja priemyselnej výroby s účasťou zahraničného kapitálu/vznik nových pracovných príležitostí
 Osobnosť r.k. kňaza Tomicu Pavlovića, ochotného začleňovať slovenské etnické prvky do cirkevných obradov.

Slabé stránky

Absentujúce obyčajové tradície realizované na etnickom princípe
 Geografická odľahlosť od iných prostredí so slovenským obyvateľstvom (s výnimkou Medžurica)
 Nízky počet obyvateľov s vedomím slovenského etnického pôvodu
 Absencia etnicky homogénnych manželstiev
 Slabá znalosť slovenského jazyka

Ohrozenia

Celková ekonomická situácia v krajine
 Asimilácia príslušníkov najmladšej generácie
 Negatívna demografická krivka
 Nedostatok pracovných príležitostí
 Geografická blízkosť Záhrebu ako centra migrácie za prácou

Národná knižnica a čítareň Lipovľany (Michalík 2016)

Tradičná architektúra (Žabenský 2016)

Interiér slovenského etnodomu (Zima 2016)

Kultúrny potenciál Slovákov v Medžuriči

V priestoroch MS Lipovľany (Žabenský 2016)

Medžurič (Medžurič) sa nachádza v západnej Slavónii, je súčasťou Sisacko-moslavinskej župy a administratívne patrí k mestu Kutina. Dedina leží neďaleko diaľnice, ktorá spája Belehrad a Záhreb. Žije tu približne 550-členné multikultúrne spoločenstvo Čechov, Slovákov, Chorvátov a Srbov. Slovákov je asi 20 % z celkového počtu obyvateľov, česká menšina je približne dvojnásobne početnejšia. Odhadnúť počet Slovákov či Čechov je mimoriadne náročné, pretože slovenské či české priezvisko nezaručuje rovnakú etnickú identifikáciu.

Česká a slovenská minorita kooperujú na inštitucionálnej aj neformálnej úrovni, utvárajú etnicky zmiešané (slovensko-české), no zároveň aj etnicky homogénne (československé) manželstvá. Československé manželstvá považujeme za homogénne preto, lebo pravdepodobne neexistuje príbuzenská skupina, kde by jej členovia nemali vedomie českého alebo slovenského etnického pôvodu svojich predkov a nerozprávali by medžuričskou chorvátskou českoslovenčinou s nárečovými prvkami slovenčiny, češtiny a chorvátčiny. Ich miera je odlišná medzi afinitnými príbuznými, rodičmi a deťmi, ale dokonca aj medzi súrodencami. Je otázne, či je ešte materinským jazykom medžuričská chorvátska slovenčina,

medžuričská chorvátska čeština, medžuričská chorvátska českoslovenčina alebo už len chorvátčina. Isté je, že rodičia s deťmi aj s vnúčatami, rovnako aj manželskí partneri a súrodenci vo všetkých generáciách, komunikujú len chorvátsky, členovia Matice slovenskej/Českej besedy aj spolkov existujúcich na etnickom princípe používajú na schôdzach aj v neformálnej interpersonálnej komunikácii chorvátčinu. Za etnodiferenčný znak možno považovať pestovanie zemiakov – Slováci ich pestujú najviac, Česi menej a Chorváti najmenej.

Osobitne cenné sú družobné kontakty nielen slovenských Medžuričanov s viacerými dedinami a mestami na Orave. Predstavujú dôležitý stimulátor udržania slovenského etnického povedomia Medžuričanov.

Kultúrne dedičstvo

V obci sa nachádzajú **tri archívy** ako významná súčasť kultúrneho dedičstva. Slovenské spoločenstvo dokumentujú rôznou mierou. Patrí k nim Archív rímskokatolíckej farnosti, Archív MS Medžurič a rodinné archívy v jednotlivých domácnostiach s korešpondenciou, fotografiami a videozáznamami významných rodinných udalostí.

Archív MS Medžurič obsahuje štandardnú kompletnú dokumentáciu od založenia MS do súčasnosti. Archiválie sú uložené u tajomníka MS Ivana Vasika, účtovné doklady u pokladníčky Zdenky Uzel, lebo v priestoroch MS nie sú v tomto štádiu dokončovania objektu na uloženie archívnych dokumentov vhodné priestory.

Materiály sú dôležité pre svoju výpovednú hodnotu o založení MS (zakladajúca listina, štatút z roku 1966) a jej registrácii, obsahujú prihlášky a zoznamy členov od roku 1996 (v súčasnosti je počet členov 166), pozvánky na podujatia, zoznamy účastníkov a zoznam predplatiteľov časopisu Prameň. Dostupné sú zápisnice z výročných schôdzí a z volieb funkcionárov. V osobitných registroch sú plány práce, finančné plány a účtovné doklady za jednotlivé roky. Osobitnú kapitolu tvoria projekty k žiadostiam o dotácie, kompletná dokumentácia k dostavbe Národného domu od roku 2007 (prestavba ešte nie je ukončená, pracuje sa po etapách podľa získaných finančných prostriedkov) a k zriaďovaniu etnodomu. MS vypracováva každoročne projekty pre Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí.

Súkromné archívy – v rodinných archívoch medžuričských domácností je bohatá korešpondencia a vizuálna dokumentácia – fotografie, videofilmy, písomná

korešpondencia. Príležitostne sú zapožičiavané pri príprave propagačných materiálov a knižných publikácií. Napríklad u Ivana Vasika (1950) je okrem iného fotodokumentácia súvisiaca s *kuglovom*, kultúrnym javom, súčasťou svadobných obyčají.

Cirkevný archív rímskokatolíckej farnosti Medžurič. Do farnosti prináležia aj filie Janja Lipa, Jamarice, Banova Jaruga. Všetky matriky sú spoločné, nie oddelené za jednotlivé dediny. Fara patrila ešte pred dvadsiatimi rokmi záhrebskému biskupstvu, staršie archiválie sa nachádzajú v Záhrebe, respektíve v Osijeku. Z dostupných zložiek sú vo farskom archíve knihy Status Animarum – Knjiga Status I. župe Medžurič (Medžurič i Janja Lipa od roku 1979 – do súčasnosti) a Status Animarum parochiae Medžurič (1943 – 1993). Obsahujú zoznam cirkevníkov a ich rodičov s miestom narodenia, dátumom krstu, sobáša, prípadne úmrtia a pohrebu. Matica krštenih 1919 – 1945 a 4 matričné knihy Matica krštenih od roku 1946 do súčasnosti obsahujú údaje o rodičoch, mieste bydliska, o krstných rodčoch. 2 matričné knihy Matica vjenčanih do súčasnosti obsahujú údaje o sobášených, mieste ich bydliska a o konfesionalnej príslušnosti, o rodičoch a svedkoch sobáša. 3 matričné knihy Matica umrljih majú údaje o mieste narodenia, bydliska a príčine úmrtia. 2. Matričné knihy Matica krizmanih (matrika birmovaných) do súčasnosti poskytujú informácie o dátume krstu, mieste bydliska, rodičoch a birmovných rodičoch. Všetky údaje o cirkevníkoch farnosti a filií sú zapisované v chronologickom slede bez rozdielu lokálnej príslušnosti.

Historické knižničné fondy – v roku 1998 začala MS budovať svoju knižnicu. Väčšinou sú to dary od spriatelenej súborov. V knižnici je viac ako 700 knižných publikácií – beletria, detská literatúra, zbierky poézie, školské učebnice, historická a encyklopedická literatúra, monografie miest a dedín. Literatúra je prevažne zo Slovenska, hlavne z Oravy (Trstená) a dopĺňajú ju knižné publikácie a vydania časopisu Prameň, ktoré vydáva MS a Zväz Slovákov v Chorvátsku. Časť knižného fondu je v súčasnosti umiestnená v depozite, po dokončení Národného domu bude knižnica skompletizovaná a využívaná verejnosťou v nových priestoroch. V knižnici bude slovenské aj české oddelenie so spoločnou študovňou/čítárňou.

Diela kinematografie, televíznej a audiovizuálnej tvorby – v archíve MS je približne 50 videokaziet a CD s vystúpeniami – programom členov MS na domácich podujatiach, na rôznych prehliadkach organizovaných MS a Zväzom Slovákov v Chorvátsku aj na Slovensku.

Z diel úžitkového umenia a ľudovoumeleckej výroby možno spomenúť výrobcu Jozefa Feju (1941), ktorý vyrába špeciálny korbáč – *šukačka* z 8 prútov. Používa sa na veľkonočnú šibačku.

Stavebné štruktúry sú reprezentované tradičnou architektúrou v rámci cestnej radovej zástavby. Najstarším slovenským domom je objekt z roku 1898. Postavili ho traja Slováci – Jozefčík, Borovčík a Feja, ktorí sa prisťahovali naraz. Kúpili drevenicu, postavili *zdeny* z pálenej tehly.

Ďalšie stavby sú zo začiatku 20. storočia. Obytné domy sú z pálenej tehly, niektorí Slováci si kupovali už postavené drevené domy.

Kultúrna krajina – obec sa rozkladá v dĺžke 3 kilometrov pozdĺž asfaltovej cesty v juhovýchodnej časti okresu Kutina. Nachádza sa na zvlnenej pahorkatine Pakransko brdo. Najvyššia kóta má 148 m. n. m., najnižšie miesto je pri železničnej stanici na rázcestí ku Garešnici – 110 m. n. m. Sídelné štruktúry sa rozprestierajú pozdĺž hlavnej ulice (Slavónska ulica). Centrálnu časť obce tvorí kostol a Národný dom. Nájdeme tu aj železničnú trať so stanicou, ktorá sa v súčasnosti nevyužíva. Súčasťou intravilánu sú záhrady. Pestuje sa ovocie a zelenina pre vlastnú spotrebu (zemiaky, cibuľa, mrkva, petržlen, paradajky, kapusta, šalát a iné). Domy spolu so záhradami, poľami, lúkami a krovinami vytvárajú pestrú krajinnú mozaiku. Slováci sa v niektorých prípadoch zaoberajú poľnohospodárstvom. V obci sa nenachádza významnejší podnik. Z trvalých kultúr majú menšie zastúpenie vinohrady (hlavne v smere na Gojlo). V malých sadoch sú slivky, hrušky, jablone, dule, orechy, višne, čerešne, moruše, figy, ojedinele aj marhule a broskyne. V súčasnosti sa rozmáha pestovanie orechov, ktoré dotuje štát.

Lesy sa rozprestierajú v severnej a južnej časti chotára prevažne na hranici katastra. Hraničnou je aj rieka Ilova na severe. Na severe (*Žirovňak*) rastie prevažne dub, jaseň a buk. V južnej časti (*Ribnjački lug*) je hranica mäkkého a tvrdého luhu so zastúpením vrb, jelší, hrabov, jaseňov a dubov. Severne od dediny sú lúky. Chovajú sa ovce, kozy, ošípané, morky, husi a sliepky.

Oráčiny majú dominantné zastúpenie v južnej časti. Pestuje sa hlavne kukurica, pšenica, ovos, jačmeň, sója, zemiaky a repka olejná. V posledných rokoch sa obnovilo pestovanie konopí kvôli lisovaniu oleja. Severovýchodne od centra kopali hlinu na výrobu tehly. V súčasnosti je už zasypaná. Na severe územia preteká rieka Ilova, na juhu potok Bijela, ktorý sa vlieva do Pakry. Významné sú dva staré duby, ktoré sú chránené ako kartografický bod. Pred školou je stará lipa. Hodnotný je aj starý dub pri Ševcovom mlyne na potoku Bijela. Z mlyna ostala už len obytná budova, technická stavba je zničená. Zachovala sa aj pôvodná vodná nádrž.

Audiovizuálne nosiče. V archíve MS je približne 50 videokaziet a CD s choreografiami členov MS.

Slovesné prejavy šírené orálne. Zachoval sa text koledy, ktorá svedčí v multikultúrnom prostredí o výraznej akulturácii. Chlapci spievali pri dverách:

*Klekaní zvoníme,
Jidáší honíme.
O Jidáší, zrádci, zrádci,
Cos to učinil,
že si svého mistra
Židúm prozradil.
A ty Židi nevjerni,
Jako psi černí,
Vyhrabali jamu, na Velký pátek
A na Velkou sobotu ho zahrabali.*

V kolektívnej pamäti sa zachovala etnická diferenciácia na základe pestovaných plodín, respektíve stravy: *Slováci sú kapustári, Česi sú knedlíkáři.*

Jazykové prejavy. Miestne nárečie obsahuje prvky hornooravského nárečia, čechizmy, kroatizmy a skomolené výrazy. Manželstvá sú premiešané vo viacerých generáciách, rodiny a príbuzenstvo tvoria príslušníci slovenského, českého aj chorvátskeho pôvodu. Jazyk jednotlivca závisí od socializácie v rodinnom prostredí a od jazykovej výbavy manželského partnera. Nie je zvláštnosťou, že súrodenci nerozprávajú rovnakým jazykom a nemajú rovnakú etnickú identitu. Rodičia, no aj súrodenci používajú nárečie s rôznym stupňom slovenských, českých a chorvátskych jazykových výrazov: *buk* aj *bukva*, *jabká*, *zemiaky* aj *repa*, *vela roku*, *ve škole*, *jenom*; *peníze*; *obdeláva*, *pjestuje*, *hraje*; *do palet*; *co*; *byla*; *tady*, *společný*, *sú – sou*; *jen*; *jezero*; *devadesát pjet rokú*; *sedum*; *první*; *u kostola*; *tri reky*; *zemiakové placky* sú *bramboráky*;

Výslovnosť je tvrdá: *nemá*, *né*, *neví*; pre seba – *za sebe*, *každa kuča mala kravy*; po tých lúkach – *po řema lukami*; *pekli ciglu*; starí nepovedali zemiaky, len *repa*. *Každá kuča ináč povedala*. *Polesniaky sa volajú bramborák*. Krmna repa červená alebo *bílá* je *kravská řepa*.

Pálenka sa páčila zo sladkých zemiakov – *čičovka*, (možno topinambury). Pálenku páčili aj z cukrovej repy a kukurice. Peče sa slivovica aj komovica.

Príbuzenská terminológia odráža spolužitie s českou menšinou. Vyskytuje sa viacero českých výrazov, respektíve sa paralelne používajú české aj slovenské. Podobná terminológia nie je ani v jednom spoločenstve s obyvateľstvom s vedomím slovenskej etnickej príslušnosti:

*otec – otec, tato, tata,
otcov otec – dedo,
otcova mama – baka,
mama – mamka, mama,
syn – syn,*

dcéra – *dcéra*,
 sesternica – *sestrenica*,
 bratranec – *bratranec*,
 otcov brat, jeho manželka – *strýko, strynka*,
 otcova sestra – *strýna, strynka*,
 mamin brat, jeho manželka – *ujko, ujo, ujna*,
 mamina sestra – *tetka, teta*,
 tetkin muž – *tetak*,
 svokor (moji rodičia pre moju manželku) – *svokor* veľmi zriedka, *pan táta*,
pani mama,
 svokor (manželkin otec pre mňa) – *pan táta*,
 nevesta – *nevesta, snaja*,
 vnuk, vnučka – *vnuk, vnučka*,
 manžel – *muž, manžel*,
 manželka – *žena*,
 svatovia, rodičia mladomanželov – *svat* povedali starí, my už nie,
 kmotor, kmotra – *kmotr, kmotra*,
 krstný otec, krstná mama – *krstný otec, krstný kmotr, kmotra*,
 sestrin manžel – *švogr, švagr*,
 bratova manželka – *švagrová*.
 Mená kráv nie sú slovenskej proveniencie: *Biserka, Malena, Pisava, Šarava, Bjelava, Jagoda, Cifra*.
 Mená koní: *Zorka, Beba, Mica, Sokol, Miško, Lustik*.
 Mená psov: *Šarko, Gavro, Bobi*.

Prejavy dramatického, hudobného a tanečného umenia. Objavujú sa výrazné prvky českých obyčajových tradícií.

Fašiangový sprievod má dramaturgiu svadby – pred dychovkou idú *lauferi*, plieskajú bičom. *Mlady i mlada* – ženích s nevestou nesú kasu, vyberajú peniaze, *vojáci* strážia kasu. Súčasťou maskovaného sprievodu je *mrt' s kosou, kominíci* mazali okolostojacich, deti vyberali do košíčkov slaninu, vajcia, v sprievode sú masky – *kokošari aj kominíci*. Majú právo vyzvať dievčatá tancovať sólo na večernej zábave. Ich matky pripravujú večeru, dievky ju roznášajú po sále. Tradícia zanikla v poslednej štvrtine 20. storočia.

Kultúrne tradície. Z rodinných obyčají sa zachovali len niektoré tradície súvisiace so svadbou a úmrtím. Nie sú však už etnodiferenciačným prvkom: Pri pýtaní nevesty je dodnes zachovaná tradícia *lažnej mládej* – falošnej nevesty u Čechov, Slovákov aj Chorvátov. Ak je maskovanou postavou muž, ponúkajú ho kmotre, aby si ho vzala sama. Takáto situácia na slovenskej svadbe nie je známa. Ak sa

nevesta vydávala *na druhú dedinu*, chlapci dali na cestu *reťázku* a mladý musel za nevestu zaplatiť. Pri príležitosti prevážania výbavy robili mládenci neporiadok, napríklad vyorali pluhom dve brázdy alebo odniesli od niekoho starú posteľ, staré stoličky, rozložili ich niekde na dedinskom priestranstve či rozložili *vúz* a zložili ho niekde na streche – na stodole, na chlieve. Aj tieto obyčaje zanikli v polovici 60. rokov minulého storočia.

K svadobným obyčajom patrí prinášanie veľkého svadobného koláča *kuglov*, po česky *vjenec*. *Kuglov* je sladké pletené pečivo s hrozienkami, podobné bábovke. Priemer má 50 – 60 cm. V svadobnom dome ho pečú vo forme s dierou. Vyzdobený je vtáčikmi a ružičkami z toho istého cesta, posypaný je práškovým cukrom. *Kuglov* mal viacero funkcií. Mladí sa snažili ukradnúť ho z chlebovej pece. Slobodní mládenci s *vjencami* na hlave odtancovali jedno kolo. Delili ho tým, ktorí prišli na svadbu ako nepovolani – *čumáci*. Bol aj súčasťou výslužky. Piekol sa len na svadbu, k žiadnej inej príležitosti. Ide o doteraz živú tradíciu u Čechov a Slovákov, nie u Chorvátov. Fotografická dokumentácia kultúrneho javu je v súkromnom archíve Vasika Ivana (1950).

Keď sa narodí dieťa, v tom dome porozsypajú po dvore perie, plevy, handry, slamu *naťahajú*, papieriky, papierové krabice. Domáci ich pozvú na pohostenie. Píše sa na stodolu, na cestu, že sa v tomto dome narodil syn alebo dcéra. Tradícia je stále živá, obyčaje praktizujú všetci bez rozdielu.

Príznakom smrti je hlas kuvika (*čuvika*) na streche a zavýjanie psa. Kým bol postavený dom smútku, na kar sa varilo spravidla u susedov. Pri príchode z *cintora* na kar si všetci umyli ruky v lavóre pred vchodom do domu, vo vode bolo drevené uhlie.

Kalendárne obyčaje. Tradičné fašiangové obyčaje so sprievodom zanikli v 90. rokoch minulého storočia.

Veľkonočné obyčaje majú zaujímavý, viacdnový a niekoľkostupňový priebeh. Vo štvrtok sa zaväzujú zvony. Chlapci vo všednom odeve (žiadne masky, diferenciácia na základe odevu) tlačia po dedine *škrebetačku* – rapkáč na vozíku. Dedinu obchádzajú až vo večerných hodinách. Idú do všetkých domov – *od kuče do kuče*. Všade dostávajú vajíčka. V piatok už ráno o šiestej chodia so zvukom rapkáča, na poludnie aj večer *od kraja dediny do kraja*, v sobotu ráno a na obed posledný raz a vyberajú naturálie. 20 – 30 chlapcov udržiava tradíciu dodnes. Pôvodne obchádzalo dedinu viac skupín, dedinu mali podelenú a *vytláčali sa*, aby viac zarobili. Za nimi idú niektorí rodičia autom a odvážajú im vyzbierané vajcia, peniaze. Idú do každej kuče bez rozdielu, všade spievajú po česky. Chorváti žiadnu podobnú tradíciu nemajú. Veľkonočná oblievačka nie je známa.

K dielam insitnej – domáckej, remeselnej výroby možno zaradiť *škrebetačku* – vozík s rapkáčom k veľkonočným pochôdzkam. Vozík s rapkáčom vyrábal

stolár a kolár Karlík Baksa (zomrel v roku 2000). Poslednú *škrebetačku* vyrobil Stipič Ivan (asi 60 rokov).

V dedine bola rozšírená výroba drobného hospodárskeho náradia, vyrábali sa košíky, metly, hrable.

Na zabíjačku neprichádzali do domu *cigánky*, nie je známa tradícia prinášať ražeň. Deti odnášali susedom zabíjačku – *prdelkovú poliečku* aj *jiternice*, dostali *peňáze*.

Oberačka – *obiračka* je príležitosť k stretnutiu širšieho príbuzenstva, schádza sa 15 – 20 ľudí. *Peče se sviňa nebo beran, husa*.

Po páraní/*drápaní* peria dali kostrnky niekomu pred dvere, aby mal neporiadok. Pri tejto príležitosti robila mládež aj iné žarty, napríklad zvesili niekomu bránu – *vráta* a odniesli ju k piatemu susedovi.

Historické udalosti. V roku 1730 bola založená farnosť v Medžuriči; na rok 1886 sa datuje založenie dychovej hudby; prvý zápis v cirkevnej matrike o narodení slovenského dieťaťa je z roku 1887; v roku 1891 sa do dediny prisťahovala slovenská rodina Jána Vavreka; 1920 – založená bola Československá beseda. V roku 1996 bola založená Matica slovenská.

V druhej svetovej vojne padlo asi 30 mužov z dediny, medzi nimi aj Slováci. Pamätník bol poškodený počas poslednej vojny v 90. rokoch 20. storočia.

Zemepisné, katastrálne a miestne názvy. Slovenské miestne názvy sú výrazne ovplyvnené chorvátskym a českým jazykom. Pomenovanie *Medžurič* je odvodené od priestoru medzi vodnými tokmi *Bijela*, *Pakra* a *Ilova*. Územie na severe, kde sa nachádza lesný porast, má pomenovanie *Žirovňak*; severovýchodne je *Černi lug*, pred ktorým je *Gradina*. Názov je odvodený od slova hrad – *turski hrad* (Medžurič) bol opustený počas tureckej expanzie, neskôr bol v bojoch zničený. Drevený hrad bol postavený na meandri rieky Ilova, chránila ho vodná priekopa, dodnes nebol archeologicky preskúmaný.

Priestor medzi lesným porastom na severe a obcou má pomenovanie *Skresluky*. Pravdepodobne znamená cez lúky, za lúkami. V chotári nájdeme česko-slovenské miestne názvy *Zadní lúka*, *Hornie lúky* a *Dolnie lúky*. Na severozápade sa nachádza pole nazvané *Kupine* (černice). Časť intravilánu má názov *Laxenburg*. Pôvod nie je známy. Okolie kostola sa nazýva *Cintor*, *Do cintora* podľa pôvodného, zaniknutého cintorína. V súčasnosti je cintorín na západnej hranici extravilánu a intravilánu. Vyššie položená časť obce sa nazýva *Piglač*. Pomenovanie je odvodené od pôvodného majiteľa pozemkov – Pigla. Na juhu je *Ribňačke pole a lug* (les), lokality *Brezine* a *Podbrdalj* (*polia*).

Kultúrne organizácie a inštitúcie

Spolková činnosť v Medžuriči podstatne súvisí s etnickou štruktúrou obyvateľstva. Viaceré spolkové organizácie fungujú na etnickom princípe, no ich členovia spravidla patria k všetkým národnostným menšinám, ktoré v dedine žijú.

Matica slovenská Medžurič. Matica slovenská bola založená v roku 1996. Nadviazala na činnosť Československej besedy, ktorá v Medžuriči pôsobila od roku 1920 až do rozdelenia Československa.

Medžuričská matica mala v roku 2016 166 členov – Slováci, Česi aj Chorváti. V dedine sa už takmer nevyskytujú homogénne slovenské manželstvá, členmi sú často rodinní príslušníci zo zmiešaných manželstiev.

V rámci Matice slovenskej fungujú iba folklórne telesá. Ide o tanečnú skupinu mladších detí (od 4 do 13 rokov), ktorú tvorí približne 20 členov. Tanečná skupina starších detí a dospelých má približne 12 členov. Mladšiu skupinu vedie Željka Birová, staršiu Elena Vasiková. Repertoár tvorí spolu 12 choreografií, inšpiráciu hľadajú na internete, významne však v tomto smere pomohol Gustáv Socháň, vedúci FS Oravan z Nižnej. Mužská spevácka skupina má aktuálne 7 členov, vedúcim je Ivan Vasik, dirigentom učiteľ Josip Ferenčaković z Banovej Jarugi. Hudobná sekcia Matice má 4 členov (dve harmoniky, basa a *bugarija*). Výhodou je, že všetci hudobníci sú z Medžuriča. Divadelné ochotníctvo nemá v Medžuriči tradíciu, obyvatelia sa zmieňujú o tejto aktivite len v krátkom období v 60. a 70. rokoch, v rámci činnosti Československej besedy, inak s divadelnými predstaveniami vystupovali len hosťujúce súbory.

Slováci pre svoje potreby využívajú Národný dom, ktorý patrí Matici slovenskej a Českej besede. Poskytuje priestory na stretávanie sa, tanečné skúšky a organizáciu podujatí. Skúšky jednotlivých skupín sa konajú v týždňových intervaloch, pred vystúpeniami aj častejšie. Členovia sa v priestoroch Matice oficiálne stretávajú raz mesačne, no neoficiálne takmer každý deň.

Z materiálneho vybavenia majú matičiari k dispozícii tri druhy oravských krojov pre dospelých (po 11 kusov), ktoré sú štylizované v závislosti od choreografie. Okrem toho majú 20 univerzálnych pre mladšie deti.

Medzi dôležité aktivity Matice patria družobné kontakty so Slovenskom. Vzhľadom na oravský pôvod slovenských obyvateľov dediny nadviazali kontakty s Trstenou, Lokcou, Suchou Horou (partnerská obec Kutiny, kutinských aj medžuričských hasičov), Mútnym, Podbieľom. Najdlhšie trvá družba s Trstenou – približne 15 rokov. Družobné kontakty vyústili napríklad do sponzorskej pomoci – obec Lokca darovala matičiarom drevo pri výstavbe strechy Národného domu.

Kolektívne cesty na Slovensko trvajú od stredy do pondelka. Počas jednej cesty spravidla navštívia viac partnerských obcí. Dodávame, že súčasťou ciest na Slovensko je aj folklórne vystúpenie (napr. Mútne) a futbalové zápasy medžuričského klubu Metalac (Trstená, Podbiel). Okrem toho mnohí obyvatelia Medžuriča cestujú na Oravu individuálne navštíviť rodinu, o existencii ktorej pahuje všeobecne dobrá vedomosť. Každý druhý rok prijímajú Medžuričania hostí z partnerskej Trstenej vo svojej dedine.

Na Slovensko cestujú aj mladšie deti, ktoré sa nepravidelne zúčastňujú škôl v prírode.

Organizované podujatia

Autochtónnym podujatím medžuričskej matice je **Deň slovenskej kultúry**. Koná sa v prvú sobotu po Veľkej noci. Vystupujú tu domáce tanečné skupiny, hostia z iných slovenských dedín, no aj české a chorvátske folklórne súbory. V roku 2016 sa uskutočnil 4. ročník podujatia.

V spolupráci s Českou besedou organizujú Slováci **fašiangové slávnosti** – sprievod dedinou a maškarný ples (počas, ktorého sa pre všetkých účastníkov tradične pečú vajíčka so slaninou). Tradičným podujatím je aj **Stavanie májového dreva** (*Majpan*). Kedysi sa máj staval pred miestnym obchodom s potravinami, v súčasnosti sa tak deje pred Národným domom.

S Národným domom súvisí aj oslava sviatku medžuričskej farnosti **Mala Gospa**, ktorá sa koná 8. septembra. Dopoludnia sa koná svätá omša, po ktorej nasleduje slávnostný obed v rodinách (najčastejšie sa pečie prasa alebo jahňa). Vo večerných hodinách zvyknú oslavy pokračovať v Národnom dome za účasti živej hudby.

Kultúrna infraštruktúra

Priestory s primárnou funkciou tvorby, prezentácie a organizácie kultúrno-spoločenských aktivít reprezentuje **Národný dom** ktorý sa nachádza v centre obce. Budovu má v spoluvlastníctve česká (2/3) a slovenská menšina (1/3). Objekt pozostáva zo starej časti postavenej v roku 1936 a novej časti, budovanej od roku 2007 (stavba sa stále dokončuje). Na prezentáciu kultúry Slovákov a Čechov slúži

Veľká sála, ktorá sa dá rozšíriť, prípadne rozdeliť na dve časti. Nachádza sa tu pódium s osvetlením, zatiaľ bez zvukovej aparatury. Priestor má kapacitu 350 miest. Súčasťou sú aj toalety, výčap a nová kuchyňa s vybavením (stále sa dokončuje). V suteréne sa nachádza malá sála s prezliedarňou, v ktorej sa konajú návvisky folklórnych skupín. V prezliedarni sa plánuje zriadiť knižnica.

V budove sa nachádzajú nové kancelárie určené pre Maticu slovenskú a Českú besedu. Zatiaľ sú bez vybavenia. Nájdeme tu aj novú kotolňu. Matica slovenská vlastní počítač, skener, tlačiareň, fax a telefón. V súčasnosti využíva nevelké provizórne priestory v podkroví, kde sa konajú matičné zasadnutia. Nachádza sa tu aj príručná slovenská knižnica a improvizovaný sklad krojov.

Pred Národným domom sa nachádza nové parkovisko, ktoré sa počas kultúrnych podujatí využíva ako priestor pre stánky s občerstvením a na prezentáciu spolkovej činnosti. V záhrade sa nachádzajú dve nové unimobunky, ktoré slúžia ako prezliedarňa pre hosťujúce súbory.

Ďalšie priestory pre kultúrno-spoločenské aktivity nájdeme v budove **kostola a fary**. Tieto priestory sa momentálne nevyužívajú na kultúrne účely.

V obci sa nachádza menšia Základná škola pre 1. – 4. ročník. Vyučuje sa tu slovenský jazyk, ktorý navštevuje aktuálne 5 detí. Chodba medzi triedami sa zriedkavo využíva na kultúrne účely. Tento priestor nemá žiadne technické vybavenie.

Priestory so sekundárnou funkciou organizácie kultúrno-spoločenských aktivít sa nachádzajú pred kostolom. Obyvatelia majú k dispozícii obchod s potravinami a pohostinstvo.

Ostatné podporné mechanizmy, nástroje, podmienky a predpoklady. Matica slovenská informuje o svojich aktivitách na facebookovom profile **Matica Slovačka Medžurič-Mezurač**, ktorý zároveň slúži ako komunikačný kanál medzi členmi Matice aj priateľmi zo Slovenska.

Ľudské zdroje

V obci je čiastočne rozvinutá domácka výroba. Konkrétne ide o Jozefa Feju (1941), ktorý pletie korbáče (*šukačka*). V mnohých domácnostiach miestnych obyvateľov sa vyskytujú *škrebetačky* – rapkáče, ktoré v minulosti vyrábal kolár a truhlár Karlík Baksa (zomrel približne v roku 2000). Posledný exemplár vyrobil Ivan Stipić.

Ďalšie výrazné ľudské zdroje predstavujú vedúci aktéri Matice slovenskej Jozef Jozefčík (1964), predseda, a Ivan Vasík (1950), tajomník. Tanečné choreografie pripravujú učiteľka Željka Birová (1983) a Elena Vasiková (1978).

SWOT analýza kultúrneho potenciálu Slovákov v Medžuriči

Silné stránky

Fungujúci Miestny odbor Matice slovenskej
Národný dom vo vlastníctve MS
a Českej besedy s vhodnými priestormi
na organizovanie minoritnej kultúry
Prítomnosť výrazných ľudských zdrojov
vzhľadom na početnosť slovenskej komunity
Dobré medziľudské vzťahy medzi členmi MS
Výučba slovenského jazyka na Základnej
škole
Družobné kontakty s viacerými obcami
na Orave
Prehľadne vedený Archív MS
Pravidelné projektové žiadosti na ÚSZZ
a rôzne iné inštitúcie a schopnosť kumulovať
finančné prostriedky
Živé kultúrne tradície ako výsledok
akulturácie Čechov a Slovákov

Príležitosti

Prajná menšinová legislatíva štátu (možnosť
získavať finančnú podporu z viacerých
zdrojov)
Prítomnosť početnejšej českej menšiny
s možnosťou spoločne realizovať menšinové
práva a požiadavky
Blízkosť diaľnice ako faktora rozvoja
priemyselnej výroby s účasťou zahraničného
kapitálu/vznik pracovných miest

Slabé stránky

Geografická odľahlosť od iných prostredí
so slovenským obyvateľstvom (s výnimkou
Lipovčan)
Nízky počet obyvateľov s vedomím
slovenského etnického pôvodu
Absencia etnicky homogénnych manželstiev
Slabá znalosť slovenského jazyka u mladších
generácií

Ohrozenia

Celková ekonomická situácia v krajine
Asimilácia príslušníkov najmladšej generácie
Negatívna demografická krivka
Nedostatok pracovných príležitostí
Geografická blízkosť Záhrebu ako centra
migrácie za prácou
Osobnosť rímskokatolíckeho kňaza Tomislava
Vučura, ktorý Medžuričanov rozdeľuje, nie
je ochotný prihliadať na etnickú štruktúru
dediny

Fašiangy v Medžuriči (archív Českej besedy 2016)

Veľkonočná obchôdzka (archív Českej besedy 2016)

Fašiangy v Medžuriči (archív Českej besedy 2016)

Skúška detskej folklórnej skupiny (Zima 2016)

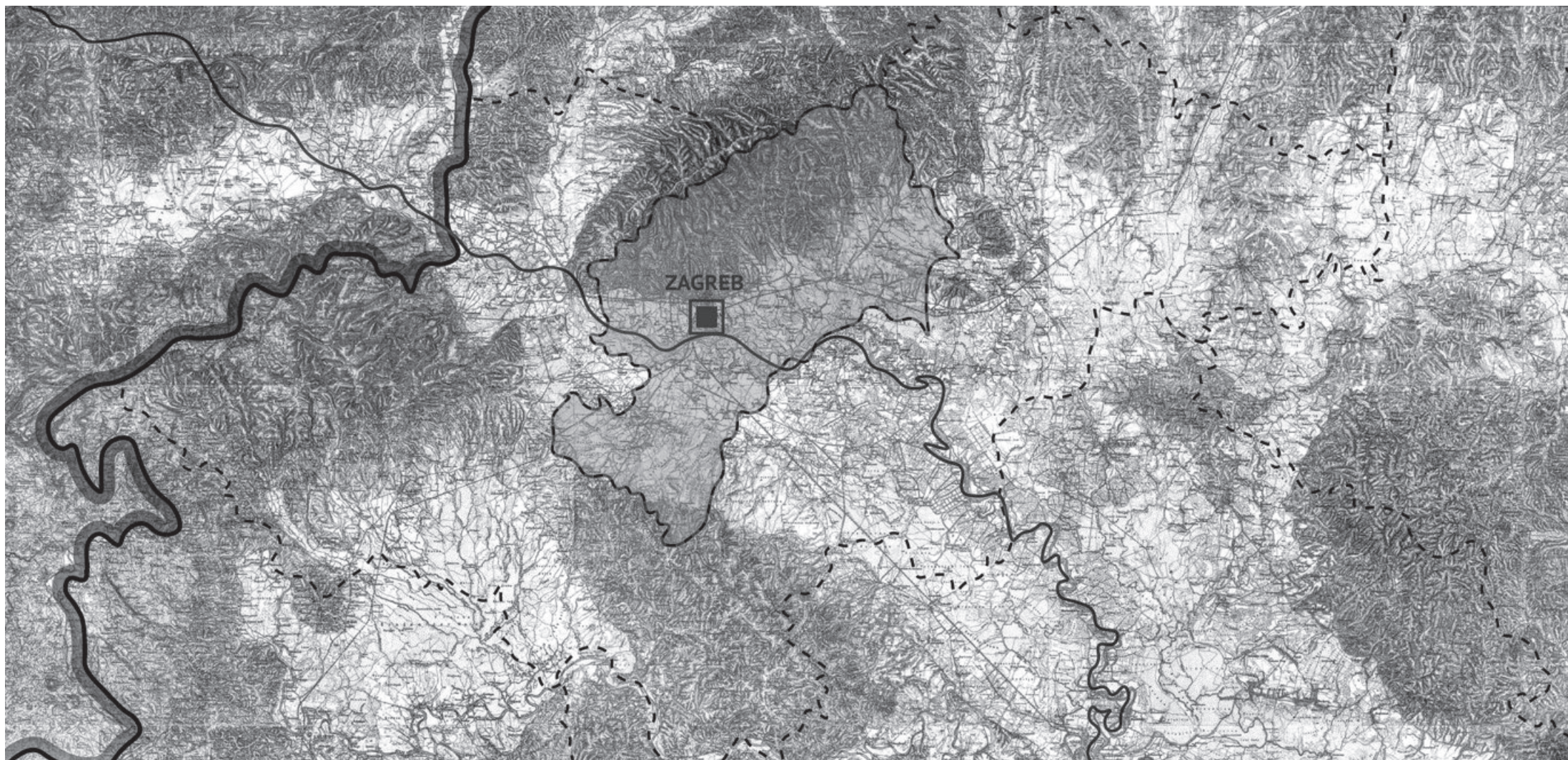

Mužská spevácka skupina Orava z Medžuriča (zdroj MS Medžurič 2016)

Dekorativizmus v letnej kuchyni (Zima 2016)

*HLAVNÉ
MESTO
CHORVÁTSKEJ
REPUBLIKY
ZÁHREB*

LEGENDA

- štátna hranica
- hranica župy
- rieka

 Mesto Zagreb

OBCE SO SLOVENSKÝM OSÍDLENÍM

Chorvátsky názov	Slovenský ekvivalent
Zagreb	Záhreb

SEVER

MIERKA

0KM 10KM 20KM

© M. ZABENSKÝ, L. ZABENSKÝ

Kultúrny potenciál Slovákov v Záhrebe

Mestské prostredie predstavuje osobité formy kultúrneho potenciálu. Slovenské spoločenstvá v ňom existujú v disperzných podmienkach, na úrovni etnickej diaspóry. Možnosti stretávania sa a udržiavania vedomia etnickej príslušnosti poskytuje len stretávanie sa v rámci aktivít inštitúcií, fungujúcich na etnickom princípe. Kultúrny potenciál v slovenských minoritných spoločenstvách v mestskom prostredí je nutné vyhľadávať, mapovať a hodnotiť v širšom sídelnom, etnokultúrnom a geopolitickom kontexte. Záhreb, Rijeka a Osijek sú tri mestá v Chorvátsku so slovenskou inštitúciou a oficiálne organizovanými spoločenstvami na slovenskom etnickom princípe. Všade je dôraz na iné organizované formy kultúrnych aktivít, všade pôsobia rozdielne interetnické aj vlastné i vonkajšie etnické vplyvy, sformovali sa špecifické a vo všetkých troch prípadoch rozdielne väzby na iné slovenské komunity v Chorvátsku, na Dolnej zemi, na Slovensku aj inde vo svete. V týchto troch mestách s odlišnou historickou pamäťou obyvateľstva aj s nerovnakou kvalitou života sú majoritnou spoločnosťou inak vnímané etnické heteroobrazy a rozdielne je reflektovaný vzťah k etnickým minoritám, ku konfesionalite aj k etnicite. Mestom so slovenskými inštitúciami sú aj Našice, no v našom hodnotení ho nezohľadňujeme, lebo v ňom nepôsobí organizované slovenské spoločenstvo.

Zagreb (Záhreb) je od slovenských etnických enkláv a diaspór excentricky situované hlavné mesto a veľkomesto. Obyvatelia európskych hlavných miest nie sú vo všeobecnosti orientovaní rovnako ako ostatná populácia štátu v zmysle

politickom, ekonomickom a etnoidentifikačnom. Myslenie je poznamenané *metropolitanizmom*, výraznejší je kozmopolitizmus, dominuje individualizmus a najslabšia je sociálna kontrola. Záhrebské organizované minoritné spoločenstvo tvoria Slováci z rôznych regiónov Chorvátska, dokonca aj z bývalej Juhoslávie a zo Slovenska. Kultúrne, jazykovo, nábožensky aj genderovo sú heterogénni. Prevláda intelektuálna socioprofesijská vrstva. Kolektívna nadväznosť na vlastné etnokultúrne tradície neexistuje ani v kontexte mesta, ani v najširšom chápaní tradičnej slovenskej kultúry. Slovensko tu má svoje štátne zastupiteľstvo, existuje Katedra slovakistiky, pôsobia na nej slovenskí lektori. Existuje tu priestor predovšetkým pre vyššie formy slovenskej kultúry. Kultúrny manažment reflektuje podmienky veľkomesta z aspektu vlastných aj cudzích recipientov (v zmysle etnickom). Kultúrne produkty majú skôr reprezentatívny slovenský charakter ako spontánnu kolektívnu, tradovanú tvorbu.

Slováci v Záhrebe nepredstavujú súčasť organizovanej vlny sťahovania Slovákov na Dolnú zem. Ide skôr o spoločenstvo postupne vytvárané z jednotlivcov, ktorí do mesta prichádzali za vzdelaním a za prácou. Ich kultúrna výbava nie je homogénna – závisí od pôvodu ich rodičov na Slovensku a rovnako aj od konfesionálneho, etnického a kultúrneho prostredia, v ktorom sa v rôznych slovenských spoločenstvách v rámci regiónov Chorvátska socializovali. Slováci v Záhrebe nepredstavujú početnú národnostnú menšinu – podľa sčítania obyvateľstva žilo v Záhrebe v roku 1991 208 Slovákov, v roku 2001 sa k slovenskej národnostnej menšine hlásilo 171 príslušníkov a v roku 2011 207 osôb. V Záhrebe mali Slováci spolu s Čechmi svoje organizácie už dávnejšie – v roku 1874 je zaznamenané založenie Spolku Čechov a Slovákov. V roku 1995 (po rozdelení Československa a rozpade bývalej Juhoslávie) Slováci v Záhrebe založili prvú samostatnú vlastnú organizáciu – Maticu slovenskú Záhreb.

Kultúrne dedičstvo

Archív MS Záhreb obsahuje archívne dokumenty ako dôležitú súčasť hmotného kultúrneho dedičstva. V elektronickej podobe existuje evidencia členov, aktivít a fotoarchív s dokumentáciou každého podujatia, ktoré Matica slovenská Záhreb organizovala alebo sa ho zúčastnila.

V priestoroch MS Záhreb sú tiež archívne dokumenty v papierovej písomnej forme za jednotlivé roky od vzniku MS Záhreb do roku 2017: zakladacia listina, pokladničné knihy, plány práce a výročné hodnotenia činnosti, správy a zápisnice

zo schôdzí. Archív obsahuje tiež registre s tromi exemplármi každého čísla časopisu Prameň – (10 registrov) od roku 1994 do roku 2016.

K zoznamu vydavateľskej činnosti MS Záhreb od roku 1998 do roku 2016 pridávame všetky relevantné údaje o publikáciách vydané MS Záhreb, ktorých autorami sú členovia MS Záhreb, priatelia Slovákov alebo prizvaní odborníci. Uvedenú literatúru možno považovať za vzácnu súčasť slovenského kultúrneho dedičstva v Chorvátsku a predstavuje zaujímavý študijný materiál.

R.B.	NÁZOV	AUTOR	ROK VYDANIA	OBAL	ISBN	POČET STRÁN
1.	HRVATI U SREDNJOJ EUROPI	Kvetoslava Kučerová	1998	Tvrдый	953-150-158-0	326
2.	HUMENSKI ZAVOD I TROJICA KOŠIČKIH MUČENIKA	Stanislav Stolárik	2000	Mäkký	953-6298-13-9	149
3.	USPOMENE IZ SLOVAČKE	Nevenka Nekić	2002	Mäkký	953-98951-0-3	134
4.	USPOMENE IZ SLOVAČKE (druhé vydanie)	Nevenka Nekić	2004	Mäkký	953-98951-0-3	183
5.	DESETA GODIŠNJICA MATICE SLOVAČKE ZAGREB	Zlatko Jevak	2006	Mäkký	953-98951-2-x	191
6.	UZNIČKE USPOMENE HRVATA ISUSOVCA	Ferdinand Takáč	2006	Mäkký	953-231-048-7	182
7.	SLOVACI U HRVATSKOJ	Kvetoslava Kučerová	2006	Tvrдый	953-98951-0-3	245
8.	SLOVÁCI V CHORVÁTSKU	Kvetoslava Kučerová	2006	Tvrдый	80-7090-794-0	253
9.	STJEPAN TOMISLAV POGLAJEN alias PROFESOR KOLAKOVIĆ	Ivan Šestak	2007	Mäkký	978-953-231-058-0	372
10.	VOLJETI LJUDE NAUČIO ME ŽIVOT	Ferdinand Takáč	2008	Tvrдый	978-953-6562-40-5	169
11.	TAMO DALEKO, DALEKO OD MORA	Ferdinand Takáč	2011	Mäkký	978-953-98951-7-2	183
12.	Rida junica i druge pripovijetke (prijevod)	Martin Kukučín	2011	Mäkký	978-953-98951-5-8 978-953-175-395-1	134
13.	POVIJESNE VEZE SLOVAKA I HRVATA	Matuš Kučera	2012	Mäkký	978-953-98951-8-9	120

R.B.	NÁZOV	AUTOR	ROK VYDANIA	OBAL	ISBN	POČET STRÁN
14.	HRVATSKO SLOVAČKI CRKVENI DOSTOJANSTVENICI	G.Deželić-A. Szabo-I. Biondić-J. Moser	2013	Tvrďý	978-953- 98951-8-10	159
15.	STJEPAN MOYSES I HRVATI	R.Brtaň-A. Szabo-D. Ivančić	2016	Tvrďý	978-953- 59291-0-9	127
16.	POVIJESNI ASPEKTI SLOVAČKOG OBRAZOVANJA U HRVATSKOJ	Stanislav Benčić	2016	Mäkký	978-953- 98951-9-6	106

V kancelárskych priestoroch tajomníka slovenskej národnostnej menšiny v Rade mesta Záhreb je priebežne budovaná knižnica z rôzne tematicky zameraných publikácií (zborníky, monografie miest a obcí v Chorvátsku aj na Slovensku, knihy o tradičnej kultúre, kuchárky, beletria). Približne 280 zväzkov rôzneho druhu získala MS Záhreb počas svojho 20-ročného pôsobenia vlastnou vydavateľskou činnosťou aj ako dary od hostí a partnerských inštitúcií. Na rovnakom mieste je vedený aj archív MS Záhreb.

Kultúrne organizácie a inštitúcie, infraštruktúra a ľudské zdroje

Matica slovenská Záhreb ako občianske združenie v kultúrnom sektore je významnou súčasťou kultúrneho potenciálu slovenskej minority v rámci hlavného mesta aj Chorvátska. Od svojho založenia v roku 1995 pôsobí nepretržite dodnes. Členskú základňu tvorí približne 80 členov s priemerným vekom 60 rokov. Sú to prevažne dôchodcovia. MS Záhreb nemá žiadne sekcie. Sporadicky organizuje kurz slovenského jazyka (raz do týždňa, veková hranica od 36 do 80 rokov).

Matica si od svojho vzniku prenajíma (od roku 2017 bezplatne) priestory od Českej besedy na Šubićovej ul. 20, v ktorých oficiálne sídli. Maticiari sa tu stretávajú približne na mesačnej báze. Činnosť Matice riadi predseda, podpredseda, tajomník, pokladník a 7-členný výkonný výbor. Dozorný výbor je trojčlenný. Matica slovenská Záhreb zatiaľ nemá vlastné priestory. Po rozdelení majetku s Čechmi, hlavne Československého domu na Šubićovej ulici, Slováci nedostali očakávanú jednu tretinu. Ak by ich mala MS vo vlastníctve, prenájmom by získala ďalšie prostriedky na činnosť. Teraz sú nároky skromné vzhľadom na nízky počet aktívnych

členov a činnosť nenáročnú na priestor a finančné prostriedky. Minimálne materiálne vybavenie tvorí notebook (pred 4 rokmi ho dostali od Zväzu Slovákov) a fotoaparát. Prevádzkové náklady financuje Rada pre národnostné menšiny. Zdrojom príjmov sú tiež členské príspevky (50 kún ročne) a sponzorské príspevky, zabezpečované najmä predstaviteľom slovenskej národnostnej menšiny v Rade mesta Záhreb. Tajomník MS Záhreb Vladimír Bali je zároveň zamestnaný ako tajomník slovenskej národnostnej menšiny v Rade mesta Záhreb (Predstavnik slovačke nacionalne manjine grada Zagreb) na polovicu pracovného úväzku. Predsedom MS Záhreb bol od založenia do roku 2016 Zlatko Jevak.

Matica slovenská Záhreb sa každoročne zúčastňuje troch až piatich podujatí iných MS v Chorvátsku, Zväzu Slovákov, Veľvyslanectva Slovenskej republiky v Záhrebe, Filozofickej fakulty Univerzity v Záhrebe, participuje na Dňoch národnostných menšín mesta Záhreb a iných. Má svojho dopisovateľa do časopisu Prameň. Zásluhou MS Záhreb odhalili v roku 1997 na Hornomestskom gymnáziu v Záhrebe (Námestie Kataríny Zrínskej 5) dvojjazyčnú pamätnú tabuľu Štefanovi Moyzesovi, prvému predsedovi Matice slovenskej, ktorý bol takmer 20 rokov profesorom na tomto gymnáziu. V roku 2003 bola v parku mesta Lipik slávnostne odhalená dvojjazyčná pamätná tabuľa slovenskému spisovateľovi Martinovi Kukučínovi (75. výročie úmrtia), ktorý v tomto meste prežil posledné 2 roky života.

Organizované podujatia

MS Záhreb každoročne organizuje Predvianočný koncert, aspoň jeden poznávací zájazd na Slovensko a niekoľko literárnych večierkov, na ktorých si pripomínajú výročia významných osobností. **Predvianočný koncert** sa pravidelne koná pri príležitosti adventných a vianočných sviatkov pre Záhrebčanov a všetkých tých, ktorí obľubujú tradičné slovenské vianočné tradície. Podujatie je organizované v kooperácii slovenskej národnostnej menšiny v Záhrebe so Spolkom chorvátsko-slovenského priateľstva, Maticou slovenskou Lipovljani (ďalej Lipovľany) a Maticou slovenskou Međurić (Međžurič). Program zabezpečujú slovenská kultúrna skupina Orava z Međžuriča a kultúrnoumelecké skupiny Lira a Lipa z Lipovľan. Z mesačne organizovaných akcií bol v roku 2016 zrealizovaný napríklad septembrový kultúrny večer O živote a diele Svetozára Hurbana Vajanského, v októbri MS Záhreb pripravila prezentáciu knihy Štefan Moyzes a Chorváti (*Stjepan Moyses i Hrvati*). Okrem členov MS patria k návštevníkom podujatí aj pracovníci Veľvyslanectva SR v Záhrebe, študenti slovakistiky Filozofickej fakulty Záhrebskej univerzity i predstavitelia iných

národnostných menšín. Prezentácie sa uskutočňujú v chorvátskom aj v slovenskom jazyku, zúčastňuje sa ich priemerne 50 – 70 návštevníkov.

SWOT analýza kultúrneho potenciálu Slovákov v Záhrebe

Silné stránky

Relatívne dobrá sociálno-ekonomická situácia obyvateľov slovenskej národnosti

Fungujúci Miestny odbor Matice slovenskej v Chorvátsku

Fungujúca Katedra slovakistiky na FF Záhrebskej univerzity, ktorá znamená potrebné ľudské zdroje

Prítomnosť Veľvyslanectva SR v Chorvátsku, ktorá znamená všestrannú podporu aktivít MO MS.

Všestranná podpora mestských samosprávnych orgánov

Slabé stránky

Absencia cirkevných matiek na etnickom princípe

Absentujúce všeobecne zdieľané/ nehomogénne obyčajové tradície na etnickom princípe

Slovenské spoločenstvo žije v meste disperzne bez možnosti intenzívnejších susedských a neinštitucionalizovaných spoločenských kontaktov

Geografická odľahlosť od iných slovenských menšinových spoločenstiev

Absencia vlastných matičných priestorov

Absencia komplexného materiálno-technického zabezpečenia

Absencia základného školstva v slovenskom jazyku

Príležitosti

Prítomnosť iných menšinových spoločenstiev (napr. české, maďarské, slovinské) a spolupráca s nimi pri realizácii menšinových práv a požiadaviek

Prajná menšinová legislatíva štátu (možnosť získavať finančnú podporu z viacerých zdrojov)

Pracovné a študijné príležitosti v meste vytvárajú vhodné podmienky na prisťahovanie obyvateľov slovenskej národnosti a posilnenie činnosti/ľudských zdrojov pre organizované menšinové aktivity

Ohrozenia

Celková ekonomická situácia v krajine

Asimilácia príslušníkov najmladšej generácie

Negatívna demografická krivka

Deň národnostných menšín mesta Záhreb (archív MS Záhreb 2016)

Veľkonočná výstava národnostných menšín mesta Záhreb (archív MS Záhreb 2015)

Kurz slovenského jazyka v Záhrebe (archív MS Záhreb 2016)

PRÍMORSKO- GORSKO- KOTARSKÁ ŽUPA

Promócia publikácie Štefan Moyzes a Chorváti (archív MS Záhreb 2016)

LEGENDA

- štátna hranica
- hranica župy
- rieka
- hlavné mesto župy
- obec so slovenským osídlením

OBCE SO SLOVENSKÝM OSÍDLENÍM

Chorvátsky názov	Slovenský ekvivalent
Rijeka	

MIERKA

0KM 10KM 20KM

© M. ZABENSKÝ, L. ZABENSKÝ

Kultúrny potenciál Slovákov v Rijeke

Rijeka je od slovenských etnických enkláv a diaspór situovaná ešte excentrickejšie ako Záhreb. Väčšinu malej členskej základne tvoria ženy z rôznych častí Slovenska, menej z Chorvátska. Pôvod z domovskej krajiny vyvoláva špecifické etnopsychické reakcie, ktoré prekonávajú nemožnosť zachovávať kultúrne tradície na etnickom princípe v kruhu rodiny, susedskej, príbuzenskej skupiny aj zdanlivo neriešiteľné podmienky k udržiavaniu vedomia etnokultúrnej príslušnosti. Na inštitucionálnej úrovni vyvíjajú také bohaté a organizačne náročné aktivity, ktoré sú nepredstaviteľné aj v oveľa početnejšom etnicky a kultúrne homogénnejšom prostredí.

Slovenské minoritné spoločenstvo v Rijeke sa začalo formovať už koncom 19. storočia v súvislosti s vysťahovalectvom Slovákov do zámoria. V rámci tzv. novej emigrácie začali odchádzať do USA a Kanady aj obyvatelia Uhorska. Mnohí Slováci začínali cestu za oceán práve v tomto prístave. Boli to z veľkej časti tí, ktorí sa predtým prisťahovali z hornouhorských stolíc na Dolnú zem.

Po druhej svetovej vojne prichádzali Slováci z rôznych častí Chorvátska a celej vtedajšej Juhoslávie do Rijeky za prácou do veľkých priemyselných závodov.

Na túto migráciu plynulo nadviazala najnovšia vlna zo 70. – 80. rokov minulého storočia – v Rijeke sa začali postupne usádzať najmä slovenské ženy, ktoré vstúpili do manželstva s Chorvátmi a so svojimi rodinami tu našli nový domov. Slovenský jazyk a kultúrne tradície sú heterogénne, majú pôvod v rôznych regiónoch Slovenska a následne Vojvodiny a Chorvátska. Vzhľadom na miešané manželstvá, rezidenčnú lokalizáciu a prevažné zastúpenie žien nemajú etnokultúrne tradície, hlavne v prirodzených podmienkach rodinného života a príbuzenstva, tendenciu rozvíjať sa z aspektu kvalitatívneho ani kvantitatívneho. Niektoré prejavy majú možnosť pretrvávajúť v znakovnej – reprezentatívnej rovine v rámci organizovaných foriem. Inštitucionalizovaná činnosť na etnokultúrnom princípe vznikla v roku 1994. Niekoľko desiatok aktívnych záujemcov založilo v decembri 1994 Maticu slovenskú Rijeka, ktorá dodnes nepretržite reprezentuje organizácie a inštitúcie ako súčasť kultúrneho potenciálu. Sídli v prenajatých priestoroch v centre mesta.

Kultúrne dedičstvo

Archív MS Rijeka je dôležitou súčasťou kultúrneho dedičstva chorvátskych Slovákov. Úvodom treba pripomenúť, že časť archívnych dokumentov bola zničená vodou v roku 2015. V elektronickej forme archív obsahuje evidenciu členstva a aktivít ako aj cennú fotodokumentáciu podujatí, ktoré Matica slovenská Rijeka sama zorganizovala alebo sa ich jej členovia zúčastnili v rámci Juhoslávie, Chorvátska aj v širšom európskom priestore.

V písomnej forme – na papieri obsahuje archív dokumenty zhromažďované v rokoch 2005 – 2016. Vzhľadom na čiastočné znehodnotenie vodou sú na rôznej úrovni kompletnosti: plány práce a projektová činnosť, zmluvy, výkazy o činnosti a zápisnice, odoslaná a prijatá pošta, vrátane pozvánok na kultúrne podujatia, finančné správy (2009 – 2012, 2013 – 2014, 2016) a Pokladničná kniha. Archív obsahuje aj zoznam a funkčné obdobia štatutárov od založenia MS v decembri 1994 do roku 2017.

V priestoroch MS je archivovaný časopis *Prameň* – po jednom originálnom exemplári čísla každého ročníka. Časopis je zviazaný, každý ročník predstavuje samostatný zväzok. Súčasťou archívu je 18 fotoalbumov s dokumentáciou podujatí, ktoré zorganizovala MS Rijeka alebo ktorých sa jej členovia zúčastnili. Okrem stoviek archivovaných fotografií sú v priestoroch MS panely s reprezentatívnu fotodokumentáciou aktivít členov, ktoré sú bez obmedzenia prístupné

návštevníkom. Členom MS pripomínajú úspešnú činnosť a upevňujú v nich pocit spolupatričnosti a skupinovej výnimočnosti na etnickom princípe. Pre cudzích návštevníkov sú zdrojom inšpirácie a informácií o minoritnej skupine.

Počas svojej existencie si MS Rijeka priebežne buduje svoju **knižnicu**. Fond obsahuje 250 – 300 publikácií rôzneho druhu – zborníky, monografie dedín a miest v Chorvátsku, na Slovensku aj v iných európskych štátoch, kuchárske knihy, beletriu, tradičnú kultúru a podobne. Ide prevažne o recipročné inštitucionálne dary a súčasť ocenení. Pri tejto príležitosti je nutné spomenúť aj vystavené diplomy, pamätné plakety a čestné uznanie. Časť knižného fondu pochádza aj z vlastnej produkcie a vydavateľskej činnosti. MS Rijeka vydala dve zbierky básní (2006 a 2014), kalendár s receptami (2002) a zbierku *Babkine recepty* (2007). Pri príležitosti 20. výročia MS Rijeka vydali monografiu *Slováci v Prímorsko-goranskom kraji – Matica slovenská Rijeka 1994 – 2014* (2015).

Kultúrne organizácie a inštitúcie, infraštruktúra a ľudské zdroje

Miestny odbor Matice slovenskej v Rijeke bol založený na základe iniciatívy Evy Dobrotovej. Prvou predsedníčkou od založenia v roku 1994 do roku 1999 bola Marta Uremovićová, rodáčka z Trnavy, potom do roku 2007 Miroslava Gržinićová, pochádzajúca z Považskej Bystrice, dva roky bol predsedom Slavko Pavlović, ktorého otec bol z Erdevika (Sriem) vo Vojvodine, v rokoch 2009 – 2015 bola vo funkcii opäť Miroslava Gržinićová a od roku 2015 Margita Rekić-Grolmusová. Jednotlivé vedúce osobnosti možno považovať za cenné ľudské zdroje, ktoré sa pričínili o vznik a existenciu inštitúcie a o inštitucionálne/organizované formy zachovávaní a rozvíjania kultúrneho potenciálu.

MS Rijeka má v roku 2017 57 členov, aktívna je približne polovica. Sú zo všetkých generačných skupín, ale väčšinu tvoria dôchodcovia. V rámci MS Rijeka pôsobí tanečná skupina dospelých a ženská spevácka skupina, literárny krúžok a umelecká sekcia (orientovaná na umeleckú fotografiu a výtvarné umenie). Pre deti aj pre dospelých je sporadicky organizovaný jazykový kurz slovenčiny (pre deti bola dvakrát organizovaná Malá škola slovenského jazyka a pre dospelých tri cykly jazykového kurzu. Okrem štandardného kancelárskeho vybavenia (počítače, tlačiareň) sú súčasťou inventáru ženské a detské kroje – 44 kompletov.

Zdroje financovania režijných nákladov a činnosti sú kumulované: na ich zabezpečovanie sa podieľajú Vláda Chorvátskej republiky, Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí, Prímorsko-goranský kraj, mesto Rijeka a donácie slovenskej menšiny od Prímorsko-goranskej župy, členov a priateľov.

MS ako občianske združenie v kultúrnom sektore riadi predsedníčka, podpredseda a 7 členov výkonného výboru, 3-členný dozorný výbor a funguje aj disciplinárna komisia.

Napriek objektívne úzkej členskej základni dostávajú rijeckí Slováci príležitostne možnosť organizovať vzájomné manifestácie: v roku 2001 detskú folklórnu prehliadku, v rokoch 2003 a 2014 prehliadku slovenského folklóru v Chorvátsku, v rokoch 2005 a 2016 piesňový festival Keď sa ruža rozvíjala. Náročnej organizátorskej práci sa zhostujú so ctou.

Akční členovia MO MS doteraz pripravili viaceré výstavy, ktoré sú mimoriadne náročné na koordináciu aj na finančné zabezpečenie. V spolupráci s Veľvyslanectvom Slovenskej republiky v Záhrebe prezentovali Slovensko prostredníctvom výstavy Bratislava v Európe – Európa v Bratislave; v kooperácii so slovenskými regionálnymi múzeami ponúkli širokej verejnosti výstavu *Na Slovensku smutne i veselo* a následne ďalšie: *Slovensko v Európe a svete*, *Malby na skle*, *Drotárstvo na Slovensku*, *Drotárstvo bez hraníc*. Vedomie slovenskej etnickej príslušnosti pomáhajú zachovávať a rozvíjať aj prostredníctvom výstav: *Čepce a svadobné oblečenie Slovákov z Vojlovice*, *Mozaika okamihov a Slováci na Dolnej zemi* s akcentom na oblasť Bihoru v severozápadnom Rumunsku či *Obrazy dávno zabudnutých predkov* zo slovenského prostredia v Srbsku.

Rijeckí Slováci organizačne pripravili predstavenie vydavateľskej činnosti Zväzu Slovákov, okrúhly stôl s témou *Vývoj a perspektíva slovenskej národnostnej menšiny v Chorvátsku*, zaslúžili sa o prezentáciu publikácií viacerých slovenských autorov.

Okrem obdivuhodne bohatých organizátorských aktivít sú členovia úspešní aj v oblasti prezentácie folklóru – folklórna a spevácka skupina Slovenka zastupuje svoju organizáciu na prehliadkach Zväzu Slovákov v Chorvátsku, na domácich mestských slávnostiach v okolí Rijeky aj v Prímorsko-goranskom kraji a na rôznych iných regionálnych manifestáciách. MS v Rijeke nemá vlastnú hudobnú skupinu a v prípade potreby spolupracuje s tamburášskou skupinou Zametski Koren. Predstavili sa už na rôznych festivaloch na Slovensku, vo Francúzku, v Taliansku, Maďarsku, Srbsku aj v Českej republike. Folkloristi majú najdlhšiu, už 15-ročnú spoluprácu s FS Bystričan, kontakty udržiavajú s FS Kojšovan a FS Oravan. V roku 2014 sa zúčastnili na Krajanskom dvore v Detve. Motiváciou do nasledujúcej práce sú každoročné vystúpenia na Slovensku od Bratislavy, Dunajskej

Lužnej, Chorvátskeho Grobu, Prievidze, Kaniaňky, na Oravu až po Krompachy, Čerhov či Slovenské Nové Mesto. Každoročne to predstavuje približne 30 kultúrnych projektov v Chorvátsku aj v zahraničí.

Pre čo najúplnejší výpočet aktivít MS v Rijeke dodávame, že vo Voloskom pri Rijeke sa novinár a spisovateľ Svetozár Hurban Vajanský zúčastnil v roku 1905 na Kongrese slovanských novinárov. Na dome, v ktorom sa konal kongres, mu v roku 2006 rijeckí Slováci postavili pamätnú tabuľu.

MS Rijeka pôsobí od svojho založenia v prenajatých priestoroch od mesta Rijeka, ktorému platí nájomné. Priestor o rozlohe 151 m² sa nachádza na pešej zóne v centre mesta. Je rozdelený na kanceláriu, šatňu, archív, kuchyňu, dve spoločenské miestnosti, chodbu a sociálne zariadenia.

Organizované podujatia

Neoddeliteľnou súčasťou činnosti MS Rijeka a podstatnou súčasťou kultúrneho potenciálu sú organizované podujatia. MS Rijeka organizuje pravidelne od roku 2000 **Dni slovenskej kultúry v Rijeke**. Priestor dostávajú slovenskí umelci, remeselníci, divadelníci a folkloristi zo Slovenska aj z iných krajín, kde žijú Slováci. Počas troch dní je v Rijeke možné počuť slovenskú pieseň, domáce členky pripravujú gastronomickú ponuku slovenských špecialít – na námestí ponúkajú bryndzové halušky, zemiakové placky, osúchy, pirohy, parené buchty, rezance s makom, šišky, zemiakové pagáče, ale aj pivo, korbáčiky a iné špeciality, ktoré sú považované za etnické znaky. V Rijeke sa už predstavili drotári, tkáči, hrnčiari, kožiari, šúpoliari, medovníkari, čipkárky, výrobcovia hudobných nástrojov, oblátok. Na Dňoch slovenskej kultúry sa doteraz zúčastnili Slováci z Maďarska, Českej republiky, zo Srbska, Chorvátska a z rôznych regiónov Slovenska.

SWOT analýza kultúrneho potenciálu Slovákov v Rijeke

Silné stránky

Relatívne dobrá sociálno-ekonomická situácia obyvateľov slovenskej národnosti
Vynikajúco fungujúci Miestny odbor Matice slovenskej v Chorvátsku
Činnosť Matice diverzifikovaná do viacerých sekcií
Materiálno-technické zabezpečenie MO MS
Výborné organizačné schopnosti členov MO MS
Schopnosť kumulovať finančné prostriedky z rôznych zdrojov
Pôvod viacerých členiek MO MS priamo zo Slovenska v prvej generácii
Kontakty s rôznymi kultúrnymi organizáciami na Slovensku

Príležitosti

Prítomnosť iných menšinových spoločenstiev a spolupráca s nimi pri realizácii menšinových práv a požiadaviek
Prajná menšinová legislatíva štátu (možnosť získavať finančnú podporu z viacerých zdrojov)
Pracovné a študijné príležitosti v meste vytvárajú vhodné podmienky na prisťahovanie obyvateľov slovenskej národnosti a posilnenie činnosti/ľudských zdrojov pre organizované menšinové aktivity
Spolupráca so Slovenskom v súvislosti s rozvíjajúcim sa turizmom (vrátane prisunu ďalších ľudských zdrojov)

Slabé stránky

Absencia cirkevných matiek na etnickom princípe
Príslušníci slovenskej minority fungujú v zmiešaných manželstvách
Absentujúce všeobecne zdieľané/nehomogénne obyčajové tradície na etnickom princípe
Slovenské spoločenstvo žije v meste disperzne bez možnosti intenzívnejších susedských a neinštitucionalizovaných spoločenských kontaktov
Geografická odľahlosť od iných slovenských menšinových spoločenstiev
Absencia vlastných matičných priestorov
Absencia základného školstva v slovenskom jazyku

Ohrozenia

Celková ekonomická situácia v krajine
Asimilácia príslušníkov najmladšej generácie
Negatívna demografická krivka

Archív a spomienkové predmety (archív MS Rijeka 2016)

Členovia a priatelia MS Rijeka (archív MS Rijeka 2016)

Príručná knižnica v priestoroch MS Rijeka (archív MS Rijeka 2016)

Publikačná činnosť Slovákov v Chorvátsku v kontexte ľudských zdrojov od 90. rokov 20. storočia

V priestoroch MS Rijeka (archív MS Rijeka 2016)

Cieľom tejto časti je vyzdvihnúť odbornú a umeleckú tvorbu slovenských autorov v Chorvátsku. Zameriavame sa v nej prevažne na monografie lokálnych prostredí, výročné zborníky, básnickú a divadelnú tvorbu. Niektoré z uvedených publikácií sme využili počas prípravy tejto monografie, sú riadne odcitované, resp. ich spomíname v rámci charakteristiky kultúrneho potenciálu v jednotlivých lokalitách. Keďže sme však doposiaľ nevenovali tejto problematike komplexnú pozornosť, našim zámerom je urobiť tak na niekoľkých nasledujúcich stranách.

Medzi najvýznamnejších slovenských autorov z Chorvátska bezpochyby patrí Andrej Kuric. Samostatne aj spoluautoricky pripravil viacero monografií o rôznych dedinách a organizáciách, ktoré by pravdepodobne takýto typ publikácie neboli schopné vytvoriť vlastným úsilím (A. Kuric: Slováci v Iloku, 2002, 136 s.; A. Kuric: 140 rokov slovenskej školy v Iloku, 2004, 87 s.; A. Kuric – A. Popović: 40 rokov KUS Bratia Banas, 2007, 168 s.; A. Kuric: Slovenská osada Josipovec : včera a dnes, zvyky, obyčaje a príprava jedál, 2006, 77 s.; A. Kuric – J. Mudroh: Slováci v Radoši a slovenská škola v Radoši, 2011, 139 s.; A. Kuric – S. Hohoš: Slovenská osada Zokov Gaj (1855-2013), 2014, 176 s.).

Mimoriadne produktívny je tiež učiteľ slovenského jazyka z Iloku Vlatko Miksad. V spoluautorstve s Ružicou Černi a Ratkom Sudeckým vydali monografiu Slovenské divadlo v Iloku 1914-2008 (2008, 376 s.). V ďalšej monografii sa s Ružicou Černi a Štefanom Janglom venujú Slovenskému národnému domu v Iloku (V. Miksad – R. Černi – Š. Jangl: Slovenský národný dom v Iloku (1952-1997-2014), 2014, 211 s.). Vydal tiež zbierku divadelných hier pre deti Príbehy za oponou (2014, 265 s.).

V rámci komunity markovských Slovákov vyniká Vesna Baksa. Pripravila publikácie: 30 rokov práce slovenského kultúrnoumeleckého spolku „Fraňo Strpač“ (2003, 124 s.), O spôsobe života a zvykov Slovákov prisťahovaných do Markovca Našického (2005, 60 s.), 60 godina organiziranog nogometa u Markovcu Našickom (2007, 63 s.). Produkciu venovanú Markovcu dopĺňa Branka Baksa s fotomonografiou Pod tým našim okienečkom pekné slnko svieti : pri príležitosti 130. výročia založenia osady Markovec (2009, 128 s.).

V Lipovľanoch vynikajú autori Ivan Hudec a Josip Krajči. Ivan Hudec pripravil v spoluautorstve s Andrejom Kuricom monografiu Slováci v Lipovľanoch (2006, 191 s.), knihu fotografií s Josipom Krajčim Lipovľanski svjetlopis (1910-1920) : stare fotografije s negativa na staklu (2012, 63 s.). Josip Krajči spracoval publikáciu Doprinosa istraživanju povijesti doseljavanja Slovaka u Lipovljane (2014, 80 s.). Zaslúžil sa tiež o reprint románu Josipa Kozarca v preklade Jozefa Maliaka Mrtvé kapitále (2014, 95 s.).

Osiječan, pôvodom z Míloviec – Emil Dorčák spracoval spolu s Andrejom Kuricom monografiu Slováci v Mílovciach (1835 – 2010), 2011, 182 s. Mílovciam sa venoval aj okrúhly stôl pri príležitosti pri príležitosti 180. výročia príchodu Slovákov do Míloviec (Kol.: 180 rokov od príchodu Slovákov do Míloviec, 2015, 52 s.).

Publikáciu o Josipovci autorsky vydali Andrija Šuljak, Anica Popović a Branka Uzelac (Josipovec Punitivecký : slovenská dedina v Džakovštine, 2008, 92 s.).

Monografiu Jurjevca (Jurjevac v minulosti a přítomnosti, 2014, 197 s.) pripravili Anđela Majdiš a Josip Kvasnovski.

Željko Brnjik monograficky spracoval informácie týkajúce sa jeho rodnej dediny Jelisavac (Ž. Brnjik: Jelisavac : slovenská rodná dedina, 2007, 151 s.).

Svojou monografickou publikáciou sa môžu pochváliť aj rijeckí Slováci. Editorsky ju pripravil Franjo Butorac (Slováci v Prímorsko-goranskom kraji : Matica slovenská Rijeka (1994-2014), 2015, 159 s.)

Výpočet monografických diel o jednotlivých osadách doplníme informáciou o monografii Soľany. Kultúrne tradície Slovákov v Slavónii (J. Čukan a kol., 2014, 333 s.) a diela Tomislava Lunku Soljani kroz prošlost (b. r., 400 s.).

Niekoľko monografií sa venovalo aj prostrediam, v rámci ktorých žijú obyvatelia s vedomím slovenského etnického pôvodu diasporálne a nepôsobí v nich žiadna inštitúcia na slovenskom etnickom princípe (B. Kranjčev – M. Zubaj: Rozmajerovac jučer, danas, sutra, 2014, 168 s.; M. Strešniak – A. Kuric: Slováci v Komletinciach, 2006, 141 s.; Česi a Slováci v osadách Lipovľany a Krivaj, 2005, 76 s.).

Dôležitými sú tiež monografické diela zamerané na život a dielo významných cirkevných aj iných osobností. Spomenúť môžeme Adama Vereša (D. Saják: Adam Vereš (1833-1931) : život a dielo, 2005, 119 s.), Štefana Moyzesa (A. Jembrih: Tragom života i rada Stjepana Moyses u Zagrebu (1829-1851), 2016, 390 s.; R. Brtaň – A. Szabo – D. Ivančić: Stjepan Moyses i Hrvati, 2016, 127 s.), Andriju Šuljaka (M. Kušen – D. Kušen: Andrija Šuljak : slovenskej krvi slavónsky syn (1936 – 2010), 2013, 47 s.).

Viacero diel má charakter zborníkov, ktoré boli vydané pri príležitosti výročia rôznych národnostných inštitúcií, organizácií (Zväz Slovákov v Chorvátsku, lokálne matice, spolkové organizácie) a podujatí (J. Kvasnovski – A. Kuric: Pamätnica k 10. výročiu založenia a pôsobenia Zväzu Slovákov v Chorvátsku, 2002, 41 s.; A. Kuric – B. Baksa: 15 rokov Zväzu Slovákov v Chorvátskej republike : Slováci v Chorvátsku včera, dnes a zajtra, 2007, 194 s.; A. Kuric: Matica slovenská – Zväz Slovákov (1992-2012), 2012, 232 s.; A. Kuric: Zväz Slovákov a Matica slovenské v Chorvátskej republike, 2013, 47 s.; Z. Jevak: 10. výročie Matice slovenskej v Záhrebe, 2006, 191 s.; M. Strešniak: 10 rokov Matice slovenskej v Osijeku, 2005, 112 s.; I. Hudec – D. Pasarić: Matica slovenská Lipovľany (1996-2011), 2012, 144 s.; J. Kristek – A. Popović – J. Kvasnovski: Spomenica povodom 35. obljetnice osnivanja i djelovanja kulturno umjetničkog društva „Braća Banas“ Josipovac, b. r., 51 s.; J. Mudroh: 10 rokov festivalu Na brehu pri Dunaji, 2015, 47 s.).

Z básnických zbierok môžeme spomenúť individuálne aj kolektívne diela. Významné miesto vo výpočte publikačných aktivít chorvátskych Slovákov má aj edícia Kvapky, zbierka básní a prózy žiakov slovenského jazyka na základných

školách. Doposiaľ bolo v rokoch 2003 – 2015 vydaných 11 zbierok. O ich vydanie sa zaslúžili zodpovední redaktori Andrej Kuric, Josip Kvasnovski a učители slovenského jazyka, najmä Vlatko Miksad. Kolektívnym dielom je aj zbierka *Túžby* (*Túžby : zbierka básní slovenských autorov v Chorvátsku*, 2004, 92 s.). Individuálne počiny predstavujú ilustrované básnické diela Andriju Kurica (*Hľadanie domova*, 2010, 59 s.; *Hľadanie domova : Čeznja za domovinom*, 2011, 96 s.) a Margity Rekić-Grolmusovej (*Jeseň*, 2014, 43 s.). Uvedená predstaviteľka rijeckých Slovákov sa spolu s Vlastou Mataija-Okkelovou podieľala na zbierke poézie *Priateľstvo* (M. Rekić-Grolmusová – V. Mataija-Okkelová: *Priateľstvo : básnická zbierka členiek Matice slovenskej v Rijeke*, 2006, 49 s.)

V tvorbe Slovákov v Chorvátsku nájdeme aj špecifické typy publikácií. Ide napríklad o knihu receptov od Miroslavy Gržinić z Rijeke (*Babkine recepty*, 2007, 150 s.), spracovanie rodinnej histórie rodiny Hohošovej od Slavka Hohoša (*Rodinná história chorvátskych Hohošovcov (1746-2012)*, 2012, 200 s.) alebo vydanie osobných memoárov Ota Holjenčina (*Spomienky*, 2010, 80 s.). Dejiny dobrovoľného hasičstva v Josipovci zmapoval Pavao Kvasnovski (*Dobrovoljno vatrogasno društvo Josipovac*, 2000, 72 s.) Podujatie *Drápanie peria* v Zokovom Gaji stručne mapuje Darinka Silađi (*D. Silađi: Svet peria v Zokovom Gaji : od folklóru k folklorizmu*, 2012, 14 s.).

Nutné je spomenúť aj odborné publikácie, medzi ktoré zaraďujeme slovníky, metodické príručky a špecializované analýzy (A. Kuric: *Slovník slovensko-chorvátsky, chorvátsko-slovenský*, 2005, 310 s.; A. Kuric: *Slovník slovensko-chorvátsky, chorvátsko-slovenský*, 2006, 476 s.; A. Kuric: *Obrázkový slovník slovensko-chorvátsko-nemecko-anglický*, 2010, 264 s.; A. Kuric: *Obrázkový slovník Česko-slovensko-chorvátsko-nemecko-anglický*, 2011, 268 s.; J. Kvasnovski: *Slovník oravsko-kysuckého nárečia Slovákov v Josipovci*, 2006, 92 s.; J. Kvasnovski – Š. Chovancová: *Metodika slovenského jazyka a kultúry*, 2010, 188 s.; J. Kvasnovski – A. Kuric: *Metodika slovenského jazyka a kultúry pre žiakov 5. – 8. roč.*, 2010, 270 s.; A. Kuric – B. Baksa – B. Dasović: *Vývin a perspektíva slovenskej národnostnej menšiny v Chorvátsku*, 2008, 75 s.)

O odborné spracovanie bibliografických údajov o slovenských vydaniach v Chorvátsku sa zaslúžila knihovníčka Ružica Vinčak (*Katalóg vydání Zväzu Slovákov a Matíc slovenských v Chorvátskej republike (1992-2012) : pri príležitosti 20. Výročia Zväzu Slovákov v Chorvátsku*, 2012, 29 s.; *Croslovaciká (1998-2009) : katalóg kníh Regionálnej zbierky*, 2010, 62 s.; *Croslovaciká II. Diel (2010-2016) : katalóg kníh Regionálnej zbierky, pracovná verzia*, 2016, 52 s. *Publikačnú činnosť Slovákov v Chorvátsku od 90. rokov 20. storočia* sme spracovávali práve podľa posledných dvoch uvedených diel.

Väčšina z uvedených publikácií vyšla kombinovane v chorvátskom aj slovenskom jazyku. O ich preklad do slovenčiny sa zaslúžilo viacero odborníkov, početnosťou však vynikajú Boženka Dasović a Ružica Vinčak.

Sme si vedomí, že výpočet publikácií Slovákov v Chorvátsku nie je kompletný. Snažili sme sa však uviesť podstatné monografické a iné diela, ktoré súvisia s ich kultúrou a zdôrazňujú význam ľudských zdrojov aj v rámci autorskej, prekladateľskej a vydavateľskej činnosti.

Záver

Kultúrny potenciál je dôležitým predpokladom prežitia minoritných spoločností odlúčených od materského národa. Čím ho je viac, tým sú dlhšie prognózy zachovania etnických znakov do budúcnosti. Vo viacerých prípadoch nie je potenciál dostatočne využívaný, na čo sme poukázali v jeho analýze. Strešné organizácie Slovákov v Chorvátsku aj slovenské inštitúcie zodpovedné za uplatňovanie politiky voči krajanom v zahraničí tak získajú nezávislý pohľad na súčasný stav slovenskej tradičnej aj inštitucionalizovanej kultúry v Chorvátsku.

Aktuálna situácia Slovákov v Chorvátsku má svoju genézu, determinanty a príčiny, ktoré vieme pomenovať. Vierovyznanie totožné s majoritným chorváckym obyvateľstvom, s výnimkou evanjelických prostredí v Iloku, Radoši a Solanoch, spôsobilo, že rímskokatolícke obyvateľstvo pomerne rýchlo strácať jazykové kompetencie, v mnohých prípadoch aj vedomie slovenskej etnickej príslušnosti. Oddelené bohoslužby na etnickom a cirkevnom princípe posilňujú pocit odlišnosti, spolupatričnosti a v konečnom dôsledku zachovávajú etnickú identitu. Ďalšími podstatnými okolnosťami boli prírodné podmienky, početnosť slovenskej komunity, prítomnosť príslušníkov iných národnostných menšín, zamestnanie, prítomnosť ľudského potenciálu a inteligencie, realizácia obyčajových tradícií, medzilokálne a družobné kontakty a pod.

V nasledujúcom texte sa snažíme zhrnúť podstatné konkurenčné výhody aj nevýhody jednotlivých slovenských spoločností v Chorvátsku. Zovšeobecnenia sú výsledkom krátkodobých, často opakovaných terénnych výskumov z druhej

polovice roka 2016. Reflektujú stav platný v dobe získavania informácií. V niektorých prípadoch faktograficky vychádzajú zo všeobecne známych skutočností či publikovaných zdrojov, inde sú úplne originálnym výsledkom realizovaného terénneho výskumu. V každom prípade však prinášajú nové poznatky o súčasnom stave kultúrneho dedičstva, menšinových organizácií, organizovaných podujatí, kultúrnej infraštruktúre aj o ľudskom potenciáli.

Medzi hmotné kultúrne dedičstvo zaraďujeme archívne dokumenty. Zameriavali sme sa najmä na cirkevné matriky, archívne materiály spolkových organizácií a škôl. Matriky rímskokatolíckej cirkvi do obdobia 2. svetovej vojny boli spravidla prenesené do štátnych archívov. Novšie sú príkladne vedené a plne k dispozícii, napríklad v Punitovciach (pre Josipovec a Jurjevec) na spoločnom Farskom úrade v Našiciach (pre Markovec, Jelisavec, Našice), v Bokšiči (pre Zokov Gaj). V Mílovciach sa nám nepodarilo dostať k matričným knihám z dôvodu neochoty kňaza v Novej Bukovici. Z Jakšiča k nám, aj napriek príslubu, cirkevné archívne materiály nedorazili. V mestskom prostredí Osijeku, Rijeky a Záhrebu je prakticky nemožné systematicky a efektívne spracovať matričné knihy s údajmi o obyvateľoch slovenského pôvodu. Evanjelické zbory majú matriky vedené zodpovedne, no napríklad v Soľanoch nemajú k dispozícii staršie knihy, pretože sú archivované v Šíde (Srbsko), resp. až v Belehradskom štátnom archíve.

Spolkové a školské archívy sa vyznačujú rôznou úrovňou spracovania. Spravidla závisí od zodpovednosti ich vedúcich predstaviteľov. Okrem štandardných dokumentov, ktoré sú predpísané príslušnými legislatívnymi normami, sa v niektorých lokalitách stretávame s kronikami, ktoré dokumentujú ich rozmanité aktivity (Ilok, Jelisavec). Archivované sú v priestoroch spolkov a škôl, no napr. v Jakšiči a Radoši sú skladované v domácnostiach predsedov MS.

Určité knižné fondy sa nachádzajú prakticky vo všetkých lokalitách. Vo väčšine prípadov ide o príručné knižnice spolkov, cirkevných zborov a farností s maximálnym počtom niekoľko sto titulov. V rámci školských knižníc nachádzame slovenské oddelenia tam, kde sa vyučuje slovenských jazyk. Ústredná knižnica Slovákov v Chorvátsku v Našiciach disponuje najväčším fondom slovenských knižných jednotiek v krajine. V knižnici mesta Ilok je tiež samostatné slovenské oddelenie.

Zbierky múzeí a galérií dokumentujú prítomnosť Slovákov v Chorvátsku prostredníctvom trojrozmerných predmetov. Samostatnú časť venovanú slovenskej minorite má z väčších inštitúcií len Múzeum mesta Ilok. V Lipovľanoch sme sa stretli s tzv. etnodomom, v ktorom sú prezentované rôzne exponáty z domácností aj pracovné nástroje. V Mílovciach je malé štylizované múzeum v prírode s niekoľkými hospodárskymi objektmi. V jurjevskej matici

nachádzame etnokútik so stovkami exponátov. Podobné expozície sú aj v základných školách v Josipovci a Jelisavci.

Diela hudby, tanca, dramatického umenia a scénografie reprezentuje najmä mimoriadne bohatý materiál z celozväzových folklórnych festivalov aj autochtónnych lokálnych podujatí a výročných osláv, ktorý je archivovaný na DVD nosičoch v maticných a spolkových organizáciách a centrálnych inštitúciách Slovákov v Chorvátsku. Viaceré spoločenstvá vydali vlastné hudobné CD nosiče s piesňovým folklórom (Soľany, Ilok, Jurjevec, Jelisavec, Lipovľany).

Diela kinematografie, televíznej a audiovizuálnej tvorby sú zastúpené najmä dokumentárnymi filmami štátnej televízie, z ktorých niektoré sú voľne dostupné na internete. Ich identifikácia je pomerne náročná, keďže obyvatelia si už nepamätajú názvy relácií a obdobie produkcie. Spomenúť možno aj záznamy rozhlasových relácií v slovenskom jazyku Rádia Osijek, Našice a Ilok, Đakovo a Slatina.

Diela výtvarného a úžitkového umenia, resp. dizajnu, reprezentujú busty rôznych osobností slovenského národnostného života alebo viažucich sa na históriu dediny (napr. Josip Juraj Strossmayer v Josipovci, Ivan Brník Slováč v Jelisavci, Adam Vereš v Iloku). Ide aj o diela výtvarníkov, ktoré svojou kvalitou a použitými technikami nemožno považovať za insitnú tvorbu (Kristína Hrubíková z Iloku, Anica Popović z Josipovca, Andrea Bogatić z Lipovľan).

Tvorba všetkých insitných umelcov je zahrnutá v rámci diel tradičného umenia a insitnej umeleckej výroby, vrátane domáckej a remeselnej výroby. Prakticky ich reprezentujú napr. maliarka Lúbia Kozina-Záborská z Lipovľan, členovia umeleckej skupiny Kontrast z Josipovca, drevorezbár Wilhelm Zier z Iloku, umelecký kováč Josip Čavajda z Jakšiča aj všetci členovia sekcií ručných prác maticných organizácií a spolkov, zaoberajúcich sa vyšívaním, maľovaním na fľaše, výrobou dekoratívnych predmetov zo šúpolia, servítkovou technikou a pod. Mimoriadne bohatá tvorba ručných prác je v Osijeku, Jurjevci a Iloku.

Historické urbanistické, architektonické a stavebné štruktúry viazané na chorvátskych Slovákov nemožno považovať za výrazne odlišné od prejavov majoritného obyvateľstva. Najstaršie domy pochádzajú z konca 19. storočia (Tekići, Ilok), stavané boli nabíjaním, neskôr z nepálenej aj pálenej tehly. Majú tradičné, spravidla trojpriestorové pôdorysné riešenie. Podoba a usporiadanie hospodárskych priestorov závisia od dispozícií dvora, veľkosti pozemku aj potrieb konkrétneho majiteľa. Stavebné materiály a techniky súvisia napríklad aj s existenciou tehelní a od dopravných možností, v kultúre bývania a terminológii sa odráža koexistencia s príslušníkmi iných národností.

Kultúrna krajina v lokalitách obývaných Slovákami bezpochyby nesie stopy ich prítomnosti, no bez väčšej spätosti s ich etnickou príslušnosťou. Niekde sa

však napr. nachádzajú rybníky (Jelisavec, Zokov Gaj), ktoré poskytujú možnosti zamestnania sa v rybníčnom hospodárstve. Kultúrna krajina má prevažne poľnohospodársky charakter s výnimkou väčších miest s množstvom aktívnych priemyselných odvetví.

Nehmotné kultúrne dedičstvo predstavujú postupy, stvárnenia, prejavy, poznatky a schopnosti zachovávané prostredníctvom človeka (tvorca a interpreta), audiovizuálnych nosičov a zastupujúcich hmotných objektov.

Slovesné a literárne prejavy, šírené orálne alebo audiomedialne reprezentuje najmä kolektívna pamäť príslušníkov najstaršej generácie chorvátskych Slovákov. Vo väčšine prípadov však nie sú zaznamenané, s výnimkou parciálneho materiálu zozbieraného v rámci lokálnych monografií o niektorých dedinách. Do tejto kategórie môžeme zaradiť aj slovenské/kombinované nápisy na náhrobníkoch prakticky v každej zo slovenských lokalít, okrem mestského prostredia.

V rámci jazykových prejavov sledujeme minimálne rozdiely v používanej terminológii. Badateľné sú diferencie medzi evanjelickými a rímskokatolíckymi prostrediami. Obyvatelia evanjelických spoločenstiev zachovávajú náboženskú terminológiu v slovenskom jazyku, katolíci používajú v cirkevnej sfére výlučne chorvátčinu. Vo všeobecnosti sa v slovenčine Slovákov z Chorvátska vyskytuje veľké množstvo kroatizmov.

V prejavoch dramatického, hudobného a tanečného umenia dominuje piesňový a tanečný folklór. Ochotnícke divadlo funguje len v Iloku a Radoši a dramatické prejavy evidujeme aj v rámci niektorých základných škôl, kde vyučuje slovenský jazyk Vlatko Miksad, ktorý nacvičuje s deťmi rôzne jednoduchšie divadelné predlohy. Niektoré z uvedených prejavov sa viažu na organizované podujatia, napr. fašiangové sprievody, veľkonočné oblievačky, stavenie mája, betlehemske hry, kde tiež zohráva významnú rolu náboženská príslušnosť. Hudobné prejavy predstavujú lokálne varianty slovenských piesní, ktoré sú najmä počas vystúpení interpretované hudobníkmi často inej ako slovenskej národnosti. Deje sa tak preto, že v slovenských prostrediach, s výnimkou Iloku, Josipovca, Jelisavca, Radoša, absentujú slovenskí muzikanti. Z hudobných nástrojov sú pomerne nadštandardne zastúpené rôzne druhy tambúr.

Kultúrne tradície sa vo viacerých prostrediach stále prirodzene trajú, inde sú už len súčasťou ich inštitucionalizovaných foriem. V najpočetnejších enklávach sú stále živé obyčaje viažuce sa k narodeniu dieťaťa, svadbe či k úmrtiu (Jelisavec, Josipovec, Ilok, Markovec). Podobne je to aj s obyčajami kalendárneho cyklu. Napríklad fašiangové masky medveďov v Josipovci sú výnimočným kultúrnym dedičstvom. V menších prostrediach sú tradície zachovávané len prostredníctvom matíc/spolkov a ich organizovaných podujatí (najmä Zokov Gaj,

Mílovce, Jakšić, Soľany, Lipovľany). Podobné je to aj v mestskom prostredí, najmä v Rijeke a Záhrebe. Spomenúť môžeme aj rôzne rímskokatolícke cirkevné obrady v Jelisavci, Markovci a Josipovci, ktoré nesú znaky prítomnosti slovenskej menšinovej kultúry (Božie telo, Veľká noc, Svätenie obilia, Vianoce). V evanjelických prostrediach sú takéto prejavy stále úplne prirodzené.

Historická pamäť obyvateľov slovenských enkláv a diaspór sa viaže najmä na najvýznamnejšie udalosti súvisiace s dedinou, napríklad obdobie prisťahovania Slovákov, ich pôvod na Slovensku, stavba kostola, školy, založenie spolkových organizácií. Vo väčšine dedín nachádzame rôzne pamätné tabule, odkazujúce na 1. a 2. svetovú vojnu, osobnosti lokálneho a regionálneho života, prípadne významné udalosti v živote cirkevných zborov, farností, spolkov, škôl.

Zemepisné, katastrálne a miestne názvy reflektujúce prítomnosť slovenského obyvateľstva sú v kolektívnej pamäti zachované najmä v početnejších enklávach. V Iloku sa vyskytujú názvy ulíc Štefánikova, Masarykova, v Jelisavci aj Jána Žišku, Ivana Brníka Slováka, Bystrická, Kysucká, Štefana Števíka. Názov časti dediny Slovenský kraj evidujeme len v Iloku a Soľanoch. V Jelisavci je aj dvojazyčná tabuľa s názvom dediny Jelisavac/Jelisavec. Okrem toho v Jelisavci ako v jedinej slovenskej osade sú dvojazyčné názvy všetkých ulíc. V rámci chotárnych názvov sa v rímskokatolíckych prostrediach vyskytuje minimum korelácií so slovenským obyvateľstvom.

Technologické postupy a špecifické techniky, viažuce sa na produkty hmotného dedičstva, predstavujú rôzne techniky využívané v rámci remeselnej aj domácej výroby (často sa vyskytujúce košíkárstvo, metlárstvo, včelárstvo) a tradičnej gastronómie. Gastronomické špecifiká sú v súčasnosti jedným z najsignifikantnejších etnodiferenciačných znakov medzi obyvateľstvom s vedomím slovenskej etnickej príslušnosti, chorvátskou majoritou a inými narodnosťami. Známa je najmä príprava *polesňakov* v Markovci, syrových korbáčikov v Jelisavci, *zemákov* a sušeného ovocia v Jakšići, *griliášov* či *šamrónov* v Iloku, kukuričných špecialít v Mílovciach.

Kultúrne organizácie a inštitúcie zahŕňajú najmä miestne odbory Matice slovenskej, v niektorých lokalitách aj staršie kultúrno-umelecké spolky, aktuálne využívané skôr na marketingové a projektové účely, napr. Ilok, Soľany, Josipovec, Markovec, Jelisavec, Radoš. V neposlednom rade sa vo viacerých lokalitách stretávame s družobnou činnosťou neetnických spolkov s rôznymi organizáciami na Slovensku, spravidla tam, kde je už vytvorená inštitucionálna spolupráca matíc, prípadne folklórnych súborov (jelisavskí futbalisti a hasiči – Stará Bystrica, markovskí futbalisti – Krásno nad Kysucou, josipovskí hasiči – Nová Bystrica, medžuričskí hasiči – Suchá Hora).

Mesto Našice má špecifické postavenie. Sídli tu strešné inštitúcie Slovákov – Zväz Slovákov v Chorvátsku, Slovenské kultúrne centrum Našice, Ústredná knižnica Slovákov v Chorvátsku. Napriek tejto koncentrácii kultúrneho potenciálu, ľudských zdrojov a prajnosti predstaviteľov mestskej samosprávy v Našiciach, Matica slovenská Našice od tohto roka nie je súčasťou Zväzu Slovákov v Chorvátsku a o jej činnosti nemáme žiadne informácie.

Organizované podujatia sa viažu na jednotlivé lokálne prostredia aj na centrálné slovenské inštitúcie v Našiciach. Každá matica má vlastné autochtónne podujatie, rozsah a dĺžka ktorého závisí od početnosti miestnej slovenskej komunity, schopnosti predstaviteľov matic kumulovať finančné prostriedky a tematického zamerania. Okrem toho sa realizujú aj podujatia viazané na kalendárne obyčajové tradície, napr. fašiangové sprievody (Josipovec, Medžurič, Jelisavec, Markovec), stávanie mája (napr. Jelisavec, Medžurič, Mílovce, Ilok, Radoš) alebo čakanie nového roka (Markovec, Jelisavec, Medžurič, Mílovce, Ilok, Radoš).

Zväz Slovákov v Chorvátsku zabezpečuje financie na organizovanie celozväzových podujatí: prehliadky slovenského folklóru v Chorvátsku, Detskej prehliadky slovenského folklóru v Chorvátsku, speváckeho festivalu Keď sa ruža rozvíjala... . Literárno-recitačno-dramatickú prehliadku v slovenskom jazyku Slovenčina moja organizačne a finančne zastrešuje Slovenské kultúrne centrum Našice. Usporiadanie podujatí je na maticiach, ktoré sa v rámci rotačného princípu organizovania striedajú, s prirodzenou prevahou najpočetnejších lokalít.

Kultúrna infraštruktúra je popri ľudskom potenciáli základnou podmienkou realizácie inštitucionalizovaných aktivít. Viaceré slovenské prostredia majú na svoju činnosť veľmi dobré infraštruktúrne podmienky. Nové, resp. novšie sídla matic/kultúrne domy sú v Jurjevci, Josipovci, Mílovciach, Jelisavci. Staršie, no primerané priestory majú v Iloku, Markovci, Solanoch, Lipovľanoch, Medžuriči. Naopak, nevyhovujúce/nepostačujúce podmienky na prácu majú v Zokovom Gaji, Jakšići a čiastočne aj v Radoši. S problémom nevhodných priestorov stále zápasia matice v mestskom prostredí – v Osijeku, Rijeke a Záhrebe. Centrálné inštitúcie v Našiciach sídli v priestoroch, v ktorých stále prebieha rekonštrukcia. Po jej dokončení získajú dôstojný objekt nielen na administratívnu činnosť, ale aj na organizovanie výstav a iných podujatí.

Štruktúra a kvalita ľudských zdrojov sú priamo naviazané na početnosť jednotlivých spoločenstiev. Je preto logické, že najvyšší počet kultúrnych aktivistov, umelcov, spolkárov či remeselníkov je v najpočetnejších prostrediach (Ilok, Josipovac, Jelisavac). To však neznamená, že v početne menších lokalitách absentujú odborne/organizačne zdatní jednotlivci, ktorí dokážu zmobilizovať skupinu obyvateľov potrebnú na realizáciu spolkovej činnosti (Markovec, Zokov Gaj,

Lipovľany, Medžurič, Solany, Jakšić). Ohrozenie však vidíme v slabej znalosti slovenského jazyka u detí a mládeže, ktorá sa už jazykovo nesocializuje v rodinnom prostredí s prevahou etnicky zmiešaných manželstiev. Problémy tiež spôsobuje negatívna demografická krivka a celková nie dobrá ekonomická situácia v krajine, pod tlakom ktorej obyvatelia odchádzajú pracovať do zahraničia.

Je pochopiteľné, že kultúrny potenciál sa vyvíja v čase aj priestore. Jeho aktuálna kvantita a kvalita neznamena, že o 10 či 20 rokov bude v rovnakej kondícii, prípadne, že bude vôbec existovať. Podobne ako v tejto publikácii dokumentujeme zánik mnohých obyčajových tradícií, o nejaký čas nemusia fungovať ani spolky či iné organizácie. Zmapovaný kultúrny potenciál a jeho analýza je čiastkovým materiálom pre zodpovedné inštitúcie nielen na úrovni materského štátu, aby zaujali relevantný prístup k podpore kultúry Slovákov v Chorvátsku. Etnická asimilácia je totiž nezvratným procesom, no vhodnou politikou a minoritným manažmentom je možné ju spomaliť a zachovať tak slovenské minoritné kultúrne dedičstvo aj pre ďalšie generácie. Tendencia však nemusí byť len negatívna. Príkladom je mobilizácia etnicky a konfesijné zmiešaných prostredí Solian alebo Medžuriča. Vo viacerých prípadoch nie je dôvodom stagnácie finančné zabezpečenie, ale na príklad aj absencia odborníkov (choreografov, režisérov, kultúrnych manažérov), ktorých Slováci v Chorvátsku očakávajú ako pomoc zo Slovenskej republiky.

Zaključak

Kulturni potencijal je važan preduvjet za preživljavanje manjinskih zajednica odvojenih od većinskog naroda. Što ga je više, to su bolje prognoze o dužini očuvanja etničkih znakova u budućnosti. U više slučajeva potencijal nije dovoljno korišten, na što smo upozorili u njegovoj analizi. Krovne organizacije Slovaka u Hrvatskoj i slovačke institucije odgovorne za primjenu politike prema iseljenicima u inozemstvu dobit će neovisan pogled na današnje stanje slovačke tradicijske i institucionalizirane kulture u Hrvatskoj.

Aktualna situacija Slovaka u Hrvatskoj ima svoju genezu, determinante i uzroke, koje znamo imenovati. Vjeroispovijest istovjetna s većinskim hrvatskim stanovništvom, s iznimkom evangeličkih područja u Iloku, Radošu i Soljanima, uzrokovala je da rimokatoličko stanovništvo relativno brzo gubi jezične kompetencije te svijest o slovačkoj etničkoj pripadnosti. Odvojene službe Božje na etničkom i crkvenom načelu osnažuju osjećaj različitosti, pripadnosti, a u konačnici pridonose očuvanju etničkog identiteta. Važne okolnosti bili su prirodni uvjeti, brojnost slovačke zajednice, prisutnost pripadnika drugih nacionalnih manjina, zaposlenje, prisutnost ljudskog potencijala i inteligencije, realizacija tradicijskih običaja, međulokalni i drugi kontakti i slično.

U sljedećem tekstu nastojimo sažeti važne konkurencijske prednosti i nedostatke pojedinih slovačkih zajednica u Hrvatskoj. Uopćenja su posljedica kratkotrajnih, često ponovljenih terenskih istraživanja iz druge polovine 2016. godine. Odražavaju postojeće stanje u vrijeme prikupljanja materijala. U nekim

slučajevima faktografski proizlaze iz sveopće znanih činjenica ili knjižnih izvora, a u nekima su originalna posljedica realiziranog terenskog istraživanja. U svakom slučaju pak donose nova saznanja o stanju u kojemu se trenutno nalazi kulturna baština, manjinskim organizacijama, organiziranim događanjima, kulturnoj infrastrukturi i o ljudskom potencijalu.

U materijalnu kulturnu baštinu ubrajamo arhivske dokumente. Usmjerali smo se na crkvene matične knjige, arhivske materijale društvenih organizacija i škola. Matične knjige Rimokatoličke Crkve bile su do 2. svjetskog rata u pravilu prenesene u državne arhive. Novije su primjereno vođene i potpuno dostupne npr. u Punitovcima (za Josipovac i Jurjevac), u zajedničkom Župnom uredu u Našicama (za Markovac, Jelisavac, Našice), u Bokšiću (za Zokov Gaj). U Miljevcima nismo uspjeli dobiti na uvid matične knjige zbog slabe suradnje patera u Novoj Bukovici. Iz Jakšića, unatoč obećanju, nismo dobili crkvene arhivne materijale. U Osijeku, Rijeci i Zagrebu praktično je nemoguće sustavno i učinkovito obraditi matične knjige s podacima o stanovnicima slovačkoga porijekla. Evangelički zborovi matične knjige imaju odgovorno vođene, međutim u Soljanima nisu dostupne starije knjige jer su arhivirane u Šidu (Srbija), odnosno u beogradskom državnom arhivu.

Društvene i školske arhive obilježava različita razina obrade. Uglavnom to zavisi od odgovornosti njihovih vodećih predstavnika. Osim standardnih dokumenata, koji su propisani pripadajućim legislativnim normama, u nekim lokalitetima nalazimo kronike koje dokumentiraju njihove raznolike aktivnosti (Ilok, Jelisavac). Arhivirane su u prostorima društava i škola, ali na primjer u Jakšiću i Radošu odložene su u kući predsjednika Matice Slovačke.

Određenim knjižnim fondom raspolaže praktično svaki od istraživanih lokaliteta. U većini slučajeva radi se o priručnim knjižnicama društva, crkvenih zborova i župa s maksimalnim brojem od nekoliko stotina naslova. U sklopu školskih knjižnica nalazimo slovačke odjele tamo, gdje je slovački jezik dio nastave. Središnja knjižnica Slovaka u Hrvatskoj u Našicama raspolaže najvećim fondom slovačkih knjižnih jedinica u zemlji. U knjižnici grada Iloka također postoji samostalan slovački odjel.

Zbirke muzeja i galerija dokumentiraju prisutnost Slovaka u Hrvatskoj putem trodimenzionalnih predmeta. Samostalni dio posvećen slovačkoj manjini u većim institucijama ima samo Muzej grada Iloka. U Lipovljanima smo se susreli s tzv. etno kućom u kojoj su izloženi različiti predmeti iz domaćinstva i radni alati. U Miljevcima postoji mali stiliziran muzej u prirodi s nekoliko gospodarskih objekata. U jurjevačkoj matici postoji etnokutak s nekoliko stotina izložaka. Slični postavi nalaze se u školama u Josipovcu i Jelisavcu.

Glazbena, plesna, dramska i scenografska ostvarenja prikazuje posebno bogat materijal sa saveznih folklornih festivala i autohtonih lokalnih događanja te proslava obljetnica, koji je arhiviran na DVD nosačima u matičnim i društvenim organizacijama i središnjim institucijama Slovaka u Hrvatskoj. Više organizacija izdalo je vlastiti glazbeni CD nosač s folklornim pjesmama (Soljani, Ilok, Jurjevac, Jelisavac, Lipovljani).

Djela kinematografskog, televizijskog i audovizualnog stvaralaštva zastupljena su u dokumentarnim filmovima državne televizije, od kojih su neki dostupni na internetu. Njihova identifikacija je relativno teška, s obzirom da stanovnici ne pamte nazive emisija i razdoblje njihove produkcije. Na znanje dajemo i postojanje zapisa radijskih emisija na slovačkom jeziku Radija Osijek, Našice, Ilok, Đakovo i Slatina.

Djela likovne i uporabne umjetnosti, odnosno dizajna predstavljaju biste različitih autoriteta slovačkog narodnog života ili onih povezanih s poviješću sela (npr. Josip Juraj Strossmayer u Josipovcu, Ivan Brnjik Slovak u Jelisavcu, Adam Vereš u Iloku). Neka od djela su radovi umjetnika, koji svojom kvalitetom i korištenim tehnikama ne pripadaju naivnoj umjetnosti (Kristina Hrubik iz Iloka, Anica Popović iz Josipovca, Andrea Bogatić iz Lipovljana).

Stvaralaštvo svih naivnih umjetnika obuhvaćeno je u dijelu o tradicijskoj umjetnosti i naivnom umjetničkom stvaralaštvu, uključivo domaću i obrtničku izradu. Predstavljaju ga slikarica Ljubica Koza – Zaborski iz Lipovljana, članovi umjetničke grupe Kontrast iz Josipovca, drvorezac Wilhelm Zier iz Iloka, umjetnički kovač Josip Čavajda iz Jakšića i svi članovi grupa ručnih radova matičnih organizacija i društava, koji se bave vezenjem, slikanjem na boci, izradom dekorativnih predmeta od komušine, salvetnom tehnikom i sl. (iznimno bogata izrada ručnih radova je u Osijeku, Jurjevcu i Iloku).

Povijesne urbanističke, arhitektonske i građevne strukture vezane na hrvatske Slovake nije moguće smatrati za izrazito različite od izričaja većinskog stanovništva. Najstarije kuće datiraju s kraja 19. stoljeća (Tekići, Ilok). Bile su građene tehnikom nabijanja, kasnije od sirove, a potom pečene cigle. Imaju tradicijsko dijeljenje tlocrta, odnosno prostora na tri prostorije. Izgled i raspored gospodarskih prostorija zavise od mogućnosti koje pruža dvorište, veličina zemljišta i potreba konkretnog vlasnika. Građevni materijal i tehnike zavise na primjer od postojanja ciglana i prijevoznih mogućnosti, u kulturi stanovanja i terminologiji odražava se suživot s pripadnicima drugih narodnosti.

Kulturni krajolik lokaliteta u kojima žive Slovaci sadrži tragove njihove prisutnosti, ali bez veće povezanosti s njihovom etničkom pripadnošću. Negdje se npr. nalaze ribnjaci (Jelisavac, Zokov Gaj) koji pružaju mogućnosti zapošljavanja

u ribnom gospodarstvu, no prevladava poljoprivredni karakter s iznimkom većih gradova s brojnim aktivnim industrijskim granama.

Nematerijalno kulturno naslijeđe predstavljaju postupci, izvedbe, izrazi, znanja i sposobnosti očuvane čovjekom (kreatora i izvođača), audiovizualnim nosačima i zastupljenim materijalnim predmetima.

Verbalne i literarne izričaje širene usmeno ili audiomedijalno predstavlja naime kolektivno pamćenje pripadnika najstarije generacije hrvatskih Slovaka. U većini slučajeva pak nisu zabilježeni, s iznimkom djelomičnog materijala prikupljenog u lokalnim monografijama nekoliko sela. U ovu kategoriju možemo uvrstiti i slovačke/mješovite napise na nadgrobnim spomenicima, koji postoje u praktično svakom slovačkom lokalitetu, osim u gradovima.

U jezičnom izričaju bilježimo minimalne razlike u korištenoj terminologiji. Vidljive su razlike između evangelističkih i rimokatoličkih sredina. Stanovnici iz evangeličkih sredina očuvali su vjersku terminologiju u slovačkom jeziku, katolici u crkvenom području koriste isključivo hrvatski. Uopće se u slovačkom jeziku Slovaka u Hrvatskoj pojavljuje puno kroatizama.

U dramskim, glazbenim i plesnim umjetničkim izričajima dominira pjevački i plesni folklor. Amatersko kazalište djeluje samo u Iloku, a dramski izričaj evidentirali smo u nekim osnovnim školama, u kojima predaje Vlatko Miksad, koji s djecom uvježbava jednostavnije dječje kazališne komade. Neki od navedenih izričaja vežu se na organizirane manifestacije, npr. maškarne povorke, uskršno polijevanje, postavljanje majskog stabla, betlehemske igre, gdje također važnu ulogu ima vjerska pripadnost. Glazbeni izričaji predstavljaju lokalne varijante slovačkih pjesama, izvođači kojih su, prilikom scenske izvedbe, često pripadnici druge narodnosti, a ne slovačke. Događa se to zato jer u slovačkim sredinama, sa iznimkom Iloka, Josipovca, Jelisavca i Radoša, nedostaju glazbenici, slovački svirači. Od glazbenih instrumenata relativno nadstandardno zastupljene su različite vrste tambura.

Kulturne tradicije se u više lokaliteta prirodno spontano prenose, drugdje su samo dio njihovih institucionaliziranih oblika. U najbrojnijim enklavama još su živi običaji vezani za rođenje djeteta, svatove i smrt (Jelisavac, Josipovac, Ilok, Markovac). Slična je situacija i s kalendarskim običajima. Na primjer, maškarne maske medvjeda u Josipovcu i Međuriću predstavljaju posebno kulturno naslijeđe. U manjim sredinama tradicije su očuvane samo posredništvom matica/društava i njihovih organiziranih programa (Zokov Gaj, Miljevcima, Jakšić, Soljani, Lipovljani). Slično je i u gradskim sredinama, naime u Rijeci i Zagrebu. Možemo spomenuti i različite rimokatoličke crkvene obrede u Jelisavcu, Markovcu i Josipovcu, koji nose znakove prisutnosti slovačke manjinske kulture (Tijelo

Kristovo, Uskrs, Posveta žita, Božić). U evangelističkim sredinama ovakvi su izričaji još uvijek potpuno prirodni.

Povijesna memorija stanovnika slovačkih enklava i dijaspora veže se uz najvažnije događaje na selu. Na primjer, radi se o razdoblju doseljenja Slovaka, njihovo porijeklo u Slovačkoj, izgradnja crkve, škole, osnivanje društvenih organizacija. U većini sela nalazimo razne spomen ploče koje se odnose na 1. i 2. svjetski rat, osobe važne za lokalni i regionalni život sredine, eventualno značajne događaje u životu crkvenih zborova, župa, društava, škola.

Zemljopisni, katastarski i lokalni nazivi odražavajući prisutnost slovačkog stanovništva prisutni su u kolektivnom pamćenju, posebno u većim enklavama. U Iloku se pojavljuju nazivi ulica Štefanikova, Masarykova, u Jelisavcu i Jana Žiške, Ivana Brnjika Slovaka, Bistrička, Kisucka, Štefana Števíka. Nazivi dijelova sela Slovački raj evidentirali smo samo u Iloku i Soljanima. U Jelisavcu je i dvojezična tabla s nazivom sela Jelisavac/Jelisavec. Osim toga, jedino u Jelisavcu sve ulice imaju dvojezičan natpis. Vezano za kotarske nazive, u rimokatoličkim sredinama javlja se minimalna korelacija sa slovačkim stanovništvom.

Tehnološki postupci i posebne tehnike vezane za proizvode materijalnog naslijeđa predstavljaju razne tehnike korištene u obrtničkoj i domaćoj izradi (često se pojavljuje izrada sepeta, metli, pčelarstvo) i tradicijskoj gastronomiji. Gastronomske specifičnosti trenutno su jedan od najprepoznatljivijih etnoidentifikacijskih znakova među stanovnicima sa sviješću slovačke etničke pripadnosti, većinskih hrvatskim stanovništvom i pripadnicima drugih naroda. Poznata je naime priprema polesnaka u Markovcu, korbača od sira u Jelisavcu, zemákovej babky i sušenoga voća u Jakšiću, griliáša ili šamróla u Iloku, specijaliteta od kukuruza u Miljevcima.

Kulturne organizacije i institucije obuhvaćaju matice slovačke, u nekim sredinama i starija kulturno-umjetnička društva, aktualno korištene ponajprije u marketinške i projektne svrhe (npr. Ilok, Soljani, Josipovac, Markovac, Jelisavac, Radoš). Naposljetku, no ne manje važno, u više sredina susrećemo se sa suradnjom društava koja nisu osnovana s etničkim predznakom s različitim organizacijama iz Slovačke, uglavnom tamo, gdje je već ostvarena institucionalizirana suradnja matica, eventualno folklornih društava (jelisavački nogometaši i vatrogasci – Stará Bystrica, markovački nogometaši – Krásno nad Kysucou, josipovački vatrogasci – Nová Bystrica, međurički vatrogasci – Suchá Hora).

Grad Našice ima poseban status. Sjedište tu imaju krovne institucije Slovaka – Savez Slovaka u Hrvatskoj, Slovački kulturni centar Našice, Središnja knjižnica Slovaka u Hrvatskoj. Unatoč ovoj koncentraciji kulturnog potencijala, ljudskih potencijala i naklonosti predstavnika gradske samouprave u Našicama,

Matica slovačka Našice od ove godine nije dio Saveza Slovaka u Hrvatskoj te o njihovom djelovanju nemamo informacije.

Organizirane manifestacije vežu se na pojedine lokalne sredine i na centralne slovačke institucije u Našicama. Svaka matica ima svoju autohtonu manifestaciju, a opseg i dužina održavanja zavisi od brojnosti lokalne slovačke zajednice, sposobnosti predstavnika matice kumulirati financijska sredstva i tematskog usmjerenja. Osim toga, održavaju se i događanja vezana za kalendarske običaje i tradicije, npr. Maškarne povorke (Josipovac, Međurić, Jelisavac, Markovac), postavljanje majskog stabla (npr. Jelisavac, Međurić, Miljevc, Ilok, Radoš), ili doček nove godine (Markovac, Jelisavac, Međurić, Miljevc, Ilok, Radoš).

Savez Slovaka u Hrvatskoj osigurava financije za organizaciju saveznih manifestacija: Smotru slovačkog folklora u Hrvatskoj, Dječju smotru slovačkog folklora u Hrvatskoj, pjevačkog festivala Keđ sa ruža razvijala... Literarno-recitatorsko-dramska smotra na slovačkom jeziku Slovenčina moja održava se pod organizacijskim i financijskim okriljem Slovačkog centra za kulturu Našice. Za organizaciju događanja odgovorne su konkretne matice koje se u organizaciji izmjenjuju po načelu rotacije, a s prirodnim prevagom najvećih sredina.

Kulturna infrastruktura je uz ljudski potencijal osnovni uvjet za realizaciju institucionaliziranih aktivnosti. Više slovačkih sredina za svoje djelovanje imaju vrlo dobre infrastrukturne uvjete. Nova, odnosno novija sjedišta matica / domove kulture nalazimo u Jurjevcu, Josipovcu, Miljevcima, Jelisavcu. Starije, ali primjerene prostore imaju Ilok, Markovac, Soljani, Lipovljani, Međurić. Neodgovarajuće/ nedostatne pak prostore za rad imaju Zokov Gaj, Jakšić, djelomično i Radoš. S problemom neodgovarajućeg prostora stalno se bore matice u gradskim sredinama – u Osijeku, Rijeci i Zagrebu. Centralne institucije u Našicama imaju sjedište u prostorima, u kojima su još u tijeku rekonstrukcijski radovi. Nakon završetka radova dobit će objekt ne samo za administrativnu djelatnost, već i za organizaciju izložaba i drugih sadržaja.

Struktura i kvaliteta ljudskih izvora izravno su vezane za brojnost pojedinih zajednica. Stoga je logično da se najveći broj kulturnih aktivista, umjetnika, društvenjaka ili obrtnika nalazi u najbrojnijim sredinama (Ilok, Josipovac, Jelisavac). To pak ne znači da u manje brojnim sredinama nema stručnih/organizacijski sposobnih pojedinaca, koji mogu mobilizirati grupu stanovnika potrebnu za realizaciju društvenog djelovanja (Markovac, Zokov Gaj, Međurić, Soljani, Jakšić). Prijetnje vidimo u slabijem poznavanju slovačkog jezika djece i mladih, koji se jezično ne socijaliziraju u obiteljskoj sredini s prevagom etnički miješanih brakova. Probleme uzrokuje i negativna demografska krivulja i ukupna ne dobra ekonomska situacija u zemlji, pod pritiskom koje stanovnici odlaze raditi izvan domovine.

Razumljivo je da se kulturni potencijal razvija u vremenu i prostoru. Njegova aktualna kvantiteta i kvaliteta ne znače da će za 10 ili 20 godina biti u istom stanju, eventualno da će uopće postojati. Slično, kao što u ovoj publikaciji dokumentiramo nestanak mnogih tradicijskih običaja, moguće je da za neko vrijeme neće postojati ni društva ni druge organizacije. Mapiran kulturni potencijal i njegova analiza predstavlja tek dio materijala koji može poslužiti odgovornim institucijama, ne samo iz zemlje porijekla, kako bi zauzeli relevantni pristup u podršci kulture Slovaka u Hrvatskoj. Etnička asimilacija je nepovratan proces, no odgovarajućom politikom i manjinskim menadžmentom moguće je usporiti ju i tako očuvati slovačko manjinsko kulturno naslijeđe za sljedeće generacije. Tendencija ipak ne mora biti nužno negativna. Primjer je mobilizacija etnički i vjerski miješanih sredina Soljana i Međurića. U više slučajeva razlog stagnacije nije financijske prirode, već je, na primjer, nedostatak stručnjaka (koreografa, režisera, kulturnih menadžera) koje Slovaci u Hrvatskoj očekuju kao pomoć iz Republike Slovačke.

Zoznam použitej literatúry

- BRNÍK, Ž.: Slovačko rodno selo Jelisavac. Zväz Slovákov v Chorvátsku, MS Jelisavac. Našice 2007.
- ČUKAN, J. a kol.: Soľany. Kultúrne tradície Slovákov v Slavónii. Matica slovenská Soľany, Soľany 2014.
- ČUKAN, J. – DUBSKÁ, M. – LENOVSÝ, L. – MICHALÍK, B.: Hodnotiaci model kultúrneho potenciálu. FF UKF v Nitre, Nitra 2014.
- DORČAK, E.: Slováci u Miljevcima (1835 – 2015). In: 180 rokov od príchodu Slovákov do Míloviec. MS Miljevci, Đuro Sobol. Miljevci 2015, s. 24-37.
- HOHOŠ, S. – KURIC, A.: Slovenská osada/Slovačko naselje Zokov Gaj 1855 – 2013. Zväz Slovákov v Chorvátsku, Matica slovenská Zokov Gaj. Našice 2014.
- HUDEC, I. – KURIC, A.: Slováci v Lipovľanoch – Slováci u Lipovľanima. Zväz Slovákov v Chorvátsku, MS Lipovľani. Našice – Lipovľani 2006.
- KUČEROVÁ, K.: Slováci v Chorvátsku (od začiatkov osídľovania). Vydavateľstvo Matice slovenskej, Martin 2006.
- KURIC, A. – MUDROCH, J.: Slováci v Radoši a slovenská škola v Radoši. Zväz Slovákov v Chorvátsku, MS Radoš. Našice – Radoš 2011.
- KVASNOVSKI, J. – MAJDIŠ, A.: Jurjevac. U prošlosti i sadašnosti – V minulosti a prítomnosti. Zväz Slovákov v Chorvátsku, Matica slovenská Jurjevac Punitovački. Jurjevac 2014.

MIKSAD, V. – ČERNI, R. – JANGL, Š.: Slovenský národný dom v Iloku 1952–1997–2014. Matica slovenská Ilok, Vlatko Miksad. Ilok 2014.
 UŠÁK, V.: Slováci v Chorvátsku. Historický náčrt. Slovenský ústav, Cleveland – Rím 1978.
 VINČÁK, R.: Croslovaciká (1998-2009) : katalóg kníh Regionálnej zbierky. Našice 2010.
 VINČÁK, R.: Croslovaciká II. diel (2010-2016) : katalóg kníh Regionálnej zbierky, pracovná verzia. Našice 2016.

Zoznam informátorov

Branka Baksa, 1965
 Alena Bali, rod. Celuchová, 1973
 Marka Bahník, 1937
 Margita Bahník, 1966
 Melita Bahník, 1962
 Maria Bičanić, 1947
 Franjo Bobok, 1941
 Ivan Botkuljak, 1956
 Tatjana Buha, 1989
 Marka Čipak, 1954
 Nikola Čiž, 1935
 Ljerka Čorković, rod. Rilková, 1969
 Ondrej Čuha, 1968
 Emil Dorčák, 1950
 Pavel Dudáš, 1944
 Jozef Feja, 1941
 Ana Grabar, 1954
 Miroslava Gržinić, 1955
 Mária Hlavaš, rod. Bobok, 1934
 Lidija Hološ, 1970
 Ana Horvat, 1935
 Štefan Horvat, 1931

Elena Hranj, 1980
 Kristina Hrubik, 1972,
 Vladimir Hulak, 1966
 Ana Jozefčik, rod. Sladeček, 1941
 Jozef Jozefčik, 1966
 Elena Kaňová, 1950
 Antun Klanica, 1950
 Željka Klemenčič, 1961
 Jula Kmet, 1934
 Ivan Komak, 1950
 Ondrej Kotris, 1933
 Anka Kozová, 1950
 Josip Krajči, 1952
 Sandra Kralj Vukšić, 1972
 Antun Kraljik, 1942
 Katica Kraljik, rod. Mohila, 1947
 Anica Kristek-Popović, 1950
 Daniel Krošlák, 1949
 Marka Krošlákova, rod. Belanová, 1950
 Mirko Kubaša, 1956
 Zdravko Kubica, 1966,
 Adam Kukučka, 1935
 Rozália Kukučková, 1985
 Pavao Kvasnovski, 1945
 Andrej Kuric, 1954
 Slavko Kurtek, 1949
 Ana Landeka, 1956
 Jozef Maleňak, 1959
 Marko Marček, 1947
 Ana Marošević, rod. Žagar, 1967
 Steva Matúš, 1964
 Vlatko Miksad, 1957
 Jarmilka Mudroh, 1975
 Vlatko Mudroh, 1966
 Krešo Nemet, 1976
 Marka Okanović, 1956
 Miluška Ožvat-Besek, 1969
 Zuzana Pravda, 1952

Daniel Pucovski, 1933
Milan Pucovski, 1961
Zlatko Pucovski, 1986
Klára Jasna Rajnoha-Matota, 1965
Margita Rekić Grolmusová, 1946
Anka Síčová, 1952
Đuro Sobol, 1952
Maria Šikić, 1950
Pavel Tréger, 1954
Damir Turas, 1988
Ivica Turas, 1986
Marija Turas, 1958
Vlado Turas, 1957
Zdenka Uzel, rod. Jozefčik, 1959
Željko Uzel, 1957
Ivan Vasik, 1950
Ružica Vinčak, 1967
Svetlana Vojnić-Feldy, 1980
Robert Zgrablić, 1974
Wilhelm Zier, 1933
Margita Žagar, rod. Závadská, 1940
Andrej Žagar, 1973
Valentín Žagar, 1975

Kultúrny potenciách Slovákov v Chorvátsku

Autori

prof. PhDr. Jaroslav Čukan, CSc.

PhDr. Michal Kurpaš, PhD.

doc. PhDr. Boris Michalík, PhD.

Mgr. Miroslav Pap

PhDr. Roman Zima, PhD.

PhDr. Marián Žabenský, PhD.

Vydavateľ

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

Posudzovatelia

doc. PaedDr. Miroslav Kmeť, PhD.

Dr. Sc. Sandra Kralj Vukšić, PhD.

Jazykový redaktor

PhDr. Marcel Olšiak, PhD.

Grafický a technický redaktor

PhDr. Roman Zima, PhD.

Náklad: 200 ks

Formát: B5

Rozsah: 306 strán

Rok vydania: 2017

Tlač: DMC, s.r.o.

ISBN 978-80-558-1234-2